HADİS KARŞITLARI NE YAPMAK İSTİYOR?

PROF. DR.
MEHMET YAŞAR KANDEMİR

TAHLİL

HADİS KARŞITLARI NE YAPMAK İSTİYOR?

"İslâm dini, elbette akla değer verir.
Ama o küheylânın başıboş bırakıldığı zaman
neleri kırıp dökeceğini iyi bildiği için, onu dizginlemeyi uygun görmüştür."

Uzun zamandan beri öz kültürlerinden koparılmaya ve ona yabancılaştırılmaya çalışılan insanımızın yediği vurguna ve derin acıya bir çare, gönlündeki ve zihnindeki boşluğu dinini yanlış öğrenerek gidermesine bir önlem olarak yazılan bu eserde hadis-i şerifler üzerinden oluşturulmuş kafa karışıklıklarının giderilmesine gayret edilmiştir.

Müellifin tarifiyle "hadis karşıtlarını ikna etmek için değil, din kardeşlerimi onların tuzağına düşmekten korumak için" kaleme alınan kitap, yüzyıllardır süregelen ve son zamanlarda sesini duyurmaya başlayan sünnet karşıtı mihraklara seviyeli ve sağlam bir set olma özelliği taşıyor.

PROF. DR.
MEHMET YAŞAR KANDEMİR

₺25

TAHLİL

ISBN 978-605-9494-57-1
9 786059 494571
tahliliyayinlari.com



İstanbul-1439/2018

Tahlil Yayınları: 88

Mehmet Yaşar Kandemir Kitaplığı: 26

Yayın Editörü
Sadullah Yıldız

Kapak Tasarım
Refik Caval

İç Tasarım
Şaban Muslu

1. Baskı: Mayıs 2018

Baskı - Cilt
Şenyıldız Matbaacılık
Sertifika no: 11964 • (0212) 483 47 91

ISBN
978-605-9494-57-1

İletişim Adresi
Kartaltepe Mah. 60. Sok. No: 50 Bayrampaşa/İSTANBUL
Tel/Faks: (0212) 417 77 75

tahlilyayinlari.com
editor@tahlilyayinlari.com

HADİS KARŞITLARI NE YAPMAK İSTİYOR?

PROF. DR.
MEHMET YAŞAR KANDEMİR

TAHLİL
YAYINLARI

Bu kitap,
hadis karşıtlarını iknâ etmek için değil,
din kardeşlerimi
onların tuzağına düşmekten
korumak için yazıldı.

İÇİNDEKİLER

Önsöz 13

Hadisler ve Hadis Karşıtları 17

Hadis ve Sünnetin Vazgeçilmezliği 19

Sünnet İnkârcılarının Ortaya Çıkacağı 20

Hadis İnkârcıları Neyi Hedefliyor? 22

'Kur'an Bize Yeter' İddiası Tutarsızdır 25

Sünnete Göre Yaşamak Zorunludur 26

Resûlullah'a Tâbi Olmak 27

Resûlullah'a İtaat Etmek 27

Resûlullah'a Karşı Gelmemek 29

Resûlullah'ın Allah Katındaki Değeri 30

Hadis ve Sünnete Uymak Peygamber'in de Emridir 31

Hadis ve Sünnet Sonradan Ortaya Çıkmadı 34

Ashâb-ı Kirâm Hadislere Büyük Önem Verdi 35

1. Hadis ve Din Öğrenmek İçin Günlerce Medine'de Kalırlardı 36

2. Resûl-i Ekrem'in Yanında Nöbetleşe Kalırlardı 36

3. Hadis Öğrenmek İçin Sıkıntılara Katlanırlardı 37

4. Hadisleri Birbiriyle Müzâkere Ederlerdi 37

5. Ayıp Sayılan Konuları Bile Sormaya Utanmazlardı 38

Hadis ve Sünnetin Görevi Kur'an'ı Açıklamaktır 39

Hadis Karşıtlarının Yanlış Yorumladığı Âyetler 44

Hadis Karşıtlarına Birkaç Soru 48
Allah Hadisleri Korumuştur 55
"Zikr" İslâm Şerîatı Demektir 55
Hadis ve Sünnetin Korunduğunu Gösteren Âyetler 58
Hadis ve Sünnetin Korunduğunu Gösteren Hadîs-i Şerifler 61
Hadis ve Sünnetin Korunduğunu Gösteren Aklî Deliller 62
Kur'an'ın Korunması, Sünnetin de Korunmasıdır 62
Allah Hadisleri Kullarıyla Korumuştur 64
Peygamber Postacı Değildir 69
"Tebliğ" Hem Kur'an, Hem de Sünnetle Olur 70
Hadis ve Sünnetin Vahyedildiğini Gösteren Örnekler 73
Peygamber Sadece Kur'an'ı Tebliğ Etmekle Görevli Değildir 76
Kur'ân-ı Kerîm'de Geçen "Resûl" Kelimesi Kimi Gösteriyor? 79
Kimse Sünneti Kur'an'a Denk Tutmaz 83
Sünnetin Bağlayıcı Olduğunu Bildiren Allah'tır 84
Peygamber'e İtaat Allah'a İtaattır 86
Sünnet Tek Başına Hüküm Koyar 91
Hadis ve Sünnet Olmadan Din Yaşanamaz 92
Sünnetin Getirdiği Bazı Hükümler 94
"Hükmü Ancak Allah Verir" Âyeti Bu Konuyla İlgili Değildir 96
Kur'an ve Sünnet Birbirine Ters Düşmez 99
Hadislerin Kur'an'a Arz Edilmesi İddiası 100
Birinci Rivâyet 100
İkinci Rivâyet 102

Üçüncü Rivâyet 104
Sünnetin Delil Olduğunu Kur'ân-ı Kerîm Belirtmiştir 105
Hadisler Devre Dışı Bırakılamaz 111
Sünnet'i Koyan Kaldırır 112
Remel Hadisini Doğru Anlamak 114
Sakal Bırakma Konusunu Doğru Anlamak 116
Akıl, Sünnetin Önünde Değildir 123
Aklın Önemi ve Yeri 123
Sünnet Aklın Değil Vahyin Ürünüdür 126
İlk Nesiller Sünneti Kendi Görüşlerinden Üstün Tutardı 131
Muhaddisler Halîfeler İçin Hadis Uydurmadı 137
Medineli Âlimlerin Hadis Uydurmakla Suçlanması 138
Hadis Uydurma İşini Kim Başlattı? 140
Muhaddisler Halîfeler Adına Hadis Uydurmadı 141
Halîfeler Hadis Uydurtmadı 143
Hadis Karşıtlarına Bazı Sorular 144
Ulü'l-emre İtaate Dâir Hadisler Uydurulmadı 146
Âlimler, Abbâsî Halîfelerini Hoşnut Etmek İçin de Hadis Uydurmadılar 149
Ebû Hüreyre'ye Atılan İftiralar 155
Ebû Hüreyre Diye Biri Yok mu? 155
Ebû Hüreyre'nin Şahsiyetine Saldırı 157
Ebû Hüreyre Önemsiz Biri Değildi 159
Peygamber Aleyhisselâm Ebû Hüreyre'yi Bahreyn'e Sürmedi 162
Ebû Hüreyre İbâdete Düşkün ve Üstün Bir Ahlâka Sahipti .. 163
Emânete Hıyânet Etmedi 164

Mü'minlerin Annelerine Saygısızlık Etmedi 166
Ashâb-ı kirâm Ebû Hüreyre'yi Suçlamadı 169
Ebû Hüreyre'nin Şakacılığı 172
Ebû Hüreyre Midesine Düşkün Değildi 175
Ebû Hüreyre Emevî Taraftarı Değildi 177
Ebû Hüreyre Hiçbir Hadisi Gizlemedi 180
Kısa Sürede Bu Kadar Çok Hadisi Rivâyet Etmesi 184
"Dört Halîfe Onun Kadar Rivâyet Etmedi" İddiâsı 187
Hâfızası Son Derece Sağlamdı 189
İsrâilî Rivâyetler Nakletmekle Suçlanması 192
Akla Aykırı Hadisler Rivâyet Ettiği İddiâsı 196
Sinek Hadisi 196
Bir Mantar Türünün Göz Hastalığına
Şifa Olduğuna Dâir Hadis 200
Etin İsrâiloğulları Yüzünden Koktuğu ve
Havvâ'nın İhâneti Hadisi 201
Ebû Hüreyre "Acâyip Hadisler" Rivâyet Etmedi 204
İmâm Buhârî'ye Atılan İftiralar 217
İmâm Buhârî, Hadis Uydurmadı 217
Hadisleri İlk Defa İmâm Buhârî Kitaplaştırmadı 219
Buhârî Mehdî Taraftarı Değildi 222
İmâm Buhârî Metin Tenkidinde Söz Sahibiydi 222
100 Sene Sonra Kimse Hayatta Kalmayacaktır Hadisi 223
İmâm Buhârî *Sahîh*'ini Kendisi Tamamladı 225
Sahîh-i Buhârî'de Zayıf Hadis Yoktur 226
Sahîh-i Buhârî'de İnanca Aykırı Hadis Yoktur 228
Sahîh-i Buhârî'deki Hadislerin Sahîh
Olduğunda İcmâ Vardır 230

Sahîh-i Buhârî'de İsrâiliyât'a Dâir Hadis Yoktur 233
Resûl-i Ekrem'in Peygamberliğini Müjdeleyen Hadis 235
İsrâ ve Mi'râc Hadisi 237
Üç Mescid Hadisi 238
İsrâ ve Mi'râc Hadisi 243
İsrâ ve Mi'râc Hadisi Sahîh ve Mütevâtirdir 243
Mi'râc Nasıl Oldu? 244
Ruh ile mi, Beden ile mi, Uykuda mı,
Uyanıkken mi? 249
Peygamber Efendimizin Göğsünün
Yarılması Meselesi 252
Mi'râc Nereden Başladı? 253
Peygamberlerin Semâdaki Yerleri 253
Resûl-i Ekrem'in Mi'râc'da Nereye
Kadar Çıktığı ve Sidretü'l-müntehâ'nın Yeri 255
Hz. Mûsâ'nın Namazların Azaltılması
Yönündeki Tavsiyesi 256
Mi'râc, Kur'ân-ı Kerîm'de de Geçmektedir 257
Mi'râc Hadisleri Kur'ân-ı Kerîm ile Çelişmez 258
Mi'râc Hadisleri Akla Aykırı Değildir 260
Peygamberlerin Hem Beytülmakdis'te
Hem de Semâda Olması 263
İlim ve Hikmet, Maddî Olan Tasa Konur mu? 264
Havasız Yerde Mi'râc Olur mu? 265
İsrâ ve Mi'râc Hadislerinde Allah Teâlâ'ya
Bir Noksanlık Nispet Edilmiyor 267
Mi'râc Hadisinde Hz. Mûsâ Yüceltilmiyor 268

Peygamberimiz Şefâat Edecektir 277
Şefâatin Hadislerle İspatı 279
Peygamber Efendimizin Altı Şefâati 282
Diğer Şefâatler 284
Şefâatin Âyetlerle İspatı 285
Kâfirler Cehennemden Çıkmayacaktır 290
Büyük Günah İşleyen Müslümanlara Şefâat 292
Hadis Karşıtlarının Bir Başka İtirazı 294
Cehenneme Giren Mü'minler Oradan Niçin Çıkarılacaklar? 298
Kâfirlere ve Ehl-i Kitâb'a Şefâat Edilmeyecek 300
Kabir Azâbı Vardır 307
Kabir Hayatının ve Azâbının Varlığını Gösteren Âyet-i Kerîmeler 308
Kabir Azâbının Varlığını Gösteren Hadîs-i Şerîfler 316
Mü'min ve Kâfirin Ölüm Ânı ve Sonrası 319
Kabir Hayatının Var Olduğunu Dolaylı Olarak Gösteren Bazı Hadisler 324
Kabir Azâbı Görmeyecek Olanlar 325
Kabir Azâbı Konusunda Akıl Söz Sahibi Değildir 328
Âhir Zamanda Mehdî'nin Geleceği 335
Mehdî Hadisleri Güvenilir Hadislerdir 335
Mehdî Konusunda Âlimlerimizin Görüşü 338
Mehdî Konusunda Âyet-i Kerîme Olması Gerekmez 340
Mehdî Hadislerinin *Sahîhayn*'da Bulunması Gerekmez 344
Şîîlerin Beklediği Mehdî, Ehl-i Sünnet'in Beklediği Mehdî 346
Mehdî Hakkındaki Hadisler Akla Aykırı Değildir 348

Mehdî İnancı Gevşekliğe ve Kargaşaya Sebep Olmaz.....349
Mehdî Hadisleri ve Kâ'bü'l-Ahbâr 352
Âhir Zamanda Hz. Îsâ'nın Yeryüzüne İneceği 357
Hz. İsâ'nın Nüzûlüyle İlgili Sahîh Hadisler 357
Bu Konudaki Hadisler Hakkında
İslâm Âlimlerinin Görüşü 360
Hz. Îsâ'nın Nüzûlüne İşâret Eden Âyet-i Kerîmeler.....363
Hz. Îsâ'nın Nüzûlüne Dâir Hadislerle Kur'ân-ı
Kerîm Âyetleri Arasında Bir Çelişki Yoktur.....365
Hz. İsâ'nın Nüzûlüne Dâir Hadislerle Resûl-i Ekrem'in
Son Peygamber Olması Arasında Çelişki Yoktur 368
Cin ve Şeytan Vardır 373
Şeytanların ve Cinlerin Ayrı Bir Dünyası Vardır.....373
Cin ve Şeytan Gayb Konularından Biridir 375
Cinler Hakkındaki Âyetler.....376
Cinler Hakkındaki Hadisler 377
Cinler Melekler Gibi "Rûhânî Varlıklar" Değildir.....378
Cin ve Şeytan Çeşitli Şekillere Girebilir 381
Şeytanın Hırsız Kılığına Girmesi 384
Âyetü'l-Kürsî Şeytandan Korur 387
İnsanın Şeytanla Savaşı 388
Şeytan, Müslümanı Sabah Namazına
Kaldırmak İstemez.....389
Esnemek Şeytandandır 391
Şeytan Kimleri Etkiler? 392

SAHÎHAYN'E YÖNELTİLEN TENKİDLERİN DEĞERİ

Sahîhayn'e Yöneltilen Tenkidlerin Değeri 401
Sened Tenkidi Gibi Görünen Metin Tenkidi 402
Sahihayn'in Bazı Özellikleri 405
Sahîhayn'in Ta'likleri 408
Sahîhayn'in Mukayesesi 410
Sahîh-i Buhârî ve Sahîh-i Müslim'in Râvilerine Yapılan Tenkidler 413
1. Dârekutnî'nin (v. 385/995) Tenkidleri 414
2. Ebû Ali el-Gassânî'nin (v. 498/1105) Tenkidleri 415
3. İbn Hazm'in (v. 438/1046) Tenkidleri 416
Sahîhayn'e Yönelik Tenkidlere Verilen Cevaplar ve Bu Tenkidlerin Değerlendirilmesi 419
1. Tenkidlere Verilen Cevaplar 419
2. Bu Tenkidlerin Değerlendirilmesi 420
Bazı Şarkiyatçıların İddiaları 423
1. Dozy 423
2. Caetani 425
Bazı Hadis İnkârcılarının İddiaları 430
1. Mahmûd Ebû Reyye'nin Görüşleri 430
2. Seyyid Sâlih Ebû Bekr'in Görüşleri 437
3. Muhammed Sâdık Necmi'nin Görüşleri 442
Bazı Hadis Ayıklayıcıların İddiaları 445
1. Muhammed Gazâlî'nin Görüşleri 445
2. Mehmet Said Hatiboğlu'nun Görüşleri 455
Sonuç 465
Faydalanılan Kaynaklar 471

ÖNSÖZ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Bizi Resûl-i Ekrem'ine ümmet olmakla şereflendiren yüce Rabbimize hamdü senâlar olsun. Hadis ve sünnetiyle bize güzel dinimizi öğreten Resûlullah Efendimize salâtü selâm olsun.

Eskiden gerçek din âlimleri vardı. Onlar, kitapların iki kapağı arasındaki zihin karıştıran meseleleri bilir, okur, gerekirse bunları kendi aralarında tartışırlardı. Müslümanların kafasını karıştırmamak, zihnini bulandırmamak için bu konuları uluorta konuşmazlardı.

Bugün sözde din âlimleri var. Onlar, halkımızın anlamakta zorlanacağı konuları televizyonlara taşımaktan, bu konular üzerinde uzun uzun konuşup tartışmaktan geri durmuyorlar. Halkın din ve îmân sağlığını düşünmeden, bir ilmihâl meselesini konuşur gibi ve sanki bu zihin karıştıran meseleleri bilmeye ihtiyaç varmış gibi, onları ballandıra ballandıra gündeme getiriyorlar. Horoz dövüşüne meraklı olanlar da, televizyon başında çaylarını yudumlarken, onların şaklabanlıklarını kâh gülerek, kâh şaşırarak seyrediyorlar. Sonra da o konuları, günlük sohbetlerinde dile getiriyorlar. İmâm Buhârî'nin kitabını uydurma hadislerle doldurması, Ebû Hüreyre'nin "hadis yumurtlaması"

üzerine derin (!) konuşmalar yapıyorlar. Saf halkımız da, hoca zannettikleri bu üçkâğıtçıların, kendilerine bir faydası dokunmayacak olan sözlerini, dinin derin meselelerini öğreniyoruz diye köpürdetip duruyorlar.

Hadis karşıtlarını iknâ etmenin mümkün olmadığını bildiğim için, onların durumu değil de, bu kimseleri âlim zanneden Müslüman kardeşlerimin yürek sızlatan acıklı hali bana dert oldu. Yalanı ustalıkla söyleyenlerin tuzağına düşebileceklerini düşündükçe, onlar adına hayıflandım. En çok gündemde tutulduğunu gördüğüm bazı konularda, sevgili kardeşlerime bilmeleri gerekenleri hatırlatmak istedim.

Allah rahmet eylesin, Kādî İyâz da öyle yapmıştı.

Bu ünlü âlimimiz *Şifâ-i Şerîf*'i, Resûl-i Ekrem'in peygamberliğini inkâr eden ve onun mûcizelerine dil uzatan kimseler için yazmadığını söylemişti. Mûcizelerin varlığına inanmayanları iknâ etmek için aklî ve naklî deliller getirmeye ihtiyaç duymadığını belirtmişti. O, bu ölümsüz eserini, Peygamber aleyhisselâmın dâvetini kabul eden ve onun peygamberliğini tasdik eden Müslümanların Resûlullah'a besledikleri muhabbeti artırmak, onun sünnetine daha fazla sarılmalarını sağlamak ve îmânlarını kuvvetlendirmek için yazdığını belirtmişti.

Okuyanların göreceği üzere, kitabın sonuna eklenen tebliğ dışında, bu kitâbın hiçbir yerinde hadis karşıtlarının adları zikredilmedi. Çünkü onlar ekecekleri fitne tohumlarını ektiler, nicelerini etkilediler, sonra da ölüp gittiler. Şimdi İslâm dünyasında ve bizim memleketimizde onların çömezleri, üstadlarının bıraktığı yerden azdırma faaliyetine devam ediyorlar.

Hadis ilmiyle meşgul olan değerli meslektaşlarımın, ilmî çalışmalarının yanında, halkımıza Peygamber Efendimizi ve onun hadîs-i şerîflerini öğretecek ve sevdirecek çalışmalar yapmaları gerektiğine bütün kalbimle inanıyor ve bunu kendilerinden temenni ediyorum.

Bu çalışmanın bazı kısımlarını okuyup değerli görüşlerini lütfeden kıymetli arkadaşlarım Prof. Dr. Zekeriya Güler ve Ümit Şimşek'e, sevgili talebelerim Prof. Dr. Bekir Kuzudişli ve Doç. Dr. Ayşe Esra Şahyar'a, özellikle de tamamını okuyup pek değerli katkılarda bulunan aziz arkadaşlarım Prof. Dr. İsmail Lütfi Çakan ve Prof. Dr. Raşit Küçük'e en kalbî teşekkürlerimi sunarım. Yine bu çalışmanın bir kısmını talebelerine ve görüşlerini önemsediği kimselere okutan sevgili talebem Nureddin Yıldız'a da teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet Yaşar Kandemir
Mayıs 2018, Üsküdar

لَوْلَا السُّنَّةُ مَا فَهِمَ أَحَدٌ مِنَّا القُرْآنَ

“Sünnet olmasaydı,
hiçbirimiz Kur’an’ı anlamazdık.”

İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe

HADİSLER VE HADİS KARŞITLARI

Allah Teâlâ, kullarının Kendisini bilmesini ve tanımasını istedi. Bu sebeple onlara her devirde peygamberler gönderdi. Son olarak Muhammed sallallahu aleyhi ve sellemi görevlendirdi ve ondan insanlara şunu söylemesini istedi:

Ey insanlar! Ben Allah'ın elçisiyim; beni size O gönderdi. Sizden **hem Kendisine, hem de bana îmân etmenizi** istedi. Doğru yolu bulmak için bana uymanızı emretti.[1]

Allah Teâlâ, Peygamber Efendimize vazifesini bildirirken şöyle buyurdu:

"Sana, kendilerine gönderileni **insanlara açıklaman**, onların da üzerinde düşünmeleri için bu Kur'an'ı indirdik."[2]

Demek ki Resûl-i Ekrem'in görevi insanlara sadece Kur'ân-ı Kerîm'i duyurmak değildi; aynı zamanda onlara dünyada nasıl yaşayacaklarını göstermek için, **Kur'ân-ı Kerîm'i sözleri ve uygulamalarıyla açıklamaktı**.

Allah'ın kitâbını açıklamak çok önemli bir görevdi. Bu görevi yapacak olan kimsenin hata etmemesi gerekti. Kâinâtın Rabbi, Peygamber aleyhisselâmın insanlara dini

1. A'râf 7/158.
2. Nahl 16/44.

öğretirken ve Kur'ân-ı Kerîm'i açıklarken hatâ etmeyeceğini şöyle bildirdi:

"O Peygamber kendi hevâ-hevesine göre konuşmaz. Onun söyledikleri kendisine vahyolunandan başka bir şey değildir."[3]

Şu olay Resûl-i Ekrem'in yanlış bir şey söylemeyeceğini göstermektedir:

Abdullah ibni Amr ibni Âs radıyallahu anhümâ anlatıyor:

"Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden duyduğum her şeyi ezberlemek için yazıyordum. Kureyşliler bana:

"Sen Peygamber'den duyduğun her şeyi yazıyorsun. Hâlbuki o da bir beşerdir. Kızgın olduğu zaman da konuşur, memnun olduğu zaman da" dediler. Böylece hadisleri yazmama engel oldular. Ben de onların bu sözünü Allah'ın Resûlü'ne ilettim. Bunun üzerine Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem, parmağıyla ağzını göstererek şöyle buyurdu:

"Sen yazmaya bak! Canımı kudretiyle elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, **buradan sadece hak söz çıkar**."[4]

Demek oluyor ki, Allah Teâlâ Resûl-i Ekrem'ini konuşurken hata etmekten korudu. O da bu güven içinde, Kur'ân-ı Kerîm'in açıklanması gereken âyetlerini ashâbına açıkladı. Ashâb-ı kirâm efendilerimiz de, Kur'ân-ı Kerîm'in

3. Necm 53/3-4.
4. Ebû Dâvûd, İlim 3, nr. 3646; Dârimî, Mukaddime 43, nr. 501; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 162, 192, nr. 6510, 6802.

tefsiri demek olan bu açıklamaları yazdılar ve ezberlediler. İşte hadîs-i şerîfler böyle meydana geldi.

Nitekim İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe: **"Sünnet olmasaydı hiçbirimiz Kur'an'ı anlamazdık"** demiştir.[5]

Demek oluyor ki, Kur'ân-ı Kerîm ile hadîs-i şerîfler birbirine ayrılmayacak şekilde bağlıdır. Hadîs-i şerîfler olmadan Allah'ın kitabını doğru anlamak mümkün değildir.

Hadis ve Sünnetin Vazgeçilmezliği

İslâm dininin başlıca iki kaynağı vardır. Birincisi Kur'ân-ı Kerîm, ikincisi onu açıklayan hadis ve sünnettir.

Hadis ve sünnet neden dinin ikinci kaynağıdır?

Çünkü Allah Teâlâ kullarına Peygamber aleyhisselâmı göstererek şöyle buyurmuştur:

Peygamber'e itaat etmek, Allah'a itaat etmektir.[6]

Eğer Allah'ı seviyorsanız Peygamber'e uyun ve ardınca gidin.[7]

Peygamber size ne verdiyse alın, neyi yasakladıysa ondan sakının.[8]

Allah ve Resûlü bir konuda hüküm bildirdiği zaman, mü'min olan kimsenin o konuda başka bir tercihte bulunma hakkı yoktur.[9]

5. Zeynüddîn el-Irâkī , *el-Müstahrec ale'l-Müstedrek li'l-Hâkim*, s. 15; Kāsımî, *Kavâ'idü't-tahdîs*, s. 52, 298.
6. Nisâ 4/80.
7. Âl-i İmrân 3/31.
8. Haşr 59/7.
9. Ahzâb 33/36.

Bu âyet-i kerîmeler, Peygamber buyruklarının din demek olduğunu göstermektedir. Şu halde Müslüman, din demek olan hadîs-i şerîflere uyacak ve onları baştâcı edecektir.

Aklı başında bir insan çıkıp da, bu âyetlerde Peygamber'in sözlerine değil, onun getirdiği Kur'an'a uyulması isteniyor, diyemez. Çünkü bu âyet-i kerîmelerde, iddia edildiği gibi bir belirleme, ayırma (tahsis) değil, genelleme vardır. Ve bu âyet-i kerîmelerde Müslümanlara şu emredilmektedir:

"Peygamber'in ağzından çıkan her sözü alın, ona uyun, kesinlikle Allah'ın Resûlü'ne karşı gelmeyin."

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ashâbına, ileride birtakım anlaşmazlıklar çıkacağını haber vermiş ve şu tavsiyede bulunmuştur:

"Anlaşmazlıklar çıktığı zaman benim sünnetime ve doğru yolda olan Hulefâ-i Râşidîn'in sünnetine sımsıkı sarılın."[10]

Bu tavsiyesiyle Allah'ın Resûlü, hadis ve sünnetinin ilâhî kaynaklı olduğunu, söz ve davranışlarının her zaman insanlara yol göstereceğini ve onlardan hiçbir zaman vazgeçilemeyeceğini göstermiştir.

Sünnet İnkârcılarının Ortaya Çıkacağı

Hadis ve sünnet inkârcılığı yeni bir olay değildir. Peygamber Efendimizin Rabbine kavuşmasını fırsat bilen İslâm düşmanları, o günden kısa bir süre sonra faaliyetle-

10. Ebû Dâvûd, Sünnet 5, nr. 4607; Tirmizi, İlim 16, nr. 2676; İbni Mâce, Mukaddime 6, nr. 43.

rini hızlandırdılar. Dini anlamak ve yaşamak için Kur'ân-ı Kerîm'in yeterli olduğunu, hadislere ihtiyaç bulunmadığını söylemeye başladılar. Esasen İslâm'ı içten yıkmaya çalışan bu şahısların ortaya çıkacağını Allah'ın Resûlü sallallahu aleyhi ve sellem daha o zamanlar haber vermiş ve şöyle buyurmuştu:

"Şunu iyi bilin ki, bana Kur'ân-ı Kerîm ile birlikte onun bir benzeri daha verilmiştir. Evet, şunu iyi bilin ki, pek yakında koltuğuna kurulmuş karnı tok bir adam ortaya çıkacak ve şöyle diyecek:

'Şu Kur'an'a sarılın; onda helâl olarak bulduğunuz şeyleri helâl, haram olarak bulduğunuz şeyleri de haram bilin!'

'Şunu iyi bilin ki, ehlî eşek eti, yırtıcı hayvanlardan köpek dişli olanların eti, önemsiz olan yitikler dışında, zimmîlerin kaybettiği şeyler size helâl değildir.'"[11]

"Herhangi birinizi rahat koltuğuna yaslanıp da kendisine benim emrettiğim veya yasakladığım bir şey geldiği zaman: 'Biz Kur'an'dan başka bir şey bilmeyiz. Allah'ın Kitâbı'nda ne bulursak ona uyarız' derken kesinlikle bulmayayım."[12]

Bu ve benzeri hadîs-i şerîfler Peygamber Efendimizin sayısız mûcizelerindendir. Bu hadîs-i şerîflerde "karnı tok, sırtı pek" diye anılan kimseler hadis karşıtlarıdır. Bunlar, yemekten içmekten, yatıp uyumaktan başka bir şey düşün-

11. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 130-131, nr. 17306; Ebû Dâvûd, Sünnet 5, nr. 4604.
12. Ebû Dâvûd, Sünnet 5, nr. 4605; Tirmizî, İlim 10, nr. 2663; İbni Mâce, Mukaddime 2, nr. 12, 13.

meyen, nimetin baştan çıkardığı kibirli ve kendini beğenmiş kimselerdir.

Çok yiyenlerin anlayışlarının azaldığı da bilinen bir gerçektir. Belli ki Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bu anlayışı kıt, kibirli şahısların hadis ve sünnet aleyhindeki sözlerine fazla değer vermemek gerektiğine de işaret buyurmaktadır.

Şunu hiçbir zaman unutmamak gerekir:

İslâm karşıtlarının asıl derdi hadîs-i şerîfler değil Kur'ân-ı Kerîm'dir. Onlar şunu çok iyi biliyorlar ki, doğrudan Allah'ın kitâbına hücum etmek şimdilik uygun değildir. Elbet onun da bir zamanı vardır. Zamanı gelmeden Kur'ân-ı Kerîm'e dil uzatmak, taraftar kaybına sebep olur. Hadisler ise Kur'ân-ı Kerîm'in önündeki en büyük 'engel'dir. Öncelikle Müslümanların ona duyduğu güveni sarsmak gerekir.

Hadis İnkârcıları Neyi Hedefliyor?

Hadis düşmanlarının birkaç hadisi dillerine doladıklarına bakıp da, onların sadece bu hadisleri mesele yaptıkları sanılmamalıdır. Onların asıl meselesi bütün hadisleri değersiz göstermek ve onlara duyulan güveni sarsmaktır.

Bunun için ne yapıyorlar?

Hadislerin Peygamber Efendimizin sözü olmadığını, onların daha çok hicrî 2. ve 3. yüzyıllarda uydurulduğunu iddia ediyorlar.

Hadîs-i şerîfleri bize nakleden bütün sahâbîlere hücum ediyorlar. Onların güvenilir kimseler olmadığını söyleyerek ashâb-ı güzîn efendilerimizi aşağılıyorlar. Sadece sahâbîleri

değil, hadislerin senedinde yer alan bütün râvileri yalancılıkla itham ediyorlar.

Biz bir hadisi savunurken ve "Bu hadîs-i şerîf, Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en güvenilir hadis kitabı olan *Sahîh-i Buhârî*'de var" diye ter dökerken, onlar İmâm Buhârî'nin de, diğer hadis âlimlerinin de hadis uyduran birer yalancı olduklarını öne sürüyorlar.

Kur'an'a, akla ve mantığa aykırı sözler ihtiva ettiği iftirasıyla hadis kitaplarını değersiz buluyorlar.

Kısacası İslâm düşmanları hadisle ilgili her şeyi aşağılıyorlar. Hatta bu Peygamber mîrâsının Yahudilerin ve diğer dinlerin kitaplarından aşırıldığını söyleyecek kadar seviyesizleşiyorlar.

Batılı İslâm düşmanlarının derdini anlamak kolaydır. Fakat onların ardına düşen ve yöntemlerini aynen uygulayan, hatta onlardan daha ileri giden bizim yerli müsteşrikleri anlamak hiç de kolay değildir.

'KUR'AN BİZE YETER' İDDİASI TUTARSIZDIR

Hadis karşıtları, İslâmı anlamak ve yaşamak için Kur'ân-ı Kerîm'in yeterli olduğunu, hadislere ihtiyaç bulunmadığını söylüyorlar. Bununla da yetinmiyor, hadislere güvenilemeyeceğini, bu sebeple onların dinin ikinci kaynağı olamayacağını ileri sürüyorlar. Bu iddiaları ispatlamak için âyetler de buluyorlar ve diyorlar ki:

Allah Teâlâ, Peygamber'in son günlerinde ***"Bugün dininizi kemâle erdirdim"***[13] *âyet-i kerîmesini indirdi ve böylece dinini tamamladığını bildirdi. Şâyet dinin tamamlanması için hadislere ihtiyaç olsaydı, Allah dinin tamamlandığını söylemezdi.*

Bu iddia sahipleri şâyet Kur'an tefsirlerine bakmış olsalardı, bu âyet-i kerîmeyle ilgili rivâyetleri ve o rivâyetlere dayanan görüşleri göz önünde bulundurur ve gerçeği kavrayabilirlerdi. Şimdi biz, eksik bırakılmayan kitapta Resûl-i Ekrem'in konumuyla ilgili âyetleri görmezden mi geleceğiz.

Hadis karşıtları görüşlerini ispatlamak için başka âyet-i kerîmeler de okuyorlar:

"Biz kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık."[14]

13. Mâide 5/3.
14. En'âm 6/38.

"**Biz sana her şeyi açıklamak**, doğru yolu göstermek, rahmet kaynağı olmak, Müslümanlara da müjde vermek **üzere bu kitâbı indirdik.**"[15]

Hadislere güvenilemeyeceğini iddia eden hadis karşıtları, bu âyetlere dayanarak Kur'ân-ı Kerîm'de hiçbir şeyin eksik bırakılmadığını, her şeyin açıklandığını belirterek hadise ve sünnete hiçbir şekilde ihtiyaç bulunmadığını söylüyorlar.

Sünnete Göre Yaşamak Zorunludur

Müslümanların hayatlarını hadis ve sünnete göre tanzim etmeleri hem Allah Teâlâ'nın, hem de Peygamber aleyhisselâmın kesin emridir. Şimdi bunu açıklamaya çalışalım.

Allah Teâlâ kullarını Peygamber aleyhisselâmın sünnetine sarılmaya teşvik etmiş ve şöyle buyurmuştur:

"Sana, kendilerine gönderileni **insanlara açıklaman**, onların da üzerinde düşünmeleri için bu Kur'an'ı indirdik."[16]

Görüldüğü üzere Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'i Peygamber'ine indirmiş, ondan da kitâbını açıklamasını istemiştir.

Bu demektir ki Kur'ân-ı Kerîm dinin birinci kaynağı, **onu açıklayan** hadis ve sünnet de ikinci kaynağıdır.

Hadis ve sünnet karşıtları, Peygamber buyruklarına değer vermemekle, aslında Kur'ân-ı Kerîm'e karşı olduklarını fark etmiyorlar. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin değerini belirttikten sonra herkesi

15. Nahl 16/89.
16. Nahl 16/44.

ona **tâbi olmaya, itaat etmeye ve emirlerine karşı gelmemeye** çağırıyor. Şimdi bu üç çağrıyı kısaca açıklayalım.

Resûlullah'a Tâbi Olmak

Allah'ın Elçisi'ne tâbi olmamızı emreden âyet-i kerîmede, Allah Teâlâ Peygamber Efendimiz'e:

"İnsanlara şöyle de: Eğer Allah'ı seviyorsanız, **bana uyun** ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın"[17] buyuruyor

Hemen bir sonraki âyette aynı emir şöyle tekrarlanıyor:

"Şöyle de: **Allah'a ve Resûlüne itaat ediniz**. Yüz çevirip inkâr ederseniz, hiç şüphesiz Allah inkâr edenleri sevmez."

Bu âyet-i kerîmelere göre, bir kimse Allah'ı sevdiğini ileri sürdüğü halde O'nun Resûlüne tâbi olmuyorsa, Allah'ı sevdiği iddiası kocaman bir yalandan ibarettir. Peygamber'e karşı gelenler de ağır azâb göreceklerdir.

Resûlullah'a İtaat Etmek

Kâinâtın Rabbi, Kendisinin merhametini kazanabilmek için **Allah'a ve Resûlü'ne itaat etmenin** şart olduğunu bildiriyor.[18] Cennete girmek ve büyük kurtuluşa ermek için de **Allah'a ve Resûlü'ne itaat etmeyi** gerekli görüyor.[19]

Böylece Kâinâtın Rabbi Kendisine itaat etmiş olmak

17. Âl-i İmrân 3/31.
18. Âl-i İmrân 3/132.
19. Nisâ 4/13.

için Resûlü'ne itaat etmeyi vazgeçilmez buluyor. Neden? Çünkü Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem, Allah'ın gönderdiği dini, O'nun kullarına tebliğ edendir. İnsanlara neleri tebliğ edeceğini en iyi bilendir. Bundan dolayıdır ki, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin söylediği sözler ve yaptığı uygulamalar Allah'ın isteğine uygundur. Şu halde insanlar hem Kur'ân-ı Kerîm'deki, hem de Peygamber aleyhisselâmın hadis ve sünnetindeki emirlere güçleri yettiği kadar itaat edecek ve onların yasakladığı şeylerden kesinlikle uzak duracaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'de üç defa tekrarlanan şu âyet-i kerîme dikkatimizden kaçmamalıdır:

"Ey îmân edenler! Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin."[20]

Ünlü âlim İbni Kayyim el-Cevziyye (v. 751/1350) bu âyet-i kerîmede "itaat edin" emrinin hem Allah Teâlâ, hem de O'nun Resûlü için ayrı ayrı kullanılmasına dikkat çekerek diyor ki:

"Bu âyet-i kerîmedeki 'Peygamber'e itaat edin' buyruğu, Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme, **onun sözlerini Kur'ân-ı Kerîm'e arz etmeden itaat etmek gerektiğini gösterir.** Yani Resûl-i Ekrem'in emrettiği şey Kur'ân-ı Kerîm'de ister bulunsun isterse bulunmasın, onun emrine mutlak sûrette itaat etmek gerekir. Çünkü Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin buyurduğu üzere ona, "Kur'ân-ı Kerîm ile birlikte onun bir benzeri daha verilmiştir."[21]

20. Nisâ 4/59; Nûr 24/54; Muhammed 47/33.
21. Ebû Dâvûd, Sünnet 5, nr. 4604; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 130-131, nr. 17306.

Bu âyet-i kerîme, hadis ve sünnetin Kur'ân-ı Kerîm'den sonra dinin ikinci kaynağı olduğunu gösterir. Çünkü hadîs-i şerîfler olmadan dinimizi tam olarak anlamamız mümkün değildir.

Resûlullah'a Karşı Gelmemek

Müslüman, Peygamberine hiçbir şekilde karşı gelmeyecektir. Şâyet karşı gelirse her şeyini kaybedecek ve ebedî olarak cehennemde kalacaktır. Bu konudaki ilâhî emir şöyledir:

"Allah ve Resûlü bir konuda hüküm bildirdiği zaman, ne bir mü'min erkeğin, ne de bir mü'min kadının, o konuda başka bir tercihte bulunma hakkı yoktur. Allah'a ve Resûlüne isyan eden ise apaçık bir sapıklığa düşmüştür."[22]

Şu halde Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de hadîs-i şerîflerinde Müslümanlar hakkında bir hüküm verince, Müslüman olduğunu söyleyen kimseler hiç itiraz etmeden: "Duyduk ve uyduk" diyeceklerdir.[23]

Allah Teâlâ Peygamberine hiçbir şekilde muhâlefet edilmeyeceğini, ona karşı gelinmeyeceğini anlatmak için Firavun örneğini veriyor ve sonunda bize bir soru soruyor:

Biz Firavun'a bir peygamber göndermiştik, size de bir peygamber gönderdik. Fakat Firavun o peygambere karşı geldi. Biz de onu şiddetli bir azabla yakaladık. Peki siz

22. Ahzâb 33/36.
23. Nûr 24/51.

Peygamberinize karşı gelirseniz, çocukları ihtiyarlatan o günden nasıl korunacaksınız?[24]

Hâl böyle olunca, biz âhiretimizi mahvedecek hiçbir tehlikeyi göze alamayız ve Peygamberimizin hiçbir buyruğuna itiraz edemeyiz.

Resûlullah'ın Allah Katındaki Değeri

Kâinâtın Rabbi, Kur'ân-ı Kerîm'de Peygamber aleyhisselâmın üstünlüğünü belirtirken:

"Biz seni âlemlere yalnız rahmet olarak gönderdik"[25] buyuruyor.

Bu âyet-i kerîmede geçen "âlemler" ifâdesi, Cenâb-ı Hak dışındaki bütün kâinâtı kapsar. Bu da Allah Teâlâ'nın Resûl-i Ekrem'ini kâfirler de dâhil, yarattığı her varlığa rahmet olarak gönderdiğini gösterir.

Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümânın dediği gibi durum ortadadır. Daha önceki ümmetler peygamberlerine inanmayınca "maymuna dönüştürülmüş, yerin dibine geçirilmişlerdir. Fakat Resûl-i Ekrem'e inanmayan kâfirler, onun hürmetine bu belâlardan kurtulmuşlardır."[26]

İşte bizim Peygamberimiz Allah katında böylesine hatırlı bir insandır. Cenâb-ı Hak ona İsrâ ve Mi'râc'ı nasip etmiş, bu hârikulâde olay sırasında ona Kendisinin varlığını ve kudretini ortaya koyan en büyük delillerden bir kısmını göstermiştir.[27]

---

24. Müzzemmil 73/15-16.
25. Enbiyâ 21/107.
26. Mehmet Yaşar Kandemir, *Şemâl-i Şerîf Şerhi*, I, 75.
27. Necm 53/18.

Dinimizin büyükleri olan ashâb-ı kirâm, tâbiîn ve diğer İslâm âlimleri, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin hadislerine din diye sarılmışlar, onun buyruklarını baştâcı etmişlerdir. Biz de onun yolunu kendimize yol bilir, sünnetine dört elle sarılırız. O bize ne verdiyse alır, neyi yasakladıysa ondan sakınırız.[28]

Hadis ve Sünnete Uymak Peygamber'in de Emridir

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem hadis ve sünnetin dinin ikinci kaynağı olduğunu bizzat belirtmiştir. Yakın bir zamanda karnı tok, rahat koltuğuna kurulmuş birilerinin ortaya çıkacağını, sadece Kur'an'a sarılmayı, onda helâl olarak gösterilen ne varsa helâl, haram olarak gösterilen ne varsa haram bilmeyi tavsiye edeceklerini haber vermiş, sonra da şöyle buyurmuştur:

"Bana Kur'ân-ı Kerîm ile birlikte onun bir benzeri daha verildi." Görüldüğü üzere Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem, kendisine, Allah'ın kitâbını açıklama yetkisinden başka, Kur'an'da olmayan şeyleri ortaya koyma salâhiyeti de verildiğini belirtmiştir.

Sünenü Ebî Davûd'un ilk şârihi Hattâbî (ö. 388/998) bu konuya açıklık getiriyor. Peygamber aleyhisselâmın, "Kur'an'ın bir benzeri" sözüyle iki şeyi kastetmiş olabileceğini belirtiyor:

■ Bana zâhirî ilim vahyedildiği gibi, **bâtınî ilim** de vahyedildi.

28. Haşr 59/7.

■ Bana Kur'an vahyedildiği gibi, **onu te'vil etme,** yani açıklama şekli de vahyedildi.[29]

Daha sonraki İslâm âlimleri de konuya böyle bakmışlardır.

Peygamber Efendimizin pek yakında hadis ve sünneti önemsemeyen, rahatını ve koltuğunu düşünen, karnı tok olduğu için de zihni yeterince çalışmayan kimselerin çıkacağını haber vermesi, onun mûcizelerinden biridir.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem çeşitli hadislerinde ümmetini **hadis ve sünnete sarılmaya** teşvik etmiştir. Yukarıda kısaca işâret edildiği üzere ashâb-ı kirâmdan İrbâz ibni Sâriye şöyle bir olay anlatır:

Birgün Peygamber aleyhisselâm ashâbına vedâ eder gibi bir konuşma yaptı. Onlar bu konuşmadan çok etkilendiler ve kendisinden bazı tavsiyler istediler. Allah'ın Resûlü de onlara, ileride pek çok ihtilâf çıkacağını, o zamana yetişenlerin **hem kendisinin, hem de Hulefâ-i Râşidîn'in sünnetlerine sımsıkı sarılmalarını**, ortaya çıkacak bid'atlardan şiddetle kaçınmalarını tavsiye buyurdu.[30]

Efendimiz aleyhisselâmın sözünü ettiği ihtilâf daha ilk asırdan îtibaren başladı. Bugün de aynı sıkıntıyı yaşıyoruz. Kur'ân-ı Kerîm'in kendilerine yeteceğini, hadise ve sünnete ihtiyaç bulunmadığını ileri süren birtakım bid'atçılar, Kur'ân-ı Kerîm'de hiçbir dayanağı bulunmayan iddialarıyla, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin hadislerine saldırıyorlar. Bu durum karşısında bizim yapacağımız tek

29. Hattâbî, *Me'âlimü's-sünen*, IV, 298.
30. Ebû Dâvûd, Sünnet 5, nr. 4607; Tirmizi, İlim 16, nr. 2676; İbni Mâce, Mukaddime 6, nr. 43.

şey, Fahr-i Âlem Efendimizin emirlerine bütün gücümüzle sarılmak, bu bid'atçıların asılsız görüşlerine hiçbir değer vermemektir.

Üç sahâbînin hikâyesini bilirsiniz:

Onlar, Resûl-i Kibriyâ'nın evinde ne kadar nâfile ibadet ettiğini merak ettiler. Hanım annelerimizden biri onların bu merakını giderdi, fakat bu üç sahâbî, Fahr-i Kâinât Efendimizin evinde yaptığı ibadetleri azımsadılar ve:

"O az ibadet edebilir; çünkü günahları affedilmiştir, biz onun gibi değiliz; daha çok ibadet etmeliyiz" dediler. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem onlara yanlış düşündüklerini söyledi. Başka konularda olduğu gibi, ibadet konusunda da kendisini örnek almalarını tavsiye buyurdu ve sözünü şöyle tamamladı:

"Benim sünnetimden yüz çeviren kimse benden değildir."[31]

"Benden değildir" demek, benim dinimden, şerîatımdan yüz çeviriyor demektir. Bunun ne korkunç bir tehdit olduğu son derece açıktır.

Bu açıklamalardan sonra, "Kur'an bize yeter, hadis ve sünnete ihtiyacımız yok" diye bir bid'at çıkaranlar, şayet Müslüman iseler, oturup bu sözlerini yeniden gözden geçirmelidirler.

31. Buhârî, Nikâh 1, nr. 5063; Müslim, Nikâh 5, nr. 1401.

Hadis ve Sünnet Sonradan Ortaya Çıkmadı

Hadis ve sünnet karşıtları, hadis ve sünnetin Peygamber aleyhisselâm zamanında mevcut olmadığını, bunların birkaç asır sonra ortaya çıktığını iddia ediyorlar. Daha açık bir söyleyişle hadis kitaplarındaki rivâyetlerin sonradan uydurulduğunu ve Resûlullah'a nispet edildiğini söylüyorlar. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem hayatta iken onun ağzından çıkan sözlerin yazıldığına ve ezberlendiğine dâir birçok belgeyi görmeyip bu delilsiz ve tutarsız sözleri tekrarlayıp duruyorlar.

Allah Teâlâ'nın, Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme tâbi olmayı, onun izinden gitmeyi tavsiye eden, ona kesinlikle karşı gelmemeyi, isyân etmemeyi emreden âyetleri de orta yerde duruyor.

Hâlbuki ashâb-ı kirâm, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin yirmi üç sene boyunca ne yaptığını, nasıl yaşadığını, nasıl namaz kılıp oruç tuttuğunu, nasıl haccettiğini, huzûruna getirilen dâvâları nasıl hallettiğini, savaşlarda nasıl hareket ettiğini gördüler ve onun davranışlarını kendilerine örnek aldılar. "Onu canımızdan çok sevmeyi Allah emrediyor" diyerek kendisine derin bir muhabbet gösterdiler. Allah'ın Resûlü de hep onların arasında yaşadı, hatalarını düzeltti, güzel davranışlarını takdir etti. Resûlullah Efendimizin hanımları da, mahrem konulara varıncaya kadar, onun ümmetine örnek olacak hal ve tutumlarını gizlemeden anlattılar.

Allah Teâlâ, ashâb-ı kirâma, Resûl-i Ekrem'in sözlerinin mutlaka öğrenilmesi ve uygulanması gerektiğini, bu konuda aslâ tereddüt edilmemesi icap ettiğini şöyle ifâde buyurdu:

"O Peygamber kendi hevâ-hevesine göre de konuşmaz. Onun söyledikleri kendisine vahyolunandan başka bir şey değildir."[32]

İki Cihan Güneşi'nin arkadaşları da hadîs-i şerîflere bu gözle baktılar ve onun ağzından çıkan her sözü öğrenmeye va hayatlarını ona göre düzenlemeye gayret ettiler.

Ashâb-ı Kirâm Hadislere Büyük Önem Verdi

Ashâb-ı güzîn efendilerimiz, âyet-i kerîmeleri farklı bir yöntemle öğrenirlerdi. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemden on âyetin okunuşunu, mânâsını ve ihtivâ ettiği hükümleri öğrenir ve onları yaşamaya çalışırlardı. Ardından aynı şekilde bir on âyeti daha öğrenirlerdi.[33]

Ashâb-ı kirâma ilim öğrenmelerini, sonra da onu başkalarına öğretmelerini Allah Teâlâ emretmiş ve şöyle buyurmuştu:

"Mü'minlerin hep birden savaşa gitmesi doğru değildir. Her topluluktan bir kısmı savaşa gitmeli; bir kısmı da ilimde derinleşip savaşa gidenler geri döndüğünde onlara Allah'ın emir ve yasaklarını bildirmelidir."[34]

Allah Teâlâ'nın bütün insanlar arasından seçtiği o özel insanlar da bu ilâhî emir gereğince, hep birden savaşa gitmediler, Peygamber aleyhisselâmdan hem Kur'ân-ı Kerîm'i, hem de onun sünnetini öğrenip uyguladılar.

Şimdi ashâb-ı kirâm efendilerimizin bu âyet-i kerîmeyi

32. Necm 53/3-4.
33. İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* (Hût), II, 413, nr. 940; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, V, 410, nr. 23878.
34. Enfâl 8/122.

kulak ardı etmesi ve Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin hadis ve sünnetini öğrenmemeleri, onları başkalarına öğretmemeleri olacak şey midir? Peygamber devrinde hadis ve sünnet yoktu demeyi hangi akıl kabul edebilir?

1. Hadis ve Din Öğrenmek İçin Günlerce Medine'de Kalırlardı

Ashâb-ı kirâm Peygamber Efendimizin yanında bulunur, sonra ondan öğrendiklerini ailelerine öğretmek için evlerine giderlerdi. Mâlik ibni Huveyris radıyallahu anhın anlattığına göre, bazı gençler Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanında yirmi gün kalıp dinlerini öğrenmişler, Allah'ın Resûlü onların ailelerini özlediklerini anlayınca, evlerine dönmelerini, öğrendikleri bilgileri ailelerine öğretmelerini ve kendisinden görüp öğrendikleri gibi namaz kılmalarını emretmişti.[35]

2. Resûl-i Ekrem'in Yanında Nöbetleşe Kalırlardı

Herkes gibi ashâb-ı kirâmın da ailesi ve mesleği vardı. Onlar da geçimlerini temin etmek için bir iş tutmak zorundaydı. Mesleklerini icrâ ederken, Peygamber aleyhisselâmın yanında bulunmayı, onu dinlemeyi, yeni vahiyleri bizzat duymayı ve dinlerini birinci elden öğrenmeyi isterlerdi. Hz. Ömer'in anlattıkları pek ibretlidir. O, Ensâr'dan olan bir komşusuyla nöbetleşerek gün aşırı Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanında kalır, o gün gelen vahiyleri ve gün boyu olup bitenleri akşam birbirlerine anlatırlardı.[36]

35. Buhârî, Ezân 17, 18, nr. 628, 631; Müslim, Mesâcid 292, nr. 674.
36. Buhârî, İlim 27, nr. 89.

3. Hadis Öğrenmek İçin Sıkıntılara Katlanırlardı

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem vefât edince, onun hadislerini derleme arzusu bazı sahâbîleri harekete geçirdi. Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâ bu ihtiyacı Medineli bir zâta açtı. Onun, bu kadar sahâbî hayattayken hadisleri derlemeye gerek olmadığını söylemesi üzerine, İbni Abbas bu önemli görevi tek başına yapmaya karar verdi. Hadis bildiğini tesbit ettiği sahâbîlerin evlerine gider ve onların ezberindeki hadisleri kaydederdi. Aradan zaman geçip de insanlar hadis öğrenmek için İbni Abbâs'ın etrafında toplanmaya başlayınca, o Medineli zât hatâsını anladı ve Abdullah ibni Abbâs'ın ondan daha akıllı olduğunu söyledi.[37]

Câbir ibni Abdillah radıyallahu anhümâ, bilmediği bir hadisi Peygamber aleyhisselâmdan duyan Abdullah ibni Üneys'den öğrenmek için deve sırtında Medine'den Şam'a seyahat etmişti.[38]

Ebû Eyyûb el-Ensârî radıyallahu anh, mü'minin ayıbını gizleme konusundaki bir hadisi Ukbe bin Âmir'e teyit ettirmek için aynı şekilde deve sırtında Medine'den kalkıp Mısır'a gitmişti.[39]

4. Hadisleri Birbiriyle Müzâkere Ederlerdi

Ashâb-ı kirâm Peygamber Efendimiz'den duydukları hadîs-i şerîfleri iyice ezberlemeye ve bu hadislerin ihtivâ

37. Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' li-ahlâkı'r-râvî* (Tahhân), I, 158, nr. 215.
38. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, III, 495, nr. 16138; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), II, 475, nr. 3638.
39. Abdürrezzâk, *el-Musannef* (A'zamî), X, 228-229, nr. 18936; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 153, 159, nr. 17526, 17593.

ettiği fıkhî hükümleri anlamaya çalışırlardı. Bunun için de, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanından ayrıldıktan sonra bir araya gelir ve bu hadisleri müzâkere ederlerdi.[40]

Hz. Âişe'nin bir huyu vardı: Bilmediği bir şeyi duyunca, onu iyice öğrenmek için tekrar tekrar sorardı. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme de bu maksatla çeşitli sorular yöneltirdi.[41]

5. Ayıp Sayılan Konuları Bile Sormaya Utanmazlardı

Dini iyice öğrenmek ve Allah Teâlâ'nın istediği gibi yaşamak ashâb-ı kirâmın en büyük emeliydi. İşte bu düşünceyle, ayıp sayılan konuları bile Peygamber aleyhisselâma sorup öğrenmekten çekinmezlerdi. Hz. Âişe, "utanma duygusu Ensâr kadınlarının dini öğrenmelerine engel olmamıştır" derken bu duruma işaret etmişti. Nitekim onlar, Resûl-i Ekrem'in huzûruna çıkıp, ihtilâm olan kadınların yıkanıp yıkanmayacağını bile sormuşlardı.[42]

Bu misâllerden anlaşılacağı üzere ashâb-ı kirâm sünneti bizzat Peygamber aleyhisselâmdan öğrenmiş ve uygulamışlardır.

Daha önce de söylendiği gibi hadis ve sünnet ya Kur'ân-ı Kerîm'i bir şekilde açıklamış veya Kur'ân-ı Kerîm'de belirtilmeyen konularda müstakil hükümler ortaya koymuştur. Demek oluyor ki hadis ve sünnet, Peygamber Efendimiz henüz hayatta iken, hayatın her alanını kapsa-

40. Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' li-ahlâkı'r-râvî* (Tahhân), I, 236, nr. 464.
41. Buhârî, İlim 35, nr. 103, Rikāk 49, nr. 6537.
42. Buhârî, İlim 50, nr. 130; Müslim, Hayz 32, nr. 313.

yacak şekilde vardı. Ashâb-ı kirâm da onları hayatlarının her safhasında uyguluyorlardı. İşte bu sebeple hadislerin Resûl-i Ekrem'in vefâtından sonra derlendiğini söyleyenlerin bu iddiası tamâmen tutarsızdır ve gerçeği yansıtmamaktadır.

Ashâb-ı kirâm hadisleri hem yazarak, hem ezberleyerek öğrenir, bunları kendi aralarında müzâkere eder ve öğrendiklerini uygulardı.

Burada şunu hatırlamak gerekir: Araplar genel anlamda ümmî bir milletti, yani okuma yazma bilenleri son derece azdı. Bu sebeple kültürlerini, asırlardan beri şaşılacak derecede berrak hâfızalarında saklamak sûretiyle yaşatmışlardı. Yazıya güvenen ve yazdığıyla yetinenlerin hâfızası ise o kadar güçlü değildir.

Ashâb-ı kirâm işte bu özellikleri yanında, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin sözünü din diye kabul ettikleri, hadîs-i şerîfleri ezberleyip onları daha sonraki nesillere aktarmayı dinî bir görev bildikleri için, ezberlerindeki bilgileri yaşamak sûretiyle korumaya büyük önem vermişlerdir.

Genel mânâda durumun böyle olması yanında, bizzat Resûl-i Ekrem'in izni ve bilgisi ile hadisleri yazan sahâbîler olduğu tarihî bir gerçektir.

Hadis ve Sünnetin Görevi Kur'an'ı Açıklamaktır

Kur'ân-ı Kerîm dinin genel ilkelerini ortaya koyar, inanç ve ahlâk esaslarını bildirir, fakat ayrıntıya girmez.

Hadis ve sünnet ise Kur'ân-ı Kerîm'i "beyân" edip açıklar ve bunu çeşitli şekillerde yapar:

- Kimi zaman Kur'ân-ı Kerîm'de belirtilen ilke ve esasları destekler.
- Kimi zaman Kur'ân-ı Kerîm'de kapalı bırakılan noktaları açıklığa kavuşturur.
- Genel hükümleri belirgin hale getirir.
- Sınır getirilmeyen bazı buyruklara sınır getirir.
- Kısa ve özlü âyetleri açıklar.

Şimdi bu söylediklerimizi kısa kısa açıklayalım:

1. Hadis ve sünnet, Kur'ân-ı Kerîm'de özet halinde verildiği için kapalı görülen bilgileri ayrıntılı olarak açıklar. Buna "mücmelin beyânı" (veya tafsili) denir. Meselâ Kur'ân-ı Kerîm'de:

"Namaz kılın!"[43]

"Namazı dosdoğru kılın!"[44]

"Namaz, mü'minlere belli vakitlerde farz kılınmıştır"[45] buyrulur. Ama namazın kaç vakit kılınacağını, her bir namazın kaç rekât olduğunu, nasıl kılınacağını, farzlarının, vâciblerinin neler olduğunu, hangi davranışların namazı bozacağını bildirmez. Namaz kılınmasını emreden bu özlü emri hadis ve sünnet açıklayıp beyân eder. Nitekim Allah'ın Resûlü: "Benim namazı nasıl kıldığımı görüyorsanız, siz de öyle kılın"[46] buyurmuştur.

Ashâb-ı kirâmdan İmrân İbni Husayn radıyallahu an-

43. İsrâ 17/78.
44. Bakara 2/110; Nûr 24/56.
45. Nisâ 4/103.
46. Buhârî, Ezân 18, nr. 631, Edeb 27, nr. 6008.

hın bu konudaki açıklaması, meseleyi daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Hz. Ömer halife olunca, Basra halkına İslâmiyet'i öğretmesi için bu aziz sahâbîyi oraya göndermişti. Bir gün İmrân Müslümanlarla sohbet ederken, cemâatten biri ona:

"Siz bize bazı hadisler okuyorsunuz. Ama biz onları Kur'an'da bulamıyoruz" dedi. İmrân İbni Husayn radıyallahu anh adamın bu sözüne kızdı ve ona:

"Sen Kur'an okudun mu?" diye sordu. Adam:

"Evet, okudum" diye cevap verdi. Bu aziz sahâbî sözüne şöyle devam etti:

"Peki, sen Kur'an'da akşam namazının üç rekât, yatsı namazının dört rekât, sabah namazının iki rekât, öğle ve ikindi namazlarının dörder rekât olduğunu gördün mü? Görmedin. Peki siz bunları kimden öğrendiniz? Bizden öğrendiniz değil mi? İşte biz de bunları Allah'ın Resûlünden öğrendik."

İmrân İbni Husayn radıyallahu anh adama bir soru daha sordu:

"Siz paranın ve koyunun kırkta birinin zekât olarak verileceğini Kur'ân-ı Kerîm'den mi öğrendiniz?" Adam:

"Hayır" dedi.

Bu âlim sahâbî konuşmasına şöyle devam etti:

"Peki siz, bunu kimden öğrendiniz? Bizden öğrendiniz değil mi? Biz de bunları Allah'ın nebîsinden öğrendik."

İmrân radıyallahu anh konuşmasını şöyle sürdürdü:

'Kullarım Kâbe'yi tavaf etsinler!'[47] âyet-i kerîmesini Kur'ân-ı Kerîm'de görüyorsunuz. Peki tavafın yedi defa yapılacağını, tavaftan sonra Hz. İbrâhim'in makamının arkasında iki rekât namaz kılınacağını Kur'ân-ı Kerîm'de bulabiliyor musunuz? Bulamıyorsunuz. Peki siz bunları kimden öğrendiniz? Bizden öğrendiniz değil mi? Biz de bunları Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden öğrendik."

O mecliste bulunan insanlar İmrân İbni Husayn'a:

"Doğru söylüyorsun" diye hak verip teslimiyet gösterdiler.[48]

Bu misâl de bize gösteriyor ki, sünnet olmazsa Kur'ân-ı Kerîm lâyıkıyla anlaşılıp uygulanamaz.

Sünnet olmazsa Müslümanlar dini yaşayamaz.

Sünnet olmazsa Kur'ân-ı Kerîm'deki hac emri de, zekât emri de gerektiği gibi uygulanamaz.

2. Kur'ân-ı Kerîm'de sınır getirilmeyen bazı buyruklar vardır. Hadis ve sünnet bu buyruklara sınır getirir. Buna "mutlakın takyîdi" denir. Meselâ Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur:

"Hırsızlık eden erkek ve kadının yaptıklarına bir karşılık ve Allah tarafından caydırıcı bir ceza olmak üzere ellerini kesin."[49]

Bu âyet-i kerîmede sağ elin mi, sol elin mi kesileceği, dirsekten mi, el ayasından mı, bilekten mi kesileceği belirtil-

47. Hacc 22/29.
48. Ebû Dâvûd, Zekât 2, nr. 1561; İbni Ebî Âsım, *es-Sünne (Elbânî)*, II, 372, nr. 815; İbni Batta, *el-İbânetü'l-kübrâ*, I, 234, nr. 66.
49. Mâide 5/38.

memiş, yani kesme fiiline sınır getirilmemiş, el kesmek için ne kadar malın çalınması gerektiği bildirilmemiştir. Hadîs-i şerîf bu konuya açıklık getirmiş ve "sağ elin bilekten îtibaren kesileceğini" haber vermiştir.[50] Şâyet hadis ve sünnet Kur'ân-ı Kerîm'deki bu mutlak emri sınırlandırmasaydı, hırsızın hangi elinin nereden îtibaren kesileceği bilinmeyecekti.

3. Kur'ân-ı Kerîm'de bazı genel hükümler vardır. Hadîs-i şerîf bu hükümleri belirgin hâle getirir. Buna "âmmın tahsîsi" denir. Meselâ Kur'ân-ı Kerîm'de:

"Kesilmeden ölen murdar hayvan size haram kılındı"[51] buyrulur. Acaba kesilmeden ölen bütün hayvanların eti haram mıdır, yoksa bunun istisnâsı var mıdır? Hadîs-i şerîf balığı bu hükmün dışında tutar ve "onun ölüsünün helâl olduğunu" belirtir.[52]

Yine Kur'ân-ı Kerîm **"zina eden kadın ve erkekten her birine yüzer sopa vurulmasını"** emreder.[53] Acaba bu hüküm evli, bekâr bütün Müslümanları kapsar mı? Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Kur'ân-ı Kerîm'in bu genel hükmünü tahsîs etmiş ve yüz sopa vurma uygulamasını sadece zinâ eden bekârlara uygulamıştır.[54]

4. Kur'ân-ı Kerîm'in kapalı bıraktığı için mânâsı anlaşılmayan bazı âyet-i kerîmeleri vardır. Hadis ve sünnet, âyetteki bu kapalı yönleri izah eder. Buna "müphemin tavzîhi" veya "müşkilin tavzîhi" denir. Meselâ Kur'ân-ı Kerîm:

50. İbni Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî* (Hatîb), XII, 98-99; Aliyyü'l-Kārî, *Mirkātü'l-mefâtîh* , VI, 2355.
51. Mâide 5/3.
52. Ebû Dâvûd, Tahâret 41, nr. 82; Tirmizî, Tahâret 52, nr. 69; Nesâî, Tahâret 48; İbni Mâce, Tahâret 38, Sayd 18, Et`ıme 31
53. Nûr 24/2.
54. Müslim, Hudûd 13, nr. 1690.

"Îmân eden ve îmânlarına zulüm bulaştırmayanları" över.[55]

Îmânlarına zulüm bulaştırmayanlar ne demektir? Bu ifâde oldukça kapalıdır. Nitekim bu âyet-i kerîme nâzil olunca ashâb-ı kirâm anlamakta zorlandılar ve Peygamber Efendimiz'e gelerek: "Hangimiz zulmetmeyiz ki?" diye üzüntülerini dile getirdiler. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü bu kapalı ifâdeye açıklık getirdi ve îmânlarına zulüm bulaştırmayanların "Allah'a ortak koşmayanlar" olduğunu söyledi. Bu açıklama sahâbe-i güzîni son derece rahatlattı.[56]

Bu misâllerde görüldüğü üzere, Kur'ân-ı Kerîm bazı konulara kısaca temas etmekle yetinmiş, bu hususları açıklama görevini Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme bırakmıştır.

Hadis Karşıtlarının Yanlış Yorumladığı Âyetler

Hadis karşıtları sadece hadîs-i şerîfleri değil, âyet-i kerîmeleri de keyiflerince yorumluyorlar. Şu misâller bunu göstermektedir:

1. "Bugün dininizi kemâle erdirdim"[57] âyet-i kerîmesinin en son inen âyet olduğunu, bu âyette geçen "din" kelimesiyle Kur'ân-ı Kerîm'in kastedildiğini ileri sürüyorlar.

"Bugün dininizi kemâle erdirdim" âyetinden sonra Peygamber Efendimiz doksan gün kadar daha yaşamıştır.[58] Bu sebeple bu âyet-i kerîmenin en son nâzil olduğunu söy-

55. En'âm 6/82.
56. Buhârî, Îmân 23, nr. 32; Müslim, Îmân 197, nr. 124.
57. Mâide 5/3.
58. İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, VI, 106.

lemek yanlıştır. Vedâ haccında nâzil olan bu âyetten sonra pek çok âyet nâzil olmuştur. Mâide sûresinin son kısmı, Nisâ sûresinin sonundaki kelâle âyeti, Nasr sûresi ve daha başka âyetler böyledir.

Bu âyet-i kerîmede "din" diye ifâde edilen, hadis ve sünnet karşıtlarının ileri sürdüğü gibi Kur'ân-ı Kerîm değil, dinin beş temel esasıdır. Yani Kelime-i Şehâdet, namaz, zekât, hac ve oruçtur. Nitekim Allah'ın Resûlü "İslâm beş temel üzerine kurulmuştur"[59] hadisiyle buna işâret buyurmuştur.

Evet, Kur'ân-ı Kerîm bu beş temel esası bildirmiş, ama açıklamasını Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme bırakmış, onun bu konulardaki açıklamasıyla îmân, amel ve ahlâk esasları belirlenmiştir. Çünkü din, Kur'an ile sünnetin birlikte oluşturduğu esaslardır.

"**Biz sana her şeyi açıklamak üzere bu kitâbı indirdik**",[60]

"Sana, kendilerine gönderileni **insanlara açıklaman** için bu Kur'an'ı indirdik"[61] âyet-i kerîmeleri bu gerçeği göstermekte, hadis ve sünnetin ortaya koyduğu uygulamalarla dinin doğru bir şekilde anlaşıldığı ve yaşandığı görülmektedir.

İslâm denince, Kur'ân-ı Kerîm ile hadis ve sünneti birlikte hatırlamak zorunludur.

2. "Allah'ın Resûlü size ne verdiyse onu alın. Ne-

59. Buhârî, Îmân 2, nr. 8; Müslim, Îmân 19-22, nr. 16.
60. Nahl 16/89.
61. Nahl 16/44.

yi yasakladıysa ondan da kaçının"[62] âyet-i kerîmesini de hadis ve sünnet karşıtları tam olarak anlamıyorlar.

Abdullah ibni Mes'ûd ile bir kadın arasındaki tartışma bu âyetin nasıl anlaşılması gerektiğini göstermektedir. İbni Mes'ûd radıyallahu anh dövme yapan, yaptıran, kaşlarını incelten ve benzeri uygulamaları yapan ve böylece Allah'ın yarattığı şekli değiştiren kadınlara lânet etmişti. Bunu duyan bir hanım, İbni Mes'ûd'a geldi ve Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını okuduğunu, fakat orada böyle bir şeyi görmediğini söyleyerek ona itiraz etti.

Abdullah ibni Mes'ûd da sözünü ettiği işleri yapanlara Peygamber aleyhisselâmın lânet ettiğini söyledi ve ardından: **"Allah'ın Resûlü size ne verdiyse onu alın. Neyi yasakladıysa ondan da kaçının"** âyet-i kerîmesini okudu. Bu âyet-i kerîmeye göre Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin emrettiği her şeyin benimsenmesi, yasakladığı her şeyden de uzak durulması gerektiğini hatırlattı.[63]

3. "Biz kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık"[64] âyet-i kerîmesini de hadis karşıtları yanlış anlıyorlar. Bu âyet-i kerîmeyi Kur'ân-ı Kerîm'de her şey bulunduğunu, hadislere ihtiyaç olmadığını ileri sürerken zikrediyorlar. Hâlbuki bu âyet-i kerîmede geçen **"kitap"** Kur'ân-ı Kerîm değil, her şeyi ihtivâ eden **"Levh-i Mahfûz"**dur. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem: "Allah Teâlâ gökleri ve yeri yaratmadan elli bin sene önce mahlûkātın kaderini yazmış-

62. Haşr 59/7.
63. Buhârî, Tefsîr 59/4, nr. 4886, Libâs 82-87, nr. 5931-5948; Müslim, Libâs 120, nr. 2125.
64. En'âm 6/38.

tır"[65] hadîs-i şerîfiyle bunu dile getirmiştir.

"Yaş-kuru ne varsa hepsi gerçeği gösteren apaçık bir kitaptadır"[66] âyet-i kerîmesindeki "kitap" ifâdesiyle de Kur'ân-ı Kerîm değil Levh-i Mahfûz kastedilmiştir.

Allah Teâlâ Levh-i Mahfûz'dan **"ana kitap"** diye de söz etmiş ve şöyle buyurmuştur:

"O, Kur'an, katımızdaki **Ana Kitap'ta** bulunan pek yüce ve hikmet dolu bir Kur'an'dır."[67]

4. Hadis ve sünnet karşıtlarının doğru anlamadığı âyet-i kerîmelerden biri de şudur:

"Kendilerine okunan bu kitâbı sana indirmemiz mûcize olarak onlara yetmedi mi?"[68] Bu âyet-i kerîmede Allah Teâlâ, Peygamber Efendimiz'den mûcize isteyen kâfirleri muhâtap almakta, hem bu, hem de bir önceki âyet ile onlara şunu sormaktadır:

Size gönderdiğim Kur'ân-ı Kerîm, Peygamberim Muhammed'in benim elçim olduğunu apaçık bir şekilde göstermiyor mu? Mûcize istiyorsunuz, Arap edebiyatını mükemmel sûrette bilen sizlere Kur'an âyetleri mûcize olarak yetmiyor mu? Size Kur'an'dan daha yeterli bir mûcize olur mu?

İşin gülünç tarafı hadis ve sünnet karşıtları bu âyet-i kerîmeyi doğru anlamadıkları gibi, onu sünneti savunanlara karşı kullanmaya kalkıyorlar ve âyetin, dini anlamak için Kur'ân-ı Kerîm'in yeterli olduğunu, hadis ve sünnete ihtiyaç bulunmadığını gösterdiğini iddia ediyorlar.

65. Müslim, Kader 16, nr. 2653.
66. En'âm 6/59.
67. Zuhruf 43/4.
68. Ankebût 29/51.

"**Biz sana her şeyi açıklamak**, doğru yolu göstermek, rahmet kaynağı olmak, Müslümanlara da müjde vermek **üzere bu kitâbı indirdik**"[69] âyet-i kerîmesi, yukarıda da söylediğimiz gibi Peygamber Efendimizin hadisleriyle dini açıkladığını, esasen görevinin de dini açıklamak olduğunu gösteriyor.

Hadis Karşıtlarına Birkaç Soru

İnancımıza göre hadis ve sünnet olmadan din yaşanamaz. Zaten ashâb-ı kirâm da yaşayamamıştır. Resûl-i Ekrem'in dizinin dibinde yetiştikleri, Kur'ân-ı Kerîm'in nüzûlüne şâhit oldukları halde, bazı müşkillerini Allah'ın Resûlü'ne sormadan çözememişlerdir.

Aşağıdaki birkaç mesele, hadis ve sünnet olmadan dini anlamanın ve yaşamanın mümkün olmadığını gösteriyor. Bunlara lütfen insafla cevap arayınız:

1. Birçok hadîs-i şerîfte gördüğümüz üzere, ashâb-ı kirâm cevabını bilemedikleri meseleleri Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme soruyorlardı. Meselâ bir gün Hz. Ömer, Resûl-i Ekrem'in huzûruna geldi ve:

"Bugün çok büyük bir günah işledim, oruçluyken karımı öptüm" diye ona derdini anlattı ve ondan müşkilini halletmesini istedi.[70]

Ashâb-ı güzîn efendilerimiz Kur'ân-ı Kerîm'i bizden daha iyi bildikleri halde, zorda kaldıkları zaman, müşkillerinin çözümünü Kur'ân-ı Kerîm'de aramayıp neden Allah'ın Resûlü'ne başvuruyorlardı?

---

69. Nahl 16/89.
70. İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), VIII, 313-314, nr. 3544.

Kur'ân-ı Kerîm onlara da yeteceğine göre neden namaza, oruca, hacca, zekâta ve dinin diğer konularına dâir sorularını Resûl-i Ekrem Efendimiz'e yöneltiyorlardı?

2. Hadis ve sünnet olmasaydı namazların rekâtları, nasıl kılınacağı, namaz vakitleri, öğle ve ikindi namazlarında imâmın kırâati cehrî değil hafî okuyacağı, hangi mallardan ne kadarının zekât olarak verileceği ve benzeri meseleler nereden öğrenilecekti?

3. Kur'ân-ı Kerîm bize yeter, hadis ve sünnete ihtiyaç yok diyorsunuz. Eğer bu görüşünüzde samimi iseniz, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin sünnetine sarılmayı emreden şu âyet-i kerîmelere nasıl mânâ veriyorsunuz?

■ **"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın."**[71]

■ **"Peygamber'e itaat eden, Allah'a itaat etmiş olur. İtaat etmeyenlere ise aldırma."**[72]

■ **"Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı uman ve Allah'ı çok anan kimseler için, Allah'ın elçisinde size güzel bir örnek vardır."**[73]

■ Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme sünnetin de vahyedildiğini belirten şu âyet-i kerîmeye ve benzeri âyetlere nasıl mânâ veriyorsunuz?

"Eğer Allah'ın sana lütuf ve merhameti olmasaydı, o insanlardan bir kısmı vereceğin hükümde seni şaşırtmaya

71. Âl-i İmrân 3/31.
72. Nisâ 4/80.
73. Ahzâb 33/21.

yeltenecekti. Onlar ancak kendilerini şaşırtırlar; sana da bir zarar veremezler. Çünkü **Allah sana kitâbı indirdi, hikmeti verdi ve bilmediklerini öğretti.** Allah'ın sana olan lütfu çok büyüktür."[74]

4. Şâyet Kur'ân-ı Kerîm varken hadise ihtiyaç yoksa, Allah'ın Resûlü'ne muhâlefet etmekten sakındıran şöyle âyetlerin mânâsı nedir?

"Peygamber'in emrine aykırı hareket edenler, başlarına bir belâ gelmesinden veya elem verici bir azâba uğramaktan sakınsınlar."[75]

Biz Kur'an'ı yeterli görüyoruz, hadis ve sünnete ihtiyaç duymuyoruz diyenler, aslında Kur'ân-ı Kerîm'e ters düşüyorlar. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyet-i kerîmesi Peygamber sünnetine uymayı farz kılıyor. Onlar Peygamber aleyhisselâma uymayı ve itaat etmeyi emreden bu âyetleri dikkate almıyorlar.

Kur'ân-ı Kerîm'in asıl bağlıları Resûl-i Ekrem'in Allah'tan alıp getirdiği Kur'an'a ve Sünnete tâbi olanlardır. Onlar şu Peygamber buyruğunu baştâcı edenlerdir:

"Size iki şey bırakıyorum. Onlara sıkıca yapışırsanız yolunuzu kaybetmezsiniz: Biri Allah'ın kitâbı Kur'an, diğeri de Peygamberi'nin sünnetidir."[76]

Bu bahsi şöyle bitirelim:

İslâm âlimleri, bir Müslümanın hayatında ihtiyaç duyduğu küçük-büyük her meseleyi Kur'ân-ı Kerîm'in ihtiva

74. Nisâ 4/113.
75. Nûr 24/63.
76. Mâlik, *Muvatta'*, Kader 3.

etmediğini gördüler. Hatta bazen Müslümanların karşılaştığı bazı müşkillere hadis ve sünnette bile cevap bulamadılar. Bunun üzerine insanları müşkilleriyle başbaşa bırakmamak için "icmâ", "kıyâs", "istihsân" "istishâb", "sedd-i zerâi'" gibi çeşitli yöntemler ve çözüm yolları arayıp buldular. Önemli olan, insanları dertleriyle başbaşa bırakmak değil, onları sıkıntılarından kurtarmaktır.

Bu Bahisten Şunları Öğrendik:

1. Hadis karşıtları dinin tamamlandığını ve Kur'an'da hiçbir şeyin eksik bırakılmadığını belirten âyetleri öne sürerek hadis ve sünnete ihtiyaç bulunmadığını söylüyorlar. Allah Teâlâ'nın Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme Kur'ân-ı Kerîm'i açıklama görevi verdiğini, hadis ve sünnetin de bunu yaptığını görmek istemiyorlar.

2. **Allah Teâlâ Müslümanlara, Peygamber aleyhisselâma itaat etmeyi, ona uymayı emrediyor. Hatta ona itaatin Kendisine itaat olduğunu belirtiyor. Bu ilâhî emir, hadis ve sünnetin ortaya koyduğu bir hükmün, Allah Teâlâ tarafından ortaya konmuş gibi kabul edilmesi gerektiğini gösteriyor.**

3. Allah Teâlâ, Muhammed sallallahu aleyhi ve sellemi âlemlere rahmet olarak göndermiş, Mi'râc'da ona kudretinin en büyük delillerinden bir kısmını göstermiştir. Fahr-i Âlem Efendimiz bir beşerdir, ama herhangi bir beşer gibi değildir.

4. **Allah Teâlâ Resûl-i Ekrem Efendimize, Kur'an'da olmayan konularda hüküm koyma yetkisi vermiş, Allah'ın Elçisi de sünnetlerine sımsıkı sarılmamızı emretmiştir. Bize düşen onu kendimize rehber edinmek ve sünnetine dört elle sarılmaktır.**

5. Hadis karşıtlarının ileri sürdüğü gibi hadis ve sünnet sonradan ortaya çıkmadı. Ashâb-ı kirâm, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin hem sözlerini ezberlediler, hem de hayatları boyunca onun gibi yaşamaya, onun gibi ibadet etmeye, onun davranışlarını kendilerine örnek almaya çalıştılar. Hadis ve sünnet böyle öğrenildi ve yaşatıldı.

6. **Sahâbîler nâzil olan âyetleri ve Peygamber aleyhisselâmın söylediği hadisleri öğrenip ezberlemeye önem verirdi. Onun yanında nöbetleşe kalır, kendisinden duymadıkları bilgileri birbirinden duyup öğrenirlerdi. Hadisleri iyice öğrenmek için onları kendi aralarında müzâkere ederlerdi. Bir hadisi öğrenmek için uzun yolculuklara katlanırlardı.**

7. Hadisler Kur'ân-ı Kerîm'de özet olarak verilen bilgileri açıklar. Oradaki genel hükümleri belirgin hale getirir. Mânâsı kapalı olan âyetleri izah eder.

ALLAH HADİSLERİ KORUMUŞTUR

Hadis ve sünnet karşıtları şöyle diyor:

Allah sadece Kur'an'ı korumayı üstlenmiştir; hadisleri korumak için bir güvence vermemiştir. Delilleri de şu âyet-i kerîmedir:

"Elbette zikri Biz indirdik ve elbette onu Biz koruyacağız."[77]

Onlara göre *bu âyet-i kerîmede geçen "zikr" kelimesi, hadisleri değil sadece Kur'an'ı ifâde eder. Şâyet hadis ve sünnet Kur'an gibi dinin asıl kaynaklarından biri olsaydı, Allah onu da koruduğunu belirtirdi.*

Bu söz son derece tutarsızdır. Şöyle ki:

"Zikr" İslâm Şerîatı Demektir

"Elbette zikri Biz indirdik ve elbette onu Biz koruyacağız" âyet-i kerîmesindeki "zikr", hadis ve sünnet karşıtlarının dediği gibi sadece Kur'ân-ı Kerîm değildir.

"Zikr" kelimesi Arapça olduğuna göre, Kur'ân-ı Kerîm'de **elli iki** yerde geçen bu kelimeyi önce Arap dili açısından incelemek gerekir.

77. Hicr 15/9.

Ünlü Arap dili, tefsir ve hadis âlimi Fîrûzâbâdî'nin (v. 817/1415) Kur'ân-ı Kerîm'in inceliklerine dâir *Besâiru zevi't-temyîz fî letâifi'l-kitâbi'l-azîz* adlı eserinde naklettiğine göre, "zikr" kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de **yirmi ayrı anlamda** kullanılmıştır:[78]

Kur'ân-ı Kerîm, şerîat, sünnet, risâlet, haber, tövbe, ibret, şeref, ibâdet, şefâat, korumak, hatırlatmak bu anlamlardan birkaçıdır. Demek oluyor ki "zikr"i sadece Kur'ân-ı Kerîm diye anlamak doğru değildir.

Kâinâtın Rabbi kullarına, dünyada nasıl yaşayacaklarını öğretmek üzere Resûl-i Ekremi ile bir din ve şerîat göndermiştir. Bu âyet-i kerîme ile de, gönderdiği **dini ve şerîatı bizzat koruyacağını** va'd buyurmuştur.

"Zikr" kelimesini "şerîat" diye anlamak gerektiğini şu âyet-i kerîme de göstermektedir:

"Onlar ağızlarıyla **Allah'ın nûrunu** söndürmek istiyorlar. Oysa Allah nûrunu mutlaka tamamlamak istiyor; kâfirler isterse hoşlanmasın."[79]

Allah'ın tamamlamak istediği nûru nedir?

Kullarına, dünya ve âhirette mutlu olmaları için Peygamberiyle gönderdiği şerîatıdır. Kur'ân-ı Kerîm de hadîs-i şerîfler de şerîatı oluşturan iki ana kaynaktır.

Hadis ve sünnetin de şerîat olduğunu gösteren delillerden bir diğeri, Peygamber aleyhisselâmdan bahseden şu âyet-i kerîmedir:

78. III, 13.
79. Tevbe 9/32.

"O kendi hevâ-hevesine göre konuşmaz. Onun söyledikleri kendisine vahyolunandan başka bir şey değildir."[80]

Bu âyet-i kerîmeye göre Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin hadisleri vahiy mahsûlüdür.

Ünlü Mâlikî fakihi Şâtıbî (v. 790/1388), bu âyet-i kerîmede geçen "vahy" kelimesinin "şerîat" mânasında kullanıldığını söyler ve şöyle der:

"Hadis, ya Allah'tan gelen bir vahiyden ibârettir, ya da kitap veya sünnetten sahih bir vahye dayanan, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin mûteber bir ictihadıdır."[81]

Demek oluyor ki, Fahr-i Âlem Efendimizin dini öğretmek ve açıklamak için söylediği her söz şerîattır, vahiy mahsûlüdür ve Allah Teâlâ'nın koruması altındadır.

Çünkü şu âyet-i kerîmede açıkça görüldüğü gibi, Allah Teâlâ Peygamber Efendimiz'e Kur'ân-ı Kerîm'i açıklama görevini vermiştir:

"Sana, kendilerine gönderileni insanlara açıklaman, onların da üzerinde düşünmeleri için bu Kur'an'ı indirdik."[82]

Bu âyet-i kerîmeye göre hadîs-i şerîfler, Kur'ân-ı Kerîm'in açıklaması, yani tefsiridir. Şâyet Kur'ân-ı Kerîm'in tefsiri olan hadîs-i şerîfler korunmamış olsaydı, sahâbe neslinden sonra gelen Müslümanlar, Allah'ın kitâbını doğru dürüst anlama imkânından mahrûm kalacaklardı.

80. Necm 53/3-4.
81. Şâtıbî, *el-Muvâfakāt*, II, 291, IV, 335.
82. Nahl 16/44.

İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe: **"Sünnet olmasaydı, hiçbirimiz Kur'an'ı anlamazdık"** derken bunu dile getirmişti.

Müslümanlar sadece sahâbe neslinden ibâret olmadığına göre, kıyâmete kadar gelecek nesiller, kendi kitaplarını doğru bir şekilde anlamak için onun tefsirine, yani hadîs-i şerîflere ihtiyaç duyacaklardı. Şâyet hadîs-i şerîfler korunmamış olsaydı, şerîatın bir kısmı da korunmamış olacaktı.

Evet, ünlü fakih, muhaddis ve tarihçi İbni Hazm'in de (v. 456/1064) dediği gibi, Resûlullah Efendimizin sahîh sünneti Allah Teâlâ tarafından korunmuştur.[83]

Hadis ve Sünnetin Korunduğunu Gösteren Âyetler

Buraya kadar, hadis ve sünnetin Kâinâtın Rabbi tarafından korunduğunu gösteren iki âyet-i kerîme gördük. Bunlardan biri, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin "hevâ-hevesine göre konuşmayacağını" belirten âyet, diğeri de ona "Kur'ân-ı Kerîm'i açıklama görevi verildiğini" gösteren âyettir.

Bu konudaki üçüncü bir âyet-i kerîme şudur:

"Kur'an'ı toplamak da, okutmak da Bize âittir. Biz onu sana okuduğumuzda, sen onun okunuşunu izle! **Sonra onu açıklamak da Bize âittir.**"[84]

Rabbimiz bu âyet-i kerîmede **"Kur'an'ı açıklamak Bize âittir"** buyuruyor. Görüldüğü üzere, Cenâb-ı Hak indirdiği bir âyetin nasıl anlaşılması gerektiğini Peygamberine

83. İbni Hazm, *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*, I, 122.
84. Kıyâmet 75/17-19.

vahy ediyor, o da bu açıklamayı ümmetine bildiriyor. Bu da hadis ve sünnetin vahiy kaynaklı olduğunu açıkça gösteriyor.

Ayân beyân görüldüğü üzere, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin tek görevi, âyet-i kerîmeleri insanlara duyurmaktan ibâret değildir. Bir diğer görevi de, sözleri ve uygulamalarıyla âyet-i kerîmeleri açıklamaktır.

Burada onun şu hadîs-i şerîfini hatırlamalıyız:

"Şunu iyi biliniz ki, bana Kur'ân-ı Kerîm ile birlikte onun bir benzeri daha verilmiştir."[85]

Demek oluyor ki, Allah'ın Resûlü'ne Kur'ân-ı Kerîm vahyedildiği gibi hadîs-i şerîfler de vahyedilmiştir. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm'e "vahy-i metlûv", hadis ve sünnete de Kur'an dışındaki vahiy anlamında "vahy-i gayr-i metlûv" denmiştir.

Acaba Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Kur'ân-ı Kerîm'den başka vahiy aldı mı?

Şimdi Fahr-i Kâinât Efendimizin şu ifâdelerini dikkatle okuyalım:

(أَتَانِي آتٍ مِنْ رَبِّي، فَأَخْبَرَنِي) "Rabbimin gönderdiği elçi (Cebrâil) bana geldi ve ümmetimden Allah'a şirk koşmadan ölen kimsenin cennete gireceğini haber verdi..."[86]

(إِنَّ الرُّوحَ الأَمِينَ قَدْ أَلْقَى فِي رُوعِي [إِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ نَفَثَ فِي رُوعِي]) "Cebrâil benim kalbime şöyle vahyetti..."[87]

85. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 130-131, nr. 17306; Ebû Dâvûd, Sünnet 5, nr. 4604.
86. Buhârî, Cenâiz 1, nr. 1237, Hars 16, nr. 2337; Müslim, îmân 153, nr. 94.
87. Beyhakī, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr* (Kal'acî), I, 102, nr. 20; a.

Evet, burada bir daha söyleyelim ki, bu iki hadîs-i şerîften de anlaşıldığı üzere, Cebrâil aleyhisselâm Peygamber-i Zîşân'a Kur'ân-ı Kerîm'i vahyettiği gibi, Allah Teâlâ'nın emriyle hadis ve sünneti de vahyetmiştir.[88]

Zâhid ve muhaddis Hassân ibni Atıyye'nin (v. 130/748) şu sözü, ilk devir âlimlerinin bu konudaki görüşünü ortaya koymaktadır:

"Cebrâil, Nebî aleyhisselâma **Kur'ân-ı Kerîm'i indirdiği gibi sünneti de indirmiş, Kur'ân-ı Kerîm'i öğrettiği gibi sünneti de öğretmiştir.**"[89]

Cebrâil aleyhisselâm Fahr-i Cihân Efendimiz'e Kur'ân-ı Kerîm'i, bir harfini bile değiştirmeden tebliğ ederken, diğer ilâhî buyrukları dilediği şekilde iletmiş, Allah'ın Resûlü de onları kendi ifâdeleriyle ashâbına aktarmıştır.

Bu açıklamadan sonra Allah Teâlâ'nın hadis ve sünneti neden koruduğu daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü onları Resûl-i Ekrem'ine Cenâb-ı Hak vahyetmiş, bunun için de vahyini korumayı üstlenmiştir.

Bu nasıl bir korumadır?

Kâinâtın Rabbi, mü'minlerin kalbine, Peygamberlerinin bu emânetine sahip çıkmayı ve onu korumayı ilhâm etmiş, onlar da bugüne kadar hadisleri koruyagelmişlerdir. Elbette Müslümanlar kıyâmete kadar da bu görevlerini devam ettireceklerdir.

---

mlf., *Şu'abü'l-îmân* (Hâmid), II, 406, nr. 1141; Begavî, *Şerhü's-sünne* (Arnaût, Şâvîş), XIV, 304, 305, nr. 4111, 4112.

88. İmâm Şâfiî, *Müsned* (Fahl), IV, 64, nr. 1798.

89. Dârimî, Mukaddime 49, nr. 608; Ebû Dâvûd, *el-Merâsîl* (Şu'ayb Arnaûd), s. 361, nr. 536.

Zaten: "Allah seni insanlardan koruyacaktır"[90] âyet-i kerîmesi, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin kendisi gibi, sünnetinin de korunacağını göstermektedir.

Hadis ve Sünnetin Korunduğunu Gösteren Hadîs-i Şerîfler

Allah Teâlâ'nın, Peygamber mîrâsını Ümmet-i Muhammed eliyle muhâfaza buyurduğunu gösteren hadîs-i şerîflerden ikisi şöyledir:

■ "**Benden sonra sağ kalanlar pek çok ihtilâf görecektir. O zaman sizin üzerinize gerekli olan, benim sünnetime ve doğru yolda olan Hulefâ-i Râşidîn'in sünnetine sarılmanızdır. Bu sünnetlere sımsıkı sarılınız.** Sonradan ortaya çıkarılmış bid'atlerden şiddetle kaçınınız. Çünkü sonradan ortaya çıkan her şey bid'at, her bid'at de sapıklıktır."[91]

■ "Size iki şey bırakıyorum. Onlara sıkıca yapışırsanız yolunuzu kaybetmezsiniz: Biri Allah'ın kitâbı Kur'an, diğeri Peygamberinin sünneti."[92]

Ümmet-i Muhammed, bu tür Peygamber buyrukları sebebiyle onun hadis ve sünnetine sıkı sıkıya sarılmış, onları korumuş, sahîh hadislere uydurma rivâyetlerin karışmasını önlemişlerdir.

90. Mâide 5/67.
91. Ebû Dâvûd, Sünnet 5, nr. 4607; Tirmizî, İlim 16, nr. 2676; İbni Mâce, Mukaddime 6, nr. 43.
92. Mâlik, *Muvatta'*, Kader 3.

Hadis ve Sünnetin Korunduğunu Gösteren Aklî Deliller

"Elbette zikri Biz indirdik ve elbette onu Biz koruyacağız (إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ)"[93] âyet-i kerîmesinde geçen "zikr", din ve şerîat değil de sadece Kur'ân-ı Kerîm olsaydı, Allah Teâlâ "zikr" kelimesi yerine "Kur'an" kelimesini kullanır ve: (إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الْقُرْآنَ) buyururdu. Nitekim Cenâb-ı Hak şu âyet-i kerîmelerde "Kur'an" kelimesini kullanmıştır:

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ (Elbette bu Kur'an insanı en doğru yola iletir.)[94]

بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ (Doğrusu, bu şânı pek yüce Kur'an'dır. O Levh-i Mahfûz'da korunmuştur.)[95]

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ (And olsun, Biz Kur'an'ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık.)[96]

Kur'an'ın Korunması, Sünnetin de Korunmasıdır

Kur'ân-ı Kerîm'in korunacağını belirten âyet-i kerîme, hadis ve sünnetin de korunacağını gösterir. Çünkü hadis ve sünnet Kur'an'a tâbidir. Daha önceki bölümde açıkladığımız gibi, hadisler Kur'ân-ı Kerîm'in kapalı yönlerini açıklar, sınırlandırılması gereken yönlerini sınırlandırır, genel hükümlerini belirgin hâle getirir ve kapalı yönlerini izah

93. Hicr 15/9.
94. İsrâ 17/9.
95. Bürûc 85/21-22.
96. Kamer 54/17.

eder. Hâl böyle olduğuna göre, Kur'an ve Sünnet'i birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir.

Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme tâbi olmayı, ona itaat etmeyi, onun verdiğini almayı, yasakladığından uzak durmayı emreden şu âyet-i kerîmeler Allah Teâlâ'nın hadisi ve sünneti de koruduğunu gösterir:

"Ey îmân edenler! Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin."[97]

"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın."[98]

"Rabbine yemin olsun ki, onlar aralarında meydana gelen anlaşmazlıklarda seni hakem yapmadıkça, sonra da verdiğin hükümlere, içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan tamamen teslim olmadıkça, mü'min olamazlar."[99]

"Peygamber size ne verdiyse alın, neyi yasakladıysa ondan sakının."[100]

Bu ve benzeri âyet-i kerîmeler, Muhammed aleyhisselâmın herhangi bir insan değil, kendisine vahiy gelen, hevâ-hevesine göre konuşmayan, ağzından çıkan her söz Allah katında makbul olan ve Allah'ın kitâbını tefsir eden bir şahsiyet olduğunu gösterir.

97. Nisâ 4/59.
98. Âl-i İmrân 3/31.
99. Nisâ 4/65.
100. Haşr 59/7.

Allah Hadisleri Kullarıyla Korumuştur

Allah Teâlâ Resûl-i Ekrem'ini Peygamber olarak göndermeden asırlar önce, onun hadis ve sünnetini muhâfaza edecek gönüller hazırladı. Şöyle ki:

Arapların büyük çoğunluğu okuma-yazma bilmezdi. Çok önem verdikleri soy bilgilerini (ensâb), şâirlerinin şiirlerini, hatiplerinin konuşmalarını ezberleyerek nesilden nesle aktarırlardı. Bu sebeple ezberleme kabiliyetleri çok gelişmişti. Hemen her kabilede, uzun bir kasideyi bir duyuşta ezberleyebilecek kimseler vardı.

İşte hâfızaları böylesine güçlü insanlar, âlemlere rahmet olan bir Peygambere ümmet olmanın derin heyecanıyla onun hadîs-i şerîflerini yutarcasına ezberlediler.

Peygamber aleyhisselâmın mübârek ağzından çıkan her bir sözün, yaptığı her bir hareketin din demek olduğunu anlayınca onula ilgili her şeyi tesbit etmeye çalıştılar. Allah'ın Elçisi'nin neler söylediğini, ne yaptığını, nasıl ibadet ettiğini, hiçbir şey yapmadığı zaman bile nasıl davrandığını, nasıl gülümsediğini, nasıl uyuduğunu ve uyandığını ilgiyle araştırdılar ve Fahr-i Âlem Efendimizin her halini bütün ayrıntılarıyla öğrendiler.

Bunun içindir ki, daha önce de söylediğimiz gibi, Câbir ibni Abdillah radıyallahu anhümâ, kimseden duymadığı bir hadisi, Peygamber aleyhisselâmdan duyduğunu öğrendiği Abdullah ibni Üneys'den öğrenmek ve onun gerçekten bu hadisi Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden işitip işitmediğini tesbit etmek için deve sırtında Medine'den Şam'a gitti.[101]

101. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, III, 495, nr. 16138; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), II, 475, nr. 3638.

Ebû Eyyûb el-Ensârî radıyallahu anh, mü'minin ayıbını gizleme konusundaki bir hadisi Ukbe bin Âmir ile müzâkere etmek için tıpkı Hz. Câbir gibi deve sırtında Medine'den Mısır'a yolculuk etti.[102]

Sadece ashâb-ı kirâm değil, tâbiîn nesli de hadisler konusunda aynı titizliği gösterdiler. Tâbiîn âlimlerinden Ebü'l-Âliye er-Riyâhî (v. 90/709) şöyle demiştir:

"Biz sahâbenin rivâyetlerini birilerinden duyardık, fakat bununla yetinmez, o rivâyetleri bizzat Resûl-i Ekrem'den duyan sahâbîleri bulur ve onu kendi ağızlarından işitirdik."[103]

Ashâb-ı kirâmın dini öğrenmek için gösterdiği çabayı Resûlullah Efendimiz görür ve takdir buyururdu.

Peygamber Efendimizin sahâbe-i güzîni, onun huzûrunda ilim öğrenmekle kalmaz, öğrendiklerini iyice pekiştirmek için kendi aralarında bazen topluca, bazen tek başına bu hadisleri müzâkere ederlerdi. Meselâ Ebû Hüreyre radıyallahu anh gecesini üçe ayırır; üçte birinde namaz kılar, üçte birinde uyur, geri kalan üçte birinde ise Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin hadislerini müzâkere ederdi.[104]

Hadisleri müzâkere etmek çok önemliydi. İşte bunun için Hz. Ali, Abdullah ibni Mes'ûd, Abdullah ibni Abbâs, Ebû Saîd el-Hudrî gibi önde gelen sahâbîler kendilerinden hadis öğrenenlere, öğrendikleri hadisleri müzâkere etmelerini tavsiye ederlerdi.[105]

102. Abdürrezzâk, *el-Musannef* (A'zamî), X, 228-229, nr. 18936; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 153, 159, nr. 17526, 17593.
103. İbni Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-bârî* (Hatîb), I, 175.
104. Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' li-ahlâkı'r-râvî* (Tahhân), II, 264, nr. 1806.
105. Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), I, 173, nr. 323.

Peygamber Efendimizin mirâsı olan hadîs-i şerîfler, İslâm büyüklerinin bu üstün gayretleri sâyesinde bize sapasağlam gelebildi. Ömürlerini hadis ilmine adayan muhaddisler, hadislerin sahîhlerini zayıflarından ayırmak ve hadis diye uydurulan rivâyetleri ortaya çıkarmak için büyük gayret gösterdiler ve bu yönde çeşitli eserler kaleme aldılar. Allah Teâlâ, Resûlü'nün hadislerini işte bu yiğitler eliyle korudu. Şüphesiz kıyâmete kadar da hadis ve sünneti koruyan koçyiğitler yetiştirecektir.

Bu Bahisten Şunları Öğrendik:

1. "Elbette zikri Biz indirdik ve elbette onu Biz koruyacağız" âyetindeki zikr, hadis karşıtlarının sandığı gibi sadece Kur'ân-ı Kerîm değildir. Zikr kelimesinin yirmi ayrı mânâsı vardır. Kur'an, şerîat, ve sünnet bunlardan üçüdür. Zikr'i İslâm şerîatı diye anlamak daha doğrudur. Çünkü Kur'an ve Sünnet de şerîattır.

2. **Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm gibi hadîs-i şerîfleri de korumuştur. Kur'an'ın tefsiri olan hadîs-i şerîfler korunmamış olsaydı, sahâbe neslinden sonra gelen Müslümanlar, Allah'ın kitâbını doğru dürüst anlayamazdı.**

3. Cenâb-ı Hak indirdiği bir âyetin nasıl anlaşılması gerektiğini Peygamberine vahyetmiş, o da bu açıklamayı ümmetine bildirmiştir. "Kur'an'ı açıklamak Bize âittir" âyet-i kerîmesi işte bunu göstermektedir.

4. **"Kur'ân-ı Kerîm ile birlikte onun bir benzeri daha verilmiştir." "Cebrâil bana geldi ve şunu haber verdi.", "Size iki şey bırakıyorum. Biri Allah'ın kitâbı Kur'an, diğeri Peygamberinin sünneti" şeklindeki Peygamber buyrukları hadîs-i şerîflerin de vahyedildiğini ortaya koymaktadır.**

5. Allah Teâlâ hadis ve sünneti, İslâm'ın ilk üç nesli ve daha sonraki büyük hadis âlimleri eliyle korumuştur; kıyâmete kadar da hadis ve sünneti koruyan kullar yetiştirecektir.

PEYGAMBER POSTACI DEĞİLDİR

Hadis ve sünnet inkârcıları, Müslümanları Peygamber Efendimizin etrafından uzaklaştırmak, onu ve hadislerini önemsizleştirmek için her yolu deniyorlar. Bir Müslümanın aslâ söylememesi gereken şu sözü bile söylemeye cür'et ediyorlar:

*Kur'ân-ı Kerîm'deki "**peygambere itaat edin**" emri yanlış anlaşılıyor. Allah bu sözüyle, Peygamber'in Allah'tan alıp getirdiği âyetlere itaat edin, demek istiyor. Bu âyet hadisleri kapsamıyor.*

Hadis karşıtları bu konuda kendilerine Kur'ân-ı Kerîm'den delil de buluyorlar ve şu âyet-i kerîmelere sarılıyorlar:

"Sana düşen, tebliğ etmekten ibârettir."[106]

"Peygamber'in görevi açıkça tebliğ etmekten ibârettir."[107]

Ardından da şöyle diyorlar:

"Bakın, gördünüz mü, Peygamber'in görevinin Kur'an'ı tebliğ etmekten ibâret olduğunu bizzat Kur'an belirtiyor!" Böylece hadis karşıtları, Peygamber sallallahu aleyhi

106. Şûrâ 42/48.
107. Nûr 24/54.

ve sellemin şahsına, hadis ve sünnetine itaat etmenin söz konusu olmadığını ileri sürüyorlar.

"Tebliğ" Hem Kur'an, Hem de Sünnetle Olur

Hadislere sevecen bakmayanlar, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin, Allah'ın âyetlerini kullarına tebliğ ettiğini, böylece vazifesini tamamladığını, daha kaba tâbirle "işinin bittiğini" söylüyorlar. Böylece onun, Müslümanları Allah'ın kitâbıyla başbaşa bırakmasını ve onların hayatından çekilmesini istiyorlar. Ben bu sözü, hadis tahsili yapmış birinden duyduğum zaman âdetâ nutkum tutuldu. Ona, kendisiyle bu konuları bir daha konuşmayacağımı söylemekle yetindim.

Gördüğünüz üzere hadis karşıtları Peygamber Efendimiz'e "postacı" gözüyle bakıyorlar. Allah Teâlâ'nın ona verdiği diğer görevleri dikkate almıyorlar. Her Müslümanın, dinini lâyıkıyla yaşayabilmek için onun rehberliğine her an muhtaç olduğunu görmezden geliyorlar.

Hâlbuki Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin, kendisine nâzil olan âyetleri insanlara açıklaması gerektiğini, bu âyetlerdeki emirleri nasıl uygulayacaklarını onlara göstermesi icap ettiğini anlamazdan geliyorlar.

Bir Müslüman şu âyet-i kerîmeyi nasıl gözardı edebilir:

"Sana, kendilerine gönderileni insanlara açıklaman, onların da üzerinde düşünmeleri için bu Kur'an'ı indirdik."[108]

Fahr-i Âlem Efendimiz kendisine nâzil olan âyetlerin

108. Nahl 16/44.

nasıl anlaşılacağını ve bu âyetlerdeki emirlerin nasıl uygulanacağını hem davranışlarıyla, hem de sözleriyle, yani sünnet ve hadisleriyle göstermiştir.

Hadislerin de vahiy mahsûlü olduğunu gösteren âyet-i kerîmelerden biri şudur:

"**Allah sana kitâbı indirdi, hikmeti verdi ve bilmediklerini öğretti.**"[109]

Hikmet, sünnet demektir. Ünlü İslâm âlimleri bu görüştedir.

Tâbiîn müfessirlerinden Katâde bin Diâme es-Sedûsî der ki:

"Hikmet kelimesi, 'Kitâb' veya 'Allah'ın âyetleri' gibi ifadelerle birlikte kullanıldığı zaman Peygamber Efendimizin sünneti kastedilir."[110]

İmam Şâfiî, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen "hikmet"in sünnet olduğunu belirtir.[111]

Âyet-i kerîmede "Kur'an" kelimesinin hemen ardından "hikmet"in zikredilmesi, Kur'ân-ı Kerîm'e ittibâ edildiği gibi, hadis ve sünnete de aynı şekilde uyulması gerektiğini gösterir.

Şu hadîs-i şerîf de bu gerçeği dile getirir:

"Şunu iyi bilin ki, bana Kur'an ile birlikte onun bir misli daha verildi."[112]

---

109. Nisâ 4/113.
110. Buhârî, Tefsîr 33/5, bâb başlığında.
111. *er-Risâle* (Şâkir), s. 32, 73.
112. Ebû Dâvûd, Sünnet 5, nr. 4604; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 131, nr. 17306.

Acaba Resûl-i Ekrem Efendimize neden Kur'an'ın bir misli daha verilmiştir?

Bu sorunun cevabı şudur: Çünkü herkesin anlayışı bir değildir. İnsanların büyük çoğunluğu, bazı konuları, onlar kendilerine açıklanıp izah edildikten sonra anlayabilir. İşte bu sebeple hadîs-i şerîfler, Allah'ın kitâbını açıklama görevini îfâ etmiştir.

Bu bilgilerden çıkarılması gereken sonuç, hadis ve sünnetin de Peygamber Efendimiz'e vahyedildiğidir.

■ Allah Teâlâ kullarına şöyle buyuruyor:

"Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı uman ve Allah'ı çok anan kimseler için, Allah'ın elçisinde size güzel bir örnek vardır."[113] Kâinâtın Rabbi kullarından Resûlünü kendilerine örnek almalarını istiyor.

Örnek alınacak olan kimse, kendisini izleyenlere neyi, niçin yaptığını, kendilerinin de neyi, niçin yapmaları gerektiğini izah etmek durumundadır. Yoksa neyi niçin yaptığı tam olarak anlaşılmayabilir.

İşte Allah'ın Resûlü hadîs-i şerîfleriyle kendisinden beklenen bu görevi yerine getirmiştir.

■ Allah Teâlâ birçok âyet-i kerîmede hem Kendisine, hem de Peygamberine itaat edilmesini emretmektedir. Müslümanlardan aralarında meydana gelen anlaşmazlıklarda Peygamber'i hakem yapmalarını ve onun verdiği hükümlere, içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan tamamen teslim olmalarını istemekte, böyle yapmazlarsa mü'min olamayacaklarını belirtmektedir.[114]

113. Ahzâb 33/21.
114. Nisâ 4/65.

Müslümanlar neden Resûl-i Ekrem'in verdiği hükümlere, içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan teslim olacaklardır?

Hz. Ömer'in dediği gibi, **Allah Teâlâ Resûlüne doğru olan hükmü gösterdiği için**[115] onun verdiği hükmü kabul edeceklerdir.

Ya kabul etmezlerse?

Müslümanlar için böyle bir tercih söz konusu değildir. Çünkü Allah Teâlâ, Kur'an ve Sünnet'in hakemliğini kabul etmeyenleri mü'min saymamaktadır.

Daha açık bir ifâdeyle söylersek, Müslümanlar Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin **sağlığında** onun hükmüne başvuracak ve vereceği hükmü tereddütsüz kabul edeceklerdir. Onun **vefâtından sonra** da hadis ve sünnetini hakem kabul edeceklerdir. Çünkü Müslüman olmak bunu gerektirir.

Hadis ve Sünnetin Vahyedildiğini Gösteren Örnekler

Hadis ve sünnetin vahyedildiğini bazı âyet-i kerîmelerden de öğrenmekteyiz:

■ Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem hicretin 4. yılında (m. 625) Benî Nadîr Yahudilerini kuşatmıştı. Onların bir an önce teslim olmasını sağlamak için, ashâbına, Büveyre mevkiindeki hurma ağaçlarını kesmelerini emretti. Ashâb-ı kirâm da hurmaların bir kısmını kesti, diğerlerini kesmeye kıyamadı. Fakat içlerine bir kurt düştü. Geri kalan

115. Ebû Dâvûd, Akdiye 7, nr. 3586.

hurmaları kesmedikleri için acaba günah mı işlemişlerdi. Bu durumu Allah'ın Resûlü'ne sordular. Bunun üzerine şu âyet-i kerîme nâzil oldu:

"Hurma ağaçlarını kesmeniz de, dikili bırakmanız da Allah'ın izniyle idi ve yoldan çıkanları perişan etmek içindi."[116]

Burada dikkatle düşünülmesi gereken şudur:

Müslümanların hurmaları kesmeleri konusunda Kur'ân-ı Kerîm'de bir âyet yoktur. Demek ki hurma ağaçları Allah Teâlâ'nın değil, Resûl-i Ekrem'in emriyle kesilmiştir. Öyleyse "Hurma ağaçlarını kesmeniz de, dikili bırakmanız da **Allah'ın izniyle idi**" ifâdesini nasıl anlamak gerekir?

Hurma ağaçları Allah'ın izniyle kesildiğine göre demek ki **Cenâb-ı Hak, Resûl-i Ekrem'ine hurmaları kestirmesini Kur'ân-ı Kerîm dışındaki bir vahiyle emretmişti**.

■ Tahrîm sûresinin ilk dört âyetinden öğrendiğimize göre, Peygamber Efendimiz eşlerinden birine bir sır verdi. Eşi de o sırrı saklamayıp Peygamber hanımlarından birine söyledi. Fakat Allah Teâlâ, verdiği sırrın saklanmayıp bir başkasına söylendiğini Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme bildirdi. Bunun üzerine o da sır verdiği eşine, kendisine verdiği sırrı saklamayıp hanımlarından birine söylediğini haber verdi. Sır saklamayan annemiz hayretler içinde kaldı ve:

"Bunu sana kim haber verdi?" diye sordu. Allah'ın Elçisi de ona:

116. Buhârî, Hars 6, nr. 2326, Cihâd 154, nr. 3021, Megâzî 14, nr. 4031-4032, Tefsîr 59/2, nr. 4884; Müslim, Cihâd 29, nr. 1746.

"Her şeyi bilen ve her şeyden haberdâr olan Allah bildirdi" diye cevap verdi.[117]

Şimdi kendimize soralım:

Allah Teâlâ bu olayı, her şey olup bittikten sonra Kur'ân-ı Kerîm'inde anlatmıştır. Acaba Allah Teâlâ, verdiği sırrın fâş edildiğini Resûl-i Ekrem'ine Kur'ân-ı Kerîm'de haber vermediğine göre, o bunu hangi yolla öğrenmiştir? Elbette "gayr-i metlüv" bir vahiyle öğrenmiştir.

Demek ki Peygamber aleyhisselâma Kur'ân-ı Kerîm dışında da vahiy gelmiştir.

Şimdi çok iyi bildiğimiz bir âyet-i kerîmeyi tekrar hatırlayalım:

Allah Teâlâ'nın yeminle belirttiği üzere: "O Peygamber, kendi hevâ-hevesine göre konuşmaz. Onun söyledikleri kendisine vahyolunandan başka bir şey değildir."[118]

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, Kâinâtın Rabbi'nden alıp insanlara tebliğ ettiği âyet-i kerîmelerde de, bu âyet-i kerîmeleri açıkladığı hadîs-i şerîflerinde de hevâ-hevesine göre konuşmaz. Çünkü bunlar ona bir şekilde vahyedilmiştir.

Birçok âyet-i kerîmede Resûl-i Ekrem Efendimiz'den, "kitâbı ve hikmeti öğreten peygamber"[119] diye bahsedilir. Bu âyetlerde geçen "hikmet" kelimesi, Peygamber aleyhisselâma Kur'ân-ı Kerîm ile birlikte hadis ve sünnetin de vahyedildiğini gösterir.

117. Tahrîm 66/1-4.
118. Necm 53/3-4.
119. Cum'a 62/2; Âl-i İmrân 3/164.

Sünnetin vahiy ürünü olduğu "Akıl, Sünnetin Önünde Değildir" konusunda bir başka açıdan ele alınacaktır.

Peygamber Sadece Kur'an'ı Tebliğ Etmekle Görevli Değildir

Şimdi tekrar konumuzun başına dönelim ve müstakil bir başlık altında ele alacağımızı söylediğimiz noktayı açalım:

Hadis ve sünnet karşıtlarının "Peygamber'in görevi sadece Kur'an'ı tebliğ etmektir" derken şu iki âyeti öne sürdüklerini belirtmiştik:

"Sana düşen, tebliğ etmekten ibârettir."[120]

"Peygamber'in görevi açıkça tebliğ etmekten ibârettir."[121]

■ Önce birinci âyet-i kerîmeye bakalım:

Şûrâ sûresinin 48. âyet-i kerîmesinde Rabbimiz yüce Peygamber'ine: "Senin görevin tebliğ etmektir" buyurmuştu. Böylece ona asıl görevinin insanlara Allah'ın dinini duyurmak olduğunu hatırlatmıştı. Ve ona, insanları îmân etmeye zorlamak ve bu yönde baskı yapmak gibi bir vazifesi olmadığını belirtmişti.

Bu âyet-i kerîme, tebliğin yerine getirilmiş olması için, muhâtabın onu kabul etmesinin gerekli olmadığı prensibini ortaya koymaktadır.

Demek oluyor ki, hadis ve sünnet karşıtları, "tebliğ"

120. Şûrâ 42/48.
121. Nûr 24/54.

konusundaki âyetleri yanlış anlamış, dolayısıyla hatalı çıkarımda bulunmuşlardır.

Hadis ve sünnet karşıtlarının yanlış anladıkları âyet-i kerîmelerden birinde, Allah Teâlâ kullarını önce güzel güzel uyarıyor ve şöyle buyuruyor:

"Kıyâmet günü gelip çatmadan Rabbinizin çağrısına uyun. Yoksa o gün ne sığınacak bir yeriniz olur, ne de yaptıklarınızı inkâr edebilirsiniz."

Ardından da Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme görevini şöyle hatırlatıyor:

"Eğer onlar senin dâvetine kulak vermez, arkalarını dönüp giderlerse aldırma! **Biz seni onların yaptıklarından sorumlu bir bekçi olarak göndermedik. Sana düşen, tebliğ etmekten ibârettir.**"[122]

■ Şimdi de ikinci âyet-i kerîmeye bakalım:

Nûr sûresinin 54. âyet-i kerîmesinde Allah Teâlâ, Peygamber aleyhisselâma şöyle buyuruyor:

"De ki: Hem **Allah'a itaat edin, hem de peygambere itaat edin**. Eğer yüz çevirecek olursanız şunu bilin ki, Peygamber kendi görevinden, siz de kendi görevinizden sorumlu tutulacaksınız. **Ona itaat ederseniz** doğru yolu bulursunuz. Zira **Peygamber'in görevi açıkça tebliğ etmekten ibârettir.**"

Bu âyet-i kerîmeyi biraz açalım:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem insanların hidâyete ermesini çok istiyordu; bunun için kendini âdeta pa-

122. Şûrâ 42/47-48.

ralıyordu. Bu sebeple Allah Teâlâ onu zaman zaman sükûnete dâvet ediyor ve şöyle buyuruyordu:

"Onlar îmân etmiyorlar diye neredeyse kendini helâk edeceksin."[123]

Sanki Allah Teâlâ bu ve benzeri âyetleriyle Resûl-i Kibriyâ'ya şunu telkin ediyordu:

Senin görevin onlara benim âyetlerimi bir kere duyurmaktan ibârettir. Haydi kendini rahatlatmak için âyetlerimi onlara bir kere değil de birkaç kere söyle. Ama illâ onların Müslüman olmasını sağlayacağım diye kendini tüketme!

Açıklamakta olduğumuz âyet-i kerîmenin baş tarafında insanlara: "**Hem Allah'a itaat edin, hem de peygambere itaat edin**" diye emrediliyor.

Yine aynı âyette "şâyet Allah'a ve Peygamber'e itaat ederseniz doğru yolu bulursunuz" denmeyip, Resûl-i Ekrem'e işaretle: **"Şâyet ona itaat ederseniz doğru yolu bulursunuz"** buyurulması, asıl itaat edilmesi gerekenin Muhammed aleyhisselâm olduğu belirtiliyor.

Daha açık bir söyleyişle: Muhammed aleyhisselâmın getirip tebliğ ettiği İslâm şerîatını oluşturan âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflere itaat edilmesi isteniyor.

Allah Teâlâ, Muhammed aleyhisselâmın insanları îmân etmeye icbâr eden bir zorba olmadığını göstermek üzere de ondan şöyle demesini istiyor:

"Ey insanlar! İşte size Rabbinizden gerçek gelmiştir. Artık kim doğru yola girerse, bunu kendi iyiliği için seçmiş

123. Şuarâ 26/3. Ayrıca bk. Kehf 18/6; Nahl 16/127.

olur. Kim de doğru yoldan saparsa kendi zararına tercihte bulunmuş olur. Ben ise sizin hidâyetinizden sorumlu bir vekil değilim."[124]

Sözün kısası, kötü niyetli bazı kimseler, Peygamber'in görevi Kur'an'ı tebliğ etmekten ibârettir sonucuna varmak için, açıkladığımız bu iki âyet-i kerîmeyi çarpıtmaya uğraşmışlardır.

Kur'ân-ı Kerîm'de Geçen "Resûl" Kelimesi Kimi Gösteriyor?

Hadis ve sünnet karşıtlarının akıl dışı iddiaları var. Elbette bu iddialar ciddiye alınamaz. Fakat okuyucularımızı biraz tebessüm ettirmek için bunlardan birini zikredelim.

Hadis karşıtları, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen "Resûle itaat edin!" (وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ) ifâdesiyle Peygamber aleyhisselâmın değil, Kur'ân-ı Kerîm'in kastedildiğini söylüyor. Onlara göre "Resûle itaat edin!" şeklindeki âyetleri "Kur'an'a itaat edin!" diye anlamak gerekiyor.

Bu görüşü ciddiye alıp, meselâ: "Muhammed yalnızca bir resûldür. Ondan önce de pek çok resûller gelip geçmiştir"[125] âyet-i kerîmesindeki "Resûl" kelimesi yerine "Kur'an" kelimesini koyarsak, bakınız nasıl gülünç bir durum ortaya çıkıyor:

"Muhammed yalnızca bir Kur'an'dır. Ondan önce de pek çok Kur'an gelip geçmiştir."

124. Yûnus 10/108.
125. Âl-i İmrân 3/144.

Ne yapalım ki, Müslüman kardeşlerimizi onların şerrinden korumak için, bu kitapta, onların birçok iddiasını özetle de olsa, tekrarlayıp cevap vermek durumunda kaldık.

Bu Bahisten Şunları Öğrendik:

1. Bazılarının kaba bir tâbirle söylediği gibi, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bir postacı değildir. O, getirdiği âyet-i kerîmeleri açıklayan ve Müslümanlara dinlerini nasıl yaşayacaklarını uygulamalı olarak gösteren bir rehberdir.
2. **İslâm âlimleri "Allah sana kitâbı indirdi, hikmeti verdi" âyet-i kerîmesindeki hikmeti "sünnet" olarak anlamışlardır. Bu da Kur'ân-ı Kerîm'e olduğu gibi, hadis ve sünnete de uyulması gerektiğini göstermektedir.**
3. "Şunu iyi bilin ki, bana Kur'an ile birlikte onun bir misli daha verildi" hadîs-i şerîfi, hadis ve sünnetin de Peygamber Efendimiz'e vahyedildiğini ifâde etmektedir.
4. **Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem hayattayken, Müslümanların arasında çıkan anlaşmazlıklarda hakemdi. Vefâtından sonra ise onun hadis ve sünneti hakem olarak kabul edilecektir.**
5. Benî Nadîr Yahudilerinin kuşatılıp hurmalarının kesilmesi ve Resûl-i Ekrem'in hanımlarından birine sır vermesiyle ilgili âyet-i kerîmeler, Peygamber aleyhisselâma Kur'ân-ı Kerîm dışında da vahiy geldiğini göstermektedir.
6. **Allah Teâlâ: "Şâyet Peygamber'e itaat ederseniz doğru yolu bulursunuz" buyurmak sûretiyle, İslâm şerîatını oluşturan âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfere itaat edilmesini istiyor.**

KİMSE SÜNNETİ KUR'AN'A DENK TUTMAZ

Kur'ân-ı Kerîm'i savunuyormuş gibi görünerek hadis ve sünneti gözden düşürmeye çalışmak, hadis karşıtlarının bir oyunudur. İnsanı baştan çıkarmak için her kılığa giren şeytan gibi, onlar da sûret-i haktan görünerek hadislere saldırırlar. Bakınız ne diyorlar:

Kur'an ile hadisleri bağlayıcılık açısından birbirine eşit kabul etmek, Peygamber'in bir beşer olduğunu görmemek ve onu ilâhlaştırmak olur.

Bir de, Allah'ın Elçisi'nin teşrî yetkisine sahip olduğunu diğer İslâm âlimleri değil de sadece İmâm Şâfiî söylüyormuş gibi, o büyük hadis ve fıkıh âlimini hedef tahtası yapıyorlar ve:

"Biz İmâm Şâfiî'nin sözüne bakarak Peygamber'i nasıl ilâhlaştırırız?" diyorlar.

Hâlbuki Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin dinî hüküm koyma, yani bir şeyi emretme ve yasaklama yetkisi bulunduğunu ve sözlerinin bağlayıcı olduğunu söyleyen İmâm Şâfiî değil, bizzat Allah Teâlâ'dır. Resûl-i Ekrem'e itaat edilmesini, sözünden dışarı çıkılmamasını birçok âyet-i kerîmede Cenâb-ı Hak emretmiştir. İlk devirlerden

îtibaren İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu da bu gerçeği dile getirmiştir.

Şimdi konuyu biraz açalım:

Sünnetin Bağlayıcı Olduğunu Bildiren Allah'tır

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin "yapın!" buyurduğu her şeye "baş üstüne" demeyi, yasakladığı her şeyden kaçınmayı Allah Teâlâ bütün kullarına emretmiş ve Resûl-i Ekrem'inden de onlara şöyle söylemesini istemiştir:

"Allah'a ve Resûlüne itaat ediniz. Yüz çevirip, inkâr ederseniz, hiç şüphesiz Allah inkâr edenleri sevmez."[126]

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin ardınca gitmeyi, her emrine itaat etmeyi emreden sadece bu âyet değildir, böyle birçok âyet-i kerîme bulunmaktadır.

Hadis, fıkıh ve tarih ilimlerindeki derinliği yanında, ünlü bir müfessir olan Ebü'l-Fidâ İbni Kesîr'in dediği gibi, okuduğumuz âyet-i kerîme ve benzeri âyetler, "Ben Allah'ı seviyorum" diyenlere şunu hatırlatıyor:

Şâyet bir kimse Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin bütün sözlerine, fiillerine ve hallerine uyarak getirdiği din ve şerîata tâbi olmuyorsa, onun "Ben Allah'ı seviyorum" demesi kocaman bir yalandan ibârettir.[127] Çünkü Allah Teâlâ Muhammed aleyhisselâma itaat etmeyi, Kendine itaat etmek olarak görüyor.[128] Peygamber'inin emirlerine itaat etmeyi, Kendi emirlerine itaat etmekle eş tutuyor.

126. Âl-i İmrân 3/32.
127. İbni Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm* (Selâme), II, 32.
128. Nisâ 4/80.

Bu neden böyledir? Çünkü "Allah'ın Resûlü **kendi hevâ-hevesine göre konuşmaz. Onun söyledikleri kendisine vahyolunandan başka bir şey değildir."**[129]

Çok iyi bilindiği üzere yüce Kitâbımız, Müslümanlara, anlaşmazlığa düştükleri konularda **"Allah'a ve Resûlüne başvurmalarını"** emretmektedir.[130] Hem de:

"Ey îmân edenler! **Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin**" diye "itaat" kelimesini bastıra bastıra, tekrarlaya tekrarlaya söylemektedir. Böylece Allah (celle celâlüh), Kendi emirlerine olduğu gibi Resûlü'nün emirlerine de itaat edileceğini ve anlaşmazlığa düşülen konuda ona başvurulacağını belirtmektedir.

Burada sorulacak soru şudur:

Mâdem Peygamber'e itaat bu kadar önemlidir, anlaşmazlığa düşülen konularda ona başvurulacaktır, fakat o hayatta değildir! Öyleyse Müslümanlar ona nasıl başvuracaktır?

Ünlü tâbiîn âlimi Atâ bin Ebî Rabâh (v. 114/732) tam da bu soruya cevap veriyor ve: **Allah'a başvurmanın Kur'ân-ı Kerîm'e başvurmak olduğunu, Resûlullah'a başvurmanın ise onun sünnetine başvurmak olduğunu** söylüyor.[131]

İşte Allah Teâlâ'nın Resûl-i Ekrem'ine ve onun sünnetine verdiği bu değer, Peygamber aleyhisselâmın emir ve yasaklarının tıpkı Kur'ân-ı Kerîm gibi Müslümanları bağladığını ortaya koyar.

129. Necm 53/3-4.
130. Nisâ 4/59.
131. İbn Abdilber, *Câmi'u beyâni'l-ilm* (Ebü'l-Eşbâl), I, 765, nr. 1413.

Daha önce de söylediğimiz bir hususu burada tekrarlamak durumundayız. Kur'ân-ı Kerîm karşısında hadis ve sünnetin üç görevi vardır:

Biri, Kur'ân-ı Kerîm'in bir konuda verdiği hükmü destekleyip teyit etmek.

İkincisi, Kur'ân-ı Kerîm âyetlerini tefsir etmek, Allah Teâlâ'nın murâdını beyân etmek.

Üçüncüsü de Kur'ân-ı Kerîm'de temas edilmeyen bir şeyi emretmek veya yasaklamak.

Allah Teâlâ, Resûlüne işte bu yetkiyi vermiş, Müslümanların zihninde bu konuda oluşabilecek tereddütleri gidermek için de ona itaat edilmesi gerektiğini tekrar tekrar vurgulamıştır. Şâyet Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin verdiği bir emre veya ortaya koyduğu bir yasağa uyulmayacaksa, ona îmânın ve itaatin mânâsı kalır mı?[132]

Bu başlıktan çıkan sonuç şudur:

Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm'de temas edilmeyen bazı konularda Peygamber'ine bir şeyi emretmesi veya yasaklaması için vahiy göndermiştir. Bu vahiyler tıpkı Kur'ân-ı Kerîm gibi bağlayıcıdır; onun emir ve yasaklarına itaat edilmesi şarttır.

Peygamber'e İtaat Allah'a İtaattır

Sonsuz merhamet sahibi olan Kâinâtın Rabbi, kullarını hiçbir zaman kılavuzsuz bırakmamış, onlara doğru yolu

132. Kur'ân-ı Kerîm'de temas edilmediği halde, Fahr-i Cihân Efendimiz'in ortaya koyduğu bazı hükümler hakkında, aşağıda "**Sünnet Tek Başına Hüküm Koyar**" başlığı altında bilgi verilmiştir.

göstermeleri için her devirde peygamberler göndermiştir. Kullarına da, gönderdiği o elçilere itaat etmelerini emrederek şöyle buyurmuştur:

"Biz gönderdiğimiz her peygamberi, Allah'ın izniyle yalnız kendisine itaat edilsin diye gönderdik."[133]

Allah Teâlâ kullarına bir şeyi daha hatırlatmış, Peygamber'e itaatin ve onun getirdiği buyrukları baştâcı etmenin Allah'a itaat olduğu belirtmiştir.[134]

Peygamberler ise ümmetlerinden sadece Allah'a ibadet etmelerini, O'nun dışındaki hiçbir varlığa kul olmamalarını istemişlerdir.[135]

Yine Kâinâtın Rabbi kullarına olan merhameti sebebiyle, onlara gönderdiği peygamberleri kendi kavimlerinden seçmiştir. Böylece peygamberlerin, aynı dili konuştukları ümmetlerini daha yakından tanımalarını, onların nelere ilgi duyduklarını, nelerden hoşlandıklarını, neleri sevmediklerini iyi bilmelerini, bu sûretle tebliğ vazifesini yaparken daha başarılı olmalarını dilemiştir.

İnsanlar, Peygamberlerinin kendileri gibi yiyip içtiğini, yatıp uyuduğunu, hatta hastalanıp çok ıstırap çektiğini, bununla beraber başlarına gelen dertlere sabrettiklerini görünce onları yadırgamamışlardır. Kendileri gibi bir insan olduğunu gördükleri peygamberlerini, **Cenâb-ı Hak ile irtibat kuruyor, mûcizeler gösteriyor diye ilâhlaştırmamışlardır**.

Saydığımız bu hususları Peygamber Efendimiz'de gör-

133. Nisâ 4/64.
134. Nisâ 4/80.
135. Meselâ bk. A'râf 7/59, 65.

mekteyiz. Allah Teâlâ, Resûl-i Ekrem'inin aslâ şirk koşmayacağını bildiği halde onu:

"Şâyet Allah'a ortak koşacak olursan, bütün yaptıkların boşa gider ve mahvolup gidenlerden olursun"[136] diye uyarmış ve böylece onun şahsında insanlara gözdağı vermiştir.

Kullarına da, Muhammed aleyhisselâmı gerektiği gibi tanıtmak, onun, Rabbinden aldığı buyrukları insanlara tebliğ eden bir peygamberden başka bir şey olmadığını anlatmak için şöyle buyurmuştur:

"**Muhammed yalnızca bir peygamberdir**. Ondan önce de pek çok peygamber gelip geçmiştir."[137]

Allah Teâlâ bu gerçeği iyice vurgulamak için Resûl-i Ekrem'inden, kullarına şöyle söylemesini istemiştir:

"De ki: **Ben de sizin gibi bir insanım**. Ancak bana sizin ilâhınızın tek bir ilâh olduğu vahyedilmektedir."[138]

Demek oluyor ki, Allah Teâlâ kullarına Peygamber-i Zîşân'a itaat etmeyi farz kılmak, onun buyruklarına karşı gelmemeyi emretmekle beraber, misâllerini gördüğümüz üzere, Fahr-i Âlem Efendimizin bir insan olduğunu tekrar tekrar hatırlatmış, bunun yanında Peygamber'in emirlerine itaat etmenin Allah'a itaat etmek olduğunu bir daha bir daha vurgulamıştır.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme gelince; o da bu konuda son derece hassas davranmış, meselâ kendi adıyla Cenâb-ı Hakk'ın adının yan yana zikredilmesini uygun

136. Zümer 39/65.
137. Âl-i İmrân 3/144.
138. Kehf 18/110. Ayrıca bk. Fussılet 41/6.

görmemiş, aksi takdirde bunun, Cenâb-ı Hakk'ı kendisine denk tutuyormuş görüntüsü verebileceğini düşünmüştür. Şu iki misâl bu durumun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır:

Bir gün bir sahâbî, Efendimiz aleyhisselâmdan bir şey isterken:

"Bunu Allah dilerse, sen de dilersen olur" demiş, Allah'ın Elçisi onu:

"Sen bu sözünle (benim gibi) bir insanı Allah Teâlâ'ya denk tuttun! Hâlbuki Allah Teâlâ bir başkasıyla birlikte değil, tek başına diler" diye îkaz etmiştir.[139]

Bir defasında da onu övmeye kalkan bir sahâbîyi şöyle uyarmıştır:

"Hıristiyanların Meryem oğlu Îsâ'yı övdükleri gibi beni övmeyin. Ben bir kulum; onun için benim hakkımda, 'Allah'ın kulu ve Resûlü' deyin."[140]

Şimdi bu konuyu bağlarken hadis karşıtlarına şu soruları soralım:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin bu hassâsiyeti ortadayken, kim kalkıp da "sünnetle amel etmek, onu Kur'an yerine koymaktır" diyebilir.

Server-i Enbiyâ Efendimizin, kendisini yüceltmeme konusundaki bu uyarıları ortadayken, Müslümanlar da bu konuda son derece dikkatli davranırken, kim kalkıp da Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin ilâhlaştırıldığından dem vurabilir?

139. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, I, 214, 224, nr. 1839, 1964; İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* (Hût), nr. 26691.
140. Buhârî, Enbiyâ 48, nr. 3445.

Bu Bahisten Şunları Öğrendik:

1. Allah Teâlâ onlarca âyet-i kerîmede bize Resûl-i Ekrem'inin ardınca gitmemizi ve her emrine itaat etmemizi buyurmuştur. Peygamber'e itaat, Allah'a itaattir.

2. **Her Müslüman, Resûlullah'ın sözlerine, fiillerine, hallerine uymak ve getirdiği din ve şerîata tâbi olmak zorundadır. Çünkü onun sözleri vahiy kaynaklıdır.**

3. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin sözleri ya Kur'ân-ı Kerîm'i teyit eder ya tefsîr eder veya orada temas edilmeyen bir şeyi emreder, yahut yasaklar.

4. **Hiçbir Müslüman Peygamber'ini ilâhlaştırmaz. Peygamber'i sevmek onu ilâhlaştırmak değildir.**

SÜNNET TEK BAŞINA HÜKÜM KOYAR

Hadis ve sünnet karşıtlarının savunduğu temelsiz fikirlerden biri şudur:

Kur'ân-ı Kerîm'in temas etmediği bir konuda sünnet tek başına dinî bir hüküm koyamaz; buna yetkisi yoktur. Dinî hüküm koyma yetkisi Kur'an'a aittir. "Hükmü ancak Allah verir"[141] âyeti de bunu gösterir.

Hadis karşıtları bununla da kalmaz, sünnetin ortaya koyduğu hükümlerin Kur'ân-ı Kerîm'e ters düştüğünü iddiâ eder ve bu konuda şu misâlleri verirler:

1. Kur'an, sadece bir erkeğin iki kızkardeşle birden evlenemeyeceğini belirtiyor ve: "Bunların dışındakiler size helâl kılınmıştır"[142] buyuruyor. Hadis ise, bir kadının üzerine onun halasının ve teyzesinin nikâhlanamayacağını söyleyerek âyete ters düşüyor.

2. Kur'an sadece sütanne ve sütkardeşle evlenilemeyeceğini söylüyor.[143] Bu ifâdeden sütanne ve sütkardeş dışındakilerle evlenmekte bir sakınca bulunmadığı anlaşılıyor. Hadisler ise: "Soy sebebiyle nikâhlanması haram olanlar,

141. En'âm 6/57; Yûsuf 12/40, 67. Ayrıca bk. En'âm 6/62.
142. Nisâ 4/24.
143. Nisâ 4/23.

süt sebebiyle de haramdır"[144] diyerek Kur'an'a aykırı bir hüküm ortaya koyuyor ve ortaya süt akrabalığı diye bir şey çıkarıyor.

3. Kur'an'da: "Allah'ın kulları için yarattığı zîneti, iyi ve temiz rızıkları kim haram kıldı?"[145] buyuruluyor. Hadisler ise erkeklere altın ve ipeği yasaklıyor ve böylece Kur'an'a ters düşüyor.

Evet, hadis ve sünnet karşıtları aynen böyle söylüyor. Şimdi biz de onların bu görüşlerinin ne kadar temelsiz olduğunu ispat etmeye çalışalım:

Hadis ve Sünnet Olmadan Din Yaşanamaz

Hadis karşıtlarına göre hadislerin vazifesi, Kur'an'ı tefsir ve şerhetmekten ibârettir; başka bir görevi de yoktur.

Bu sözün birinci yarısı doğru, ikinci yarısı yanlıştır. Evet, hadislerin bir görevi âyet-i kerîmeleri tefsir ve şerhetmektir. Diğer görevi ise, Allah'ın kitâbında temas edilmeyen konularda yeni hükümler ortaya koymaktır.

Nitekim yukarıda okuduğumuz birinci hadîs-i şerîfte görüldüğü üzere, Allah'ın Resûlü: "Bir kadının üzerine, onun halası ve teyzesi nikahlanamaz" diyerek Kur'ân-ı Kerîm'de bulunmayan yeni bir hüküm getirmiştir.

Şâyet hadis ve sünnetin görevi yeni bir hüküm getirmeyip sadece Kur'ân-ı Kerîm'i açıklamaktan ibâret olsaydı, bu durum ilâhî hikmete ters düşerdi. Çünkü her şeye kādir

144. Buhârî, Şehâdât 7, nr. 2645; Müslim, Radâ' 12, nr. 1447; Tirmizî, Radâ' 1, nr. 1146; İbni Mâce, Nikâh 34, nr. 1937.
145. A'râf 7/32.

olan Cenâb-ı Hak dileseydi, Kitâb-ı Kerîm'ini daha geniş ve her hükmü içine alacak şekilde indirirdi. O zaman da hadis ve sünnetin, Allah'ın kitâbını tefsir etmesine ihtiyaç kalmazdı. Ama böyle olmamış, Allah Teâlâ, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme Kur'ân-ı Kerîm'de bulunmayan pek çok meseleye açıklık getirme görevi vermiştir.

Bilindiği üzere fıkıh kitaplarımız dinî hükümleri geniş bir şekilde ele alır ve açıklar, açıklarken de büyük ölçüde hadîs-i şerîflere dayanır. Şâyet fıkıh kitaplarındaki hadîs-i şerîfleri çekip çıkaracak olsak, elde fıkıh nâmına pek bir şey kalmaz.

Bu konuyu da biraz açalım:

Hadis kitaplarımızdaki hadisleri üç bölüme ayırabiliriz:

– Bazı hadisler Kur'ân-ı Kerîm'deki hükümleri destekler. Meselâ ana-babaya itaat etmeyi, onlara karşı gelmemeyi emreden hadîs-i şerîfler böyledir.

– Bazı hadisler de Kur'ân-ı Kerîm'de özet halinde verilen bilgileri açıklar, oradaki genel hükümleri belirgin hâle getirir ve Kur'ân-ı Kerîm'in kapalı bıraktığı bazı yönleri açığa çıkarır.

– Bir de Kur'ân-ı Kerîm'in hiç temas etmediği, olumlu veya olumsuz bir şey söylemediği konular vardır. İşte bu konularda tamamen hadîs-i şerîfler söz sahibidir. Kâinâtın Rabbi kitâbında temas etmediği hususlarda, hüküm koyma (teşrî) yetkisini Resûlüne bırakmıştır. Kullarına da Resûlünün koyduğu bu hükümlere kayıtsız şartsız uymalarını emretmiştir.

Sünnetin Getirdiği Bazı Hükümler

Allah'ın kitâbında temas edilmeyen konularda hadis ve sünnetin getirdiği hükümlerden bazılarını hatırlayalım:

– Ninenin mîrastan ne alacağı Kur'ân-ı Kerîm'de belirtilmemiştir.[146]

– Bir kadının üzerine onun halasının ve teyzesinin nikâhlanamayacağı[147] Kur'ân-ı Kerîm'de geçmemektedir.

– Doğan, şahin, kartal, akbaba gibi **tırnaklı ve pençeli yırtıcı kuşların**, bir de kurt, aslan, kaplan, pars, maymun, sırtlan ve **köpek dişli yırtıcı hayvanların** etinin yenmeyeceği[148] Kur'ân-ı Kerîm'de belirtilmemiştir. Allah'ın kitâbında yenmemesi gereken hayvanlardan sadece domuzun ismi verilmiştir.[149]

– Mest üzerine mesh edilebileceği[150] Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilmemiştir.

– Şüf'a hakkı, yani satılan bir gayr-i menkûlü, satılan fiyatla bir şahsın ortağının veya komşusunun satın alma hakkına Kur'ân-ı Kerîm'de temâs edilmemiştir. Bu durumu Peygamber Efendimiz: "Komşu komşusunun şüf'asına başkalarından daha çok hak sahibidir"[151] hadisi ve benzeri açıklamalarıyla belirtmiştir.

– Hayızlı kadının orucu kazâ edip namazı kazâ etme-

146. Ebû Dâvûd, Ferâiz 5, nr. 2894; Tirmizî, Ferâiz 10, nr. 2100.
147. Buhârî, Nikâh 27, nr. 5108-5110; Müslim, Nikâh 33, nr. 1408.
148. Müslim, Sayd, 15, 16, nr. 1933, 1934; Ebû Dâvûd, Etime, 32, nr 3802-3805.
149. Bakara 2/173; el-Mâide 5/3; el-En'âm 6/145; en-Nahl 16/115.
150. Buhârî, Vudû' 50, nr. 202-205; Müslim, Tahâret 72-80, nr. 272-274
151. Ebû Dâvûd, Şüf'a 73, nr. 3513-3518; İbni Mâce, Şüf'a 2, nr. 2494

yeceğine Kur'ân-ı Kerîm'de temas edilmemiş, bu hükmü hadîs-i şerîf getirmiştir.[152]

– Oruç kefâreti Kur'ân-ı Kerîm'de yer almamıştır. Meselâ Ramazan'da eşiyle cinsel ilişkide bulunan kimsenin vereceği kefâreti hadîs-i şerîf belirlemiştir.[153]

– Kendileriyle evlenilen kadınlara mehir verilmesi gerektiğini Kur'ân-ı Kerîm emretmiş[154] ama ne kadar mehir verileceğini belirtmemiştir. Bu konuyla ilgili fıkhî hükümlerin ayrıntılarını hadîs-i şerîfler belirlemiştir.[155]

– Müslümanın kâfire, kâfirin de Müslümana mîrasçı olmayacağı hükmünü Kur'ân-ı Kerîm değil, hadîs-i şerîf getirmiştir.[156]

Kur'ân-ı Kerîm'in temas etmediği bu gibi konulara hadîs-i şerîfler, Allah'ın Kitabına kesinlikle ters düşmeden çözüm getirir. Allah Teâlâ da bize, Resûl-i Ekrem'in çözüm getirdiği bu tür konularda ona itaat etmeyi, onun ortaya koyduğu hükümleri benimseyip uygulamayı emreder.

Hadis karşıtları yaptığımız bu açıklamayı kabul etmeyecektir. O takdirde onlara şunu sormak gerekecektir:

Şâyet Fahr-i Kâinât Efendimizin getirdiği bu tür hükümleri benimsemiyorsanız, o takdirde: "Peygamber'e itaat eden, Allah'a itaat etmiş olur"[157] âyet-i kerîmesini nasıl anlayıp yorumluyorsunuz?

152. Buhârî, Hayz 20, nr. 321; Müslim, Hayz 67-69, nr. 335.
153. Buhârî, Savm 30-31, nr. 1936-1937, Keffârât 2-4; Müslim, Sıyâm 81, nr. 1111.
154. Bakara 2/236-237; Nisâ 4/4, 24, 25; Mâide 5/5.
155. Buhârî, Vekâlet, 9, nr. 2310; Fezâ'ilü'l-Kur'ân, 21, 22, nr. 5029, 5030; Nikâh, 14, 32, nr. 5087, 5121.
156. Buhârî, Ferâiz 26, nr. 6764; Müslim, Ferâiz 1, nr. 1614.
157. Nisâ 4/80.

"Hükmü Ancak Allah Verir" Âyeti Bu Konuyla İlgili Değildir

Bazı kimseler sözü çarpıtmakta pek ustadır. Bu tür insanlar, bugün çokça gördüğümüz üzere, bir sözü ele alır, onu asıl mânâsından (bağlamından) koparır, önüyle arkasıyla ilgisini keser ve o sözden istedikleri sonucu çıkarmaya çalışırlar. O zaman âyet bir şey söyler, onlar başka telden çalar! Tıpkı: "Ben ne söylerim, tamburum ne çalar!" deyiminde olduğu gibi.

Önce şu bilgimizi tazeleyelim:

Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetinde görüldüğü üzere, Fahr-i Âlem Efendimiz'e inanmayan kâfirler onunla hem alay ediyor, hem de kendisine şöyle diyorlardı:

"Sen dediğin gibi gerçekten peygambersen, haydi gökyüzünü üzerimize parça parça düşür, Allah'ı ve melekleri karşımıza getir, üzerimize taş yağdır."[158] Kâfirler bu sözleriyle âdetâ belâlarını istiyorlardı.

Mekkeli müşrikler yine bir gün aynı terâneyi tutturunca, Allah Teâlâ Peygamber aleyhisselâmdan o kâfirlere şöyle söylemesini istedi:

"Bakın, ben Rabbimden gelen açık bir belgeye dayanıyorum; siz ise onu yalanlamaya kalkıyorsunuz. **Bir an önce gelmesini istediğiniz azâb benim elimde değildir. Hükmü ancak Allah verir.**"[159]

Hatırlanacağı üzere, bu konuya girerken hadis karşıtlarının bir iddiâsını dile getirmiştik. Onların: "Sünnet tek

158. İsrâ 17/92; Enfâl 8/32.
159. En'âm 6/57.

başına dinî hüküm koyamaz. Dinî hüküm koyma yetkisi Kur'an'a aittir. Kur'an'daki: 'Hükmü ancak Allah verir' âyeti de bunu gösterir" dediklerini söylemiştik.

Görüldüğü üzere onların delil diye sarıldıkları âyet-i kerîme, dinî ve şer'î bir hükümle ilgili değildir. Peygamber Efendimiz, başlarına azâb getirmesini isteyen kâfirlere âyet-i kerîmeyle cevap vermiş ve: "Ben istediğiniz azâbı bir an önce getiremem, bu konuda yetkim yok, **bu konuda hükmü ancak Allah verir"** buyurmuştur.

İşte hadis karşıtları, konumuzla uzaktan yakından ilgisi olmayan bir âyet-i kerîmeyi görüşlerine dayanak yapmışlar, konumuzla ilgili olan âyet-i kerîmeleri ise görmezden gelmişlerdir.

İnsanlara aralarındaki anlaşmazlıklarda Peygamber'i hakem yapmalarını ve "onun verdiği hükümlere râzı olmalarını" emreden âyetler ortadayken,[160] Resûl-i Ekrem'in hüküm verme yetkisi bulunmadığını ileri sürmek, bu âyetleri inkâr etmekten başka bir şey değildir.

Peygamber aleyhisselâmın, misâllerini yukarıda gördüğümüz üzere, Kur'ân-ı Kerîm'de temas edilmeyen konularda elbette hüküm verme yetkisi vardır. Bir Müslümanın vazifesi de, onun verdiği hükümlere, tıpkı ashâb-ı kirâm gibi baş eğmektir.

Bunu bir misâlle açıklayalım:

Bir defasında Nebîler Sultânı sallallahu aleyhi ve sellem parmağına bir altın yüzük takmıştı. Onu her konuda kendilerine örnek alan ashâb-ı kirâm, altın yüzük takmanın

160. Nisâ 4/59, 65.

iyi bir şey olduğunu düşündüler ve birer altın yüzük edindiler. Allah'ın Resûlü, onların kendisini bu açıdan örnek almalarını doğru bulmadı ve mübârek parmağındaki yüzüğü çıkardı. Ardından da bundan sonra kesinlikle altın yüzük takmayacağını söyledi. Ashâb-ı kirâm ona: "Neden bir daha altın yüzük takmayacaksınız" diye sormadan parmaklarındaki yüzükleri bir daha takmamak üzere çıkardılar.[161] Ashâb-ı kirâmın Peygamber Efendimiz'i örnek alışına dâir buna benzer pek çok misâl vardır.

Şunu bir daha pekiştirerek söyleyelim ki, hadis karşıtlarının, "Hükmü ancak Allah verir" âyet-i kerîmesini görüşlerine dayanak olarak ileri sürmelerinin konumuzla ilgili bir yanı yoktur.

Allah Teâlâ, Kendisinin uygun gördüğü hükümleri kullarına duyurma görevini Resûl-i Ekrem'ine vermiş, o da bu vazifesini hakkıyla yerine getirmiştir.

Hadis ve sünnetin Kur'ân-ı Kerîm'de temas edilmeyen konularda tek başına hüküm koyma yetkisine sahip olduğunu kabul etmemek, dinî hükümleri sadece Kur'ân-ı Kerîm'in koyacağını ileri sürmek İslâmiyet'i bilen birinin söyleyeceği söz değildir.

Bugün Müslümanların uyguladığı pek çok dinî hükmü hadis ve sünnet ortaya koymuştur. Kur'ân-ı Kerîm bu hükümlere genel olarak ve kısaca temas etmiş, meselâ namaz kılın, zekât verin, haccedin buyurmuş fakat bu ibadetlerin nasıl yerine getirileceğini söylememiştir.

Muâmelât dediğimiz evlenme, boşanma, nafaka verme, vekâlet, alım satım, kiralama, borç alıp verme, şer'î ce-

161. Buhârî, İ'tisâm 4, nr. 7298.

zalar, diyetler ve benzeri konulardaki uygulamalar hep sünnet ve hadisin ortaya koyduğu hükümlerle belirlenmiştir.

Şu kesindir ki, şâyet hadis ve sünnet olmasaydı, İslâm şerîatı uygulanamazdı.

Kur'an ve Sünnet Birbirine Ters Düşmez

Kur'an ve Sünnet'in ortaya koyduğu fıkhî hükümler birbirine ters düşmez.

Kur'ân-ı Kerîm'de bulunmadığı halde hadis ve sünnetin ortaya koyduğu hükümler de Kur'an'a ters düşmez.

Kur'an ve Sünnet'in verdiği hükümler neden birbirine ters düşmez, diye sorulursa bunun cevabı şudur: Kur'an da, Sünnet de aynı kaynaktan beslenir. Yani ikisinin kaynağı da vahiydir.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Cenâb-ı Hakk'ın onaylamadığı bir konuda aslâ hüküm vermez.

Diğer bir söyleyişle, Peygamber aleyhisselâmın yanlış bir hüküm vermesine Allah Teâlâ müsâade etmez. Böyle bir şey olsa bile onu derhal tashih eder.

Kur'an ve Sünnet'in aynı kaynaktan beslendiğini şu ve benzeri âyet-i kerîmeler bize açıkça gösterir:

"**Allah sana Kitâbı indirdi, hikmeti verdi ve bilmediklerini öğretti.**"[162]

"Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini ve size öğüt vermek için indirdiği Kitâbı ve hikmeti hatırlayın."[163]

162. Nisâ 4/113.
163. Bakara 2/231.

Hadis ve sünnet karşıtlarının Kur'an ve Sünnet'in birbirine ters düştüğü bahânesini öne sürerek verdikleri örnekler, aslında Cenâb-ı Hakk'ın izniyle sünnetin tek başına hüküm koyma yetkisine sahip olduğunu gösteren belgelerdir.

Hadis ve sünnet karşıtlarının pek tutarsız görüşleri vardır. Bir yandan hadis ve sünnetten dinî hükümler elde edilemeyeceğini ileri sürerler; öte yandan da bu görüşlerine hadislerden delil gösterirler. Onların görüşlerini dayandırdığı son derece zayıf bazı rivâyetlere misâl verelim:

Hadislerin Kur'an'a Arz Edilmesi İddiası

Hadis karşıtları, hadislerin Kur'an'a arz edilmesi sözüyle, Kur'ân-ı Kerîm'e uygun olan hadislerin alınmasını kastediyorlar. Onlar bu yolla birçok hadîs-i şerîfi devre dışı bırakacaklarını düşünüyorlar.

Şimid hadis karşıtlarının görüşlerini dayandırdığı rivâyetlerin hem sıhhat derecesine bakalım, hem de onların meseleyi ne ölçüde doğru yansıttıklarını görelim.

Birinci Rivâyet

Hadis karşıtlarının dört elle sarıldığı bir rivâyet şudur:

"İleride benim bazı hadislerim yaygınlaşacaktır. Bunlardan Kur'an'a uygun olanlar benim sözümdür. Kur'an'a uygun olmayanlar ise benim sözüm değildir."[164]

Bu rivâyete göre Peygamber aleyhisselâm, Kur'an'a uygun olan hadisleri kendisinin söylediğini, Kur'an'a uy-

164. Beyhakī, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr* (Kal'acî), I, 117, nr. 72, XIII, 152, nr. 17737.

gun düşmeyen hadislerin ise kendi sözü olmadığını belirtiyor.

İmâm Şâfiî bu rivâyetin ileri derecede zayıf olduğunu ifâde etmiş; onun bilinmeyen (mechûl) bir şahıstan rivâyet edildiğini, senedindeki bir veya birkaç râvinin de bilinmediğini (munkatı'), böyle bir rivâyetin hiçbir şekilde kabul edilemeyeceğini söylemiştir.[165]

İmam Ahmed ibni Hanbel de bu görüşte olduğunu belirtmiştir.

Ünlü fakih ve muhaddis İbn Hazm (v. 456/1064), bu rivâyeti hadis diye ileri sürenlere pek güzel cevap vermiş ve şöyle demiştir:

Sizin hadis diye ileri sürdüğünüz bu rivâyeti, tıpkı sizin arzu ettiğiniz gibi Kur'ân-ı Kerîm'e arz ettik. Ama ne yapalım ki, Allah'ın kitâbından şu cevabı aldık:

"**Peygamber size ne verdiyse alın, neyi yasakladıysa ondan sakının.**"[166]

"Peygamber'e itaat eden, Allah'a itaat etmiş olur."[167]

İbn Hazm daha sonra, hadislerin Kur'an'a arz edilmesi, yani Kur'an'ın onayından geçen hadislerin kabul edilmesi yönündeki söz konusu rivâyetin asılsız, bâtıl ve Kur'ân-ı Kerîm'e ters düşüyor olduğunu belirtmiştir.

Endülüs âlimlerinden ünlü muhaddis, münekkid, tarihçi ve Mâlikî fakihi İbni Abdilber (v. 463/1071), hadislerin Kur'an'ın onayından geçtikten sonra, yaygın ifâdesiyle,

165. Şâfiî, *er-Risâle* (Şâkir), s. 225.
166. Haşr 59/7.
167. Nisâ 4/80.

Kur'an'a arz edildikten sonra kabul edilmesi görüşünü tenkit etmiş ve şöyle demiştir:

"Allah Teâlâ, Resûl-i Ekrem'ine itaat ve ittibâ edilmesini hiçbir kayda ve şarta bağlamadan kesin sûrette emreder. Sapık görüşlere sahip olan birtakım kimselerin dediği gibi, Kur'an'a uygun olan hadislerin alınması yönünde bir şey söylemez."

Bazı âlimler de hadis karşıtlarının kabul ettiği bu rivâyet hakkında şöyle demiştir:

"Hadislerin Kur'an'a arz edilmesine dâir rivâyeti biz Kur'an'a arzettik, fakat onun Kur'ân-ı Kerîm'e ters düştüğünü gördük. Biz Allah'ın kitâbında sadece Kur'an'a uygun olan hadisleri alacağımıza dâir bir emir görmedik. Tam tersine orada Peygamber'e uymayı, ona itaat etmeyi, emirlerine karşı gelmemeyi emreden buyruklar gördük."

Tebe-i tâbiîn neslinin tanınmış hadis hâfızı ve fıkıh âlimi Abdurrahman ibni Mehdî'ye (v. 198/813) göre, hadislerin Kur'an'a arz edilmesine dâir rivâyeti zındıklar, yani Müslüman göründüğü halde Allah'ın varlığını ve birliğini kabul etmeyen kimseler ile Hâricîler uydurmuştur.[168]

İkinci Rivâyet

Hadis karşıtlarının görüşlerini dayandırdığı ikinci rivâyet şudur:

"Bildiğiniz, yadırgamadığınız bir sözü benim hadisim diye size rivâyet ederlerse, ben söylemiş olsam da olmasam da onu kabul ediniz. Çünkü ben sizin hoşlanacağınız ve

168. İbn Abdilber, *Câmi'u beyâni'l-ilm* (Ebü'l-Eşbâl), II, 1189, nr. 2347.

yadırgamadığınız sözleri söylerim. Ama size, hoşunuza gitmeyen ve yadırgadığınız bir söz benim hadisim diye nakledilirse, o sözü kabul etmeyip yalanlayınız. Çünkü ben sizin yadırgadığınız sözü değil, hoşlandığınız sözü söylerim."[169]

İmâm Tahâvî bu rivâyeti kitâbına tenkit etmek için almıştır. Hadis âlimleri bu rivâyetin metninin asılsız, senedinin çürük olduğunu belirtmişlerdir.[170]

Şimdi bu mantıksız rivâyet hakkındaki teknik bilgileri nakledip okuyucularımızı bunaltmayalım. Ama kendimize şu soruyu soralım:

Aşağıda göreceğimiz üzere, kendi adına hadis uydurulmasını şiddetle yasaklayan bir Peygamber, beğenilen ve güzel görülen her sözün hadis diye kabul edilmesini tavsiye edebilir mi? Akıl ve mantık böyle bir şeyi kabul eder mi?

Hadis uydurulmasını şiddetle yasaklayan hadîs-i şerîfler şunlardır:

"Kim benim ağzımdan bilerek hadis uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın."[171]

"Her kim yalan olduğunu bildiği bir sözü benim hadisim olmak üzere rivâyet ederse, yalancılardan biri de kendisidir."[172]

---

169. Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-âsâr* (Arnaût), XV, 347-348, nr. 6068.
170. Misâl olarak bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'îfe ve'l-mevzû'a*, III, 205-207. İmâm Süyûtî de *Miftâhu'l-cenne fi'l-ihticâc bi's-sünne* adlı eserinde değerli bilgiler nakletmiştir. Okuyucularımız bu eserin Emin Âşıkkutlu tarafından yapılan *Sünnetin Dindeki Yeri* (İstanbul 2003) adlı tercümesinden faydalanabilirler (s. 40-47).
171. Buhârî, İlim 38, nr. 106-110, Enbiyâ 50, nr. 3461, Edeb 109, nr. 6198; Müslim, Zühd 72, nr. 3004.
172. Müslim, Mukaddime 1.

"Benim ağzımdan yalan uydurmak, başka bir kimsenin ağzından yalan uydurmaya benzemez..."[173]

Üçüncü Rivâyet

Hadis inkârcılarının görüşlerini dayandırdığı üçüncü rivâyet şudur:

"Ben Allah'ın Kur'an'da helâl kıldığını helâl kılar, haram kıldığını haram kılarım."[174]

İmâm Şâfiî ve İmâm Beyhakī, bu rivâyetin, kendilerine güvenilemeyecek kimseler tarafından nakledildiği için delil olma özelliği bulunmadığını söylemişlerdir.

Hadis ve sünnet karşıtlarının bu konuda ileri sürdükleri bir rivâyet de şudur:

"Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme 'istifrâ etmekten dolayı abdest almak farz mıdır?' diye sordular. O da: Farz olsaydı onu Kur'an'da bulurdum, diye cevap verdi."[175]

Dârekutnî bu rivâyeti tenkit etmek üzere *es-Sünen*'ine almış, onu Evzâ'î'den sadece Utbe bin es-Seken'in rivâyet ettiğini, onun da rivâyetleri terk edilen (metrûkü'l-hadîs) bir kimse olduğunu söylemiştir.[176]

Sünnetin delil olma özelliği bulunmadığını ileri süren sünnet inkârcılarının, kendi görüşlerini dayandırdıkları rivâyetler işte böylesine çürük ve asılsızdır.

173. Müslim, Mukaddime 4.
174. İmâm Şâfiî, *Müsned* (Fahl), I, 312, nr. 311; Beyhakī, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr* (Kal'acî), III, 222, nr. 4347.
175. Dârekutnî, *es-Sünen* (Arnaût), I, 292, nr. 595.
176. Dârekutnî, *es-Sünen* (Arnaût), III, 153, nr. 2272.

Burada asıl sorulacak soru şudur:

Bu hadis ve sünnet karşıtları, sünnetten dinî hüküm çıkarılamayacağını iddia ettikleri halde, sözlerinin doğruluğunu göstermek için nasıl oluyor da yine hadis ve sünnetten kendilerine dayanak arıyorlar? Bu bir tenakuz, bir çelişki değil midir? Hem bir şeyi külliyen reddedeceksin, hem de onu işine gelince iddianı kanıtlamak için kullanacaksın!

Eğer bunu onların akılsızlığına delil olarak kullanmayacaksak, o zaman onları Allah şaşırtıyor, böylece hadis ve sünnetin delil olduğunu kendileri ispat ediyorlar diyeceğiz!

Sünnetin Delil Olduğunu Kur'ân-ı Kerîm Belirtmiştir

Hadis ve sünnet karşıtlarına göre *Kur'ân-ı Kerîm'e ters düşen hadisler vardır. Bu yüzden de hadisler dinde belge olamaz.*

Bu iddia bize, bazı art niyetli kimseler ile hadislerin dindeki yerini takdir edemeyenlerin konuyu gerektiği gibi anlamadıklarını gösteriyor. Şâyet onlar peşin fikirli olmasalardı, Endülüslü ünlü Mâlikî fakîhi Şâtıbî (v. 790/1388) gibi şöyle derlerdi:

"Allah'ın Resûlü kendi hevâ-hevesine göre konuşmaz. O kendisine vahy olunanı söyler.[177] İşte bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm ile hadis ve sünnet arasında bir çelişki bulunması mümkün değildir."[178]

Allah Teâlâ, Resûl-i Ekrem'ine Kur'ân-ı Kerîm'de bu-

177. Necm 53/3-4.
178. Şâtıbî, *el-Muvâfakāt*, IV, 335.

lunmayan konularda hüküm koyma yetkisi verdiği için, Allah'ın Resûlü Kur'ân-ı Kerîm'in temâs etmediği konularda yeni hükümler getirebilir. Kur'ân-ı Kerîm de hadîs-i şerîfler de aynı kaynaktan beslendiği için, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin ortaya koyduğu hükümler hiçbir zaman Allah'ın Kitâbı'na ters düşmez.

Hadis ve sünnetin dinde delil olduğunu bizzat Kur'ân-ı Kerîm göstermektedir. Çünkü Allah'ın Kitâbı:

Allah'a ve Resûlüne itaat etmeyi emreder.[179]

Peygamber'in verdiğini almayı, yasakladığından sakınmayı emreder.[180]

İnsanlar arasında meydana gelen anlaşmazlıklarda onu hakem yapmayı emreder.[181]

Fahr-i Âlem Efendimiz'e Kur'ân-ı Kerîm'i açıklama yetkisi veren âyet-i kerîme,[182] konumuzu anlamak açısından önemlidir. Buna göre Allah'ın Elçisi âyet-i kerîmeleri dilediği şekilde açıklayamaz. Zira o: "Ben sadece bana vahyedilene uyarım"[183] buyurmaktadır. Bu da onun yaptığı açıklamaların Cenâb-ı Hakk'ın murâdına uygun olması gerektiğini gösterir.

İşte bundan dolayı Allah Teâlâ, Peygamberine itaati Kendine itaatle bir tutmuş, "Peygamber'e itaat eden, Allah'a itaat etmiş olur"[184] buyurmuş, böylece Peygambe-

179. Meselâ bk. Âl-i İmrân 3/32; Nisâ 4/59.
180. Haşr 59/7.
181. Nisâ 4/65.
182. Nahl 16/44.
183. En'âm 6/50.
184. Nisâ 4/80.

rinin her emrine uymamızı, yasakladığı her şeyden uzak durmamızı emretmiştir.

Burada Server-i Enbiyâ Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellemin şu uyarısına ibretle kulak verelim:

"Haberiniz olsun, pek yakında koltuğuna kurulmuş bir adam, kendisine benden bir hadis ulaştığında: 'Bizimle sizin aranızda Allah'ın kitâbı vardır; onda helâl bulduğumuzu helâl sayar, haram bulduğumuzu haram sayarız' diyecektir. Şurası muhakkak ki, **Resûlullah'ın haram kıldığı şeyler, Allah'ın haram kıldığı şeyler gibidir.**"[185]

Konumuzla ilgili en dikkat çeken hadîs-i şerîf, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin kendi verdiği hükme, "Allah'ın kitâbıyla (Kitâbullah) hükmedeceğim" demesidir. Olay şöyledir:

İki kişi Peygamber aleyhisselâmın huzûruna geldi ve ikisi de:

"Yâ Resûlallah! Aramızda Allah'ın kitâbıyla hükmet!" dedi. Allah'ın Elçisi de aralarında Allah'ın kitâbıyla hükmedeceğini söyledi. Onların anlaşamadığı dâvâ şu idi:

Bu adamlardan birinin bekâr oğlu, diğerinin karısıyla zinâ etmişti. Konu-komşu oğlu zina eden adama, karşı tarafa 100 koyun, bir de câriye vermesini, böylece oğlunu recm cezâsından kurtarmasını tavsiye ettiler. O da öyle yaptı. Konuyu bilen sahâbîler buna itiraz edince, her iki adam da Fahr-i Kâinât'ın huzûruna geldi ve ondan aralarında **Kitâbullah ile hükmetmesini** istedi. Allah'ın Resûlü de:

185. Tirmizî, İlim 10, nr. 2664; İbni Mâce, Mukaddime 2, nr. 12; Dârimî, Mukaddime 49, nr. 606.

"Canımı kudretiyle elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, aranızda **Kitâbullah ile hükmedeceğim**" buyurdu ve oğlu zinâ eden adama, karşı tarafa verdiği bedelleri geri almasını söyledi, ardından da zina eden bekârın yüz değnek vurulduktan sonra bir yıl sürgün edilmesine, evli olan kadının da recmedilmesine hükmetti.[186]

Şimdi olaya dikkatle baktığımızda şunu görüyoruz:

Zina eden evli kadının recm edilmesi ve bekârın sürgüne gönderilmesi konularında Kur'ân-ı Kerîm'de belirtilen bir cezâ yoktur. Böyle olduğu halde Peygamber aleyhisselâmın **"Allah'ın kitâbıyla (Kitâbullah) hükmedeceğim"** buyurduktan sonra, Kur'ân-ı Kerîm'de geçmeyen bir cezâ vermesi onun, Allah'ın kitâbını yorumlama ve bir tür tamamlama yetkisine sahip olduğunu gösterir.

Şunu biliyoruz ki, Kur'ân-ı Kerîm anayasa hükmündedir. Bu sebeple de genel kâideler ortaya koyar. Sünnet ise, Kur'ân-ı Kerîm'in temas etmediği konularda hüküm verir. Böylece Kur'an ve Sünnet bütünlüğü oluşur.

Kur'an da Sünnet de aynı kaynaktan, yani vahiyden beslendiği için aralarında bir zıtlık bulunmaz.

Hadis ve sünnet inkârcıları Kur'ân-ı Kerîm'e inandıklarını söylüyor, fakat onun Resûlullah'a itaat ve ittibâ edilmesine dâir onlarca emrine uymuyorlar. Bu da onların dâvâlarında samimi olmadıklarını gösteriyor.

186. Buhârî, Sulh 5, nr. 2695, Şurût 9, nr. 2724, 2725, Eymân 3, nr. 6633, Hudûd 30, nr. 6827, 6828, 38, nr. 6842, 6843, 46, nr. 6859, 6860, Ahkâm 39, nr. 7193, 7194; Müslim, Hudûd 25, nr. 1697, 1698.

Bu Bahisten Şunları Öğrendik:

1. Hadis ve sünnet karşıtları, hadis ve sünnetin dinde delil olamayacağını ispatlamak için bazı 'hadisler' zikretmiş ise de, bunlar son derece zayıf veya uydurma rivâyetlerdir.

2. **Onların hadislerden dinî hüküm elde edilemeyeceğini söylerken yine hadise dayanmaları bir tenâkuzdur ve bu, sünnetin dinde delil olduğunu itiraf etmek demektir.**

3. Kur'ân-ı Kerîm de, hadîs-i şerîfler de vahiy mahsûlüdür. Bu sebeple onların arasında çelişki bulunamaz.

4. **Hadisler ya Kur'ân-ı Kerîm'deki hükümleri destekler veya Kur'ân-ı Kerîm'de özet halinde verilen bilgileri açıklar yahut da Kur'ân-ı Kerîm'in hiç temas etmediği konularda hüküm koyar.**

5. "Hükmü ancak Allah verir" âyeti bu konuyla ilgili değildir. Bu âyet, bir an önce başlarına azap gelmesini isteyen kâfirlere cevap olarak nâzil olmuş ve bu konudaki hükmü ancak Allah Teâlâ'nın vereceği belirtilmiştir.

6. **Kur'ân-ı Kerîm'de bulunmadığı halde hadis ve sünnetin ortaya koyduğu hükümler Kur'an'a aykırı değildir.**

7. Hadislerin Kur'an'a arzedilmesini isteyenlerin asıl maksadı, birçok hadîs-i şerîfi devre dışı bırakmaktır.

8. Hadis karşıtlarının uydurduğu hadislerden biri, güzel görülen her sözün hadis diye kabul edilmesi rivâyetidir. Kendi adına hadis uydurulmasını şiddetle yasaklayan Peygamber Efendimizin böyle bir söz söylemesi mümkün müdür?

9. Kur'ân-ı Kerîm anayasa hükmünde olup genel kâideler ortaya koyar. Sünnet ise Kur'ân-ı Kerîm'in temas etmediği konularda hüküm verir. Böylece Kur'an ve Sünnet birbirini tamamlar.

HADİSLER DEVRE DIŞI BIRAKILAMAZ

Bazı âyet-i kerîmeleri "tarihsel" diye niteleyerek onları devre dışı bırakmak isteyenleri biliyoruz. Hadîs-i şerîflere yüzlerini ekşiterek bakanlar da bazı hadislere son kullanma tarihi geçmiş muâmelesi yapıyorlar. Esasen onların maksadı hadîs-i şerîfleri tamâmen devreden çıkarmaktır.

Onlar şöyle diyor:

Bazı hadisler, Peygamber zamanındaki olaylarla ve durumlarla ilgilidir. Meselâ tavaf sırasında remel yapılması, sakalın uzatılması gibi konularla ilgili hadisler böyledir. Şimdi ise bunlara gerek kalmamıştır.

Önce remel hakkında kısa bilgi verelim:

Hicretin 7. yılıydı. Mekke fethedilmeden bir yıl önce yapılan umretü'l-kazâ sırasında Mekkeli müşrikler ortaya bir iddia atmıştı. Medine'nin havasının Müslümanları hasta ettiğini, onları güçsüz bıraktığını ileri sürmüşlerdi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem Efendimiz, erkek sahâbîlere şunu emretmişti:

Müşriklerin iddia ettiği gibi hasta olmadığınızı, aksine güçlü kuvvetli olduğunuz göstermek için, tavafın ilk üç şavtında remel yapın, yani hızlı adımlarla çalımlı yürüyün, buyurmuştu.

İşte hadis karşıtları şimdi devrin değiştiğini, Kâbe'de müşriklerin bulunmadığını, dolayısıyla böyle bir gösteriye de gerek kalmadığını söylüyorlar. Başka konularda da buna benzer fikirler ileri sürüyorlar.

Remel konusunu ele almadan önce, bilinmesi gereken bir esası hatırlatalım:

Sünnet'i Koyan Kaldırır

İslâm şerîatı, toplumun düzenini sağlamak için kurallar koyar. Şerîatın iki ana kaynağından biri olan hadis ve sünnet de hiçbir zaman değişmeyecek ve değiştirilemeyecek köklü esaslar ortaya koyar.

Şunu iyi bilmek gerekir: Şâyet Peygamber aleyhisselâm bir hüküm ortaya koymuşsa, o hükmü sadece o kaldırabilir. O vefât ettikten sonra da onun koyduğu hükümde bir değişiklik yapılması mümkün değildir.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bu konuda şu esası ortaya koymuştur:

"Herhangi bir konuyu size emredip yasaklamadığım sürece, siz de beni kendi hâlime bırakınız. Sizden önceki ümmetleri çok sual sormaları ve peygamberlerine karşı münâkaşaya dalmaları helâk etti. **Size herhangi bir şeyi yasakladığım zaman ondan kesinlikle sakınınız, bir şeyi emrettiğimde de onu, gücünüz yettiği ölçüde yerine getiriniz.**"[187]

Şimdi de şu âyet-i kerîmeye ve Allah Teâlâ'nın bu âyette bize neyi emrettiğine dikkat edelim:

187. Buhârî, İ'tisâm 2, nr. 7288; Müslim, Hac 412, nr. 1337.

"Onlara, Müslüman ordusunun güvenliği veya hezimetine dâir bir haber geldiğinde, (doğru veya yanlış olduğuna bakmadan) onu yayarlar. Oysa ki onlar, o haberi **Peygamber'e ve aralarındaki yetkili kimselere** bildirselerdi, içlerinden işin iç yüzünü yorumlayabilenler, o haberin eğrisini doğrusunu anlayıp, ne yapılması gerektiğini bilirlerdi."[188]

Bu âyet-i kerîmede Allah Teâlâ Müslümanlara şu üç şeyi bildiriyor:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sağ olduğu sürece onun emirlerine boyun eğilecek.

Allah'ın Resûlü vefât ettikten sonra onun hadisine ve sünnetine uyulacak.

Bir de Kur'ân-ı Kerîm'den ve hadîs-i şerîflerden şer'î hüküm çıkarma yetkisine sahip olan âlimlere itaat edilecek.

Diğer bir söyleyişle ve tâbiîn âlimlerinden Meymûn ibni Mihrân'ın (v. 117/735) bu âyet-i kerîmeyi değerlendirirken dediği gibi:

Müslümanların bir meseleyi Allah'a götürmeleri, Kur'ân-ı Kerîm'e başvurmaları demektir. Resûlullah'a götürmeleri, sağlığında kendisine, vefâtından sonra ise hadis ve sünnetine başvurmaları demektir.

Allah Teâlâ, Resûlünün sünnetine başvurulmasını isterken zaman ve mekân kaydı koymamıştır. İşte bu sebeple Müslümanlar Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin hadis ve sünnetine onun vefâtından sonra da başvurur ve ona itaat ederler.

188. Nisâ 4/83.

Şimdi de şu âyet-i kerîmeye bakalım:

"Mü'minler, Allah'a ve peygamberine îmân etmiş kişilerdir. Onlar Peygamberle beraber toplumu ilgilendiren önemli bir iş için bir araya gelmişken, **ondan izin almadan ayrılıp gitmezler.**"[189]

Âyet-i kerîmeden öğrendiğimize göre îmânın gereği şudur:

Mü'min, Allah'ın Resûlü ile birlikte olduğu zaman, onun buyurduğu şekilde hareket edecek, onun izin vermediği şekilde davranmayacaktır.

Peki, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin vefâtından sonra ne olacak?

Âlimlerimizin dediği gibi sağlığında kendisine başvurulduğu gibi, vefâtından sonra da hadis ve sünnetine başvurulacaktır. Bu usûl kıyâmete kadar böyle devam edip gidecektir. Böylece Peygamber aleyhisselâmın hadisi ve sünneti onun ümmetini her zaman en doğruya iletecektir.

Remel Hadisini Doğru Anlamak

Şimdi remel konusuna tekrar dönelim.

Hadis karşıtları her şeyi kendi işlerine gelecek şekilde nakleder ve bundan da istedikleri hükmü çıkardıklarını zannederler.

Remel olayını Hz. Ömer nakletmiş ve şöyle demişti:

"Biz şimdi neden remel yapmaya devam ediyoruz? Bir zamanlar remel yaparak müşriklere güçlü kuvvetli olduğu-

189. Nûr 24/62.

muzu göstermek isterdik. Şimdi ise Allah Teâlâ o müşrikleri yok etmiş ve remele ihtiyaç kalmamış gibidir. Fakat remel öyle bir şeydir ki, onu Nebî sallallahu aleyhi ve sellem yapmıştır. Biz Peygamber aleyhisselâmın bu sünnetini terk etmeyi istemeyiz."[190]

Hz. Ömer, ilk anda hadis inkârcılarını sevindirecek şekilde, Allah kâfirlerin kökünü kuruttuğuna göre şimdi remele ihtiyaç kalmamış gibidir, dedikten sonra bu konudaki kanâatini belirterek diyor ki:

"Remel öyle bir şeydir ki, onu Nebî sallallahu aleyhi ve sellem yapmıştır. Biz Peygamber aleyhisselâmın bu sünnetini terk etmeyi istemeyiz."

Ömer radıyallahu anh, sahâbenin âlimlerinden biridir. O, bu ifâdesiyle Müslümanların Peygamberlerine itaat etmek zorunda olduğunu, onun yaptığı bir şeyi ihmâl edemeyeceklerini, dolayısıyla da remeli hiçbir zaman terk edemeyeceklerini belirtmiştir.

İslâmın âdil halîfesi, remele dâir görüşünü ifâde etmeden önce, Hacerülesved'e bakarak bir şey söylemişti. Bu söz, Ümmet-i Muhammed'in Peygamber sünnetine ne derece bağlanması gerektiğini de ortaya koymuştu. Şöyle demişti Ömer radıyallahu anh:

"(Ey Hacerülesved!) Vallahi şunu kesin olarak biliyorum ki, sen bir taşsın. Kimseye ne faydan dokunur, ne de zararın. Eğer Resûlullah'ın seni öptüğünü görmeseydim, ben de öpmezdim."[191]

190. Buhârî, Hac 57, nr. 1605.
191. Buhârî, Hac 50, nr. 1597, 60, nr. 1610; Müslim, Hac 248-251, nr. 1270.

Hadis karşıtları, Hz. Ömer'in remel konusunda söze başlarken söylediği "Şimdi ise Allah Teâlâ o müşrikleri yok etmiş ve remele ihtiyaç kalmamış gibidir" ifâdesinden medet ummaya çalışıyorlar. Onların bu hali, Bektâşî'nin, âyetin devamını değil de: "Namaza yaklaşmayınız" şeklindeki baş tarafını okumasına benziyor.

Server-i Enbiyâ Efendimiz, Mekke'de artık hiçbir kâfirin bulunmadığı vedâ haccında da remel yapmıştır. Böylece remel haccın esaslarından biri olmuştur.

Sakal Bırakma Konusunu Doğru Anlamak

Peygamber Efendimizin hiçbir sünneti, onun vefâtıyla birlikte devre dışı kalmaz ve Müslümanların hayatından çıkmaz. Böyle olduğu halde, tarihselci geçinenler, hadîs-i şerîflerdeki bazı ifâdelere tutunarak tezlerini güçlendirmeye çalışırlar. Onların yağlı kuyruk diye sarıldıkları hadîs-i şerîflerden biri şudur:

"Müşriklerin yaptıklarının aksini yapın. Sakalınızı bırakın, bıyıklarınızı kırpın."[192]

Hadis inkârcıları neden bu hadisten medet umuyorlar?

Çünkü bu rivâyette Asr-ı Saâdet'te yaşamış olan müşriklerin âdetlerinden, kılık kıyâfetlerinden söz ediliyor; Müslümanlardan da onların yaptığının aksini yapmaları isteniyor.

Sadece hadîs-i şerîflerde değil, Kur'ân-ı Kerîm'de de zamanla değişmesi ve yürürlükten kaldırılması gereken birçok âyet bulunduğunu ileri sürenler bu konuda şöyle diyorlar:

192. Buhârî, Libâs 64, nr. 5892; Müslim, Taharet 54, nr. 259.

Kılık kıyâfet zamanla değişir. Zaten Peygamber zamanındaki müşrikler de ölmüş gitmiş, âdetleri ve gelenekleri son bulmuştur. O halde bu hadis de zamanla hükmü sona ermesi gereken rivâyetlerden biridir.

Gerçekten de öyle midir?

Önce şu soruyu soralım:

Kur'ân-ı Kerîm veya hadîs-i şerîflerdeki dinî bir hükmün zamanla ilgili olup olmadığını kim belirler?

Elbette o hükmü ortaya koyan Allah Teâlâ veya O'nun Resûl-i Ekrem'i belirler. Öyle olmayıp da dinî hükümleri halkın zevki ve görüşü belirleseydi, o günden bugüne çeşitli bahânelerle her şey onlarca defa değişirdi. O zaman ortada ne âyet ne de hadis kalırdı.

Sakalın uzatılmasını emreden Fahr-i Âlem Efendimiz'in, "sakalı kesmeyin, kendi haline bırakın" anlamında değişik ifâdeler kullandığını görüyoruz. Bu ifâdelerden dördü şöyledir:

"وَفِّرُوا اللِّحَى", "أَرْخُوا اللِّحَى", "أَوْفُوا اللِّحَى", "أَعْفُوا اللِّحَى"

Bu da Peygamber aleyhisselâmın sakal bırakma konusuna muhtelif zamanlarda temas ettiğini göstermektedir. Bunun içindir ki Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezhepleri sakalı kesmeyi haram, Şâfiî mezhebi ise mekruh kabul etmiştir.

Meselenin daha başka yönleri de vardır:

■ İnsana dilediği şekli veren Allah Teâlâ erkeği sakallı, kadını ise sakalsız olarak yaratmıştır. Her kulun, Rabbi'nin münâsip gördüğü şekle saygı göstermesi gerekir.

Ayrıca Peygamber Efendimizin, kadınlara benzemeye çalışan erkeklere ve erkeklere benzemeye çalışan kadınlara hoş bakmadığı bilinmektedir.[193] Hele onun sakal bırakmayı tavsiye buyururken müşriklere benzememekten söz etmesi, konuyu daha bir önemli hale getirmektedir.

■ Sakalını kesen kimse Allah Teâlâ'nın yarattığı şekli değiştirmiş olmaktadır. Hâlbuki Kur'ân-ı Kerîm'de:

"Allah'ın yarattığım değiştirme imkânı yoktur"[194] buyrulmaktadır. Bunun anlamı fıtratın, yaratılıştan getirilen özelliğin değiştirilmeyeceğidir.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de:

"Dövme yapan, yaptıran, yüzünün tüylerini yolan, güzel görünsün diye dişlerini seyrekleştiren, **Allah'ın yarattığını bozan** kadınlara Allah lânet etsin!" buyurmuş,[195] böylece fıtratın değiştirilmesini doğru bulmamıştır.

Peygamberler, halîfeler, mürşidler gibi İslâm büyüklerinden hiçbirinin sakalını kestiği bilinmemektedir.

Nebîler Sultânı Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem ümmetini sakal bırakmaya, hatta onu belli bir ölçüde uzatmaya teşvik ettiğine göre, sakal sünnetinin belli bir zamanla ilgili olduğunu ileri sürmek son derece isâbetsiz bir görüştür.

İslâmiyet, Müslümanların belli bir görünümde olmasını, içleri gibi dışlarının da birbirine benzemesini ve bu halleriyle onların diğer milletlerden ayrılmasını uygun görmüştür.

193. Buhârî, Libâs 61, nr. 5885; Ebû Dâvûd, Libâs 28, nr. 4097; Tirmizî, Edeb 34, nr. 2784, 2785; İbni Mâce, Nikâh 22, nr. 1904.
194. Rûm 30/30.
195. Buhârî, Tefsîr 59/4, nr. 4886; Libâs 82, 85, 87, nr. 5931, 5943, 5948; Müslim, Libâs 120, nr. 2125.

Ayrıca sakalın cilt sağlığını koruma bakımından da çeşitli faydaları vardır. Bahsimizden uzaklaşmamak için o faydalara girmeyelim, ama şunu da bilelim ki, Müslümanlara sakal bırakmaları sadece gayr-i müslimlere muhâlefet etmeleri için emredilmemiştir. Yukarıda kısaca temas ettiğimiz gibi onun daha başka hikmetleri de vardır.

Bu Bahisten Şunları Öğrendik:

1. Hadis inkârcıları, bazı hadislerin zamanla ve mekânla ilgili olduğunu, zaman değişince o hadislerin hükmünün de ortadan kalkacağını ileri sürmektedir. Fakat Müslümanların Peygamber mîrâsı olan hadis ve sünnete dört elle sarılmaları onları vazgeçilmez kılmakta, zamanla ve mekânla ilgisini ortadan kaldırmaktadır.

2. **Müslümanlar, müşkillerini halletmek için Peygamberlerinin sağlığında onun şahsına, vefâtından sonra da sünnetine başvururlar.**

3. Toplumun düzenini sağlamak için Resûl-i Ekrem'in ortaya koyduğu bir esâsı yine o kaldırabilir. Onun vefâtından sonra, zaman değişti diye onun koyduğu bir sünneti kimse kaldıramaz.

4. **Hz. Ömer'in, remeli Peygamber aleyhisselâm yapmıştır; biz onun bu sünnetini terk etmek istemeyiz, demesi remel sünnetinin zamanla ortadan kalkmayacağını göstermiştir.**

5. Allah Teâlâ erkekleri sakallı olarak yarattığı için, onlar Rablerinin kendilerine münâsip gördüğü şekli benimsemelidir. Peygamber aleyhisselâm da erkeğin kadına benzemesini doğru bulmamış, karşı cinse benzeyenleri sert bir dille eleştirmiştir.

6. Sakalı kesmek, Allah Teâlâ'nın yarattığı şekli değiştirmektir. Peygamberler ve diğer İslâm büyükleri sakallarını kesmemişlerdir.

7. Sakal, yüz derisinin kurumayıp nemli kalmasını sağladığı için de faydalıdır.

AKIL, SÜNNETİN ÖNÜNDE DEĞİLDİR

Bazı hadis inkârcıları şöyle diyor:

Akıl sünnetten önde gelir. Çünkü Allah Teâlâ aklı sünnetten önce yaratmıştır. Sünneti akıl ortaya koyduğu için, sünnet aklın ürünüdür. Bu çağda sünneti aklın önüne geçirmek olacak şey değildir.

Aklın Önemi ve Yeri

İslâmiyet akla büyük önem verir. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm, pek çok âyetinde, insanı göklerin ve yerin yaratılışını düşünmeye dâvet ederek şöyle buyurur:

"Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün birbirini takip edişinde akıl sahipleri için birçok deliller vardır."[196]

"Kendinizde de nice deliller var; bunları hâlâ görmeyecek misiniz?"[197]

Esâsen akla çeki düzen veren İslâmiyet'tir. İslâmiyet'in geldiği yıllarda Câhiliye devrinin hurâfeleri, efsâneleri, ataların garip gelenekleri aklı esir almıştı. Fakat İslâmiyet aklı

196. Âl-i İmrân 3/190.
197. Zâriyât 51/21.

hürriyetine kavuşturdu. Aynı zamanda ona üstün bir yer verdi. Bununla beraber aklın dizginini büsbütün serbest bırakmadı. Ona yolunu şaşırmadan rahatça gezineceği bir alan belirledi.

Şu bilinen bir gerçektir ki, aklın anlama ve kavrama gücü ne kadar geniş olursa olsun, bütün hakikatleri kavrayamaz. İşte bu sebeple İslâmiyet akla, sebebini ve hikmetini tam olarak kavramasa bile şerîate teslim olmayı, ona boyun eğmeyi emretti.

Zaten ilk günahın sebebi de akıldı. Akıl, ilâhî hikmeti dikkate almadı; tek başına hüküm vermeye kalktı ve yanıldı. Şöyle ki, Allah Teâlâ şeytana, Hz. Âdem'e secde etmesini emrettiği zaman, şeytan aklına uydu ve: **"Ben ondan üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yaratın"**[198] diyerek Rabbine isyân etti.

Akıl, Hz. Âdem'e secde etmedeki ilâhî hikmetin sebebini anlamadı. Allah'ın buyruğuna karşı çıktı ve böylece ilk isyân meydana geldi. Allah Teâlâ da isyân etmesi yüzünden akla haddini bildirdi, ilk cezâyı verdi ve onu mâhiyetini kavramadığı işlere, meselâ Allah Teâlâ'nın zâtı, ruh, cennet, cehennem gibi gayba dâir konulara dalmaktan menetti. Böylece akıl, istediği her şeye akıl erdiremez oldu. Dizginleri serbest bırakılsaydı, belki de aczini ve noksanlığını fark etmeyecek, birçok konuda Cenâb-ı Hakk'ın işine karışacaktı.

Mûcizeler, kendine aşırı güvenen aklın da ilmin de gururunu kırar ve onlara âcizliklerini hatırlatır.

Akıl meselâ şu mûcizeleri açıklayabilir mi:

198. A'râf 7/12.

Bir zamanlar din ve peygamber düşmanları Hz. İbrâhim'i cezalandırmak üzere muazzam bir ateş yakmış ve onu bu ateşin içine atmışlar, fakat ateş onu yakmadığı gibi gül bahçesine dönüşmüştü.

Hz. Mûsâ'nın elindeki asâ kimi zaman yılan olup sihirbazların büyüsünü bozmuştu, kimi zaman denize çarpınca onu yarmış ve denizin her parçası yüce bir dağ gibi yükselmişti, kimi zaman taşa çarpınca taştan on iki pınar fışkırmıştı.

Hz. Süleymân cinlere, kuşlara, rüzgâra hükmetmişti. O, Belkıs'ın tahtını Yemen'den Şam'a göz açıp kapayıncaya kadar ve şeklini bozmadan nasıl getirtmişti?

Hz. İsâ beşikteyken nasıl konuşmuş, çamurdan yaptığı kuş nasıl canlanmış, anadan doğma körün gözünü nasıl açmış, ölüleri nasıl diriltmişti?

Modern akıl bunları ve diğer peygamberlerin gösterdiği mûcizeleri izah edebilir mi? Aklın, bu mûcizeleri aynen kabul etmekten başka çâresi var mı?

Aklı sünnetten önde tutan hadis karşıtlarına sormak lâzım:

Allah Teâlâ'nın inkârcılar karşısında zor durumda kalan peygamberlerini desteklemek için yarattığı bu mûcizeler, görünüşte akla aykırıdır ve akıl onları izah etmekten âcizdir.

Peki, ey hadis karşıtları! Siz bu mûcizelere inanıyor musunuz?

Şimdi aklınızı başınıza alarak düşünün! Kur'ân-ı Kerîm'de geçen kıssaları Peygamber Efendimiz de anlatmış-

tır. Şâyet Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan mûcizelere inanıyorsanız, hadislerde anlatılan kıssalara da inanmanız gerekmez mi? Yok, ben hadislerdeki kıssalara inanmıyorum diyorsanız, Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan aynı kıssaları da kabul etmemeniz gerekmez mi?

Bu durumda ne yapacaksınız Allah aşkına?

Bugün hangi aklı ölçü alacağız? Zinayı suç saymayan, onu fert ve toplum için zararlı görmeyen, hatta son derece olağan bir iş kabul eden, içkiyi su yerine içmeyi sakıncalı bulmayan Batılı aklı mı ölçü alacağız?

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin hadis ve sünnetini değerlendirmeyi; huyları, karakterleri, kabiliyetleri birbirinden farklı olan, hevâ ve heveslerini hep önde tutan ve nefislerini putlaştıran akılların hakemliğine mi bırakacağız?

Sünnet Aklın Değil Vahyin Ürünüdür

Şunu kesin olarak bilmek lâzım: Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm'i Resûl-i Ekrem'inin kalbine indirdiği gibi, hadîs-i şerîfleri de farklı bir şekilde onun gönlüne ilhâm etmiştir. Nebîler Sultânı Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem de gönlüne ilhâm edilen mânâyı dilediği şekilde söz kalıbına dökmüş ve o nefis üslûbuyla dile getirmiştir.

Hadîs-i şerîfler, sünnet inkârcılarının zannettiği gibi, Peygamber aleyhisselâmın aklının ürünü değildir. Öyle olsaydı, Allah'ın Resûlü sadece kendi yaşadığı zamanla, etrafındaki insanlarla ilgili söz söylerdi. Hâlbuki bazı hadîs-i şerîfler, asırlar sonrasına ışık tutuyor. Yıllar, yüzyıllar sonra meydana gelecek olaylardan ve kıyâmet alâmetlerinden

haber veriyor. Onun verdiği bu haberler, ashâb-ı kirâmın hayâl bile edemeyeceği, akıllarının ucundan bile geçiremeyeceği konulardı.

En üstün zekâya ve anlayışa sahip olan bir insan, sırf aklını kullanarak, yıllar sonra meydana gelecek bir olayı nasıl haber verebilir? Cennetten, cehennemden, mahşerden, mîzandan, sırattan, Allah Teâlâ'nın cennette mü'minlere hazırladığı nimetlerden, cehennemde kâfirlerin karşılaşacağı akla durgunluk veren azâblardan nasıl söz edebilir?

İşin alayında olan biri çıkıp, bunlar akla gelmeyecek şeyler değil, diyebilir. Peki ama Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin ileride olacağını haber verdiği ve gerçekten de buyurduğu gibi meydana gelmiş olan târihî olayları ne yapacağız, nereye koyacağız?

Tecrübî bilimlerin henüz emeklediği, İslâm'ın ilk yıllarında Peygamber-i Âlîşân Efendimizin ilâhî vahiy ile haber verdiği, müsbet ilmin ancak asırlar sonra keşfettiği ve doğruluğunu kabul etmek zorunda kaldığı bu bilgiler, Allah'ın Resûlü'nün doğru söylediğini gösteren bir tür mûcize değil midir? Bunları gördükten sonra hadis ve sünnetin vahiy ürünü olduğunu îtiraf etmek gerekmez mi? Çölde yetişen, okuma-yazması olmayan bir insanın söylediği sözleri, yüzyıllar sonra gelişen müspet ilmin doğrulaması başka nasıl izah edilebilir? (Misâl olarak bk. "sinek hadisi", s. 196)

Resûl-i Ekrem'in tıbba, tarihî olaylara ve başka konulara dâir verdiği pek çok haber, onun buyurduğu şekilde gerçekleşmiştir. Böylece Fahr-i Kâinât Efendimizin bu hadisleri kendiliğinden söyleyemeyeceği, onların birer vahiy ürünü olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü Nebîler Sultânı

sallallahu aleyhi ve sellem, bir devrin peygamberi değil, kıyâmete kadar gelecek olan bütün zaman ve mekânların peygamberidir. Allah Teâlâ ona bu gerçeği şöyle duyurmasını emretmiştir:

"Ey insanlar! Elbette ben, Allah'ın **hepinize birden** gönderdiği elçisiyim."[199]

İki Cihan Güneşi Efendimiz kendisine bahşedilen ilâhî ihsanlardan bir kısmını şöyle dile getirmiştir:

"Daha önceleri hiçbir peygambere verilmeyen şu beş şeyin tamamı bana verilmiştir:

Bir aylık yola kadar düşmanlarımın kalbine korku salmak sûretiyle Allah bana yardım etti.

Bütün yeryüzü bana hem namaz kılma yeri (mescid) hem de teyemmüm ederek temizlenme vâsıtası kılındı. İşte bu sebeple ümmetimden her kim namaz vaktine erişirse hemen namaz kılsın.

Ganimet almak daha önceleri hiçbir peygambere helâl değilken bana helâl edildi.

Daha önceleri bir peygamber sadece kendi kavmine gönderilirken, ben bütün insanlara gönderildim.

Bana âhirette şefâat etme yetkisi verildi."[200]

Kıyâmete kadar gelecek bütün insanların peygamberi olan bir zât, elbette ümmetine dünya ve âhiretle ilgili bilgiler vermeliydi. Böyle bir Peygambere, ümmetine vereceği bilgileri Allah Teâlâ'nın vahyetmesi kadar tabiî ne olabi-

199. A'râf 7/158.

200. Buhârî, Teyemmüm 1, nr. 335, Salât 56, nr. 438; Müslim, Mesâcid 3, nr. 521; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, I, 301, nr. 2742.

lir? Onun dünya ve âhirette olacak şeylere dâir verdiği bu önemli bilgilerin aklın ürünü olduğunu söylemek akıllıca bir fikir midir?

Esasen burada sorulması gereken daha önemli bir soru var:

Gayr-i müslimlerin bu konuda söyledikleri bizi o kadar ilgilendirmiyor. Bir kimse inanmadığı bir din ve o dinin peygamberi hakkında olmadık şeyler söyleyebilir. Bizi asıl düşündüren, ben Müslümanım dediği halde, Batılıların bayat şarkılarını kendisi bestelemiş gibi söyleyenlerdir. Şâyet onlar ileri sürdükleri gibi gerçekten Müslüman iseler, Peygamber'in hadis ve sünnetinin vahiy ürünü olduğunu bildiren ve ona itaat etmek gerektiğini belirten âyet-i kerîmelere de inanmaları gerekir.

Çünkü Allah Teâlâ, Peygamber'inin kendi hevâ-hevesine göre konuşmayacağını, **onun söylediklerinin kendisine vahyedildiğini** bildirmektedir.[201]

Yine Allah Teâlâ, Server-i Enbiyâ sallallahu aleyhi ve selleme, kendisinden olağanüstü güçler bekleyen kafası karışık müşriklere şöyle demesini emrediyor:

"Ben size 'Allah'ın hazineleri benim yanımda' veya 'Ben gaybı bilirim' demiyorum. 'Ben bir meleğim' de demiyorum. **Ben sadece bana vahyedilene uyarım.**"[202]

Bu ve benzeri âyet-i kerîmeler, hadis ve sünnetin akıl ürünü olmadığını, vahiy kaynaklı olduğunu açıkça göstermektedir.

201. Necm 53/3-4.
202. En'âm 6/50.

Allah Teâlâ, Resûl-i Ekrem'ini her an koruyup gözettiği için, o sadece doğru olanı söyler ve yapar. Yanlış bir şey söylese veya yapsa bile, Rabbi onun hatasını Cebrâil aleyhisselâm aracılığıyla hemen düzeltir.

Nitekim Kâinâtın Rabbi, Resûl-i Ekrem'ine, "Sana Rabbinden indirileni tebliğ et!" buyurmuş ve insanların yapacağı fenalıklardan onu koruyacağını va'detmiştir.[203] Va'dettiğini de yapmıştır. Meselâ:

Putperestlerin çeşitli sûikastlerinden ve zehirleme teşebbüslerinden onu korumuştur.[204]

Vereceği hükümde müşriklerin onu şaşırtmaya yeltenmesine imkân tanımamıştır.[205]

O öyle bir elçidir ki, kendisini Peygamber olarak görevlendiren Rabbi tarafından devamlı sûrette gözetilmiş, yanlış yapmasına meydan verilmemiştir.

Bir de Rabbi onu, eğer Allah adına birtakım sözler uydursaydı, kendisini kıskıvrak yakalayacağını ve can damarını keseceğini belirtmiştir.[206]

Şimdi siz söyleyin! Hiç böyle bir Peygamberin kendi başına ve din adına bir şeyler uydurması mümkün olabilir mi?

Elbette olamaz. Allah Teâlâ'nın:

---

203. Mâide 5/67.
204. Buhârî, Cizye 7, nr. 3169; Tıb 55, nr. 5777.
205. Nisâ 4/113. Bu konuyla ilgili bir olay için bk. Mehmet Yaşar Kandemir, Halit Zavalsız, Ümit Şimşek, *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, I, 314-315.
206. Hâkka 69/44-47.

"Sen, hiç şüphesiz, dosdoğru bir yola rehberlik ediyorsun"[207] diye tanıttığı bir Peygamberin, din adına kendiliğinden bir şey söylemesi kesinlikle söz konusu olamaz.

Kısacası Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin hadis ve sünneti onun aklının değil, vahyin ürünüdür.

İlk Nesiller Sünneti Kendi Görüşlerinden Üstün Tutardı

Ashâb-ı kirâm da, onlardan sonra gelen tâbiîn nesli de hadis ve sünneti kendi görüşlerine tercih ederlerdi. Çünkü onlar, Peygamber aleyhisselâmın, Allah Teâlâ'nın emirlerine göre hareket ettiğini bilirlerdi.

Bir kimse, Cenâb-ı Hakk'ın emrettiği bir şeyin hikmetini anlamayabilir. Ama "bunu benim aklım kavramadı" diye ona itiraz edemez. İşte bu sebeple ashâb-ı kirâm efendilerimiz, ilâhî bir emirde, aklın kavramadığı bir incelik bulunduğunu kabul ederlerdi.

Şu olayı hatırlayalım: Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin Hudeybiye'de Mekkeli müşriklerle yaptığı antlaşma, ashâb-ı kirâmın gücüne gitmişti. Özellikle de bu antlaşma gereğince Ebû Cendel'in babasına teslim edilip Mekke'ye geri götürülmesi Müslümanlara pek ağır gelmişti. Onlar bu antlaşmayla müşriklere tâviz verildiğini düşünmüşlerdi. Nitekim olup biteni içine sindiremeyen Hz. Ömer, doğruca Hz. Ebû Bekir'e giderek onun görüşünü sormuştu. Hz. Ebû Bekir de ona:

"Ömer! Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin üzen-

207. Şûrâ 42/52.

gisi neredeyse, sen ona yapış! Ben onun Allah'ın Resûlü olduğuna şehâdet ederim" demişti. Hz. Ömer de:

"Buna ben de şehâdet ederim" diye cevap vermişti.[208]

Ashâb-ı kirâmdan Sehl ibni Huneyf, daha sonraları bu konudaki üzüntüsünü dile getirmiş, o gün şahsî görüşünün Resûl-i Ekrem'in yaptığının aksi yönde olduğunu söylemiş ve: "Eğer o sırada Resûlullah'ın Ebû Cendel'i babasına teslim etmesini reddetmeye gücüm yetseydi, bunu mutlaka yapacaktım" demişti. Bu azîz sahâbî, işin mâhiyetini kavradıktan sonra kendi görüşünün hatalı, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yaptığı işin son derece yerinde olduğunu anlamış ve Müslümanlara şu tavsiyede bulunmuştu:

"Ey insanlar! Şayet şahsî görüşünüz Resûlullah'ın sünnetine aykırı ise, görüşünüzü hatâlı bulunuz!"[209]

Hz. Ali de Peygamber Efendimize tâbi olmanın gereğini anlatırken şöyle demiştir:

"Eğer din akılla, şahsî görüşle belirlenen bir şey olsaydı, bana göre mestin altını meshetmek, üstünü meshetmekten daha uygun olurdu. Ama ne yapayım ki, ben Resûlullah'ın, mestin altını değil üstünü meshettiğini gördüm."[210]

Sahâbe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn nesilleri her konuda Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin buyruğuna tâbi oldular, kendi akıllarını ve şahsî görüşlerini hiçbir zaman öne çıkarmadılar.

208. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 325, nr. 19117.
209. Buhârî, İ'tisâm 7, nr. 7308.
210. Ebû Dâvûd, Tahâret 63, nr. 162; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 95, 114, 124 nr. 737, 917, 1013.

Mezhep imamları da öyle yaptı. İmâm Ebû Hanîfe:

"Hadis sahîhse, benim mezhebim işte odur" dedi.[211]

İmâm Mâlik de şöyle dedi:

"Ben bir beşerim; yanıldığım da olur, doğru söylediğim de. Siz benim görüşlerimi inceleyin; onlardan Kitâb'a ve Sünnet'e uyanları alın; Kitâb'a ve Sünnet'e uymayanları almayın!"[212]

İmâm Şâfiî ise tıpkı İmâm Ebû Hanîfe gibi, hadis sahîhse, mezhebinin o olduğunu söyledi, ayrıca ortaya koyduğu görüşlerde, şâyet Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin hadisine aykırı bir husus varsa, Peygamber aleyhisselâmın hadisinin kendi görüşü olduğunu belirtti.[213]

İmâm Şâfiî'nin şu sözü, onun hadîs-i şerîflere ne derece bağlı olduğunu göstermektedir:

"Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme ait olduğunu bildiğim bir hadisi rivâyet edip ona göre hüküm vermemişsem, şunu bilin ki, ben aklımı kaybetmişimdir."[214]

İmâm Ahmed ibni Hanbel'e gelince, o, ne kendini ne de diğer ünlü imâmları taklid etmeyi doğru bulmamış, ilmi kaynağından yani hadis ve sünnetten almayı tavsiye etmiştir.[215]

211. Zeynüddîn el-Irâkî, *el-Müstahrec 'ale'l-Müstedrek li'l-Hâkim* (Reşâd), s. 15.
212. İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvakki'în* (Abdüsselâm), I, 60.
213. İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvakki'în* (Abdüsselâm), II, 204.
214. İbni Ebî Hâtim er-Râzî, *Âdâbü'ş-Şâfi'î ve menâkıbuh* (Abdülhâlık), s. 50.
215. Zeynüddîn el-Irâkî, *el-Müstahrec 'ale'l-Müstedrek li'l-Hâkim* (Reşâd), s. 16.

İmâm Ahmed, hadisleri reddeden kimsenin helâkin eşiğinde olduğunu söylerdi. İnsanları hadis ve sünnete yönelmeye teşvîk eder, şahsî görüşlerle hareket etmekten sakındırırdı.[216]

Ashâb-ı kirâm ile onlardan sonra gelen din büyükleri, âyet ve hadislerin dinin kaynağı olduğunu belirtir, onları öğrenip anlamaya çalışırlardı.

Özet olarak söylemek gerekirse; dinî hükümler, Kur'ân-ı Kerîm ile hadis ve sünnetten elde edilir. Bir Müslüman, Kur'an'a ve Sünnet'e tutunur ve onlardan elde ettiği hükümlere göre hayatına yön verir. Hayrın da, doğrunun da onlarda olduğunu bilir. Hiçbir kimsenin görüşünü âyet ve hadisten üstün tutmaz.

İşte ashâb, tâbiîn, tebe-i tâbiîn ve onlardan sonra gelen din büyüklerimiz Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin sünnetini kendilerine rehber edinmişlerdi. Biz de o büyüklerimizin yolunca gider, izlerinden ayrılmayız. Fahr-i Âlem Efendimizin hadis ve sünnetinin vahiy kaynaklı olduğunu hiçbir zaman unutmayız.

216. Abdülkādir ibni Ahmed ibni Mustafâ, *el-Medhal ilâ mezhebi'l-İmâm Ahmed ibni Hanbel* (et-Türkî), s. 101.

Bu Bahisten Şunları Öğrendik:

1. İslâm dini akla büyük değer vermiş, fakat onun başına buyruk hareket etmesini doğru bulmamış, aklın dizginini şerîatın idâresine bırakmıştır. Çünkü akıl, kendini son derece geliştirse, bilgisini en üst düzeye çıkarsa bile, yine de her şeyi bilemez ve kavrayamaz. Meselâ peygamberlere verilen mûcizeleri izah edemez, rûhun mâhiyetini, meleklerin ve cinlerin nasıl varlıklar olduğunu bilemez.

2. **İnsanların akılları, anlayışları ve kavrayışları birbirinden farklıdır. Hiçbir akıl da yanılmaz değildir. İşte bu sebeple insan, vahiy ile beslenen ve kararlarında yanılmayan üstün bir kudretin eseri olan şerîata teslim olmak zorundadır.**

3. Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetinde belirtildiği üzere, hadis ve sünnet aklın değil, vahyin ürünüdür. Zaten Allah'ın Resûlü de kendisine Kur'ân-ı Kerîm'in yanısıra, onun bir benzeri olan hadis ve sünnetin verildiğini bildirmiştir.

4. **Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin ileride meydana gelecek tarihî olayları, keşifleri, âhiret âlemiyle ilgili haberleri vermesi, aklın çok üstünde olan ilâhî vahiy ile beslendiğini gösterir.**

5. Peygamber Efendimizin en hayırlı insanlar diye övdüğü ashâb-ı kirâm, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn nesilleri, hadis ve sünneti hep akıllarının ve şahsî görüşlerinin önünde tutmuşlardır.

6. **Allah Teâlâ, Nebîler Sultânı Efendimiz'e, gaybı bilmediğini ve sadece kendisine vahyedilene uyduğunu söylemesini emrediyor. Bu ilâhî emir bile hadis ve sünnetin vahiy kaynaklı olduğunu gösterir. Her Müslümanın da bunu böyle kabul etmesi gerekir.**

MUHADDİSLER HALÎFELER İÇİN HADİS UYDURMADI

Hadis karşıtlarına göre hadis diye bir şey yoktur. Hadis denilen şey, duruma ve ihtiyaca göre uydurulmuş sözlerden ibârettir. Bu onların genel kanâatidir.

Konumuzla ilgili görüşleri ise şudur:

Medineli dindar muhaddisler, Emevî halîfelerinin dini gerektiği gibi yaşamadığını görünce, onları kötülemek ve Ehl-i beyt'i övmek için hadis uydurdular. Buna karşılık Emevî halîfeleri de boş durmadı; onlar da bazı muhaddisleri yanlarına çekerek, Abbâsîler aleyhinde hadis uydurttular. Abbâsîler de fakihleri kullanarak aynı usûlle Emevîler'e karşılık verdiler.

Hadis inkârcıları bu temelsiz iddiaları ile bir taşla iki kuş vurmayı hedeflediler. Böylece bir yandan hadis ve sünneti gözden düşürmüş olacaklardı. Öte yandan İslâm âlimlerinin sanıldığı gibi dürüst, müttakî kimseler olmadığı inancını yayacaklardı.

Şimdi bu ağır suçlamalara, mümkün olduğunca özlü cevaplar vermeye çalışalım.

Medineli Âlimlerin Hadis Uydurmakla Suçlanması

Hadis karşıtları, Medineli dindar ve müttakī âlimlerin Emevî halîfeleri aleyhinde hadis uydurduklarını söylüyorlar. Genellikle Şarkiyatçıların kullandığı "dindar ve müttakī âlim" ifâdesine dikkat buyurunuz.

Medineli âlimlerin hem dindar ve müttakī kimseler olduğunu söylemek, hem de onları hadis uydurmakla suçlamak nasıl bir mantık ve nasıl bir senaryodur diye sorabilirsiniz.

Aslında onlar, hadis uydurmakla suçladıkları âlimleri "dindar ve müttakī" diye nitelerken onları yüceltmiyor, aksine aşağılıyorlar. "Dindar ve müttakī olanlar bile hadis uydurduklarına göre, gerisini siz düşünün" demeye getiriyorlar.

"Dilin kemiği yok" diyenler ne kadar haklı değil mi!

Böyle ilmî bir keşifte (!) bulunanların, hadis uyduran dindar âlimlerin kimler olduğunu da tesbit etmesi gerekir. O zaman biz de hadis uyduran bu müttakī ve dindar âlimleri cerh ve ta'dil ölçülerine vurur, foyalarını meydana çıkarırız.

Ne yazık ki bu iddia sahipleri bize o âlimlerden hiçbirinin ismini vermiyor.

Şu bir gerçektir ki, İslâm âlimleri dini savunmak için hadis uydurulmasına aslâ cevâz vermemişler, tam aksine bir Müslümanın günlük hayatta bile yalan söylemesine şiddetle karşı çıkmışlardır. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem adına yalan söyleyenleri ise en ağır şekilde tenkit etmişlerdir.

Müslümanları Peygamberleri adına yalan söylemekle suçlayanlar, belli ki yalan söylemeyi önemsemeyen kimselerdir.

Hadis karşıtları, özellikle **Medineli âlimleri** hadis uydurmakla suçluyorlar. Peki, onlar hadis uydururken o tarihlerde Mekke, Dımaşk, Basra, Kûfe, Mısır gibi ilim merkezlerinde yaşayan devrin şöhretli muhaddisleri bu olay karşısında nasıl sessiz kalmışlar? Yoksa onlar da bu suça ortak mı olmuşlar?

Hâşâ! Bunu hiçbir Müslüman söyleyemez. İslâm âlimleri, en sahîh rivâyetlerin Hicaz bölgesinde yaşayan muhaddislerin rivâyetleri olduğunu kabul etmişlerdir.

Medineli âlimleri Emevîler aleyhinde hadis uydurmakla suçlayanlar, halife Abdülmelik ibni Mervân ile tâbiîn fakihlerinden Medineli Saîd ibni Müseyyeb arasındaki anlaşmazlığa dayanıyorlar. Fakat Saîd ibni Müseyyeb'in Emevîler'i yeren veya muhâliflerini öven hadis uydurduğuna dâir bir rivâyet bile söyleyemiyorlar.

Mesele şu:

"Saîd ibni Müseyyeb, Emevî yönetimine karşıydı. Abdülmelik ibni Mervân, oğulları Velîd ile Süleyman için halktan bîat almak istediğinde, Saîd ibni Müseyyeb bunun İslâm'a aykırı olduğunu söyledi. Veliahtlara bîat etmediği için de hapse atılıp kırbaçlandı. Hatta hapisten çıktıktan sonra da Mescid-i Nebevî'de halkın onunla konuşması yasaklandı."[217]

Saîd ibni Müseyyeb, Velîd'in iki oğluna neden bîat etmedi? Çünkü o, bir anda iki kişiye birden bîat etmenin Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin sünnetine ters düştüğü kanâatindeydi.

217. **Mehmet Yaşar Kandemir, "Saîd ibni Müseyyeb",** *DİA*, XXXV, 563.

Saîd ibni Müseyyeb kendisine yapılan bu haksızlığa rağmen Abdülmelik ibni Mervân'a bîat etmiş ve onun tâyin ettiği Medine vâlisinin arkasında namaz kılmıştır. Emevîler'in seçkin evlâdı Ömer ibni Abdilazîz Medine vâlisi olduğunda ise, onun müsteşarları arasında yer almıştır.

Şimdi hadis karşıtlarına şunu soralım:

Abdülmelik ibni Mervân'ın iki oğluna aynı anda bîat etmenin Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin sünnetine aykırı olduğunu söyleyen ve bu yüzden hapse atılmayı ve kırbaçlanmayı göze alan müttakī bir âlimin, Ehl-i beyt'i savunmak için Emevîler aleyhinde hadis uydurması olacak iş midir? Böyle bir olayı dindarlıkla bağdaştırmak mümkün müdür?

Hadis Uydurma İşini Kim Başlattı?

İslâm âlimleri hadis uyduranların zındık ve fâsık olduklarını söylemişlerdir. Bu herkesin bildiği bir gerçektir. Bundan haberleri yokmuş gibi davranan hadis karşıtları ise, yukarıda da söylediğimiz gibi, hadis uydurma işini, Emevîler'e karşı koymak için Medineli müttakī âlimlerin başlattığını ileri sürmüşlerdir. Medineli müttakī âlimler hadis uydurma hareketine karşı çıkmış ve hadis uyduranlarla mücâdele etmişken, uğradıkları iftirâya bakınız!!

Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem, aralarında Ehl-i beyt'in de bulunduğu bazı sahâbîleri medhetmiştir. Bu hadîs-i şerîfler, hadis kitaplarımızın "menâkıb" bölümlerinde yer almıştır.

İslâm âlimlerinin ittifakla belirttiği üzere, Ehl-i beyt hakkında ölçüsüz derecede hadis uydurma işini ilk defa Şîa

başlatmıştır. Nitekim mûtedil Şiî âlimlerinden İbni Ebi'l-Hadîd, Hz. Ali'nin insanların en faziletlisi olduğunu belirttikten sonra şöyle demiştir:

"Şunu bil ki, fezâil ile ilgili uydurma hadisler, ilk defa Şîa tarafından ortaya konmuştur. Onlar önce Hz. Ali hakkında muhtelif hadisler uydurdular."[218]

Iraklı Şiî'ler aşırı derecede hadis uydurmuşlardır. Bu sebeple Bağdat hakkında, para gibi hadis basılan yer anlamında "darphâne" tâbiri kullanılmıştır.

Şiîler Ehl-i beyt'i medheden, Emevîler'i yeren pek çok hadis uydurmuşlardır.

Muhaddisler Halîfeler Adına Hadis Uydurmadı

Hadis inkârcıları, hadislerin sağlam bir şekilde yazılmadığını iddia ediyorlar. Onlara göre hadisler, Emevî ve Abbâsî halîfelerinin sarayında tedvîn edildi. Halîfeler hadisleri tedvîn eden muhaddisleri parayla satın aldılar ve onlara, kendilerine itaat edilmesi yönünde hadisler uydurttular. İddia bu.

Acaba hadis âlimlerinin, iddia edildiği gibi halîfe ve vâlilerle irtibâtı var mıydı?

Hadis karşıtlarının bilmez gibi göründüğü gerçek şudur:

Şâyet bir muhaddis, halîfelerin sarayına gidip geliyor ve onlardan hediye alıyorsa, hadis talebeleri o muhaddisten kesinlikle hadis rivâyet etmemişlerdir.

Bu kāidenin bazı istisnâları vardır. Abdülmelik ibni Mervân gibi bazı Emevî halîfeleri, hem geniş hadis bilgi-

218. **Mehmet Yaşar Kandemir, *Mevzû Hadisler*, s. 28, 30, 32.**

siyle, hem de son derece güvenilir olmasıyla bilinen İbni Şihâb ez-Zührî'nin (v. 124/742) ilminden faydalanmak istediler. Ünlü bir muhaddis olan Zührî de onların ihtiyaç duyduğu konularda kendilerine yardımcı oldu.

Bu arada müttakî halîfe Ömer ibni Abdilazîz, Zührî'ye hadisleri tedvîn etme, yani daha önce yazılmış hadisleri toplayıp kitap hâline getirme görevi verdi. O da halîfenin bazı kâtiplerini hadis yazımı işinde kullandı, devletin imkânlarından faydalanmak sûretiyle gerekli yazı malzemesini temin etti ve hadis tedvîni işini kolayca yürüttü. Ayrıca halîfeleri, kendisine danıştıkları konularda bilgilendirdi. Yeri geldikçe onlara nasihatlerde bulundu ve hadisler konusunda yanlışa düşmelerine engel oldu. Halifeler kendisine itiraz ettiklerinde onlara üst perdeden konuşmaktan da çekinmedi.

Durum böyle olduğu halde, Batılı bazı hadis düşmanları, Zührî'nin halîfeler yanındaki bu îtibarlı durumundan maksatlarına yarayacak sonuçlar çıkarmaya yeltendiler ve târihî gerçeklerle bağdaşmamakla beraber, onu halîfeler adına hadis uydurmakla suçladılar.

İmâm Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî ve Ahmed ibni Hanbel gibi İslâm âlimleri, halîfelerin bazı görüşlerine karşı çıktıkları ve onların tekliflerini kabul etmedikleri için hapsedildiler, kırbaçlandılar, bu yüzden hastalıklara dûçâr oldular, yine de onların dine aykırı gördükleri tekliflerini kabul etmediler. Dinlerini mal, makam ve şöhret uğruna satmadılar.

Emevî ve Abbâsî halîfeleri de hadislerin tedvîn edilmesine ve ülkelerinde hadis öğretiminin devam etmesine engel olmadılar. Hadis ilminde söz sahibi olmayan bazı menfaatperestler, halîfelerden dünyalık koparmak için, onları mem-

nun edeceğini sandıkları konularda hadis uydurmaya kalktılar. Bunlardan Gıyâs ibni İbrâhim olayını aşağıda göreceğiz.

Halîfeler Hadis Uydurtmadı

Bir devrin âlimlerini târihî gerçekleri dikkate almadan karalamak ucuz bir iştir. Hadis düşmanlarının yaptığı da budur. Onlara göre, Emevî ve Abbâsi devrindeki yöneticiler câhil, çıkarlarını ön planda tutan, dinin emirlerini gözardı eden kimselerdi. Senaryo böyle başlayınca arkası da ona göre geliyor.

Her şeyden önce şunu bilmek gerekir. O devri ele alan tarih kitapları, araştırmaya dayanmayan bilgilerle doludur. İslâm dünyasını karıştıran, fitnelerin ortaya çıkmasına sebep olan Râfızîlerin, aşırı Şiîlerin uydurduğu haberlerden uzak durmak gerekir. Bu sebeple taraf tutan tarih kitaplarına güvenmemelidir. İbn Sa'd'ın *et-Tabakāt*'ı da bir tarih kitâbıdır. Fakat İbn Sa'd aynı zamanda hadis âlimi olduğu için, asılsız bilgileri ayıklamayı bilmiştir.

Meselâ İbn Sa'd'ın halîfe Abdülmelik ibni Mervân hakkında verdiği bilgiler diğerlerinden farklıdır. Buna göre Abdülmelik çok dindar bir insandı. İbâdete olan düşkünlüğü sebebiyle halk ona "Mescid güvercini (hamâmetü'l-mescid)" adını vermişti. Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâya: "Ashâb-ı kirâmın nesli tükenince biz dini kime soralım?" demişlerdi. O da Abdülmelik ibni Mervân'ı göstererek: "Bu gence sorun!" demişti.

Abdülmelik ibni Mervân'ın oğlu Velîd devrinde, bugün de bilinen birçok mescid yapılmış ve fetih hareketleri yeniden başlatılarak ve Çin sınırına yaklaşılmıştı.

Hadis Karşıtlarına Bazı Sorular

Hadislerin halîfelerin sarayında ve onların arzûsuna uygun şekilde tedvîn edildiğini ileri sürüyorsunuz. Öyle olsaydı, halîfeleri rahatsız edebilecek şöyle hadisler kitaplara girer miydi? Halîfeler bu hadislerin derlenmesine izin verir miydi:

■ Bir adam Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme:

"Hangi cihâd daha faziletlidir, diye sordu? Allah'ın Elçisi de:

"Zâlim sultan katında söylenen hak söz" diye cevap verdi.[219]

■ Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Ümmetimden iki topluluk şefâatime nâil olamaz. Biri **halkına çok zulmeden katı kalpli yönetici**, diğeri de aşırı giderek dinden çıkan kimse."[220]

■ Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Kıyâmet gününde en şiddetli azâba çarptırılacak iki kimseden biri, bir peygamberi öldüren veya bir peygamber tarafından öldürülen kimse, diğeri de **doğru yoldan sapan yönetici.**"[221]

---

219. Nesâî, Bey'at 37, nr. 4209; İbni Mâce, Fiten 20, nr. 4012.
220. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (Selefî), XX, 214, nr. 496; Elbânî, *Sahîhu't-Tergîb ve't-terhîb*, II, 532, nr. 2218.
221. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, I, 407, nr. 3868.

■ Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"**Bir halîfe veya vâli, kapısını ihtiyaç sahiplerine ve yoksullara kapatır da onların kendisine ulaşmasına engel olursa**, Allah Teâlâ da onun istek ve duâlarının Kendisine ulaşmaması için gök kapılarını kapatır."[222]

■ Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"**İleride size azâb eden halîfeler gelecektir. Allah da onlara azâb edecektir.**"[223]

■ Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"**Allah Teâlâ kıyâmet gününde üç kimsenin yüzüne bakmaz.** Bunlar:

Yalan söyleyen halîfe,

Zina eden ihtiyar

ve **kibirli vâli**."[224]

■ Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Cenâb-ı Hakk'ın yönetici yaptığı bir kimse, yönettiği insanları aldatarak ölürse Allah Teâlâ ona cennet yüzü göstermez."[225]

---

222. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 231, nr. 18196; Tirmizî, Ahkâm 6, nr. 1332;
223. İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* (Hût), VII, 504, nr. 37576; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), IV, 482, 550, nr. 8342, 8539.
224. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, II, 433, nr. 9592.
225. Buhârî, Ahkâm 8, nr. 7150; Müslim, Îmân 227, nr. 142.

Sorumuzu bir de şöyle soralım:

Gerçekten de siz, hadislerin halîfelerin sarayında ve onların arzusu doğrultusunda tedvîn edildiği görüşünüzde samimi iseniz, söyler misiniz, halkına zulmeden yöneticilerin en ağır şekilde cezalandırılacağını belirten böyle hadislerin derlenip toparlanmasına ve yazılmasına hangi halîfe izin verebilir?

Ulü'l-emre İtaate Dâir Hadisler Uydurulmadı

Hadis karşıtları bir de, ulü'l-emre itaat edilmesine ve fitneden uzak durulmasına dâir hadisleri halifelerin uydurttuğunu ileri sürüyorlar. Galiba bu lakırdıları ederken Kur'ân-ı Kerîm'e bakmayı unutuyorlar. Hâlbuki Allah Teâlâ daha halîfelik konusu ve fitne meselesi ortaya çıkmadan, o konularda kullarına tâlimât vermiş ve şöyle buyurmuştur:

"Ey îmân edenler! Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin ve **içinizden kendilerine yetki verdiğiniz yöneticilere de itaat edin.**"[226]

Cenâb-ı Mevlâ fitne konusunda da şöyle buyurmuştur:

"Fitne, adam öldürmekten daha beterdir."[227]

Hadis düşmanları, Emevîler devrinde yaşayan âlimleri ve kadıları, halîfeleri memnun eden hadisler uydurmakla suçluyorlar. Fakat o devirde pek çok sahâbînin hayatta olduğunu da görmezden geliyorlar.

226. Nisâ 4/59.
227. Bakara 2/191.

Ebû Hüreyre (v. 58/678), Nu'mân ibni Beşîr (v. 64/684), Abdullah ibni Amr ibni Âs (v. 65/684-85), Abdullah ibni Abbâs (v. 68/687-88) ve Abdullah ibni Ömer (v. 73/692) gibi ünlü sahâbîler o sıra henüz vefât etmemişlerdi.

Ulü'l-emre itaat edilmesi ve fitneden uzak durulması konularında hadis uydurulurken, bu seçkin sahâbîler o yalancılara:

"Ey insafsızlar! Siz hadis uydurmakla Allah'a, Peygamber'e ve İslâm'a ihânet ediyorsunuz!" diye onlara karşı çıkmazlar mıydı? Yoksa Peygamber aleyhisselâmın ağzından binlerce hadis işitmiş olan bu hadis mütehassısları, çoğu *Sahîhayn'da* bulunan ulü'l-emre itaat etmek ve fitneden uzak durmak konusundaki hadisleri bilmiyorlar mıydı?

Hele bir de o devirdeki onlarca tâbiîn fakih ve muhaddisini düşünelim. Saîd ibni Müseyyeb (v. 94/713), Urve bin Zübeyr (v. 94/713), Hârice bin Zeyd (v. 100/718-19), Şa'bî (ö. 104/722), Muhammed ibni Sîrîn (ö. 110/729) gibi ünlü âlimler, halîfeler lehinde hadis uydurulmasına sessiz kalır mıydı?

Abbâsîler devrinin ünlü tâbileri arasında bulunan ve her biri fıkıh ve hadis mütehassısı olan Atâ el-Horasânî (v. 135/752), Rebîatürre'y (v. 136/753) ve İmâm el-Evzâî (v. 157/774) gibi müttakī âlimleri de unutmamak gerekir. Onlar hadis uydurulmasının İslâmiyet'e ihânet olduğunu ve Müslümanları tehdit ettiğini bile bile bu olay karşısında susar mıydı?

Elbette bu arada Emevî ve Abbâsî devirlerinin ünlü cerh ve ta'dîl ulemâsını da hatırlamak gerekir. Meselâ Şu'be bin Haccâc (v. 160/776), Süfyân-ı Sevrî (v. 161/778), Abdurrahmân ibni Mehdî (v. 198/813-14) ve Yahyâ bin Saîd

el-Kattân (v. 198/813) gibi âlimler, ulü'l-emre itaat edilmesi ve fitneden uzak durulması konularında hadis uyduranları görüp de sessiz kalırlar mıydı?

Âlimlerimiz, fitnenin çıkmasından sadece halîfelerin değil, onlardan daha çok halkın zarar göreceğini çok iyi bilirdi. Çünkü Allah'ın kitâbı bir ve beraber olmaya çağırıyor, şöyle buyuruyordu:

"Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı sarılın, ayrılığa düşmeyin."[228]

"Kendilerine apaçık mûcizeler geldikten sonra **anlaşmazlığa düşüp birbiriyle çekişen kimseler gibi olmayın.**"[229]

Bu gerçeği çok iyi bilen İslâm âlimleri, Ümmet-i Muhammed'in bölünüp parçalanmasına yol açacak her şeyin karşısında dimdik dururdu.

Kaldı ki İslâm dini, ümmetin ihtilâfa düşmemesi ve bölünüp parçalanmaması için, devlet başkanı zâlim bile olsa, Allah'ın emirlerine karşı gelmediği sürece ona isyân edilmemesini emretmiştir. Ve ümmetin birliğini tehlikeye sokanların düzeltmekten çok bozacaklarını söylemiştir.

Kısacası hadis âlimleri halîfeleri memnun etmek için hiçbir zaman hadis uydurmamışlardır. Onlar hem dîn-i mübîn-i İslâm'ın hem de Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin hadis ve sünnetinin savunucusu olmuşlardır. Hadis uydurulması olayının ve hadis uyduranların karşısında dimdik durmuşlardır.

228. Âl-i İmrân 3/103.
229. Âl-i İmrân 3/105.

Âlimler, Abbâsî Halîfelerini Hoşnut Etmek İçin de Hadis Uydurmadılar

Hadis karşıtları, halîfeleri memnun etmek için hadis uydurulmasına misâl olarak şu olayı anlatırlar:

Gıyâs (Gayyâs) ibni İbrâhim adlı biri, halîfe Mehdî'nin huzûruna girdiğinde, onun güvercin yarıştırdığını gördü. Orada Resûl-i Ekrem'e kadar varan bir isnâd uydurdu ve **bilinen bir hadise bir kelime ekleyerek** halîfenin gözüne girmek istedi. "Ok, deve, at yarışlarından başkası için ödül almak helâl olmaz" rivâyetine "kuş" kelimesini de ilâve ederek okudu. Mehdî önce bu rivâyetin hadis olduğunu sandı ve ona on bin dirhem ihsânda bulundu. Sonra bu rivâyete Gıyâs ibni İbrâhim'in kuş kelimesini eklediğini öğrenince, o sahtekâr adama:

"Senin şu kafan yok mu, o bir yalancı kafasıdır" diye hakaret etti. Ardından da, bu adamın Resûl-i Ekrem adına yalan söylemesine ben sebep oldum, diyerek güvercinlerini kestirdi.

Şayet halîfe, merakını meşrû gösterecek bir hadisin uydurulmasından memnun olsaydı, o yalancıya hakaret etmez, sevdiği güvercinlerini de kestirmezdi.

Halîfe Mehdî'nin hadis uyduranlar karşısındaki tutumu zikredilmeye değer. O, hadis uydurarak dine ilâvelerde bulunmaya çalışan "zındık"ları yakalatmak ve cezalandırmak için "Dîvânü'z-zenâdıka" adıyla bir teşkîlât kurmuştu. "Sâhibü'z-zenâdıka" adı verilen görevlilerin yakaladığı zındıkları ya öldürtmüş veya çeşitli şekillerde cezalandırmıştı. Daha sonraları Mehdî'nin oğlu Hâdî, Hâ-

runürreşîd ve Me'mûn da zındıklarla aynı şekilde mücâdele etmişlerdir.[230]

Şimdi biz tekrar Gıyâs ibni İbrâhim olayına dönelim:

Bu şahıs muhaddis değildi; rivâyeti makbûl biri hiç değildi. Hadisi istismâr eden, vâlilere ve halîfelere, onları memnun etmek için fetvâlar vermeye kalkan biriydi.

Ünlü muhaddis Ahmed ibni Hanbel'in belirttiğine göre, hadis mütehassısları bu şahsın rivâyetlerini terk etmişlerdir.

Hadis hâfızı, cerh ve ta'dîl âlimi ve bu konuda eserler vermiş olan Ebû İshâk el-Cûzcânî (ö. 259/873) Gıyâs ibni İbrâhim hakkında: "Birçoklarından işittiğime göre, o hadis uydururdu" demiştir.

İmâm Buhârî de: "Muhaddislerin, bu şahsın rivâyetlerini terk ettiklerini" belirtmiştir.[231]

Böyle yalancı, sahtekâr ve menfaatperest birinin yaptığı yanlışa bakarak muhaddislerin ve fakihlerin halîfeleri memnun etmek için hadis uydurduklarını ileri sürmek insaf sahibi birinin yapacağı iş değildir.

Kur'ân-ı Kerîm'in tefsiri demek olan hadîs-i şerîfleri korumak için ellerinden gelen gayreti gösteren hadis âlimleri, Ehl-i sünnet ulemâsı arasında üstün bir yere sahiptir. Ünlü fakîh, müfessir, muhaddis ve zâhid Süfyân-ı Sevrî (v. 161/778) hadis âlimlerini pek güzel bir ifâdeyle değerlendirmiş ve şöyle demiştir:

230. Mehmet Yaşar Kandemir, *Mevzû Hadisler*, s. 50-52, 58.
231. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, III, 337.

"Melekler gökyüzünün bekçileri olduğu gibi, hadis âlimleri de yeryüzünün bekçileridir."[232]

Hadis âlimleri, Peygamberlerinin hadis ve sünnetine sahip çıkan ve onu koruyan seçkin insanlardır. Onlar bu göreve tâlip olmasalardı, İslâm düşmanları güzel dinimize çok büyük darbeler vururlardı.

Muhaddisler, daha önce de söylediğimiz gibi, bir hadisin senedinde, halîfelerin sarayına gidip gelen ve onların hediyesini kabul eden bir râviyi gördükleri vakit, o hadisi kabul etmemişlerdir. Durum böyleyken, o takvâ sahibi insanları, halîfeleri memnun etmek için hadis uydurmakla ve sefîh yöneticilerin içki sofrasında bulunmakla hatta onları hoşnut etmek maksadıyla içkinin helâl olduğuna dâir fetvâ vermekle suçlamak insafsızca bir ithamdır.

Kur'ân-ı Kerîm'de açıkça haram kılınan içkiyi helâl göstermek olacak şey midir? Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin: "Sarhoşluk veren her şey haramdır"[233] hadîs-i şerîfini bilmeyen bir Müslüman var mıdır? Bir halîfenin son derecee meşhûr bir hadîs-i şerîfi bilmemesi mümkün müdür?

Böyle bir hadis uydurulmuş olsa bile, her biri İslâm'ı ve İslâm'ın en başta gelen yasaklarını bilen o devrin halîfe ve yöneticilerinin böyle bir yalanı kabul etmesi olacak şey değildir?

232. Hatîb el-Bağdâdî, *Şerefü ashâbi'l-hadîs* (Hatipoğlu), s. 44.
233. Buhârî, Megāzî 60, nr. 4343, 4344; Müslim, Eşribe 72-74, nr. 2002.

Bu Bahisten Şunları Öğrendik:

1. Medineli âlimler kesinlikle hadis uydurmamışlardır. Zira onların arasında, Peygamber adına yalan uydurmayı küfür sayan, hadis uyduranların tövbesinin kabul edilmeyeceğine inanan âlimler vardı.

2. **Medine'nin ünlü âlimi Saîd ibni Müseyyeb, son derece müttakì idi. Emevî vâlisi ona pek çok haksızlık yaptı. Buna rağmen o, Emevîler'e hakaret ve bedduâ etmedi, onları Allah'a havâle etmekle yetindi. Bu ünlü âlimin hadis uydurduğuna dâir en küçük bir belge yoktur.**

3. Ehl-i beyt hakkında hadis uyduranlar Medineli âlimler değil, aşırı Şiîlerdir. Medineli âlimler onların bu tutumlarıyla hep mücâdele etmişlerdir.

4. **Muhaddisler, halîfelerin sarayına gidip gelen ve onlardan hediye alan râvilerden hadis rivâyet etmezdi. Bazı müttakì âlimler ise, yöneticilere nasihat etmenin âlimlerin görevi olduğu inancıyla onların yanına gider, sorularına cevap verir ve gerektiğinde uyarırlardı.**

5. Emevî ve Abbâsî halîfeleri, bazı Şiî tarihçiler aksini ileri sürse bile, kendi lehlerine hadis uydurtmadılar. İmâm Mâlik, *el-Muvatta*'ını Abbâsîler devrinde kaleme aldığı halde, Emevî halîfesi Abdülmelik ibni Mervân'ın bazı hükümlerine bu eserinde yer verdi.

6. Hadisler, ileri sürüldüğü gibi halîfelerin sarayında tedvîn edilmedi. Öyle olsaydı, zâlim halîfeleri âhiret azâbıyla tehdit eden ve onların karşısında hakkı söylemeye teşvîk eden birçok hadis, o hadis kitaplarında yer aiır mıydı?

7. Ulü'l-emre itaat etmeyi emreden hadislere bakarak, bunların uydurulduğu söylenemez. Zira ulü'l-emre itaat, Kur'ân-ı Kerîm'de de emredilir. Ayrıca halîfeye itaat edilmesi ve fitneden uzak durulması, yöneticilerden çok halkın huzûru için gereklidir.

8. İslâm âlimlerini, yöneticileri memnun etmek için hadis uydurmakla suçlamak edep ve ahlâk dışıdır. Devrin bütün halîfelerini de dini umursamayan kimseler olarak göstermek, en hafif mânâsıyla ölçüsüzlüktür.

EBÛ HÜREYRE'YE ATILAN İFTİRALAR

Ebû Hüreyre radıyallahu anh çok hadis rivâyet ettiği için Müslümanlar kendisine şükrân borçludur. Böylesine sevilen ve hayatını hadise adayan bir sahâbîyi gözden düşürmek de hadis inkârcıları için çok önemlidir. Zira bunu başardıkları takdirde, birçok hadis yara almış olacaktır.

İşte bu düşünceyle hadis karşıtları o azîz sahâbîyi "vurun abalıya" anlayışıyla dövmek istediler. Hatta onların bir kısmı, Ebû Hüreyre diye bir şahsın olmadığını söyleyecek kadar ileri gittiler.

Ebû Hüreyre Diye Biri Yok mu?

Bazı hadis inkârcılarına göre *Ebû Hüreyre, adı bile bilinmeyen hayâlî bir şahıstır. Muhaddisler, akāid ve ahkâm konusunda uydurdukları beş bin küsûr hadisi, bu hayalî şahsiyete nispet etmişlerdir.* Böyle diyorlar.

Bir şahsın isminin tam olarak bilinmemesi, elbette onun var olmadığını göstermez. Çünkü ismi tam olarak bilinmeyen, fakat künyeleriyle tanınan Ebû Ubeyde, Ebü'd-Derdâ, Ebû Dücâne gibi ünlü sahâbîler ve başka târihî şahsiyetler de vardır.

Şimdi sormak lâzım: İsimleri tam olarak bilinmeyen böyle önemli insanların gerçekten var olup olmadıkları üzerinde durulmuyor da, neden sadece Ebû Hüreyre'nin varlığı şüphe konusu oluyor? Bunda bir kasıt yok mu?

Ebû Hüreyre, küçük yaşta koyun otlatırken bulduğu kediyi sevdiği için kendisine "Ebû Hüreyre" denmişti. Muhtemelen Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem de bunu öğrendi ve kendisine "Ebû Hir", "Ebû Hüreyre" diye hitap etti. O da Resûl-i Ekrem'in onu andığı künye ile anılmayı şeref bildi ve hep o künye ile hatırlanmak istedi. Bu sebeple daha sonraları adı âdetâ unutuldu. Tarih ve tabakāt kitaplarında onun isminin Abdullah, Abdurrahmân veya Umeyr olduğu kaydedilmektedir.

Ebû Hüreyre'nin, hadis karşıtlarının ileri sürdüğü gibi hayâlî bir şahsiyet olmadığını gösteren pek çok olay vardır. Biz bunlardan en çok bilinen birkaç tanesini hatırlatalım:

Ebû Hüreyre radıyallahu anhın adı en güvenilir hadis, tarih ve biyografi kitaplarında zikredilir. Çünkü o, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin gönderdiği çeşitli seferlere katıldı. Nebîler Sultânı ona Bahreyn'de cizye toplama görevi verdi. Hz. Ömer tarafından Bahreyn'e vâli tâyin edildi. Tarih kitaplarının da kaydettiği gibi, Hz. Osman'ı âsîlere karşı savunan sahâbîler arasında yer aldı. Medine valisi Mervân, 54 ve 55 (674-675) yıllarında Medine'den ayrıldığında onu yerine vekil bıraktı. Kendisinden sahâbe ve tâbiînin âlim ve fakihlerinden 800 kişi hadis rivâyet etti. Ayrıca tabakāt kitapları onu sahâbenin fakihleri, zâhidleri ve kurrâ âlimleri arasında zikretti.

Yüzlerce sahâbe ve tâbiînin hayâlî bir şahıstan hadis

rivâyet etmek üzere sözbirliği ettiğini kolayca söyleyen bu yalancılar için, başka yalanlar îcâd etmek hiç de mesele değildir. Aşırı Peygamber düşmanları, Efendimiz aleyhisselâmın bile tarihçilerin uydurduğu hayâlî bir şahsiyet olduğunu iddia etmiyorlar mı? Hatta İslâm dininin sonradan ortaya çıkarıldığını söyleyecek kadar pervâsız davranmıyorlar mı? Onların Ebû Hüreyre radıyallahu anhı da bir çırpıda inkâr etmeleri dillerini yoracak değildi ya!

Ebû Hüreyre'nin Şahsiyetine Saldırı

Saldırgan hadis inkârcılarından bir kısmı, Ebû Hüreyre radıyallahu anhın varlığını inkâr etmek yerine, onu değersiz ve itibarsız biri olarak göstermeyi daha uygun bulmuşlardır. Onlara göre *Ebû Hüreyre diye bir sahâbî vardır ama o fakir ve yoksul bir adamdır. Hadis öğrenmek için değil, sırf karnını doyurmak için Müslüman olmuş ve bu maksatla Peygamber'in yanından ayrılmamıştır.* Bu iftirâyı da Ebû Hüreyre radıyallahu anhın anlattığı bir olaydan çıkarıyor ve ona mal bulmuş Mağribî gibi sarılıyorlar. Söz konusu olay şudur:

Ebû Hüreyre radıyallahu anh hadis öğrenmek için Mescid-i Nebevî'de yatıp kalkar, bu yüzden aç kaldığı günler olurdu. Böyle günlerden birinde yolda rastladığı Hz. Ebû Bekir'e, onun ardından Hz. Ömer'e, halini anlayacakları ümidiyle, fakirleri doyurmaya teşvik eden bir âyetin anlamını sormuştu. Onlar Ebû Hüreyre radıyallahu anhın maksadını anlamamış, sorduğu âyeti açıklayıp yollarına devam etmişlerdi. Bu azîz sahâbî aynı soruyu, biraz sonra oradan geçen Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme de

sormuş, Gönüller Sultanı Ebû Hüreyre'nin derdini anlamış, kendisini alıp evine götürmüş ve karnını doyurmuştu. Bu olayı bizzat Ebû Hüreyre anlatmıştı.[234]

Ebû Hüreyre radıyallahu anh, yıllar önce, kendi kabilesinden olan Tufeyl ibni Amr ed-Devsî vâsıtasıyla Müslüman olmuştu. Ancak hicretin 7. yılında (628), Hayber fethi sırasında, kabilesinden bir grup insanla birlikte Medine'ye, Peygamber aleyhisselâmın yanına gelebilmişti. Allah'ın Elçisi o yıllarda hem kendinin, hem de yanındaki fakirlerin karnını doyurmakta zorlanırken acaba Ebû Hüreyre onun yanındaki hangi nimete özenerek kabilesini, evini-barkını ve sahip olduğu imkânları bırakıp Medine'ye gelmiş ve Müslüman olmuştu?

Ebû Hüreyre'nin malda mülkte gözü yoktu. O Allah'ı, Resûlü'nü ve dinini bütün kalbiyle sevdiği için, hadîs-i şerîflere hizmet etmeyi şeref bildi. 'Sen çok hadis rivâyet ediyorsun' diyenlere şöyle derdi:

Muhâcirler ticaretle, Ensâr ziraatle uğraşırken ben karın tokluğuna Allah'ın Resûlünün yanından ayrılmadım. Onların bulunmadıkları zamanlarda Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanında bulundum. İşte bu sebeple onların ezberlemediği hadisleri ben ezberledim. Zaten benim en sevdiğim şey, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin söylediği sözleri ezberlemekti.

Ebû Hüreyre kimi zaman açlıktan bitkin düşüp Mescid-i Nebevî'de bayılır, kimi zaman açlığını bastırmak için karnına taş bağlardı.[235] Şayet gözü malda mülkte olsaydı,

234. Buhârî, İlim 42, nr. 118, Büyû' 1, nr. 2047.
235. Buhârî, Rikāk 17, nr. 6452; Tirmizî, Zühd 39, nr. 2367.

böyle zor bir hayat sürmektense, kabilesine geri dönerdi. Ama o Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanında mal biriktirmek, zengin olmak için değil, onun hadislerini ezberlemek için kaldı. Kanâatkâr olduğu için de günlük rızkının temin edilmesiyle yetindi.

Ebû Hüreyre Önemsiz Biri Değildi

Hadis inkârcıları, hadislere duyulan güveni sarsmak için olmadık yollara başvuruyorlar. "Sen misin bu kadar çok hadis rivâyet eden, öyleyse al bakalım!" diyerek Ebû Hüreyre radıyallahu anha yumruk savuruyorlar.

Ebû Hüreyre de kaç paralık adam, demeye getiriyorlar ve soruyorlar: *İslâm'a ilk girenler arasında var mı? Yok. Muhâcirîn veya Ensâr arasında var mı? Yok. Mallarıyla ve canlarıyla cihâd edenler arasında var mı? Yok. Fetvâ veren ve Kur'ân-ı Kerîm'i ezberleyen âlim sahâbîler arasında adı geçiyor mu? Yok.* Böyle diyorlar ve bu sözlerle onun önemsiz biri olduğunu söylemek istiyorlar. Onlara göre *Ebû Hüreyre radıyallahu anh fakir, yoksul, önemsiz Ashâb-ı Suffe'den biri. Böyle birinin ne meziyeti olabilir?* İnsanoğlu birine kıymak, onu kötülemek isteyince ne de zâlim oluyor!

Şimdi bu haksız ve insafsız iddiâlara cevap vermeye çalışalım:

Ebû Hüreyre radıyallahu anh İslâm'a ilk girenlerden biridir. Nasıl mı? Yukarıda kısaca söylemiştik, o Yemen'in Devs kabilesinin Evs kolundan olan hemşehrisi Tufeyl ibni Amr ed-Devsî vâsıtasıyla Müslüman oldu. Tufeyl ibni Amr Müslümanların, kâfirlerin muhâsarası altında bulunduğu

günlerde Mekke'ye gelerek Müslüman olmuş ve kabilesine geri dönmüştü.[236] Ebû Hüreyre radıyallahu anh işte o günlerde İslâmiyet'i kabul etti. Tufeyl ibni Amr ile birlikte kabilesinin Müslüman olması için çalıştı. Ne yazık ki Devs kabilesi geç Müslüman oldu. Ebû Hüreyre de bu sebeple ancak hicretin 7. yılında Medine'ye hicret edebildi. Demek ki o hem İslâm'a ilk girenlerden, hem de Mekke fethinden önce hicret ettiği için Muhâcirlerdendir.

Hayber'in fethinden sonra Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin gittiği bütün gazvelere onunla birlikte katılmış, bazen de Allah'ın Elçisi onu bir seriyye ile birlikte göndermiştir.[237] Ebû Hüreyre radıyallahu anh Peygamber Efendimiz'den sonra da cihâda katılmıştır. Fakir olduğu için malıyla değil, ama canıyla cihâd etmiştir.

Ebû Hüreyre radıyallahu anhın en büyük cihâdı hadislere olan unutulmaz hizmetidir. O, hâfızasının güçlenmesi ve duyduğu hadisleri unutmamak için Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin duâsını almış,[238] bu sebeple de en çok hadis rivâyet eden o olmuştur. Uzun yıllar yaşaması da (v. 58/678) çok hadis rivâyet etmesine imkân vermiştir.

Ebû Hüreyre radıyallahu anh sahâbenin aklına gelmeyen bazı soruları Resûlullah Efendimiz'e sorardı. Şefâat konusundaki bir sorusu üzerine Peygamber aleyhisselâm ona:

"Hadislere olan düşkünlüğünden dolayı bu soruyu bana ilk defa senin soracağını tahmin ediyordum"[239] buyurmuştu.

236. Tufeyl ibni Amr'ın ilginç mâcerâsını görmek için bk. Zekeriya Güler, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXXI, 323-324.
237. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, II, 403, 453, nr. 9219, 9843.
238. Buhârî, İlim 42, nr. 119.
239. İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), XIV, 384, nr. 6466.

Fetvâ veren âlim sahâbîler arasında onun adının geçmediğini söylemenin de bir tutar tarafı yoktur. Âlimlerimiz fetvâ vermekle bilinen fakih sahâbîleri üç gruba ayırmışlar, Ebû Hüreyre radıyallahu anhı Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman ve Enes ibni Mâlik ile ikinci grubun arasında saymışlardır.[240] Bir defasında Abdullah ibni Abbâs'a bir fetvâ sorulmuş, o da boşanma konusundaki bu fetvânın Ebû Hüreyre'ye sorulmasını istemiş, sonra da onun fetvâsına aynen katıldığını bildirmiştir.[241]

Bu konuda sözü uzatmamak için, Ebû Hüreyre radıyallahu anhın faziletine dâir ünlü muhaddisimiz İmâm Müslim'in *Sahîh-i Müslim*'de bir bâb ayırdığını[242] söylemenin yeterli olacağını sanıyorum.

Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan hadis rivâyet eden ünlü sahâbîler arasında Zeyd ibni Sâbit, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Abdullah ibni Abbâs, Abdullah ibni'z-Zübeyr, Übey ibni Kâ'b, Câbir ibni Abdillah, Hz. Âişe, Ebû Mûsâ el-Eş'arî ve Enes ibni Mâlik'in bulunması, ashâb-ı kirâmın ona ve onun rivâyetlerine ne büyük değer verdiğini göstermeye yeterlidir.

Sahâbenin hayatına dâir kaleme alınan bütün tabakāt kitaplarında Ebû Hüreyre'ye geniş yer ayrılmıştır. Hadis hâfızı, tarihçi ve kıraat âlimi Zehebî'nin 23 cilt halinde yayımlanan ünlü eseri *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*'da onu "imâm, fakîh, müctehid, hadis hâfızı" diye tanıtması (bk. II, 578-632) bu konuda fazla söz söylemeye ihtiyaç bırakmamaktadır.

240. Fahrettin Atar, "Fetvâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XII, 489.
241. Mâlik, *Muvatta'*, Talâk 39.
242. Müslim, Fezâilü's-sahâbe 158, nr. 2491-2493.

Peygamber Aleyhisselâm Ebû Hüreyre'yi Bahreyn'e Sürmedi

"Dilin kemiği yok" sözünü boşuna söylememişler. Hadis inkârcıları Ebû Hüreyre radıyallahu anhı karalamak için, ona olmadık iftirâlar atmışlardır. Bu iftirâlardan biri de, onun Resûl-i Ekrem tarafından Bahreyn'e sürgün edildiği yalanıdır. Evet, Fahr-i Kâinât Efendimiz onu Bahreyn'e iki defa göndermiştir. Ama birinde Bahreynlilere İslâmiyet'i öğretmesi için, diğerinde ise Bahreyn halkından alınan cizyeyi Medine'ye getirmesi için.

Şimdi bu konuyu biraz açalım:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, yeni Müslüman olan kabilelere Ehl-i Suffe'den birini veya birkaçını gönderir, onlar da gittikleri yerde halka İslâmiyet'i öğretirlerdi. Bahreyn vâlisi Münzir ibni Sâvâ, Peygamber Efendimiz'den böyle bir muallim isteyince, Allah'ın Resûlü hicretin 9. yılında (630) Bahreyn'e vahiy kâtiplerinden olan Alâ bin Hadramî ile Ebû Hüreyre'yi gönderdi. Daha sonraları da Bahreyn vâlisinin gayr-i müslimlerden topladığı vergiyi (cizyeyi) alıp Medine'ye getirmek üzere, Kudâme bin Maz'ûn ile Ebû Hüreyre'yi oraya gönderdi. Onlar da bu görevlerini yerine getirdiler.

Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem neden başkasına değil de Ebû Hüreyre radıyallahu anha bu görevleri verdi, diye sorulacak olursa bunun kısaca cevâbı, o müttakī, kendisine güvenilen ve dürüst bir insan olduğu içindir. Herkesin güvendiği, malda mülkte gözü olmayan bir şahsiyeti Allah'ın Resûlü niçin Bahreyn'e sürgün olarak göndersin? Ama Ebû Hüreyre radıyallahu anhı küçük düşürmek iste-

yenler, böyle bir târihî olayı ona iftirâ atmak için ters yüz ederek kullanmışlardır.

Şayet Ebû Hüreyre kötü biri olsaydı, Halife Hz. Ömer, Kudâme b. Maz'ûn'u zekât ve vergi âmili olarak Bahreyn'e gönderirken, Ebû Hüreyre'yi de orada namaz kıldırıp kazâ ve fetvâ işlerine bakmakla görevlendirmezdi. Daha sonra da onu Bahreyn'e iki defa vali olarak tayin etmezdi.

Ebû Hüreyre İbâdete Düşkün ve Üstün Bir Ahlâka Sahipti

Ebû Hüreyre radıyallahu anhı sevmeyenler onun hakkında ne derse desin, biz onu kendisini yakından tanıyan güzel insanların sözüne bakarak değerlendiririz.

Ebû Osmân en-Nehdî, muhaddis ve mücâhid bir tâbiî idi. Ebû Hüreyre radıyallahu anha yedi defa misâfir olmuş ve onun evinde şu âdetin yaşadığını görmüştü:

Ebû Hüreyre, karısı ve hizmetçisinden hangisi geceleyin ilk defa uyanmışsa teheccüdünü kılar, sonra diğerini uyandırırdı. O da namazını kıldıktan sonra ötekini namaza kaldırırdı.[243]

Ebû Hüreyre son derece yumuşak tabiatlı bir insandı. Fakir olması, yoksulluğa sabretmesi ve dünyaya değer vermemesi ona pek üstün meziyetler kazandırdı. Makam ve mevki sahiplerinin önünde eğilmedi. Sonraları kendisi de vâlilik yaptı ama hiçbir zaman tevâzuu elden bırakmadı.

Annesine olan saygısı dillere destandır.

243. Buhârî, Et'ime 40, nr. 5441.

Bir adama babasına nasıl saygı göstermesi gerektiğini anlatırken: "Babana sırf adıyla hitap etme, onun önünde yürüme, o oturmadan önce oturma!" demişti.[244]

Akrabalık bağını gözetmeye, insanlara iyi davranmaya, kusurları affetmeye, yanlış yapanları hoş görmeye teşvik ederdi. Onun şu sözü meşhurdur:

"Biriniz, kendi gözündeki merteği görmez de tutup kardeşinin gözündeki çöpü görür."[245]

Emânete Hıyânet Etmedi

Hadislerin sıhhati konusunda zihinlerde şüphe uyandırmaya çalışanlar, Ebû Hüreyre radıyallahu anhı küçük düşürmek için tarihî olayları çarpıtmaktan da geri durmamışlardır. Olay şudur:

Hz. Ömer Ebû Hüreyre radıyallahu anhı Bahreyn'e iki defa vali olarak tayin etti. Ebû Hüreyre valilikten ayrılıp Medine'ye döndüğü zaman halife bütün valilerine uyguladığı yöntemi ona da uyguladı ve Bahreyn'den ne getirdiğini sordu. O da 20.000 (bazı rivâyetlere göre 10.000) dirhem getirdiğini, bunu da orada yaptığı ticaretten, üreyen atlarından, biriken maaşlarından ve kölesinin kazancından elde ettiğini söyledi. Fakat Hz. Ömer ona, bu paranın içinden sermayesini ve görev esnasında harcadığı parayı çıkardıktan sonra geri kalanı beytülmâle iade etmesini emretti.

Bu konudaki başka rivâyetlere göre ise Hz. Ömer, Ebû Hüreyre'ye, "Ey Allah'ın ve kitâbının düşmanı! Allah'a ait

244. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred şerhi* (Tercüme ve şerh Mehmet Yaşar Kandemir), I, 66, nr. 44.
245. Buhârî, Aynı eser, I, 661, nr. 592.

olan malı mı çaldın?" diye çıkıştı. Fakat Ebû Hüreyre bu ithamı şiddetle reddetti; kendisinin Allah'a ve kitâbına asla düşman olmadığını, aksine onlara düşmanlık edenlere düşman olduğunu söyledi ve beytülmâle ait hiçbir malı zimmetine geçirmediğini belirtti. Bu rivâyetlere göre, halife onun malının yarısına veya tamamına el koydu. Ancak bütün rivâyetlerde özellikle belirtildiği gibi yapılan tahkikat sonunda Ebû Hüreyre'nin dürüstlüğü ortaya çıktı. Hz. Ömer ısrarla onu tekrar vali tayin etmek istedi. Fakat Ebû Hüreyre, zan altında kalıp rencide edilmek istemediğini söyledi ve bir daha görev kabul etmedi. Hz. Ömer gibi âdil bir halifenin Ebû Hüreyre'yi görevine iade etmek istemesi, onun dürüstlüğü hususunda herhangi bir şüphesinin bulunmadığını açıkça göstermektedir.[246]

Hz. Ömer'in şikâyet üzerine vâlilikten azlettiği ve tahkikat bitene kadar mallarına el koyduğu vâliler arasında Basra vâlisi Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Irak vâlisi cennetle müjdelenen Sa'd ibni Ebî Vakkās da vardır. Hz. Ömer bu önemli şahsiyetleri suçları sâbit olduğu gerekçesiyle vâlilikten azletmiş değildir; haklarındaki şikâyetleri araştırmak için, geçici bir süre onları görevden uzaklaştırmış, şikâyetin yersiz olduğunu anlayınca da onları tekrar görevlerine iâde etmek istemiş, fakat Ebû Hüreyre radıyallahu anh gibi düşünenler tekrar görev kabul etmemiştir. Hz. Ömer ona: "Senden daha hayırlı olan Yûsuf peygamber göreve tâlip olmuştur" dediğinde, Ebû Hüreyre Hz. Yûsuf'un peygamber oğlu peygamber olduğunu, kendisinin öyle olmadığını, birileri tarafından birtakım suçlarla itham edilmekten kork-

246. **Mehmet Yaşar Kandemir, "Ebû Hüreyre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi***, X, 161.

tuğunu söylemiş ve tekrar vâliliğe dönmemiştir.[247]

Ebû Hüreyre karşıtlarına şöyle soralım: Hz. Ömer, Ebû Hüreyre radıyallahu anhı haksız kazanç elde etmekten dolayı suçlu bulsaydı, onu tekrar görevine iâde etmek ister miydi?

Ebû Hüreyre radıyallahu anhı gözden düşürmek isteyenler, İbni Abdirabbih'in genel kültür ansiklopedisi mâhiyetinde olan *el-'Ikdü'l-ferîd*'i gibi kitaplardan derledikleri senetsiz sepetsiz, dedikodu mâhiyetindeki bilgilerle bu azîz sahâbîyi itham etmek istemişlerdir. Hadis ilmini bilen ve eserlerinde güvenilir rivâyetleri nakleden âlimlerin bu konuda verdiği bilgiler, hadis karşıtlarının dayandığı rivâyetleri çürütmektedir.

Ebû Hüreyre radıyallahu anhı önemsiz biriymiş gibi göstermek isteyenler, güvenilmeyen bazı kaynaklardaki bilgilere dayanarak, Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'yi dövdüğünü bile ileri sürmüşlerdir.

Niyeti bozuk olanların iftirâsından Allah'a sığınırız.

Mü'minlerin Annelerine Saygısızlık Etmedi

Ebû Hüreyre aleyhinde delil toplamaya çalışanlar, bazı olayları işlerine gelecek şekilde çarpıtıyorlar. Onun başta Hz. Âişe olmak üzere, mü'minlerin annelerine kaba davrandığını ileri sürüyorlar. Elbette bu, hiçbir Müslümanın yapmayacağı şeydir.

Ebû Hüreyre radıyallahu anh bütün sahâbîler gibi mü'minlerin annelerine derin hürmet beslerdi. Onların çok üstün meziyetlere sahip olduklarını kabul ederdi. Çünkü

247. Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), II, 378, nr. 3327.

kendisi Fahr-i Âlem Efendimizin ilgisine ve iltifâtına nâil olduğu için, Peygamber evine diğer sahâbîlerden daha çok girip çıkardı. Bu sebeple İki Cihan Güneşi Efendimizin, insanlar arasında en çok Hz. Âişe'yi sevdiğini, son hastalığı sırasında onun evinde kalmak istediğini, onun göğsüne yaslanmış olarak vefât ettiğini ve onun odasına defnedildiğini herkesten iyi bilirdi. Hz. Âişe radıyallahu anhânın, Peygamber Efendimiz yanında böylesine değerli olduğunu bilen Ebû Hüreyre radıyallahu anh gibi bir insanın Mü'minlerin Annesi'ne kaba davranması düşünülebilir mi?

Şunu da bilmek gerekir: Ashâb-ı kirâm birbiriyle ilmî münâkaşalar yapmış, fakat hiçbir zaman birbirini yalancılıkla suçlamamışlardır. Hz. Âişe de Ebû Hüreyre radıyallahu anhı bazı bakımlardan tenkid etmiş, fakat hiçbir zaman ona yalancı dememiştir.

Bu girişten sonra şimdi konunun esâsına gelelim: Ebû Hüreyre radıyallahu anhın çok hadis rivâyet etmesi ashâb-ı kirâm arasında da konuşuluyordu. Bir defasında Hz. Âişe ona: "Sen bizim duyduğumuzdan başka bir şey duymadın, bizim gördüğümüzden başka bir şey görmedin; böyle olduğu halde bu rivâyetler de ne oluyor?" diye Ebû Hüreyre'yi iğneleyince, belli ki canı yanmakla beraber, son derece saygılı bir edâ ile ona:

"Anacığım! Ayna, sürme ve güzel koku gibi şeyler beni oyalayıp da bu rivâyetleri Resûlullah'tan duymama engel olmadı" diye karşılık verdi. Hz. Âişe de:

"Belki de öyledir" diye ona hak verdi.[248]

248. Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), III, 582, nr. 6160; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 604-605.

İşte Ebû Hüreyre muhâliflerinin dillerine doladıkları olay budur.

Burada iki durum söz konusudur. Önce şunu soralım:

Ebû Hüreyre radıyallahu anhın bu sözünde Hz. Âişe'ye karşı bir saygısızlık var mıdır? Elbette yoktur. Nitekim Hz. Âişe: "Belki de öyledir" diyerek ona hak vermiştir. Ebû Hüreyre radıyallahu anh, çok hadis rivâyet etmesi sebebiyle kendini savunmak zorunda kalmıştır.

Diğer taraftan Hz. Âişe'ye: "Sen ayna, sürme ve güzel koku ile meşgul olduğun için, benim duyduğum hadisleri duymadın" demek yanlış bir şey midir? Elbette değildir. Çünkü sevgili annemiz de bir hanımın kocasına güzel görünmek ve onu memnun etmek için süslenmesinin aslî görevi olduğunu en iyi bilenlerden biridir.

Temas etmemiz gereken ikinci husus ise, Hz. Âişe'nin, Ebû Hüreyre'yi çok hadis rivâyet etmesi sebebiyle ikaz etmesini, Ebû Hüreyre'nin aleyhinde değerlendirmeye kalkanların hiç de iyi niyetli olmadığıdır. Çünkü Hz. Âişe; babası Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'yi rivâyetlerinde gördüğü bazı kusurlar sebebiyle eleştirmiştir. Onun âdeti böyleydi. Onun bu âdeti, tenkid ettiği kişileri yalan söylemekle ithâm anlamında değildir. Zerkeşî'nin *el-İcâbe*'sine bakanlar bunu açıkça görürler.[249]

Bu eserden öğrendiğimize göre Hz. Âişe, 1000'den fazla hadis rivâyet eden yedi sahâbî arasında yer alan Abdullah b. Abbas'ın sekiz, Abdullah b. Ömer ile Ebû Hüreyre'nin on birer rivâyetini tenkit etmiştir. Demek ki Mü'min-

249. Zerkeşî, *el-İcâbe* (Rifa't), s. 77-115.

lerin Annesi bu tenkitleriyle sadece Ebû Hüreyre'yi hedef almamış, onun gibi diğer ünlü sahâbîlerin rivâyetlerini de eleştirmiştir.

Şu da bilinmelidir ki, o devirde ashâb-ı kirâm efendilerimiz, kendi bilgilerine ve anlayışlarına uymayan görüşleri tenkit ederlerdi. Herkes de bunu, kesinlikle bir diğerini yalanlamak değil, onun bilgisini tashih etmek diye kabul ederlerdi.

Ashâb-ı kirâm Ebû Hüreyre'yi Suçlamadı

Hadis inkârcıları, sen misin çok hadis rivâyet eden diye Ebû Hüreyre radıyallahu anha belden aşağı vurmaya devam ettiler. Neymiş efendim, Hz. Ömer onu dövmüş, çok hadis rivâyet edersen seni geldiğin yere sürerim demiş. Hz. Osman ve Hz. Ali onu yalancılıkla suçlamış. Hz. Âişe onun rivâyetlerini kabul etmemiş vs. vs.

Şimdi bu tür iddialara açıklık getirelim:

Hz. Ömer'in, çok hadis rivâyet ediyorsun diye elindeki kamçıyla Ebû Hüreyre radıyallahu anha vurduğuna dâir zayıf bir rivâyet var. Bu rivâyeti ortaya atan, Bağdat Mûtezile âlimlerinden Ebû Ca'fer el-İskâfî'dir (v. 240/854). Şiî-Zeydî anlayışa sahip olan bu zât, Abbâsî Halifesi Mu'tasım-Billâh tarafından Mu'tezile'nin görüşlerini yaymakla görevlendirilen biridir. Aynı zamanda Hz. Ali'nin, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'den üstün olduğu inancındadır. Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre radıyallahu anha kamçıyla vurduğuna dâir rivâyetin senedinde işte bu zât vardır. O adam güvenilir biri olmadığı için, rivâyetinin de bir değeri yoktur.

Bir de Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre radıyallahu anhı, çok hadis rivâyet etmekten vazgeçmediği takdirde, Devs kabilesine geri göndermekle tehdit ettiği rivâyeti vardır. Hz. Ömer sadece Ebû Hüreyre'nin değil, başka sahâbîlerin de çok hadis rivâyet etmesini önlemeye çalışmıştır. Neden böyle davranmıştır? Âdil halîfe bu sahâbîleri yalancılıkla suçladığı için değil, bazı kimselerin hadislere dayanarak İslâmı yanlış yorumlamasından endişe ettiği için çok hadis rivâyet edilmesini uygun görmemiştir. Daha sonra Ebû Hüreyre radıyallahu anhın titizliğini, takvâsını, başkalarının bilmediği hadisleri bilen güçlü hâfızasını görünce hadis rivâyet etmesine izin vermiş, birçok konuda onun rivâyetlerini esas almış ve kendisine önemli görevler vermiştir.

Çok hadis rivâyet edilmesine karşı olmak Hz. Ömer'in siyâset tarzı idi. Nitekim ünlü sahâbî Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin bir rivâyetine de, Ebû Saîd el-Hudrî'yi şahit olarak dinleyene kadar îtibar etmemişti.

Kısacası, Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre radıyallahu anhı kamçıyla dövdüğü, onu Devs'e sürgün etmekle tehdit ettiği iddialarının güvenilir bir kaynağı yoktur.

Bazı bid'atçı ve Mu'tezile fırkası mensubu kişiler de Ebû Hüreyre radıyallahu anha iftirâ etmişler, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin de onu çok hadis rivâyet etmekten engellediğini, bilhassa Hz. Ali'nin onu çeşitli sebeplerle azarladığını ileri sürmüşlerdir.

Hadis inkârcıları, kendisine hınç besledikleri Ebû Hüreyre radıyallahu anhı yalancı ve sahtekâr göstermek için, olmadık düzenbazlıklar yapmışlardır. Bunun pek çok örneğinden birini zikredelim:

Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâ Ebû Hüreyre'yi takdir eder ve: **"Ebû Hüreyre benden daha hayırlıdır, rivâyet ettiklerini de daha iyi bilir"** derdi.[250] Bir defasında İbn Ömer avlanmak, koyunları ve hayvanları korumak için köpek beslenebileceğine dâir hadisi okumuştu. Ona: "Ebû Hüreyre tarla beklemek için de köpek beslenebileceğini söylüyor" dediler. Bunun üzerine Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâ, Ebû Hüreyre'nin tarlaları var, bu sebeple o bu konuyu daha iyi bilir anlamında: "Ebû Hüreyre'nin tarlası var" demişti.[251]

Ebû Hüreyre aleyhtarları, İbni Ömer'in bu sözünü bir suçlama olarak göstermek istemiş, onun Ebû Hüreyre'yi, "tarlası olduğu için bu ilâveyi uydurmuştur" diye itham ettiğini ileri sürmüşler, fakat İbni Ömer'in daha sonra bu hadisi, tıpkı Ebû Hüreyre gibi "tarla köpeği" ilâvesiyle rivâyet ettiğini[252] görmezden gelmişlerdir. Esasen hiçbir sahâbînin, bir diğer sahâbîyi hadis uydurmakla ithâm etmediğini çok iyi bildikleri halde, bunu da görmezden gelmişlerdir.

Ebû Hüreyre hakkındaki sahîh hadîs-i şerîflerden birine göre, Peygamber Efendimiz bu azîz sahâbîyi "**mü'minlerin sevmesi için duâ etmiştir.**"[253]

Hadis karşıtlarının ise onu hiç sevmediğini biliyoruz. Bu hadîs-i şerîf karşısında acaba onları nereye koymak gerekir?!

250. İbni Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe* (Bicâvî), VII, 438.
251. Müslim, Müsâkāt, 46, 58, nr. 1571, 1575.
252. Müslim, Müsâkāt 56, nr. 1573.
253. Müslim, Fezâilü's-sahâbe 158, nr. 2491; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, II, 319-320, nr. 8242.

Ebû Hüreyre'nin Şakacılığı

Ebû Hüreyre radıyallahu anhı kötülemek için her şeyi fırsat bilen zavallılar, onun şakacı tabiatını bile aleyhinde kullanmaya kalkmışlardır. Öyle ya çok şaka, Resûl-i Ekrem'in buyurduğu gibi, kalbi öldürür ve hadis râvisinin de "adâlet" sıfatını zedeler. Mâdemki Ebû Hüreyre'nin şakacı yönü var, öyleyse bunu onun rivâyetlerini değersiz göstermek için kullanmalıdır. Taktikleri bu.

Ebû Hüreyre aleyhtarları onu aşırı derecede şaka yapan, geveze biri olarak göstermeye gayret ederken, bu konuda güvenilir tek bir rivâyet bulamamışlardır.

Evet, Ebû Hüreyre radıyallahu anh şakacı bir tabiata sahipti. Bazıları gibi katı kalpli, sert tabiatlı, tebessüm etmeyi unutmuş biri değildi. Onun şakaları kesinlikle râvinin adâletine gölge düşürecek derecede ağır değildi. Çünkü İslâm'ın yasakladığı mîzah, devamlı sûrette yapılan aşırı şakalardır. Aşırı şakalar insanı çok güldürür, kalbi öldürür. Allah'ı zikretmekten, O'nu fikretmekten alıkor. Ağır şakalar, şaka yapılanı incitmeye, bu yüzden şaka yapana kin gütmeye ve insan vakarını beş paralık etmeye yol açar.

Ebû Hüreyre hazretleri ise, ilmi ve İslâm'ı Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden öğrendiği gibi canla, heyecanla ve derin bir şevkle öğretmeye çalışırdı. İlmi öğretmeyenleri tehdit eden âyet-i kerîme olmasaydı,[254] hadis rivâyet etmeye pek de hevesli olmadığını söylerdi.[255] Evinde, câmide, yolda, her yerde, erkek-kadın ayrımı yapmadan herkese Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden duydukla-

254. Bakara 2/139.
255. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, II, 274, nr. 7691.

rını anlatır ve öğretirdi. İnsanlara bir şey öğretirken, onları sıkmamak ve gönüllerini hoş tutmak için ölçülü bir şekilde şaka ve nükte yapmanın gerekli olduğunu iyi bilirdi. Zira Allah'ın Resûlü de böyle yapardı.

Ashâb ve tâbiînden 800 kişinin kendisinden feyz aldığı böyle bir âlim ve mücâhidi, hep şaka ve mizah ile meşgul olan aylâk ve sorumsuz biri gibi göstermek hangi insafa, iz'âna ve insanlığa sığar.

Ebû Hüreyre radıyallahu anh, Allah'ın Resûlü'nden her şeyi olduğu gibi, nasıl şaka yapılacağını da öğrenmişti. Şu hadîs-i şerîfi Nebîler Sultânı'ndan rivâyet eden de odur:

Bir defasında sahâbîler Peygamber aleyhisselâmın şaka yapmasını yadırgadılar ve ona:

"Yâ Resûlallah! Sen de bizimle şakalaşıyorsun!" dediler. Resûl-i Ekrem Efendimiz de onlara:

"Ben şaka yaparken bile doğruyu söylerim." buyurdu.[256]

Şaka yaparken bile doğru söylemek gerektiğini Peygamber-i Zîşân'ından öğrenen ve şaka yaparken bile onun izinden ayrılmayan böyle yüce bir şahsiyeti karalamak için ayak oyunlarına başvurmak bir mü'mine yakışır mı? Zekâ ürünü nükteler yapmak ne zamandan beri karalama vesilesi sayılır oldu?

el-insâf!

Ebû Hüreyre radıyallahu anhın yaptığı şakalara dâir verdikleri bir misâl şudur:

256. Tirmizî, Birr 57, nr. 1913; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, II, 340, 360, nr. 8462, 8708.

Daha önce de söylediğimiz gibi, Medine valisi Mervân, Medine'den ayrıldığında, zaman zaman Ebû Hüreyre radıyallahu anhı yerine vekil bırakırdı. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemi çocukken gören bahtiyarlardan Sa'lebe bin Ebî Mâlik'in anlattığına göre, Ebû Hüreyre radıyallahu anh, vâli vekili olduğu bir gün, sırtına yüklediği bir odun demetiyle yürürken çarşıda Sa'lebe bin Ebî Mâlik'e rastladı ve ona: "Vâliye yol ver!" diye latîfe etti.[257]

Üstün tevâzû sahibi olan bir insanın, sırtında odun taşımaktan çekinmemesi ve özellikle Peygamber yüzü görmekle şereflenen birine latîfe etmesinde nasıl bir sakınca olabilir? Zaten Ebû Hüreyre radıyallahu anhın bu ve benzeri şakalarını kitaplarına alanlar, onun latîfeci yönüne işâret etmekle yetinir, kesinlikle kendisini tenkit etmezler.

Latîf bir şekilde yapılan latîfeler insanı rahatlatır, sıkıntıları dağıtır ve neşelendirir. Somurtkan kimselerle aynı mecliste bulunmak bile oradakileri huzursuz eder.

Ebû Hüreyre radıyallahu anh, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin çok tebessüm ettiğini bilen,[258] bazı sahâbîlerin onunla, onun da bazı sahâbîlerle şakalaştığını gören ve: "Kardeşine güler yüz gösterip yüzüne tebessüm etmen sadakadır"[259] hadîs-i şerîfini kendisine düstûr edinen örnek bir şahsiyettir. O şakalarıyla kimseyi kırmamış, şaka yaparken ahlâk sınırlarını zorlamamıştır.

Fahr-i Âlem Efendimizin mizaha nasıl baktığını çok iyi bilen tebeu't-tâbiîn neslinin ünlü hadis âlimi ve hâfızı Süf-

257. Ebû Dâvûd, ez-Zühd (Ebû Temîm), s. 254. nr. 284.
258. Tirmizî, Menâkıb 10, nr. 3641.
259. Tirmizî, Birr 36, nr.1956; İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), II, 287, nr. 529.

yân ibni Uyeyne, şaka yapmayı uygun bulmayan birine, yerli yerince şaka yapmanın sünnet olduğunu söylemiştir.[260]

Demek ki önemli olan, yemekteki tuz gibi dengeyi koruyabilmektir.

Ebû Hüreyre Midesine Düşkün Değildi

Hadis karşıtları, çamur at izi kalsın türünden bir iftirâ ile Ebû Hüreyre radıyallahu anhı yaralamak istemişlerdir. Bu yakıştırmaya göre, *ekşimiş sütle yapılan "madîre" adlı çorbayı Ebû Hüreyre çok severmiş. Muâviye bin Ebî Süfyân'ın madîresi daha yağlı olduğu için yemeği onun sofrasında yer, Hz. Ali'nin arkasında namaz kılmak daha fazîletli diye de namazı onun arkasında kılarmış.*

Bu tıpkı şuna benziyor: Münâsebetsizin biri hocaefendiye gelmiş, "Hocam! Hani bir kıssa var ya: Hırsızın bir kızı varmış, onu kurban etmek istemiş, Allah gökten bir keçi göndermiş. Onu anlatsan da dinlesek" demiş. Hocaefendi de ona: "Oğlum, ben senin nereni düzelteyim. O adam hırsız değil Hz. İbrâhim'dir. Kurban etmek istediği kızı değil oğludur. Gökten gelen keçi değil, koçtur" demiş.

Bu iftirâya vaktiyle cevap vermiş ve şöyle demiştim:

"Ebû Hüreyre'nin, Muâviye'nin sofrasında bulunduktan sonra Hz. Ali'nin arkasında namaz kılabilmesi için, Hz. Ali ile Muâviye'nin aynı yerde olmaları gerekir. Onların sadece Sıffîn'de birbirine yakın bir mekânda bulunduğu, Ebû Hüreyre'nin ise Sıffîn'e katılmadığı bilindiğine göre, Ebû Reyye'nin, *Şeyhu'l-madîre Ebû Hüreyre* adlı kitâbı-

260. Begavî, *Şerhü's-sünne* (Arnaût, Şâvîş), XIII, 184, nr. 3607.

nın senaryosunu üzerine kurduğu olayın gerçekle bir ilgisi olmadığı ortadadır."[261]

Bu çalışmada hadis düşmanlarından hiçbirinin adını vermeyi düşünmemiştim. Burada adı geçen şahsın nasıl bir hadis düşmanı olduğu konusunda fikir sahibi olmak için, Suriyeli ünlü hadis âlimi Nureddin Itr hocaefendiyle birlikte *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'ne yazdığımız "Ebû Reyye" maddesine bakılabilir (X, 214-215).

Akıllı bir kimse senaryo yazarken, sözün önünü-arkasını gözetir. Bu masalda noksan olan, Ebû Hüreyre radıyallahu anhın sihirli bir halısı olduğudur. O zaman masal daha tutarlı olur. O takdirde Ebû Hüreyre radıyallahu anh, Şam'da Muâviye bin Ebî Süfyân ile birlikte "madîre" yiyebilir; sonra da sihirli halısına binip Bağdat'ta Hz. Ali'nin arkasında namaz kılabilir. Kaldı ki Bağdat, Hz. Ali'nin vefâtından 100 sene sonra, Abbasî Halifesi Ebû Ca'fer Mansûr tarafından miladî 762 yılında kurulmaya başlanmıştır.

Burada şunu da söyleyelim: Yazarın Ebû Hüreyre radıyallahu anha yamadığı bu yemek düşkünlüğü hikâyesi, hiçbir hadis kitâbında yoktur. Bir haberi senedine bakmadan rivâyet eden kitaplardaki bilgilere güvenilemez. Böylesi rivâyetleri kitaplarına alanların durumu, gece odun toplarken yılanı da odun zannedip torbasına atan kimsenin acıklı hâlini hatırlatır.

Şu bir tarihî gerçektir ki, Ebû Hüreyre radıyallahu anh, Hz. Ömer'in kendisini Bahreyn vâliliğinden azletmesinden sonra Medine'ye çekilmiş, Hz. Ali ile Muâviye bin Ebî Süf-

261. **Mehmet Yaşar Kandemir, "Ebû Hüreyre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi***, X, 166.

yân arasında geçen olaylara kesinlikle karışmamıştır. Hal böyle olunca, Ebû Hüreyre radıyallahu anha yakıştırılan bu çirkin olayı aklı başında olan birinin kabul etmesi mümkün değildir. Yukarıda adını verdiğimiz şahıs, hiçbir tarihî bilgiyle bağdaştırılamayacak olan bu "madîre" meselesi üzerine, *Şeyhu'l-madîre Ebû Hüreyre* adlı bir kitap yazarak Hz. Ebû Hüreyre'yi değil, kendini madara etmiştir.

Ebû Hüreyre Emevî Taraftarı Değildi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhın Emevî yanlısı olmadığını gösteren rivâyetlerden biri *Sahîh-i Buhârî*'deki şu hadistir:

Bir gün Ebû Hüreyre radıyallahu anh Mescid-i Nebevî'de oturuyordu. Yanında da ileride halîfe olacak Mervân vardı. O sırada Ebû Hüreyre, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin: "Ümmetimin helâki Kureyş'ten birkaç gencin eliyle olacaktır" buyurduğunu söyledi. Bunun üzerine Mervân bu gençlerin kim olduğunu merak etti. Ebû Hüreyre de ona:

"İstersen bunları falan oğulları, filan oğulları diye adlarıyla sayabilirim" dedi. Emevîlerden Saîd ibni Amr ibni Saîd de o meclisteydi. Yıllar sonra Şam'da Mervanoğullarına mensup gençleri görünce, yanındaki torununa:

"Öyle sanıyorum ki şunlar, ümmetin helâkine sebep olacak gençlerdendir" dedi.[262] Ebû Hüreyre radıyallahu anhın Mervân ile olan bu konuşması, Muâviye bin Ebî Süfyân'ın hilâfeti zamanında olmuştur.

262. Buhârî, Fiten 3, nr. 7058.

Ebû Hüreyre radıyallahu anh ümmetin helâkine sebep olacak gençlerin yönetimini görmemek için:

"Yâ Rabbî beni hicretin altmışıncı yılına ve çocukların emîr olduğu zamana eriştirme!"[263] diye duâ ederdi. Duâsı kabul oldu ve bu tarihten iki yıl önce, yani hicretin 58. yılında vefât etti. Hicretin 60. yılında ise Yezîd saltanatı ele aldı ve Hz. Hüseyin'in şehid edilmesi başta olmak üzere, Müslümanları can evinden vuran korkunç olaylara imzâ attı.

Ebû Hüreyre'nin cesur bir insan olduğunu ve Emevîleri kötülemekten çekinmediğini gösteren şu ifâdesi de konumuz bakımından önemlidir:

"Yaklaşmakta olan şerden dolayı Arab'ın hali yamandır! O da çocukların emîr olmasıdır. Araplar o çocuklara itaat ederse, onlar Arapları cehenneme sokarlar. İtaat etmeyip karşı gelirlerse, bu defa da boyunlarını vururlar."[264]

Ebû Hüreyre radıyallahu anh bu sözü söylerken Yezîd ibni Muâviye'yi kastediyordu. Bu sözü söyleme yiğitliğini gösteren bir zât, Emevî taraftarı olabilir mi?

Birileri "Öyleyse Medine valisi Mervân bir yere giderken neden onu yerine vekil bırakmıştı?" diye sorabilirler. Bunun sebebi Ebû Hüreyre radıyallahu anhın Emevî taraftarı olması değildi; aksine onun herkesin saygı duyduğu bir şahsiyet olmasıydı.

Şu olayı da hatırlatarak bu bahsi kapatalım. Hz. Hasan vefât ettiği zaman, onu dedesinin yanına defnetmek

263. İbni Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî* (Hatîb), XIII, 10, nr. 7058.
264. İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* (Hût), VII, 461, 531, nr. 37236, 37751.

istemişler, fakat Medine vâlisi Mervân buna izin vermemişti. Ebû Hüreyre ona:

"Sen vâli değilsin, asıl vâli başkasıdır. Sen onu memnun etmek için böyle yapıyorsun!" diye çıkışmıştı. Asıl vâli ifâdesiyle Muâviye bin Ebî Süfyân'ı kastetmişti. Bunun üzerine söyleyecek mâkul bir söz bulamayan Mervân ona kızmış ve:

"İnsanlar senin çok hadis rivâyet ettiğini söylüyorlar" diye konuyu değiştirmek istemişti. Ebû Hüreyre radıyallahu anh da ona, hicretin 7. yılında, daha otuz küsur yaşındayken Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanına geldiğini, vefât edinceye kadar onun yanından ayrılmadığını, bu sebeple çok hadis rivâyet ettiğini uzun uzun anlattıktan sonra, Mervân'ı bu konuya girdiğine bin pişman edecek bir söz söyledi:

"Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanında kimlerin üstün bir yeri bulunduğunu da bilirim, kimi Medine'den çıkarıp sürgün ettiğini de bilirim" dedi. Bu sözüyle Mervân'a, babası Hakem ibni Ebi'l-Âs'ı Resûl-i Ekrem'in Tâif'e sürgün ettiğini hatırlattı.[265] O günden sonra Mervân, Ebû Hüreyre radıyallahu anhın kendisine sert konuşmasından hep çekindi.[266]

Bu olay da, Ebû Hüreyre radıyallahu anhın, iddia edildiği gibi Emevî taraftarı bir menfaatperest olmadığını, haksızlara karşı hakkı söylemekten ve yeri gelince taşı gediğine koymaktan çekinmediğini göstermektedir.

265. Hakem ibni Ebi'l-Âs olayı için bakınız: Mehmet Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, II, 117-118.

266. İbni Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (et-Türkî), XI, 374-375.

Ebû Hüreyre radıyallahu anhı kötülemek için her yola başvuranlar, onun Emevîleri memnun etmek için Muâviye bin Ebî Süfyân'ın lehinde, Hz. Ali'nin aleyhinde hadis uydurduğunu ileri sürmüşlerdir. O kötü niyetli kimseler, bu yönde uydurulan ve hiçbir senedi bulunmayan haberleri Ebû Hüreyre'ye isnâd etmek veya sahîh rivâyetleri işlerine gelecek şekilde tevil etmekten çekinmemişlerdir.

Her şeyden önce Peygamber aleyhisselâmın, Hz. Ali aleyhinde birşey söylemesini hangi akıl kabul eder. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin Hz. Ali'ye olan muhabbeti herkesin bildiği bir gerçektir. Kaldı ki, Hz. Ali'nin ve Ehl-i beyt'in faziletine dâir hadis kitaplarında yer alan sahîh hadislerin râvileri arasında Ebû Hüreyre de bulunmaktadır.[267]

Hz. Ali aleyhinde hadis uyduranların, uydurdukları sözleri Ebû Hüreyre radıyallahu anhın rivâyet ettiğini ileri sürmeleri, onun güvenilir bir sahâbî olmasından faydalanmak, böylece iftirâlarını daha da güçlendirmek için olabilir.

Ebû Hüreyre Hiçbir Hadisi Gizlemedi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhın, kötü idârecilerden korkup çekindiğini ifâde ettiği bir sözü var. Der ki:

"Ben Resûlullah'tan iki kap dolusu ilim öğrendim; bunlardan birini açıkladım, şâyet diğerini de açıklasaydım boynum kesilirdi."[268]

İşte onun bu sözünü ileri sürerek, bildiği birçok hadisi rivâyet etmediğini söylüyorlar. Bu iftirâlarına dayanarak ona vurdukça vuruyorlar ve:

267. Meselâ bk. Müslim, Fezâilü's-sahâbe 33, 56, nr. 2405, 2421.
268. Buhârî, İlim 42, nr. 120.

"Sen Allah'tan korkmuyorsun da, halîfelerden korkuyorsun öyle mi? Öyleyse senin adâletin nerede kaldı? Birçok hadisi sakladığına göre, senin diğer rivâyetlerine nasıl güvenilebilir?" demeye getiriyorlar.

Allah'tan asıl korkmayanlar, bu mâsum ve mazlûm insanın sözünü saptıranlardır. Atalarımız bu tür insanları kastederek: "Kork, Allah'tan korkmayandan" demişlerdir.

Evet, Ebû Hüreyre radıyallahu anh, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden ahkâma, ahlâka ve benzeri konulara dâir hadisler öğrenmiş ve bunları başkalarına da öğretmiştir.

Bu azîz sahâbî, Allah'ın Resûlü'nden bir de "melhame" denilen fitnelere, ileride ortaya çıkacak sosyal kargaşalara, iç savaşlara ve kıyâmet alâmetlerine dâir hadisler duymuştur. Fakat bunları, insanlar fitneye düşer korkusuyla ve kötü idâreciler kendisine ve ailesine zarar verebilir endişesiyle herkese söylememiştir. Bunları söylese de ortalık birbirine karışsaydı ve insanlar birbirini öldürseydi daha mı iyi olacaktı?!

Şayet bu ârif sahâbî, fitneye yol açabilecek hadisleri herkese söyleseydi, bazıları önce onu yalanlayacaklardı ve bugün maalesef bazılarından duyduğumuz gibi: "Benim Peygamberim böyle şey söylemez" diyeceklerdi.

Acaba Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, herkesin bilmemesi gereken hadisleri sadece Hz. Ebû Hüreyre'ye mi söylemiştir?

Elbette hayır, başka sahâbîlere de söylemiş, onlar da aynı şekilde bu hadisleri ifşâ etmemişlerdir. Nitekim Pey-

gamber Efendimizin sırdaşı diye anılan Huzeyfe bin Yemân radıyallahu anh da: "Vallâhi kıyâmete kadar olacak fitneleri en iyi bilen benim. Allah'ın Resûlü bunları bana gizlice bildirdi"[269] demiştir.

Fahr-i Âlem Efendimizin kıyâmete kadar olacak bazı olayları, genel konuşmalarında da haber verdiği, Hz. Huzeyfe'nin şu sözlerinden anlaşılmaktadır. Bu sözler, onları başkalarına neden söylemediği sorusuna da cevap vermektedir:

"Bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ayağa kalktı ve orada, kıyâmete kadar olacak ne varsa hepsini bir bir haber verdi. Bu bilgileri ezberleyen ezberledi, unutan unuttu. Ashâb-ı kirâmdan olan arkadaşlarım bu haberleri bilirler. Peygamber Efendimizin haber verdiği bu olaylardan bir kısmıyla karşılaştığım zaman, Resûlullah'ın onu haber verdiğini hemen hatırlarım. Bu, tıpkı bir adamın, uzakta bulunan bir tanıdığının yüzünü unutması, onu görünce de tanıyıvermesi gibi bir şeydir... Bilmiyorum, arkadaşlarım o bilgileri unuttular mı, yoksa fitneden korktukları için unutmuş gibi mi yapıyorlar!"[270]

Demek ki Ebû Hüreyre radıyallahu anhın, duyulduğu zaman ortalığın karışmasına yol açabilecek hadisleri rivâyet etmemesi gerekiyordu. Nitekim o da bunları rivâyet etmedi.

Bu ferâsetli sahâbînin, fitne çıkmasına yol açabilecek bazı hadisleri rivâyet etmemesini, hadisleri gizlemek diye göstermek hangi ahlâka sığar?

269. Müslim, Fiten 22, nr. 2891.
270. Ebû Dâvûd, Fiten 1, nr. 4240, 4243.

Peygamber Efendimizin herkese söylenmesini uygun görmediği hadîs-i şerîflerden birini daha hatırlayalım:

Bir defasında Peygamber Efendimiz Muâz ibni Cebel'e, Kelime-i Şehâdet getireni Allah Teâlâ'nın cehenneme haram kılacağını söylemişti. Onun:

"Bu müjdeyi Müslümanlara haber vereyim de sevinsinler mi?" diye sorması üzerine de şöyle buyurdu:

"**Hayır söyleme!** O zaman buna güvenir, hayırlı işler yapma konusunda tembel davranırlar."[271]

İlmi gizlememek ve aslâ hadis uydurmamak gerektiğine dâir şu hadîs-i şerîfleri rivâyet etmiş olan Ebû Hüreyre gibi bir sahâbînin, bilgisini başkalarından gizlemesi düşünülebilir mi?

"Bir kimseye bildiği bir konu sorulduğunda cevap vermezse, kıyâmet gününde ağzına ateşten bir gem vurulur."[272]

"Kim benim ağzımdan bilerek hadis uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın."[273]

Ebû Hüreyre radıyallahu anhın, bildiği hadisleri başkalarından gizlediği iddiası düpedüz iftirâdır. Şayet onun gerek Asr-ı Saâdet'te sahâbeye, gerekse daha sonra Mekke, Medine, Dımaşk, Bahreyn gibi şehirlerde hem sahâbe, hem de tâbiîn nesline bildiklerini öğretme aşkından, Medine'nin güneybatısında bulunan Akîk vâdisindeki evini hadis talebeleri için mektep haline getirmesinden ve onları

271. Buhârî, İlim 49, nr. 128; Müslim, Îmân 53, nr. 32.
272. Tirmizî, İlim 3, nr. 2649; Ebû Dâvûd, İlim 9, nr. 3658; İbni Mâce, Mukaddime 24, nr. 261.
273. Buhârî, İlim 38, nr. 106-110, Enbiyâ 50, nr. 3461, Edeb 109, nr. 6198; Müslim, Zühd 72, nr. 3004.

ilme teşvîk etmesinden bahsetmeye başlarsak konuyu hayli uzatmış oluruz.[274]

Kısa Sürede Bu Kadar Çok Hadisi Rivâyet Etmesi

Şunu hiçbir zaman unutmamalıdır ki, hadis inkârcıları Ebû Hüreyre üzerinden hadislere ve dolayısıyla İslâm'a vuruyorlar. Onun Peygamber Efendimizin yanında kaldığı süreyi olabildiğince kısa gösteriyor ve bu kadar kısa sürede 5374 hadis rivâyet edilir mi diyorlar. 5374 sayısının gerçekte ne anlama geldiğini aşağıda izah edeceğiz.

Ve bakınız, akla yatkın gibi görünen başka neler söylüyorlar:

■ Dört halîfe bile onun kadar hadis rivâyet etmemiştir!

■ Bizzat Ebû Hüreyre: "Ashâb arasında benden çok hadis rivâyet eden sadece Abdullah ibni Amr ibni Âs'dır. Çünkü o yazardı, ben yazmazdım" dediği halde, yine de ondan fazla hadis rivâyet etmiştir.

Ebû Hüreyre radıyallahu anh, daha önce de söylediğimiz gibi, yıllar önce Yemen'de, kendi kabilesinden olan Tufeyl ibni Amr vâsıtasıyla Müslüman olmuştu. Peki ne zaman Peygamber Efendimizin yanına geldi? Hayber fethinde, yani hicrî 7. (milâdî 628.) yılın 7 Cemâziyelevvel'inde. Ve Fahr-i Kâinât Efendimiz 13 Rebîülevvel 11 (8 Haziran 632) tarihinde vefât edene kadar onun yanında kaldı! Yani **üç yıl, on ay** süreyle Resûl-i Ekrem'den ayrılmadı.

274. Bu konuda geniş bilgi için bk. **M. Yaşar Kandemir, "Ebû Hüreyre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi***, X, 160-167.

Otuz yaşlarında bir genç, Muhâcirîn efendilerimiz gibi ticâretle, Ensâr-ı kirâm gibi zirâatle uğraşmayıp, hep Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanında kalmışsa, hep onun arkasında namaz kılmış, gittiği gazvelere kendisiyle birlikte gitmiş, hep evinin etrafında dört dönüp hizmetinde bulunmuşsa, aşağı yukarı dört yıl içinde bu kadar hadîs-i şerîfi niçin ezberleyemesin? Bunda şaşılacak ne var?

Bu söylediklerimize bir de onun öğrenme aşkını ilâve etmelidir. Nitekim merak ettiği konuları Allah'ın Resûlü'ne sorduğu zaman, Fahr-i Kâinât Efendimizin:

"Ebû Hüreyre! Hadislere olan aşırı düşkünlüğünden dolayı bu soruyu bana ilk defa senin soracağını tahmin ediyordum"[275] gibi takdir ve teşviklerini de kazanmıştır.

Şunu da unutmamak gerekir: Ebû Hüreyre radıyallahu anh ve diğer sahâbîler, rivâyet ettikleri her hadisi Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden değil, aynı zamanda birbirlerinden duyup öğrenmişlerdir. O da ilk Müslümanlardan olan önemli şahsiyetlerle hem Fahr-i Âlem Efendimiz hayattayken, hem onun vefâtından sonra görüşmüş ve onların bildiği hadisleri kendilerinden öğrenip rivâyet etmiştir.

Ebû Hüreyre radıyallahu anh, muhtelif zamanlardan Peygamber Efendimize, hâfızasının yeterince güçlü olmadığını söylemiş, kendisinden bu yönde duâ istemiş ve almıştır. Hele bir defasında Allah'ın Resûlü, ashâbıyla sohbet ederken: "Konuşmasını tamamlayana kadar elbisesini yere yayıp sonra da toplayan kişinin, kendisinden duyduğu söz-

275. İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), XIV, 384, nr. 6466.

leri ezberleyeceğini" belirtmişti. Ebû Hüreyre radıyallahu anh bu fırsatı da kaçırmamıştı.[276]

Onun hâfızasının gücünü çeşitli şekillerde deneyenler olmuştur. Medine Valisi Mervân ibni Hakem bunlardan biridir. Ebû Hüreyre'ye sorduğu birçok hadisi perde arkasında saklanan kâtibine yazdırmış, bir yıl sonra bu hadisleri Ebû Hüreyre'ye sormuş, onun bu hadisleri ne bir eksik, ne bir fazlasıyla aynen okuduğunu tesbit etmiştir.[277]

Yeri gelmişken şunu bir daha söyleyelim ki, Ebû Hüreyre radıyallahu anh, Peygamber Efendimiz'den sonra **kırk yedi yıl** daha yaşamıştır. Bu esnâda sahâbe arasında meydana gelen olaylara karışmadan hep hadis rivâyetiyle meşgul olmuştur. Bütün bu durumlar birlikte değerlendirildiği zaman, onun mükerrerleriyle birlikte 5374 hadis rivâyet etmesini yadırgamak, yadırganacak bir durumdur.

Bu 5374 hadisin tekrarlarını çıkardığımız zaman geriye kalan sadece 1579 hadistir.[278] Hele bu hadislerin kiminin iki satır, kiminin üç satır olduğu dikkate alındığında, bunda yadırganacak bir durum olmadığı açıktır.

Burada şunu sormak lâzım: Ebû Hüreyre radıyallahu anhın çok hadis rivâyet etmesini mesele yapanlar, onun hâfıza gücüne mi, yoksa dört yıla yakın bir zamanda bu kadar hadisi ezberlemesine mi hayret ediyorlar?

Hâfızaların dupduru olduğu; televizyon, telefon, tablet, internet, kitap, gazete gibi hâfızayı yoracak meşgalelerin

276. Buhârî, İlim 42, nr. 119; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 159, nr. 2493.
277. Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), III, 583, nr. 6164.
278. Ahmed Muhammed Şâkir, *Elfiyyeti's-Süyûtî fî ilmi'l-hadîs*, s. 109-110.

bulunmadığı bir zamandan söz ediyoruz. Hz. Ebû Bekir'in hâfızasında Arapların ensâbı, yani soybilgisi vardı. Hz. Âişe'nin hâfızasında binlerce beyit, yüzlerce Arap şiiri vardı. Daha başka sahâbîlerin ve tâbiîlerin hâfızasında insanı hayrete düşürecek Arap kültürüne dair bilgi, belge ve hadîs-i şerîfler vardı.

Milyonlarca hâfızımız, 6.000 küsûr âyet-i kerîmeyi zorlanmadan ezberlerken, topu topu 1579 hadisi uzun yıllar boyunca Peygamber aleyhisselâmdan ve diğer ashâb-ı kirâmdan duyup öğrenmek ve öğretmek neden bu kadar mesele yapılıyor? Gerçekten de hadis karşıtları ne yapmak istiyor?

"Dört Halîfe Onun Kadar Rivâyet Etmedi" İddiâsı

Hadisle yakından ilgilenmeyenler, dört halîfenin Ebû Hüreyre kadar hadis rivâyet etmedikleri iddiasını duyunca, bu iddia sahiplerine hak verebilirler. Öyle ya dört halîfenin her biri Peygamber aleyhisselâmın hep yakınında idiler. Durum böyleyken, neden Ebû Hüreyre onlardan daha çok hadis rivâyet etti?

Ebû Hüreyre radıyallahu anhın dört halîfeden daha çok hadis rivâyet etmesinin birkaç sebebi vardır; **birinci sebebi** şudur:

Halîfeler devlet işleriyle meşgul oldular. Çeşitli İslâm şehirlerine âlimler, kadılar, Kur'ân-ı Kerîm hocaları gönderdiler. Savaşlara askerler, kumandanlar sevk ettiler ve onların durumuyla ilgilendiler. Bu sebeple hadis rivâyetiyle yeteri kadar meşgul olmaya vakit bulamadılar.

Savaştan savaşa koşan Hâlid ibni Velîd'in sadece on sekiz hadis rivâyet ettiği neden sorulamazsa, hayatını hadis rivâyetine adayan Ebû Hüreyre'nin de neden çok hadis rivâyet ettiği sorulamaz.

Dört halîfenin az hadis rivâyet etmesinin **ikinci sebebi**, onların Peygamber Efendimiz'den kısa bir süre sonra vefât etmeleridir. Ebû Hüreyre radıyallahu anh ise Allah'ın Resûlü'nden sonra kırk yedi yıl daha yaşamış ve ömrünü hep ilim ve hadis öğretmeye adamıştır.

Burada şu da sorulabilir:

Ebû Hüreyre radıyallahu anh:

"Ashâb arasında benden çok hadis bilen sadece Abdullah ibni Amr ibni Âs'dır. Çünkü o yazardı, ben yazmazdım" dediği halde, neden Abdullah ibni Amr ibni Âs'ın bütün rivâyetleri bize ulaşmamıştır?

"En çok hadis bilen sahâbî olmasına rağmen Abdullah ibni Amr ibni Âs'dan intikal eden hadis sayısı sadece yedi yüz civarındadır. Bunun sebepleri arasında, onun hadis öğrenim merkezi durumundaki Medine'den hayli uzakta bulunan Mısır'da yaşamış olması, kendisini hadis rivâyetinden çok ibadete vermesi ve belki de eski kültüre âşinalığı sebebiyle rivâyetlerine İsrâiliyat'ın karışabileceği korkusuyla ondan hadis almakta çekingen davranılması gibi hususlar zikredilebilir."[279]

Peygamber Efendimiz'den bizzat duymadıkları bazı hadisleri Ebû Hüreyre'den duyan bazı sahâbîler, önce bu-

279. **M. Yaşar Kandemir, "Abdullah b. Amr b. Âs"**, ***Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi***, I, 85.

na itiraz edecek oldular, sonra da yanıldıklarını anladılar. Bunlardan biri Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâdır. O, Ebû Hüreyre'ye, cenaze namazının kılınması ve defniyle ilgili bir rivâyeti dolayısıyla:

"Ya Ebâ Hüreyre! Resûlullah'tan naklettiğin rivâyetlere dikkat et!" demişti. O da İbni Ömer'i kolundan tutup doğruca Hz. Âişe'nin yanına götürmüş, mü'minlerin annesi o hadîs-i şerîfi aynen Ebû Hüreyre radıyallahu anh gibi rivâyet edince, İbn Ömer yanıldığını anlamış ve Ebû Hüreyre'nin, Resûl-i Ekrem'in yanında en çok bulunan ve hadislerini en iyi ezberleyen sahâbî olduğunu söylemişti.[280]

Hâfızası Son Derece Sağlamdı

Ebû Hüreyre düşmanları, ona en güçlü olduğu yönden bile saldırmışlar, rivâyetlerine güvenilemeyeceğini söylemişler ve ona düşmanlıkta sınır tanımadıklarını göstermişlerdir.

Hâlbuki hadis, fıkıh ve usûl-i fıkıh ilimleri, bir râvide "adâlet ve zapt" sıfatları varsa, onun rivâyetlerinin kabul edileceğinde fikir birliği etmişlerdir.

Bütün sahâbîlerin âdil olduğunu ise, hem Allah Teâlâ, hem de onun Resûl-i Ekrem'i bildirmiştir. Ebû Hüreyre radıyallahu anh sahâbî olduğuna göre, onun adâletinden kesinlikle şüphe edilemez.

Zabt ise, râvinin hâfızasının sağlam olması, rivâyet ettiği hadisi iyi bilmesi demektir.

Ebû Hüreyre radıyallahu anh yirmi altı yaşında Müs-

280. Tirmizî, Menâkıb, 46, nr. 3836; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, II, 2-3, nr. 4453.

lüman oldu. Otuzlu yaşlarında Peygamber Efendimizin yanına geldi ve bir daha ondan ayrılmadı. Dünyada ve dünyalıkta gözü yoktu. Resûl-i Ekrem hayattayken evlenmedi ve kendini ondan duyduğu hadisleri öğrenip ezberlemeye verdi. En güvenilir hadis kitâbımız olan *Sahîh-i Buhârî*'de rivâyet edildiğine göre, Ebû Hüreyre bir gün Allah'ın Resûlü'ne hâfızasının güçsüz olduğunu söyledi. O da ona: "Cüppeni yere ser!" buyurdu. Ebû Hüreyre emredileni yaptı. Fahr-i Kâinât Efendimiz cüppenin içine iki avucuyla bir şey koyarmış gibi yaptı, sonra cüppeyi toplattırdı. O güzel insan, bu mûcizeden sonra duyduklarını hiç unutmadı.[281]

Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümânın ona:

"Resûlullah'ın sohbetine en fazla devam edenimiz, onun hadislerini en iyi ezberleyenimiz sensin" dediğini, Medine Valisi Mervân ibni Hakem'in onun hâfızasını nasıl imtihan ettiğini biraz önce gördük. Pek çok sahâbî, tâbiî ve hadis sâhasında önde gelen şahsiyetler onun bu yönünü ısrarla vurgulamış, hadis rivâyetinde hiç yanılmadığını belirtmişlerdir.

Elbette biz bu konuda iyi niyetli olmadıklarını bildiğimiz şarkiyatçılar ile onların Müslüman kisvesindeki çömezlerinin suçlamalarına katılacak değiliz. Biz, bütün bu bilgileri, din kardeşlerimizin onların tuzağına düşmemesi için veriyoruz.

Ebû Hüreyre radıyallahu anha saldırırken onun "ümmî" olduğunu, okuma-yazma bilmediğini de ileri sürüyorlar. Ümmîlik, İslâmiyet'ten önce Arapların en belirgin özelliklerinden biriydi. Bu sebeple de hâfızalarını son derece

281. Buhârî, İlim 42, nr. 119.

güçlendirmişler, ensâb denilen soybilgilerini, şiirlerini ve eyyâmü'l-Arap dedikleri Arap kabileleri arasında yapılan savaşlarla ilgili olayları ezberler ve bu bilgileri hiçbir millette görülmedik bir titizlikle nesilden nesile aktarırlardı. Eğer onlar bizim gibi yazıya ve kitâba güvenselerdi, her yere otomobille giden ve ayağını yere basmayan birinin yürüme yeteneğini kaybedeceği gibi, onlar da ezberleme kâbiliyetlerini yitirirlerdi. Hesap makinası çıkalı beri, insanımızın bu icada güvenip dört işlem kabiliyetini büyük ölçüde yitirdiğini kabul etmeliyiz.

Ebû Hüreyre radıyallahu anh da yazıya güvenip kalmamış, hâfızasındaki hadisleri her gece kalkıp müzâkere ederek[282] ezberini daha da güçlendirmiştir.

Hakarette ve düşmanlıkta sınır tanımayan hadis karşıtları, Ebû Hüreyre radıyallahu anhın hâfızasına kara çalmak için onun sar'alı olduğunu bile ileri sürmüşlerdir. Varlığıyla iftihar ettiğimiz bu aziz sahâbî, hadis öğrenmek için Resûl-i Ekrem'in etrafından ayrılmadığını, aç kaldığı zaman, tıpkı Allah'ın Resûlü gibi karnına taş bağladığını, hatta bazen açlıktan bayıldığını bizzat kendisi anlatmıştır. Bizim gözyaşlarıyla okuduğumuz onun bu sözlerini ele alan hadis karşıtları, Ebû Hüreyre'nin sar'a hastası olduğunu, böyle sar'alı birinin ezberindeki hadislere güvenilemeyeceğini iddia etmişlerdir.

Esasen biz bu senaryoyu bir yerlerden hatırlıyoruz. Peygamber düşmanları, onun vahiy esnâsında yaşadığı vecd hâlini sar'a diye göstermeye ve akıllarınca Müslümanları vahiyden soğutmaya çalışmamışlar mıydı?! Resûlullah

282. Dârimî, Mukaddime 27, nr. 272.

sallallahu aleyhi ve selleme bunu yapanlar, onun sevdâlısı Ebû Hüreyre'ye kara sürmekten hiç çekinirler mi? Elbette çekinmezler; çünkü onların maksadı vurmak, kırmak, yıkmak, İslâmî değerleri yok etmek ve çok hadis rivâyet ettiği için Ebû Hüreyre radıyallahu anhı, dolayısıyla hadîs-i şerîfleri sevimsiz göstermektir.

Ebû Hüreyre radıyallahu anhın Peygamber Efendimiz'den, mü'minlerin kendisini sevmesi için duâ istemesi,[283] onun mânen de büyük bir insan olduğunu göstermektedir. Öyle ya, bunca iftirâya uğrayan bir mazlûmu, ancak İslâmî değerlere gönül verenler sevebilir. Çok şükür biz onu da, rivâyet ettiği hadîs-i şerîfleri de seviyoruz. Rabbim bizi Firdevs cennetinde onunla buluştursun ve böylece kendisine teşekkür etmemize imkân lütfeylesin...

İsrâilî Rivâyetler Nakletmekle Suçlanması

Hadis karşıtlarının maksadı, Ebû Hüreyre radıyallahu anhın rivâyetlerinden şüphe edilmesini sağlamaktır. Bunun için de, utanmadan, arlanmadan onun bütün rivâyetlerinin İsrâiliyât'a dâir olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Ebû Hüreyre gibi müttakī bir insanın hem Peygamber aleyhisselâmdan: "Kim benim ağzımdan bilerek hadis uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın"[284] hadîs-i şerîfini rivâyet etmesi, hem de İsrâiliyât'a dâir haberleri hadis diye nakletmesi olacak şey midir?

283. Müslim, Fezâilü's-sahâbe 158, nr. 2491; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, II, 319-320, nr. 8242.

284. Buhârî, İlim 38, nr. 106-110, Enbiyâ 50, nr. 3461, Edeb 109, nr. 6198; Müslim, Zühd 72, nr. 3004.

Ebû Hüreyre radıyallahu anh, Allah'ın Resûlü'nden rivâyette bulunurken zaman zaman şu ifâdeyi kullanırdı:

"Ben, es-Sâdık ve'l-Masdûk'un (Hak sözü haber veren ve söylediği söz hak olan Peygamber'in) şöyle buyurduğunu işittim."[285]

Naklettiği sözün böylesine şuurunda olan birinin, İsrâiliyât'a dâir bir bilgiyi hadis diye rivâyet etmesi nasıl düşünülebilir?

Hiçbir İslâm âlimi onun hâfızasının zayıf olduğunu, kendisinin yalan söylediğini iddia etmemiştir.

Ayrıca Ebû Hüreyre, Peygamber Efendimiz'e ait olmayan bir sözü naklederken, onun kimin sözü olduğunu belirtmeyi ihmâl etmezdi. Yahudi iken Müslüman olan tâbiîn âlimi Kâ'bü'l-Ahbâr'dan bir kıssa rivâyet ettiği zaman da bunu belirtir, o kıssayı kesinlikle bir hadîs-i şerîf gibi rivâyet etmezdi.

Hadis ve rivâyet konusunda yeterli bilgisi olmayanlar, "Mâdem ki Kâ'bü'l-Ahbâr İsrâiliyât'a dâir haberler rivâyet ediyormuş, Ebû Hüreyre ondan rivâyette bulunmasaydı ya!" diyebilir. Bu itiraz doğru değildir. Çünkü Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem:

"İsrâiloğulları'ndan rivâyette bulunabilirsiniz, bunda bir sakınca yok"[286] buyurmuştur. Fakat Ebû Hüreyre'den rivâyette bulunan bazı tâbiîn râvileri, sadece bir iki rivâyette karışıklığa yol açmışlar, Ebû Hüreyre'nin Kâ'bü'l-Ahbâr'dan olan rivâyetini Peygamber aleyhisselâm söylemiş

285. Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3605; Fiten 3, nr. 7058.
286. Buhârî, Enbiyâ 150, nr. 3461.

gibi göstermişlerdir. Bunda Ebû Hüreyre hazretlerinin bir kabahati yoktur. Hadis karşıtları Peygamber sünnetine dil uzatmak için bu fırsatı kaçırmamışlardır.

Burada "İsrâiliyât karşısında ashâb-ı kirâmın durumu nasıldı?" diye sorulabilir. Peygamber Efendimiz "İsrâiloğulları'ndan rivâyette bulunabilirsiniz, bunda bir sakınca yok" buyurduğu için, ashâb-ı kirâm efendilerimiz, Kur'ân-ı Kerîm âyetlerine ters düşmeyen bazı Tevrât âyetlerini, pek nâdir de olsa rivâyet etmişlerdir. Çünkü Tevrât'taki bazı bilgiler doğrudur; bir kısmı asılsızdır; bir kısmı da doğru mu, yanlış mı olduğu bilinmeyen haberlerdir.

Ebû Hüreyre ve diğer sahâbîler, Yahudi iken Müslüman olan Ehl-i kitap âlimlerinden duydukları bazı kıssaları nâdiren nakletmişlerdir. Bunlar Kur'ân-ı Kerîm'e ve hadîs-i şerîflere ters düşmeyen, özellikle de Kur'ân-ı Kerîm'de kısaca temas edilen kıssalardır. Yoksa güvenilir oldukları Allah Teâlâ tarafından bildirilen o müttakī insanların, İslâm şerîatına ters düşen bir İsrâilî haberi nakledebilecekleri nasıl düşünülebilir?

Ebû Hüreyre radıyallahu anh, Ehl-i kitap âlimlerinin söylediği her sözü kabul etmezdi. Nitekim Tevrât'ı çok iyi bilen Abdullah ibni Selâm ile Kâ'bü'l-Ahbâr'ın, cuma günü duâların kabul edildiği saatin hangisi olduğu konusundaki kanâatlerini tashih etmişti.[287]

Ama hadis inkârcıları bu tür iftirâlarıyla hem Ebû Hüreyre radıyallahu anhı, hem de Kâ'bü'l-Ahbâr'ı yaralamaya

287. Bu uzunca rivâyet için bk. Mâlik, *Muvatta'*, Cum'a 7, nr. 16; Ebû Dâvûd, Salât 200, 201, nr. 1040.

çalışıyorlar. Kâ'bü'l-Ahbâr'ın *Müslüman olmuş görünse bile, Yahudilik propagandası yapan, Ebû Hüreyre'nin de onun yalanlarına kanan bön bir adam* olduğuna inanmamızı istiyorlar. Önde gelen ashâb-ı kirâmın, Ebû Hüreyre radıyallahu anhın rivâyetlerine ve fetvâlarına değer verdiğini, Hz. Ömer gibi bir adâlet ve siyâset dehâsının onu Bahreyn'e vâli tâyin ettiğini görmezden geliyorlar. Hele ülkemizdeki bazı hadis karşıtları, bizden, Ahmed ibni Hanbel'in *Müsned*'inin, Ebû Hüreyre'nin İsrâiliyât'a dâir rivâyetleriyle dolu olduğunu kabul etmemizi bekliyorlar.

İsrâiliyât söz konusu olduğunda, hadis karşıtlarının hırpalamaya çalıştığı âlimlerden biri **Kâ'bü'l-Ahbâr**'dır. Kâ'bü'l-Ahbâr, babası gibi bir yahudi âlimi idi. Zehebî'nin söylediğine göre,[288] babasından kalan kitaplar arasında Tevrât'ın tahrif edilmemiş bir nüshası vardı. Bu nüshadan, "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin beklenen son peygamber olduğunu" okuyunca, Hz. Ebû Bekir veya Hz. Ömer devrinde Müslüman oldu. Hz. Ömer ona değer verir, hatta zaman zaman ondan kendisine öğüt vermesini isterdi.[289]

Kâ'bü'l-Ahbâr'ın makbul bir râvi olduğunu kabul etmemizi sağlayan belgeler vardır. Şöyle ki bazı sahâbîler ondan rivâyette bulunmuştur. İmâm Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî gibi *Kütüb-i Sitte* imamları onun rivâyetlerini *Sahîh* ve *Sünen*'lerine almıştır. Ünlü muhaddis İbn Hibbân onu güvenilir râvileri derlediği *es-Sikāt*'ına almıştır. Nevevî, Zehebî ve İbn Hacer gibi ünlü hadis âlimleri onun sika kişiliği üzerinde ittifak edildiğini belirtmiştir.

288. Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, III, 490, 494.
289. İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* (Hût), VII, 49, nr. 34128; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, V, 365, 368, 371, 389, 390; VI, 44.

Hadislere sıcak bakmayanların, Kâ'bü'l-Ahbâr'ı, kasıtlı olarak dine yanlış şeyler sokmaya ve dini tahrip etmeye çalışan bir ajan gibi göstermelerinin kabul edilebilir bir yanı yoktur.[290]

Akla Aykırı Hadisler Rivâyet Ettiği İddiâsı

Hadis inkârcıları, Ebû Hüreyre radıyallahu anhın bazı rivâyetlerinin akla aykırı olduğunu ileri sürerken, sadece ona vurmuyorlar; aynı zamanda, *Sahîh-i Buhârî* gibi en güvenilir kitaplardaki hadisleri de akıl dışı buluyorlar. Bir taşla iki kuş...

Akıl dışı diye en çok üç hadîs-i şerîfi öne sürüyorlar:

"Sinek" hadisi, "mantar suyunun göz rahatsızlığına şifâ olduğu" hadisi ve "İsrâiloğulları olmasaydı et kokmazdı, Havvâ olmasaydı kadın kocasına ihânet etmezdi" hadisi.

Bu hadisleri akıl dışı buluyorlar ve "Benim Peygamberim böyle şey söylemez" savunmasına geçiyorlar. Biz de bu üç hadisi kısaca ele alıp onların haklı mı, haksız mı olduklarını görelim.

■ Sinek Hadisi

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Birinizin yemek yediği, su içtiği kaba sinek düştüğü zaman, sineği o kaba batırıp çıkarsın ve atsın. Çünkü sine-

290. Bu konuda geniş bilgi için bk. **Mehmet Yaşar Kandemir, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, "Kâ'bü'l-Ahbâr"**, XXIV, 1-3.

ğin bir kanadında hastalık, diğerinde ise o hastalığın şifâsı vardır."[291]

Aklı, vahyin üstünde tutanlar bu hadisi reddediyorlar. Konuya girmeden önce, önemi sebebiyle akıl ve vahiy konusuna kısaca temas edelim:

Aklı Allah Teâlâ yarattı. Bunu hadis inkârcıları da kabul eder.

Kâinâtın Rabbi aklı niçin yarattı? Kulları, peygamberleri aracılığıyla gönderdiği vahyi, yani dini ve şerîatı anlayıp kavrasın ve onun uygulanmasını sağlasın diye. Buraya kadar söylediğimiz kabul ediliyorsa, yaratılmış olan aklın, Yaratan'ın gönderdiği vahyi, doğru-yanlış diye değerlendirmeye yetkisi olmadığı da kabul edilmelidir.

Şunu bir daha pekiştirelim: Aklın vazifesi, Allah Teâlâ'nın gönderdiği vahye teslim olmak, onun hak ve gerçek olduğunu kabul etmektir. Zaten Cenâb-ı Hakk'ın akla aykırı bir şey emretmesi söz konusu olamaz. Akl-ı selîm ile ilâhî vahiy arasında da bir zıtlık bulunamaz.

Bununla beraber bazen akıl, ilâhî vahyin mâhiyetini, hikmetini anlamakta zorlanabilir; ama kesinlikle onu red ve inkâr etmez. Bu sebeple biz, ilâhî vahyi anlayıp kavrıyorsak, bu anlayışı bize lütfettiği için Allah'a şükredelim. Anlamakta zorlanıyorsak: "Ben tam olarak anlamasam bile, bunu Rabbim ve Peygamberim bildirdiğine göre, doğru olan budur" diyelim ve ilâhî vahye teslim olalım. Mü'min olmanın gereği budur.

Akılcı geçinenler ne yapıyorlar? Görüşlerini destek-

291. Bu hadisin birçok kaynağı aşağıda verilecektir.

leyen bir âyet ve hadis varsa kabul ediyorlar. O âyet ve hadis görüşlerini desteklemiyorsa, zorla da olsa onları te'vil etmeye çalışıyorlar. Bu da olmuyorsa, âyet-i kerîmeyi inkâr etmeseler bile, sahîh hadisleri reddediyorlar: "Böyle hadis olmaz; benim Peygamberim böyle şey söylemez" diyorlar. Allah bizi bu fikir bataklığına düşmekten korusun.

Allah'a ilk isyânın nasıl başladığını hatırlayalım: Allah Teâlâ şeytana, "Âdem'e secde et!" buyurdu. Ama o, akıl atına bindi: "Ben ondan üstünüm. Çünkü beni ateşten, onu çamurdan yarattın"[292] dedi. Böylece şeytanın bindiği at, onu kaldırıp yere vurdu. Beli kırıldı. Hâlâ akıl çukurunda debelenip duruyor.

Allah Teâlâ'nın Peygamber Efendimiz'e ve onun emirlerine itaat etme konusundaki buyruklarını, bu kitâbın ilk bahsinde gördük. Bu âyet-i kerîmeler önümüze bir ölçü koyuyor: Şâyet Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin hadis ve sünnetini başımız gözümüz üstünde tutuyor ve onları itirazsız kabul ediyorsak, o zaman biz Allah'a ve O'nun Resûlüne îmân edip teslim olmuş mü'minleriz demektir. Yok böyle değil de, Resûl-i Ekrem'in sahîh hadislerini tartışmaya kalkıyorsak, o zaman îmânımızda bir sıkıntı var demektir.

Ebû Hüreyre karşıtları sinek hadisini, sırf o rivâyet ediyor diye kabul etmiyorlarsa, bu hadîs-i şerîfi önde gelen diğer ashâb-ı kirâmın da rivâyet ettiğini ispat edebiliriz:

Bu hadîs-i şerîf Ebû Hüreyre radıyallahu anhın rivâyetiyle *Sahîh-i Buhârî*', *Sünen-i Ebî Dâvûd*, *Sünen-i İbni*

292. A'râf 7/12.

Mâce, *Sünen-i Dârimî* ve Ahmed ibni Hanbel'in *Müsned*'inde bulunmaktadır.[293]

Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anhın rivâyetiyle *Sünen-i Nesâî*, *Sünen-i İbni Mâce* ve Ahmed ibni Hanbel'in *Müsned*'inde bulunmaktadır.[294]

Enes ibni Mâlik radıyallahu anhın rivâyetiyle ise, Bezzâr'ın *Müsned*'inde ve Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-evsat*'ında bulunmaktadır.[295]

Şayet birileri bu hadîs-i şerîfe, sadece Ebû Hüreyre rivâyet ediyor diye karşı çıkıyorsa, bunun doğru olmadığını, onu en çok hadis rivâyet eden sahâbîlerden Ebû Saîd el-Hudrî ve Enes ibni Mâlik'in de rivâyet ettiğini gördük.

"Zübâb hadisi" diye de bilinen bu hadisin senedini hiçbir hadis âlimi tenkit etmemiştir. Onu İmâm Buhârî de, Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en güvenilir kitap diye bilinen *es-Sahîh*'ine aldığına göre, bu hadis en sağlam rivâyetlerden biridir.

Sineğin bir kanadında hastalık, diğer kanadında o hastalığın şifâsı bulunduğunu, Peygamber Efendimiz kendiliğinden söyleyebilir miydi? Elbette Fahr-i Âlem Efendimiz bunu bilemezdi. Demek ki bu bilgiyi ona Kâinâtın Rabbi bir şekilde bildirmiştir.

293. Buhârî, Bed'ü'l-halk 17, nr. 3320, Tıb 58, 5782; Ebû Dâvûd, Et'ime 49, nr. 3844; İbni Mâce, Tıb 31, nr. 3505; Dârimî, Sayd 12, nr. 2081, 2082; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, II, 229-230, 355, 388, 443, nr. 7141, 8642, 9024, 9719.

294. Nesâî, Fer' ve'l-atîre 41, nr. 4262; İbni Mâce, Tıb 31, nr. 3504, 3505; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, III, 24, 67, nr. 11207, 11666.

295. Bezzâr, *Müsned* (Âdil), XIII, 500, nr. 7323; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* (İvezullah), III, 141-142, nr. 2735.

Bunun böyle olduğuna, on beş asırdır samimi Müslümanlar îmân etmiştir. Biz de onun Peygamber sözü olduğuna bütün kalbimizle îmân ediyoruz.

Batı'da uzun zamandan beri sinek hadisi üzerinde araştırmalar, incelemeler yapılmış ve hadîs-i şerîfte verilen bilginin gerçek olduğu defalarca ispat edilmiştir. En son Prof. Dr. Volkan Tuzcu, Eylül 2017 tarihli Zafer Dergisi'nde kaleme aldığı "Sinek Kanadındaki Mikrop Öldürücü Özellik Keşfedildi" başlıklı yazısında bu konuda yapılan en son araştırmadan söz etmiş, varılan sonucun "oldukça saygın ve bilim dünyasında îtibarı yüksek bir bilimsel dergi" olduğunu belirttiği *Acta Biomaterialia*'da yayınlandığını haber vermiştir.[296]

■ Bir Mantar Türünün Göz Hastalığına Şifa Olduğuna Dâir Hadis

Konumuzla ilgili hadîs-i şerîfi, ashâb-ı kirâmdan Saîd ibni Zeyd radıyallahu anh rivâyet etmiş, İmâm Buhârî ve İmâm Müslim de bu rivâyeti *es-Sahîh*'lerine almışlardır. Yani hadîs-i şerîf, en sahîh hadislerdendir. Buna göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Mantar (kem'e)**, kudret helvası türünden ilâhî bir**

296. Amerika'da ve Almanya'da tıp çalışmalarında ülkemizi temsil etmiş olan Volkan Tuzcu, 1 Eylül 2017'de basıma sunulacağını söylediği bu derginin "impact faktörü"nün 6.3 olduğunu, Türkiye'de bu dergi seviyesinde bir dergi bulunmadığını söylemekte, ayrıca bu konuda şu bilgiyi vermektedir: "Derginin editörü dünyanın en saygın üniversitelerinden biri olan ABD'deki Pittsburg Üniversitetesi'nden bir profesördür. Diğer editörler ise MİT (Massachusetts Institute of Technology), Georgia Tech, Duke Üniversitesi'nde sahasında oldukça saygın kişilerdir."

lütuftur. Suyu da göze şifadır."[297]

Ebû Hüreyre radıyallahu anh ise, bu hadîs-i şerîfe dayanarak üç, beş veya yedi mantarın suyunu bir kaba sıktığını, onu gözünden rahatsız olan câriyesinin gözüne damlattığını ve câriyenin iyileştiğini söylemiştir.[298]

Bu tavsiyeyi deneyip iyi sonuç alanlar da olmuştur. Önemli olan mantarın veya mantar suyunun gözün hangi rahatsızlığına iyi geldiğini ve onun nasıl uygulanacağını bilmektir.

Şu da unutulmamalıdır ki, mantarın pek çok çeşidi vardır. Hadîs-i şerîfte sözü edilen "kem'e" bu türlerden biridir.

Sinek hadisi üzerinde yapılan ilmî çalışmaların vardığı sonuç gibi, mantar üzerinde yapılan veya yapılacak olan çalışmalardan da beklenen sonuçlar elde edilecektir.[299]

■ Etin İsrâiloğulları Yüzünden Koktuğu ve Havvâ'nın İhâneti Hadisi

Ebû Hüreyre karşıtlarının, onun rivâyetlerinden akla aykırı buldukları bir hadise göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Şayet İsrâiloğulları olmasaydı et kokmazdı. Havvâ olmasaydı, kadın kısmı da kocasını aldatmazdı."[300]

297. Buhârî, Tefsîr 2/4, nr. 4428, 7/ 2, nr. 4639, Tıb 20, nr. 5708; Müslim, Eşribe 157-162, nr. 2049.
298. Tirmizî, Tıb 22, nr. 2069.
299. Bu hadis hakkında bilgi için bk. Kandemir, Çakan, Küçük, *Riyâzü's-sâlihîn Tercüme ve Şerhi. Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, VII, 581-582.
300. Buhârî, Enbiyâ 1, 25, nr. 3330, 3399; Müslim, Radâ' 64, 65, nr. 1470

Önce bu hadîs-i şerîfin birinci kısmını açıklayalım:

Kur'ân-ı Kerîm'in haber verdiğine göre, Allah Teâlâ İsrâiloğulları'nı, Hz. Mûsâ zamanında yeryüzünde olan "bütün milletlere üstün kılmış",[301] "hiçbir millete vermediği nimetleri onlara vermiş"[302] ve ilâhî bir ikrâm olarak kendilerine "**kudret helvası ve bıldırcın** indirmişti."[303] Onlar her sabah ve akşam kudret helvasını ve bıldırcın etini tertemiz ve taptaze yiyorlardı. Allah Teâlâ o kavme, kendilerine ikrâm edilen bu etleri biriktirip depolamayı yasakladı. Fakat onlar açgözlü oldukları ve ilâhî emirlere karşı gelmeyi âdet edindikleri için, kuş etlerini biriktirdiler ve böylece kokmasına yol açtılar. Bunun üzerine Allah Teâlâ da onları bu ilâhî ikrâmdan mahrum etti. Şayet İsrâiloğulları o etleri depolamayıp taze taze yeselerdi, hem eti kokutmayacaklar, hem de bu lütuftan mahrum kalmayacaklardı. Anlaşılan eti biriktirip depolama âdetini de ilk defa onlar îcâd etmişti.

İşte etin kokması meselesi budur. Bu olayın neresi akla aykırıdır?

Hadisimizin ikinci kısmında **"Havvâ olmasaydı, kadın kısmı da kocasını aldatmazdı"** buyuruluyor. Bu aldatma, elbette kadının bir başka erkekle kocasını aldatması demek değildir. Çünkü **cennette Hz. Âdem'den başka erkek yoktu**. Bu gerçeği hadîs-i şerîfi söyleyen Peygamber Efendimiz de, onu rivâyet eden Ebû Hüreyre de biliyordu.

Şu halde bu **"aldatma"** ifâdesi başka bir anlamda kullanılmıştır.

301. Bakara 2/47, 122.
302. Mâide 5/20.
303. Bakara 2/57; A'râf 7/160.

Nitekim Allah Teâlâ, Hz. Nûh ile Hz. Lût'un eşlerinin onları peygamber olarak kabul etmedikleri, getirdikleri dine inanmayıp küfrü seçtikleri için, kocalarına **"ihânet ettiklerini** (فَخَانَتَاهُمَا)**"** belirtir.[304]

Öyleyse Hz. Havvâ'nın Hz. Âdem'i aldatmasını şöyle anlamak gerekir: Şeytan Hz. Havvâ'yı, yasak ağacın meyvesinden yemeye teşvik ettiği zaman, Havvâ annemizin:

"Aman Âdem! Şeytanın oyununa gelmeyelim, yasak ağacın meyvesinden yemeyelim" diye kocasıyla fikir birliği etmesi gerekirdi. Hz. Havvâ'nın, şeytanın teklifini Hz. Âdem'e câzip göstermesi, hadisimizde onu aldatması diye ifâde edilmiştir. Meselenin esası budur.

Hadisimizdeki **"kadınlar da kocalarını aldatmazdı"** ifâdesi kesinlikle, kadınlar zinâ ederek kocalarını aldatmazlardı anlamında olmayıp, kocalarını yanlış yapmaya yöneltmezlerdi demektir.

Peygamber Efendimiz bu ifâdesiyle esasen erkeklere bir tavsiyede bulunmakta ve şöyle demektedir:

Eşleriniz size bazı telkinlerde bulunarak yanlış yapmanıza sebep olabilirler. Bu yüzden onlara fazla kızmayın, gönüllerini kırmayın; çünkü kocasını yanıltma işi, Hz. Havvâ'dan bu yana kadınların tabiatında vardır.

Şu halde Ebû Hüreyre radıyallahu anha: "Bu akıl dışı hadisi rivâyet etmiştir" diye saldıranlar da yanlış yoldadır; bu sahîh hadîs-i şerîfi akıl dışı bulup reddetmeye kalkan hadis karşıtları da yanlış yoldadır.

Ne diyelim, gözü rahatsız olan, güneş ışığından şikâyet

304. Tahrîm 66/49/10.

edebilir. Hastalık yüzünden ağzının tadı bozuk olan, Hamidiye suyunu bile beğenmeyebilir.

Rabbim bütün hastalara şifâ versin.

Ebû Hüreyre "Acâyip Hadisler" Rivâyet Etmedi

Hadis karşıtları, Ebû Hüreyre radıyallahu anhı, olmayacak hadisler rivâyet ediyor diye suçluyorlar. Zaten onlar, Peygamber Efendimizin duâsıyla yemeklerin çoğalmasına, şefâate, ileride çıkacak fitnelere ve benzeri mûcizelere dâir hadisleri çok garip, acâyip ve tuhaf buluyorlar. Bu hadisleri pek çok sahâbînin rivâyet etmesi, onların Ebû Hüreyre radıyallahu anha hakaret etmesine engel olmuyor.

Kādî İyâz (v. 544/1149), Resûl-i Ekrem'in duâsıyla yemeklerin çoğalması konusundaki hadisleri *Şifâ-i Şerîf* adlı eserinde şöyle değerlendiriyor:

"Resûlullah'ın bereketi ve duâsıyla yemeğin çoğalması bahsindeki hadisleri, ondan fazla sahâbî rivâyet etmiş, bu hadisleri onlardan çok daha fazla sayıda tâbiî, onlardan da sayılamayacak kadar çok tebe-i tâbiîne mensup râvi rivâyet etmiştir. Bu mûcizelerin çoğu meşhûr hâdiseler olup birçok sahâbînin bulunduğu yerlerde meydana gelmiştir. Bu olaylar birer gerçektir. Onlara yalan karışması, bu meclislerde bulunanların gerçek dışı bir olay karşısında susması mümkün değildir."[305]

Ondan fazla sahâbînin rivâyet ettiği bu hadisler mûcizelere dâirdir. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İsâ'nın duâsıyla gök-

305. Mehmet Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, II, 43.

ten sofra indiğini[306] okuyor ve ona inanıyoruz da, âlemlere rahmet olarak gönderilen Nebîler Sultânı Efendimizin duâsıyla yemeklerin çoğalması gibi mûcizelere mi inanmıyoruz? Onun duâsıyla azıcık bir yemek kimi zaman kırk kişiyi, kimi zaman 300, kimi zaman da 1.000 kişiyi doyurmuştur. Kādî İyâz, Peygamberimizin mûcizelerinden onlarcasını *Şifâ-i Şerîf* adlı eserinde zikretmiştir.[307]

Peygamber aleyhisselâmın şefâatine dâir hadîs-i şerîfleri de, acâyip dedikleri hadisler arasında sayıyorlar. Hâlbuki Fahr-i Cihân Efendimizin kıyâmette şefâat edeceği Kur'ân-ı Kerîm'de belirtilmekte, onun şefâat-i uzmâ da denilen en büyük şefâati, "makām-ı mahmûd" diye ifâde edilmektedir.[308] Kur'ân-ı Kerîm'in varlığından söz ettiği şefâat, nasıl olur da acâyip işler arasında sayılır?

Şefâat konusu bu kitapta müstakil bir bahiste ele alındığı için (bk. s. 277) burada sözü uzatmayalım.

Hadis karşıtları, sahîh ve mütevâtir olan **fiten hadislerini** de tuhaf ve acâyip bulmaktadır. Bu hadislerde "gayb" dediğimiz, akılla ve beş duyu ile bilinemeyen konulardan, ileride meydana gelecek savaşlardan, kargaşalardan ve kıyâmet alâmetlerinden söz edilir. Bu olayların bir kısmı, Resûlullah Efendimizin buyurduğu gibi gerçekleşmiş, şüphesiz bir kısmı da ileride aynen meydana gelecektir. Çünkü bunları haber veren Peygamber, kendi hevâ ve hevesine göre konuşmaz, o, kendisine Allah tarafından verilen haberleri ve bilgileri insanlara iletir. Bu bilgileri Peygamber aleyhisselâma

306. Mâide 5/112-115.
307. Bk. Mehmet Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 591-608, II, 23-98.
308. İsrâ 17/79

Allah Teâlâ bildirmediği takdirde, o bilgileri Cenâb-ı Hakk'a en yakın olan melekler dahi bilemez. Kâinâtın Rabbi bu bilgileri, sadece dilediği peygamberine, onun peygamber olduğunu ümmetine göstermesi için bildirir.

Bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sabah namazını kıldırdıktan sonra minbere çıkmış, sadece namaz vakitlerinde ara vermek sûretiyle, akşama kadar, ileride meydana gelecek önemli olayları ashâbına haber vermiştir.[309] Bu haberler, hadis kitaplarımızda mütevâtir olarak rivâyet edilmiştir. Bu hadislerde, ileri sürüldüğü gibi garip, tuhaf ve acâyip bir durum yoktur.

İmâm Buhârî, fiten konusundaki hadisleri *es-Sahîh*'inde yirmi sekiz başlık (bâb) altında toplamıştır. Bu hadisleri Abdullah ibni Abbâs, Zeyd ibni Vehb, Ümmü Seleme, Ebû Hâzim, Zeyneb binti Cahş, Süleyman ibni Surad, Ebû Saîd el-Hudrî ve Enes ibni Mâlik gibi birçok sahâbî rivâyet ettiği halde, hadis karşıtları onları sadece Ebû Hüreyre rivâyet etmiş gibi göstemeye kalkmışlardır.

Hadis karşıtları **"Yöneticiler Kureyş'tendir"**[310] hadisini rivâyet ettiği için de Ebû Hüreyre radıyallahu anha saldırmışlardır. Hâlbuki bu hadîs-i şerîf son derece sahîh olup, onu ashâb-ı kirâmdan Ebû Berze, Enes ibni Mâlik, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali, Abdullah ibni Ömer, Amr ibni Âs, Cübeyr ibni Mut'im ve Câbir ibni Abdillah gibi tanınmış sahâbîler rivâyet etmiştir. İbni Hacer el-Askalânî ve Sehâvî gibi hadis otoriteleri bu hadisin mütevâtir olduğunu söylemişlerdir. Elbette bu hadiste de bir tuhaflık yoktur.

309. Müslim, Fiten 25, nr. 2892.
310. Buhârî, Menâkıb 2, nr. 3500, 3501, Ahkâm 2, nr. 7139, 7140; Müslim, İmâre 4, nr. 1820.

Acaba Allah'ın Resûlü, niçin yöneticilerin Kureyş kabilesinden olacağını söylemiştir?

Bunu en güzel izah edenlerden biri tarihçi, sosyolog, siyâset ve devlet adamı İbn Haldûn'dur (v. 808/1406). O, Kureyş kabilesinin diğer kabilelere göre en güçlü, en îtibarlı, en şerefli ve taraftarları çok bir kabile olduğunu, diğer Arap kabilelerinin de bunu kabul ettiğini belirtmiştir. İşte bu sebeple Peygamber Efendimizin, toplumda kargaşanın çıkmaması, düzenin bozulmaması için, yöneticinin, üstünlüğünü herkesin kabul ettiği Kureyş kabilesinden olmasını uygun gördüğünü söylemiştir.[311] Zaten uygulama da buna göre olmuştur.

Ünlü hadis âlimi ve hâfızı Hâkim en-Nîsâbûrî (v. 405/1014), *el-Müstedrek* adlı hadis kitâbında, Ebû Hüreyre radıyallahu anhın rivâyetlerini reddedenlerin, "kalplerini Allah'ın kör ettiği, hadislerin mânâsını anlamayan" kişiler olduğunu belirtmiş, sonra da bunların ya Cehmiyye, ya Hâriciyye, veya Kaderiyye fırkalarından biriyle ilişkisi bulunduğunu, yahut düpedüz câhil olduğunu söylemiştir.[312]

Ebû Hüreyre denince, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden duyup öğrendiği hadisleri, onun vefâtından sonra tam kırk yedi yıl boyunca Müslümanlara öğreten bir ilim hazînesi aklımıza gelmelidir.

Bu konuda büyük bir oyunla, son derece tehlikeli bir tuzakla karşı karşıya olduğumuzu lütfen fark edelim. Ebû Hüreyre sahip olduğu ilim hazînesiyle on dört asırdan beri Müslümanları beslemiş, binlerce İslâm âlimi bu sebeple

311. İbn Haldûn, *Dîvânü'l-mübtede' ve'l-haber* (nşr. Şehhâde), s. 244.
312. Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), III, 586, nr. 6176.

ona medyûn-ı şükrân olmuşken, üç beş kıytırık adam ortaya çıkıyor ve onun herkesi aldatan bir sahtekâr olduğunu keşfediyor. Şimdi insafla düşünerek şu soruya cevap bulalım:

Kendilerini âlemin en akıllısı ve en bilgini yerine koyan bu düzenbazlar, ashâb ve tâbiîn başta olmak üzere bu ümmetin aklıyla alay etmiyorlar mı? Rabbimiz ne güzel buyurmuş:

"Gözler kör olmaz, fakat göğüslerdeki kalpler kör olur."[313]

313. Hac 22/46.

Bu Bahisten Şunları Öğrendik:

1. Sahâbe, tâbiîn ve daha sonraki Müslümanlar, Ebû Hüreyre radıyallahu anhı tıpkı Peygamber Efendimizin yaptığı gibi künyesiyle çağırdıkları için, onun ismi âdetâ unutulmuştur. Tıpkı onun gibi, sadece künyesiyle bilinen başka sahâbîler de vardır.

2. **Ebû Hüreyre'nin mükerrerleriyle birlikte 5374, tekrarsız 1579 rivâyetinin bulunması, ondan ashâb ve tâbiînden 800 kadar şahsiyetin hadis rivâyet etmesi, İmâm Buhârî, Zehebî, İbni Hacer el-Askalânî gibi ünlü şahsiyetlerin eserlerinde ondan çokça hadis rivâyet edip bahsetmesi, bu ünlü sahâbînin hayâlî bir şahsiyet olmadığını gösterir.**

3. Ebû Hüreyre radıyallahu anhın, dünyalık için Müslüman olduğunu söylemek insafsızlıktır. O daha kendi kabilesindeyken İslâmiyet'i kabul etti. Medine'ye geldikten sonra da yokluk içinde yaşadı. O, dünya malında gözü olmadığını, sırf hadisleri ezberlemek için karın tokluğuna Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin dizinin dibinden ayrılmadığını söylerken gerçeği dile getirdi.

4. **Ebû Hüreyre hicretin 7. yılında, Hayber'in fethi sırasında Efendimizin yanına geldi. Dört yıl boyunca ondan ayrılmadı ve kendisinden duyduğu hadisleri ezberlemeye gayret etti. Bu sebeple de en çok hadis rivâyet eden sahâbî o oldu.**

5. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin gazvelerine onunla birlikte katıldı. Daha sonraları yapılan İslâm fetihlerinde bulundu ve cihâdı hiç bırakmadı.

6. Peygamber Efendimiz Ebû Hüreyre'yi Bahreyn'e sürmemiş, onu ilk defa oraya İslâm dinini öğretmesi ve fetvâ vermesi için, ikinci defa da orada toplanan vergileri (cizyeyi) getirmesi için göndermiştir.

7. Ebû Hüreyre radıyallahu anh Resûl-i Ekrem'in sevdiği ve değer verdiği, müttakì, ibadete düşkün, insanlarla iyi geçinen, yumuşak huylu ve mütevâzi bir insandı. Allah ondan râzı olsun.

8. Hz. Ömer, bütün vâlilerine yaptığı gibi, Bahreyn vâlisi Ebû Hüreyre'nin mallarının bir kısmına el koymuş, fakat tahkikattan sonra onun emânete hiyânet etmediğini görmüş, malını kendisine iade etmiş, onu tekrar vâli yapmak istemiş, fakat Ebû Hüreyre bunu kabul etmemiştir. Bu da onun mal ve mevki meraklısı olmadığını göstermektedir.

9. Ebû Hüreyre radıyallahu anhı küçük düşürmek isteyen kötü niyetli kimseler, hadis âlimlerinin güvenilir bulmadığı bazı kitaplardaki asılsız haberlere dayanarak onu suçlamaya yeltenmişlerdir.

10. Bu azîz sahâbî, ashâb-ı güzînin ve Ehl-i beyt'in değerini bilir ve onlara lâyık oldukları şekilde saygı gös-

terirdi. Peygamber aleyhisselâmın evdeki halleriyle ilgili olarak Hz. Âişe'nin verdiği bilgileri önemser ve onun bu tür konuları herkesten iyi bildiğini söylerdi.

11. Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre radıyallahu anha kamçıyla vurduğuna dâir bir rivâyet var. Fakat bu rivâyetin senedinde güvenilmeyen biri bulunduğu için, rivâyet son derece zayıftır.

12. **Hz. Ömer, hadislerin yanlış anlaşılabileceği endişesiyle çok hadis rivâyetine taraftar değildi. İşte bu sebeple çok hadis rivâyet edenleri, az rivâyet etmeye teşvîk ederdi. Ebû Hüreyre radıyallahu anhın hâfızasının sağlam olduğunu görünce, onun hadis rivâyet etmesine engel olmadı.**

13. Bazı bid'atçılar, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin Ebû Hüreyre radıyallahu anhı çok hadis rivâyet etmekten engellediğini uydurmuşlardır. Böyle bir rivâyet güvenilir hiçbir kaynakta yoktur.

14. **Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâya, tarla beklemesi için köpek beslenebileceği konusunda Ebû Hüreyre'nin bir rivâyeti bulunduğunu söylediler. O da: "Ebû Hüreyre'nin tarlası var, bu konuyu o daha iyi bilir" dedi. Ebû Hüreyre düşmanları onun bu sözünü: "Tarlası olduğu için, bu rivâyeti Ebû Hüreyre uydurmuştur" şeklinde nakletmekten utanmamışlardır. Üstelik daha sonraları, İbni Ömer'in bu hadisi aynen Ebû Hüreyre gibi rivâyet ettiğini de görmezden gelmişlerdir.**

15. Ebû Hüreyre radıyallahu anh Peygamber Efendimizin vefâtından sonra, hicrî 58 yılına kadar, tam kırk yedi yıl boyunca hadis rivâyet etmiş ve fetvâ vermiştir. Hem derin ilmi, hem de Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yakın ilgisine mazhar olması sebebiyle, ashâb ve tâbiîn nesillerinden üstün saygı görmüştür.

16. Ebû Hüreyre ölçülü şakalar yapardı. Onu bu yönüyle vurmak isteyenler, Ebû Hüreyre'nin, râvinin adâletini zedeleyecek ölçüde şaka yaptığını iddia etmişlerdir.

17. Hadis karşıtları Ebû Hüreyre radıyallahu anhı midesine düşkün biri olarak göstermek için kötü bir senaryo yazmışlar, Muâviye bin Ebî Süfyân'ın "madîre" yemeğini yemek için onun yanına gittiğini, ama Hz. Ali'nin arkasında namaz kıldığını söylemişlerdir. Ne tuhaftır ki, Muâviye bin Ebî Süfyân'ın Şam'da, Hz. Ali'nin Irak'ta bulunduğunu, hiçbir zaman da bir araya gelmediklerini görmezden gelmişlerdir.

18. Ebû Hüreyre radıyallahu anhın mefaati için Emevî yanlısı olduğunu ileri sürenler, onun Medine vâlisi Mervân ibni Hakem'i bazı yersiz davranışları yüzünden eleştirdiğini, ayrıca Emevîler yönetimi ele almadan önce maddî refâha sahip olduğu için Emevîler'den bir beklentisi olamayacağını dikkate almamışlardır.

19. Ebû Hüreyre'nin Ehl-i Beyt muhibbi olduğu ve Hz. Ali'nin

faziletine dâir hadisler rivâyet ettiği bilinmektedir. Hal böyleyken, onun Hz. Ali aleyhinde hadis uydurduğu iddiası ne kadar doğru olabilir?

20. Hadis karşıtları Ebû Hüreyre'nin emîrlerden korktuğu için bazı hadisleri rivâyet etmediğini söylüyorlar. Hz. Hasan'ın, dedesinin yanına defnedilmesine izin vermeyen Medine vâlisi Mervân'a: "Sen vâli değilsin, asıl vâli başkasıdır (Muâviye bin Ebî Süfyân'dır). Sen onu memnun etmek için böyle yapıyorsun!" diye çıkışan biri Emevî emîrlerinden niçin korksun?

21. "Bir kimseye bildiği bir konu sorulduğunda cevap vermezse, kıyâmet gününde ağzına ateşten bir gem vurulur" hadîs-i şerîfini rivâyet eden Ebû Hüreyre'dir. Ama o, bazı hadisleri rivâyet ettiği takdirde fitne ve fesat çıkacağını, insanların bundan zarar göreceğini düşünmüş ve tedbirli davranmıştır.

22. Ebû Hüreyre radıyallahu anh, Resûl-i Ekrem Efendimizin yanında dört yıla yakın bir süre kalmış, bu esnada kendini tamamen hadis rivâyetine vermiş, duyduğu hadisleri unutmaması için Allah'ın Resûlü'nün duâsını almış, bu sebeple de çok hadis rivâyet etmiştir.

23. Hulefâ-i Râşidîn, devlet işleriyle ve ümmetin dertleriyle uğraştıkları, bir de Ebû Hüreyre gibi uzun süre yaşamadıkları için, onun kadar çok hadis rivâyet edememişlerdir.

24. Abdullah ibni Amr ibni Âs, Ebû Hüreyre'den çok hadis yazmıştır; ancak o, hadislerin çok rivâyet edildiği Hicaz mıntıkasından uzakta, Mısır ve Şam gibi yerlerde yaşamış, bu sebeple yazdıklarını Ebû Hüreyre kadar rivâyet etme imkânı bulamamıştır.

25. İbn Ömer radıyallahu anhümâ, ileri sürüldüğü gibi Ebû Hüreyre'yi çok hadis rivâyet etmekle suçlamamış, aksine onun herkesten fazla Resûl-i Ekrem ile birlikte bulunduğunu ve hadîs-i şerîfleri en iyi ezberleyen sahâbînin o olduğunu söylemiştir.

26. Ümmî olmak, yani okuma-yazma bilmemek Arapların bir özelliğidir. Onlar duyup öğrendiklerini ezberlemeye ağırlık verdikleri için hâfızaları son derece güçlenmiştir. Bu da hadis râvileri için bir kusur değil, meziyet olmuş, Ebû Hüreyre radıyallahu anh da bu meziyeti sebebiyle pek çok hadisi hâfızasında korumuştur.

27. Ebû Hüreyre radıyallahu anh sar'a hastası olduğu için değil, açlık yüzünden zaman zaman bayılmıştır. Peygamber Efendimizin vahiy esnâsında yaşadığı vecd hâlini sar'a diye göstermeye çalışanlar, Ebû Hüreyre'nin rivâyetlerine gölge düşürmek için böyle bir iddiayı îcâd etmişlerdir.

28. Ebû Hüreyre radıyallahu anh, yahudi iken İslâmiyet ile şereflenen, müttakî ve sika bir tâbiîn âlimi olan Kâ'bü'l-Ahbâr'dan bazen onun naklettiği bir kıssayı

rivâyet etmiştir. Peygamber Efendimizin izin verdiği ölçüde diğer sahâbîler gibi İsrâiloğulları'ndan da rivâyette bulunmuştur. Onun rivâyetlerinin hep İsrâiliyât kıssaları olduğunu söylemek büyük insafsızlıktır.

29. Bir Müslüman, bazı hadisleri anlamakta zorlandığı zaman, bu hadis akla uymuyor diye onu reddetmek yerine, insan aklının her şeyi kavrayamayacağını hatırlamalıdır.

30. Tıp ilmi geliştikçe, bazı hadisler, özellikle de sineğin bir kanadında hastalık, diğerinde o hastalığın şifâsı bulunduğunu belirten hadîs-i şerîf daha iyi anlaşıldı. Bu tür hadîs-i şerîfleri reddetmek yerine, onları ya iyice araştırmalı veya bu hadisleri benim ilâhî vahye mazhar olan Peygamberim söylemiştir diye kabul etmelidir.

31. "Şayet İsrâiloğulları olmasaydı et kokmazdı" hadîs-i şerîfini akıl dışı bulmak ve onu rivâyet ettiği için Ebû Hüreyre'yi suçlamak haksızlıktır. Allah Teâlâ İsrâiloğulları'na her gün bıldırcın eti göndermiş ve onu biriktirmemelerini emretmiş; fakat onlar eti biriktirdikleri için tabiî olarak et kokmuştur.

32. "Havvâ olmasaydı, kadın kısmı da kocasını aldatmazdı" hadisinde cinsel anlamda aldatma söz konusu değildir. Bu aldatma, şeytanın iğvâsına kapılıp, yasak ağacın meyvesinden yemek için eşine telkinde bulunup onu yanıltması anlamındadır.

33. Az bir yemeğin Peygamber Efendimizin duâsıyla çoğaldığına dâir hadîs-i şerîfler bütün hadis kitaplarında yer almıştır. Bu hadisleri sadece Ebû Hüreyre değil, onlarca sahâbî rivâyet etmiştir.

34. Allah Teâlâ'nın Resûl-i Ekrem'e, peygamberliğini ispat etmesi için lütfettiği mûcizelerden bahseden hadîs-i şerîfleri garip, acâyip diye nitelemek gerçekten gariptir. Kur'ân-ı Kerîm'de diğer peygamberlere verilen mûcizeleri kabul eden birinin, böyle bir iddiada bulunması anlaşılır bir şey değildir.

35. Allah Teâlâ'nın izin verdiği kimselerin kıyâmet günü **şefâat** edecekleri Kur'ân-ı Kerîm'de haber verilmişken, Server-i Enbiyâ Efendimizin kıyâmet gününde ümmetine şefâat edeceğini belirten sahîh hadîs-i şerîfler niçin gerçeği yansıtmasın?

36. "Yöneticiler Kureyş'tendir" hadisine dil uzatanlar, onu rivâyet ettiği için Ebû Hüreyre'yi de suçluyorlar. O devirde Kureyş kabilesi, diğer kabilelere göre en güçlü, en îtibarlı, en şerefli ve taraftarları çok olan bir kabileydi. Arap kabileleri de bir yöneticide bu özellikleri arıyordu. Peygamber Efendimiz, güçlü ve huzurlu bir yönetim için bunu gerekli gördü. Yönetimle ilgili sosyolojik bir gerçeği ifâde eden bu sahîh hadîs-i şerîfi de, onun râvisi olan Ebû Hüreyre'yi de tenkit etmek tutarsızdır.

İMÂM BUHÂRÎ'YE ATILAN İFTİRALAR

Hadis karşıtlarının sıkça kullandığı yöntemlerden biri, hadise en çok hizmet eden şahsiyetleri gözden düşürmektir. Çok hadis rivâyet ettiği için Ebû Hüreyre radıyallahu anhı hedef tahtasına koydukları gibi, sahîh hadisleri bir araya getirdiği ve kitâbına çok güvenildiği için de İmâm Buhârî'ye (v. 256/870) olan güveni sarsmak istemişlerdir. Öyle ya, mâdem ki *Sahîh-i Buhârî* Allah'ın Kitâbı'ndan sonra en güvenilir kitap kabul ediliyor, onun musannifini yıpratınca, diğer hadis kitapları da yara almış olacaktır.

Şimdi hadis karşıtlarının İmâm Buhârî hakkındaki belli başlı ithamlarına cevap vermeye çalışalım:

İmâm Buhârî, Hadis Uydurmadı

Hadis karşıtlarının İmâm Buhârî'ye attığı çamurlardan biri şöyledir: *Buhârî Fars asıllıydı, yani İranlıydı. Allah'ın Resûlü Fars imparatorluğunu yıktığı için, Buhârî onun getirdiği dinden intikam almak istedi ve Araplar aleyhinde hadisler uydurdu.*

Hadis inkârcıları önce bir yalan uyduruyor, sonra onun üzerinden suçlama yapıyorlar. Her şeyden önce, iddia edildiği gibi İmâm Buhârî Fars asıllı değildir. O, bugün Özbe-

kistan Cumhuriyeti'nin sınırları içinde bulunan Buhârâ'da doğmuştur. Öyleyse İmâm Buhârî, kendisiyle hiçbir ilgisi bulunmayan Fars İmraparatorluğu'nu yıktılar diye İslâmiyet'ten niçin intikam almaya kalksın?

Müslümanlar İran'ı fethettikten sonra halkını zorla Müslüman yapmadılar. Onlar kendi hür iradeleriyle İslâmiyet'i kabul ettiler.

Bu yalancıların ve yakıştırmacıların ileri sürdüğü gibi İmâm Buhârî İslâmiyet'ten intikam almak için hadis uydursaydı, İranlıları medheden, Arapları yeren hadisler uydururdu. Fakat onun öyle yapmadığını, *Sahîh-i Buhârî*'de Kureyş'i medheden, hilâfetin Kureyş'e ait olduğunu belirten hadisler rivâyet ettiğini görüyoruz.

Hadis uydurmak, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem adına yalan söylemek demektir. Buhârî ise son derece dindar ve müttakî bir insandı. Yalan söyleyen râvileri tenkit ederken, kimseyi gücendirmeyecek ifâdeleri dikkatle seçer, yalancı râviler hakkında bile "yalancı" (kezzâb) ifâdesini pek nâdir kullanırdı. Bu titizliği sebebiyle: "Allah Teâlâ'nın beni gıybetten dolayı hesaba çekmeyeceğini umarım" derdi.[314] Yöneticilere, onların işine gelecek şekilde fetvâ vermeyi, dünya için dinini satmak diye değerlendirirdi.

Böyle mükemmel bir insanın hadis uydurduğunu söylemek, en hafif mânâsıyla ölçüsüzlüktür.

314. İbni Hacer el-Askalani, *Fethu'l-bârî* (Hatib), I, 480.

Hadisleri İlk Defa İmâm Buhârî Kitaplaştırmadı

Güzel Türkçemizde "desteksiz atmak" diye bir söz var ya! İşte bu söz, hadislerin hicrî III. yüzyılda kitaplaştırıldığını, İmâm Buhârî'nin de hadisleri ilk defa yazanlardan biri olduğunu söyleyenlerin gülünç haline pek uygun düşüyor.

Hadis ve sünnet, Resûlullah Efendimizin Peygamber olduğu ilk günden beri vardı. Ashâb-ı kirâm hadîs-i şerîfleri ezberlediler, yazma bilen sahâbîler de bu hadisleri yazdılar ve hayatlarına buna göre yön verdiler.

İmâm Buhârî, hicretin üçüncü yüzyılında önünde pek çok hadis kitâbı buldu. Ünlü hadis âlimimiz Muhammed Mustafâ el-A'zamî, Türkçe'ye *İlk Devir Hadis Edebiyatı* adıyla tercüme edilen kitabında, hicrî I. ve II. yüzyılda hadis yazan ve yazdıran yüzlerce İslâm büyüğünü, kaynaklarını göstererek zikretmiştir.[315]

Biz bunlardan **Asr-ı saâdet'te hadis yazan, yazdıran ve yanında hadis yazılı sahîfeler bulunan** bazı sahâbîlerin isimlerini zikredelim:

Ebû Eyyûb el-Ensârî, Hz. Ebû Bekir, Ebû Hüreyre, Ebû Râfi', Ebû Saîd el-Hudrî, Abdullah ibni Abbâs, Abdullah ibni Amr ibni Âs, Abdullah ibni Mes'ûd, Abdullah ibni Ömer, Abdullah ibni'z-Zübeyr, Ali bin Ebî Tâlib, Amr ibni Hazm, Enes ibni Mâlik, Hz. Fâtımâ, Câbir ibni Abdillah, Muâviye bin Ebî Süfyân, Muhammed ibni Mesleme el-Ensârî, Sa'd ibni Ubâde, Semüre bin Cündeb, Übey ibni Kâ'b.

Bu sahâbîlerin birçoğundan yazılı olarak hadis rivâyet eden çok sayıda tâbiînin isimleri de bilinmektedir. Ayrıca

315. Mustafâ el-A'zamî, *İlk Devir Hadis Edebiyatı*, s. 34-58.

yanında yazılı hadisler bulunan ve talebeleri kendisinden hadis yazan sahâbîlerden Hz. Âişe, Esmâ binti Umeys, Berâ bin Âzib'in adlarını vermekle yetinelim.[316]

Sahâbeden sonraki yıllarda hadis kitaplarıyla tanıdığımız ünlü âlimlerimizden bir kısmını ve onların günümüze gelen kitaplarını zikredelim:

İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin (v. 150/767) talebeleri, ondan rivâyet edilen hadisleri *Müsned* adını verdikleri kitaplarda topladılar. Şunu kesinlikle unutmamak gerekir ki, İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe, İmâm Buhârî doğmadan **kırk dört sene önce** vefât etmiştir.

Tâbiîn neslinden olup Yemen'de hadisi ilk tedvîn eden hadis hâfızı Ma'mer ibni Râşid'in (v. 153/770) ***el-Câmi'***i vardır.

Tebeü't-tâbiînin ileri gelenlerinden olan muhaddis ve fakih Abdullah ibni Mübârek'in (v. 181/79) ***el-Müsned***, ***es-Sünen fi'l-fıkh***, ***Kitâbü'z-Zühd ve'r-rekāik***, ***Kitâbü'l-Cihâd*** gibi kitapları bulunmaktadır. **İmâm Buhârî'nin onun kitaplarını daha çocukken ezberlediği** bilinmektedir.

İmâm Mâlik (v. 179/795) ***el-Muvatta'*** adlı hadis kitâbını, hicretin 140. yılında, **İmâm Buhârî doğmadan elli dört yıl önce** tasnîf etti.

İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin önde gelen talebesi Muhammed ibni Hasan eş-Şeybânî (v. 189/805), hocası Ebû Hanîfe'den duyduğu hadis ve rivâyetleri, Buhârî doğmadan önce yazdığı ***el-Âsâr*** adlı hadis kitâbında topladı.

316. Musfafâ el-A'zamî, *İlk Devir Hadis Edebiyatı*, s. 42-58.

İmâm Şâfiî (v. 204/820), Buhârî daha on yaşlarında iken ***el-Müsned*** ve ***es-Sünen*** adlı hadis kitaplarını yazdı. Onun fıkha ve usûl-i fıkha dâir diğer kitaplarında da pek çok hadis vardır.

Yemenli muhaddis Abdürrezzâk es-San'ânî (v. 211/826) de, 21.000 hadis ihtivâ eden ve on bir cilt olarak basılmış olan ***el-Musannef fi'l-hadîs***'ini Buhârî daha çocukken tasnîf etti.

Humeydî diye meşhur olan hadis hâfızı Abdullah ibni Zübeyr (v. 219/834), ***el-Müsned***'ini Buhârî daha talebeyken düzenledi.

Ebû Bekir ibni Ebî Şeybe (v. 235/849) İmâm Buhârî'nin hocasıdır. O, 38.000 hadis ihtivâ eden ***el-Musannef***'ini *Sahîh-i Buhârî*'den önce tasnîf etti.

Ünlü hadis ve fıkıh âlimi Ahmed ibni Hanbel (v. 241), **otuz bine** yakın hadis ihtivâ eden ***el-Müsned*** adlı hadis kitâbını 180 (855) yılında, yani İmâm Buhârî doğmadan on dört yıl önce tertibe başladı.

Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz kitaplar, İmâm Buhârî'den önce tasnîf edilen en tanınmış hadis kitaplarıdır. Bunlar bize şunu göstermektedir:

"Buhârî'den önce hadisler yazılmamıştı; Buhârî, üçüncü yüzyılda ortaya çıktı; uydurduğu hadislerle *Sahîh-i Buhârî* diye anılan kitâbını yazdı" diyenlerin iddiaları, tarihî gerçeklerle bağdaşmayan ve dünyaya sığmayacak kadar büyük bir yalandır.

Buhârî Mehdî Taraftarı Değildi

Hadis karşıtları İmâm Buhârî'nin aşırı derecede Mehdî taraftarı olduğunu iddia etmişlerdir.

Bu iddiayı da *Sahîh-i Buhârî*'deki şu hadîs-i şerîften çıkarmışlardır:

"Kahtânoğullarından bir adam çıkıp insanları kendisine tâbi olmaları için asâsıyla yönetmedikçe kıyâmet kopmayacaktır."[317]

Bu sahîh hadîs-i şerîfin Mehdîlikle bir ilgisi yoktur. Bu, ileride birtakım zulümlerin çoğalacağına, o zaman Arapların Kahtânoğulları soyundan bir adamın ortaya çıkıp yönetimi ele alacağına işaret eden ve kıyâmet alâmetleriyle ilgili olan bir hadistir.

Yine sahîh hadislerden öğrendiğimize göre, Peygamber Efendimizin soyundan gelen Mehdî, yeryüzünde zulümlerin çoğaldığı bir zamanda ortaya çıkacak ve yeryüzünü adâletle dolduracak bir kimsedir; peygamber değildir.

Bununla beraber İmâm Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*'de Mehdî ile ilgili hiçbir hadis rivâyet etmemiştir. Şayet o, ileri sürüldüğü gibi Mehdî yanlısı biri olsaydı, bu konuyla ilgili pek çok hadisten bir kısmını eserine alırdı.

Mehdilik konusu ileride ele alınacaktır.

İmâm Buhârî Metin Tenkidinde Söz Sahibiydi

Savaş meydanlarının ünlü bir yiğidine, "korkağın tekiydi" demek nasıl gülünç bir iddiâ ise, cerh ve ta'dil, yani

317. Buhârî, Fiten 23, nr. 7117; Müslim, Fiten 60, nr. 2910.

hadis tenkidi sâhasının eşsiz münekkidi İmâm Buhârî'ye, hadis tenkidinde yeterli değildi demek de aynı derecede komiktir. Ama hedef *Sahîh-i Buhârî*'yi gözden düşürmek olunca, hadis karşıtları için her şey mübahtır.

Önce şunu söyleyelim: İmâm Buhârî sened tenkidine önem verdiği kadar, **metin tenkidine** de önem vermiştir. Yani sadece hadisi rivâyet eden râvileri değil, yeri gelince hadisin metnini de tenkid etmiş, bir kusur gördüğünde onu dile getirmiştir. "Terceme" dediğimiz bâb başlıklarında İmâm Buhârî'nin bu konudaki uzmanlığını görmek mümkündür. Esâsen sahîh hadisleri zayıf hadislerden ayırmak için yapılan sened ve metin tenkidinde en önde gelen iki isim İmâm Buhârî ve İmâm Müslim'dir.

Hadis karşıtlarının, İmâm Buhârî'nin metin tenkidi yapmadığını ileri sürdükleri hadislerden birini misâl olarak ele alalım.

■ 100 Sene Sonra Kimse Hayatta Kalmayacaktır Hadisi

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem vefâtından bir süre önce, yatsı namazını kıldırdıktan sonra ashâbına şöyle buyurdu:

"Gördüğünüz bu geceden başlamak üzere, tam 100 sene sonra, bugün yeryüzünde olanlardan hiç kimse hayatta kalmayacaktır."[318]

Hadisin râvilerinden Abdullah ibni Ömer radıyallahu

318. Buhârî, İlim 41, nr. 116; Mevâkîtü's-alât 20, 40, nr. 564, 601, Müslim, Fezâilü's-sahâbe nr. 2537.

anhümâ, bu hadîs-i şerîfi açıklama gereği duymuş ve 100 sene sonra kıyâmetin kopmayacağını, bu hadis söylendiği zaman hayatta olan neslin en fazla 100 sene daha yaşayacağını, o tarihten sonra hepsinin ölmüş olacağını belirtmiştir.[319]

İslâm âlimleri bu hadis söylendiği gün hayatta olan ashâb-ı kirâmdan Ebü't-Tufeyl Âmir ibni Vâsile el-Leysî'nin 110 tarihinde vefât ettiğini tesbit etmişlerdir. Nitekim Ebü't-Tufeyl en son vefât eden sahâbî olarak bilinir. Bu tarihten sonra hiçbir sahâbînin yaşadığı bilinmediği için de, bu hadîs-i şerîf Efendimiz aleyhisselâmın mûcizelerinden biri olarak kabul edilir.

Bu hadîs-i şerîfe: "Hani o tarihten 100 sene sonra kıyâmet kopmadı" diye itiraz eden hadis karşıtlarına İbni Ömer'in verdiği cevabı gördük.

Bir kısım hadis karşıtları da: "Gaybı Allah'tan başka kimse bilemez, onun için bu hadis Kur'an'a aykırıdır" demişlerdir. Hâlbuki burada âyete aykırı bir durum yoktur. Evet, Allah Teâlâ Cin sûresinin 26. âyet-i kerîmesinde gaybı sadece Kendisinin bildiğini söylüyor, ama bir sonraki 27. âyet-i kerîmede **"bildirmek istediği peygamberine gaybı bildireceğini"** belirtiyor. İşte bu sebeple Peygamber Efendimiz, gaybı bildiği için bu haberi vermemiştir. 100 sene sonra o gün yaşayanlardan hiç kimsenin hayatta olmayacağını söylemesi, Cenâb-ı Hakk'ın ona lütfettiği bir bilgidir.

Bu hadîs-i şerîfi göstererek, İmâm Buhârî'nin metin tenkidi yapmadığını ileri sürenlerin yanıldığı da anlaşılmıştır.

319. Buhârî, Mevâkıtü's-alât 40, nr. 601.

İmâm Buhârî *Sahîh*'ini Kendisi Tamamladı

Sahîh-i Buhârî diye şöhret bulan bu en güvenilir hadis kitâbının asıl adı, *el-Câmi'u's-sahîh*'tir.[320] Tam adı aşağıda gelecektir. Şöhretli hadis ve tarih âlimi Zehebî onun, Kur'ân-ı Kerîm'den sonra Müslümanların elindeki kitapların en üstünü, en güveniliri olduğunu söylemiştir.[321] Bu görüş İslâm âlimleri tarafından da böyle kabul edilmiştir.

Sahîh-i Buhârî'ye dil uzatanlar, onun bazı bâblarının (tercemelerinin) kısa, bazı bâblarının uzun olmasına, bazı bâblarında âyet bulunup bazılarında bulunmamasına bakarak, onun İmâm Buhârî tarafından değil, talebeleri veya müstensihler tarafından ikmâl edildiğini, hatta ona bazı bâbların sonradan ilâve edildiğini ileri sürmüşlerdir. Son devre gelinceye kadar hiç kimse böyle bir iddiada bulunmadığı halde, hadis karşıtları bu en sağlam hadis kitâbı hakkında kafaları karıştırmak için böyle bir yola başvurmuşlardır.

İmâm Buhârî bu şöhretli eserini on altı yılda tamamlayıp ona son şeklini vermiş, sadece sahîh hadisleri bir araya getiren bu ünlü eserini hocalarından Ahmed ibni Hanbel, Yahyâ bin Maîn ve Ali bin el-Medînî gibi devrin önde gelen hadis âlimlerine sunmuş ve onların tasvibini ve takdirini almıştır. Kendisi de kitâbını üç defa gözden geçirerek ona son şeklini verdiğini söylemiş ve bu eserini muhtelif şehirlerde -talebesi Firebrî'nin belirttiğine göre- 90.000 talebeye okutmuştur. *Sahîh-i Buhârî* üzerinde yapılan onlarca şerh

320. *Sahîh-i Buhârî* hakkında geniş bilgi için bk. **M. Yaşar Kandemir, "*el-Câmi'u's-sahih*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi***, VII, 114-123.

321. Zehebî, *Târîhu'l-İslâm* (Tedmürî), XIX, 242.

ve ihtisâr, yüzlerce çalışma, onun bizzat İmâm Buhârî tarafından yazılıp tamamlandığını göstermektedir. Bu gerçeği hadis karşıtları dışında herkes kabul etmektedir.

İmâm Buhârî eserini tamamladıktan sonra onu incelemeleri için kendisine takdim ettiği Yahyâ bin Maîn hicrî 233'te (847), Ali bin el-Medînî 234'te (849) vefat ettiğine göre, demek ki *Sahîh-i Buhârî* musannifinin vefatından en az yirmi üç yıl önce tamamlanmıştır.

Sahîh-i Buhârî'ye Müslümanların ne büyük değer verdiğini görmek için, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'ne tarafımdan yazılan el-*Câmi'u's-sahîh* maddesinde, "İslâm Dünyasındaki Yeri" başlığı altında verilen bilgiler okunabilir (VII, 117-118). Buhârî'nin bâb başlıkları hakkında ileri sürülen yersiz görüşlere cevap bulmak isteyenler de, el-*Câmi'u's-sahîh* maddesindeki "Bâb Başlıkları" kısmına bakabilirler (VII, 115).

Sahîh-i Buhârî'de Zayıf Hadis Yoktur

Hadis karşıtları, kimi kandırırsak kâr düşüncesiyle olmadık iddiâlar ileri sürmüşlerdir. Yeterli bilgisi olmayanları kandırmayı bir kazanç saymışlar, "adam sahîh hadisleri topladığını söylüyor, ama sahîh hadislerin hepsini toplamıyor" diyerek Buhârî'yi kusurlu göstermeye çalışmışlardır. Hâlbuki hadis ilmiyle az da olsa meşgul olanlar, İmâm Buhârî'nin bütün sahîh hadisleri bir araya getirmek gibi bir niyeti olmadığını bilir.

İmâm Buhârî'nin bütün sahîh hadisleri toplamadığı, kitabının adında geçen kısa ve öz anlamındaki **"muhtasar"** kelimesinden de anlaşılmaktadır. İmâm Nevevî, halk ara-

sında *Sahîh-i Buhârî* diye bilinen eserin asıl adının ***el-Câmi'u'l-müsnedi's-sahîhi'l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallahü aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*** olduğunu söylemektedir.[322] Evet İmâm Buhârî bu eserini bizzat kendisinin topladığı 600.000 hadisten seçerek meydana getirdi. Ama kitabın hacmini büyütmemek için, topladığı sahîh hadislerin tamamını kitâbına almadı. Zaten bu ünlü eseri hocası İshâk ibni Râhûye'in arzusu üzerine derlemişti. İbni Râhûye de sadece sahîh hadislerden oluşan **"muhtasar"** bir kitap yazılmasını istiyordu. İmâm Buhârî de öyle yaptı.

Şunu bir daha vurgulayalım ki, *Sahîh-i Buhârî*'nin adındaki **muhtasar** kelimesi, İmâm Buhârî'nin sahîh olan bütün hadisleri derlemeyi düşünmediğini ayân beyân göstermektedir.

Şimdi haklı olarak şu soruyu soralım:

Sahîh-i Buhârî'nin bütün sahîh hadisleri kapsamadığını söyleyerek onu tenkide yeltenenler, acaba "muhtasar" kelimesinin anlamını mı bilmiyorlar? Yoksa onlar, İmâm Buhârî'nin bütün sahîh hadisleri derlemek gibi bir düşüncesi olmadığından haberdâr mı değiller?

İmâm Buhârî'nin talebesi olan İmam Tirmizî, hocasının *Sahîh-i Buhârî*'de bulunmayan birtakım hadisleri de "sahîh" diye değerlendirdiğini söylemektedir.[323] İmam Tirmizî'nin verdiği bu bilgi de, Buhârî'nin bütün sahîh hadisleri derlemeyi düşünmediğini göstermektedir.

Meselenin bir de başka yönü vardır:

322. Nevevî, *Mâ Temessü ileyhi hâcetü'l-karî li-Sahîhi'l-Buhârî*, s. 39.
323. İbni Kesîr, *İhtisâru ulûmi'l-hadîs* (Şâkir), s. 25.

İmâm Buhârî bir hadisi kitâbına yazacağı vakit önce abdest alır, iki rekât namaz kılar, bu ihlâsı ve titizliği sebebiyle bir günde ancak iki hadisi kitâbına alırdı. Bunun içindir ki, *Sahîh-i Buhârî*'yi altmış yıllık ömrünün on altı yılında tamamladı. Ona göre 500.000 kadar sahîh hadis tarîki vardı. Şâyet bütün sahîh hadisleri bu usûlle bir kitapta toplayacak olsaydı, yaklaşık 700 sene yaşaması gerekecekti. Kaldı ki İmâm Buhârî kitâbına mükerrersiz 4.000 sahîh hadisi yazmakla yetinmedi, bu hadisleri fıkıh bâblarına göre sıraladı ve onlardan çıkardığı fıkhî meseleleri "terceme" dediğimiz bâb başlıklarında geniş geniş ele aldı. Onun içindir ki, "İmâm Buhârî'nin fıkhî görüşleri, *Sahîh*'inin bâb başlıklarında bulunur" denmiştir.

Sahîh-i Buhârî'de İnanca Aykırı Hadis Yoktur

Hadis karşıtlarının maksadı, hadislerden şüphe ettirmektir. Yaftaları da hazır: "Peygamber böyle şey söylemez; bu hadis uydurmadır." Ellerindeki ve dillerindeki bu yaftayı, karalamak istedikleri hadisin üstüne yapıştırıyorlar. Onların, inanca aykırı diye karalamak istedikleri *Sahîh-i Buhârî*'deki hadîs-i şerîflerden biri şudur:

"İnsanlar uğursuzluğun üç şeyde; **atta, kadında ve evde** bulunduğunu zannederler."[324]

İslâm öncesi Araplar uğursuzluğun yukarıda sayılan üç şeyde bulunduğuna inanırlardı. O devirde insanlar at, kadın ve ev ile hep birlikte ve âdetâ iç içe yaşadıkları için, uğursuzluğun, hayırsızlığın onlarda bulunduğunu kabul ederlerdi. Peygamber Efendimiz de bu ifâdesiyle, İslâm'da

324. Buhârî, Cihâd 47, nr. 2858.

böyle bir inancın bulunmadığını, bu anlayışın yanlış olduğunu söylemiştir.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir başka hadîs-i şerîfinde ise:

"Eğer uğursuzluk diye bir şey olsaydı, o kadında, atta ve evde olurdu" buyurmuş,[325] uğursuzluğun olmadığını, şâyet uğursuzluk olsaydı, bunu her gün birlikte yaşanılan şeylerde aramanın daha doğru olacağını hatırlatmıştır. Neden böyledir?

Çünkü kötü kadın, diliyle ve anlayışsız tavırlarıyla eşinin huzurunu kaçırır.

Kötü at huysuz olur, ona rahat binilmez.

Kötü ev ise, darlığı veya bitişiğindeki kötü komşusu yüzünden insanı rahatsız eder.

Burada sâliha bir eşe, rahat bir eve, iyi bir binite sahip olmayı mutluluk sebebi kabul eden; kötü bir eşe, kötü bir eve ve kötü bir binite sahip olmayı da mutsuzluk sebebi sayan hadîs-i şerîfi hatırlamalıdır.[326]

Uğursuzluk hakkındaki hadîs-i şerîf sahîh olduğu için, onu İmâm Mâlik, Ahmed ibni Hanbel, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de rivâyet edip kitaplarına aldıkları halde, muhaddis düşmanlarının onları değil de sadece İmâm Buhârî'yi dillerine dolamalarını acaba neye bağlamak gerekir?

Esâsen **İslâm inancında uğursuzluk anlayışının bu-**

325. Buhârî, Cihâd 47, nr. 2859.
326. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, I, 168, nr. 1445; Elbânî, *Sahîhu't-tergîb ve't-terhîb*, II, 403, nr. 1914.

lunmadığını göstermek için bu hadîs-i şerîfi kitâbına alar İmâm Buhârî'ye teşekkür etmek gerekmez mi?

Ama Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en sahîh iki kitap olarak kabul edilen[327] *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'e kara çalmaya kalkanların maksadı üzüm yemek değil, bağcıyı dövmektir.

Sahîh-i Buhârî'de kadınları aşağılayan hadisler var diye iftirâ ederek kadınları bu en güvenilir hadis kitâbından soğutmak, hadis karşıtları için çok önemli bir kazançtır. Acaba onlar: **"Kadınlara iyi davranmanızı tavsiye ediyorum; vasiyetimi tutunuz"**[328] hadîs-i şerîfinin *Sahîh-i Buhârî*'de iki yerde geçmesine ne diyecekler? Kaldı ki Müslümanların iftihâr vesilesi olan bu eserde, anne olduğu için kadının değerini gösteren ve ona iyi davranmayı emreden daha birçok hadîs-i şerîf vardır.

Sahîh-i Buhârî'deki Hadislerin Sahîh Olduğunda İcmâ Vardır

Sahîh-i Buhârî'yi gözden düşürmeye çalışanlar, onun hakkında şüphe uyandırmak için şöyle sorular soruyorlar:

"*Sahîh-i Buhârî*'deki hadislerin sahîh olduğunda icmâ varmış. Peki bu icmâ nasıl olmuş? Bütün İslâm âlimleri bir yerde toplanarak böyle bir karara mı varmışlar?"

Konuya hâkim olmayanlar için bunlar ne zihin bulandırıcı sorulardır. İcmâ hakkında bilgisi olmayanlar, demek

327. İbnü's-Salâh, *Muḳaddime* (Âişe), s. 160; Nevevî, *et-Taḳrîb*, s. 22; İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, XX, 321

328. Buhârî, Enbiyâ 1, 3331, Nikâh 80, nr. 5186.

ki icmâ böyle oluyormuş diyecekler. *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'deki hadislerin sıhhati hakkında şüpheye düşecekler.

Hadis târihinden şunu öğreniyoruz: Hadis sâhasında çok güçlü âlimler yetişmiş, bunlar bir hadisi ve o hadisi rivâyet eden râvileri değerlendirmek için sağlam ölçüler ortaya koymuşlar ve şu konularda da ittifak etmişlerdir:

İmâm Buhârî ile İmâm Müslim, bir hadisin sahîh olup olmadığını en iyi bilen iki muhaddistir. Onlar hem hadis râvilerini, hem de onların rivâyet ettiği hadisleri en mükemmel şekilde değerlendirirler.

İmâm Buhârî ile İmâm Müslim, bir hadise sahîh diyebilmek için ağır şartlar ortaya koymuşlar ve *Sahîh*'lerine hadis alırken bu şartlara uymuşlardır.

İşte bu sebeple onların *Sahîh*'leri, sahîh hadisleri ihtivâ eden iki kitap anlamında "Sahîhayn" diye meşhur olmuştur.[329]

İmâm Buhârî, birbirinden hadis rivâyet eden hoca ile talebenin birbiriyle görüşmesini ve birbirini tanıyacak kadar bir arada bulunmasını şart koşar. Bu çok ağır bir şarttır. Bu özelliği arayan başka bir muhaddis de yoktur.

İmâm Müslim bile buna lüzum görmez. O, hoca ile talebenin görüşmeleri imkân dâhilinde ise, bunu onlardan hadis rivâyet etmek için yeterli sayar. Görüldüğü üzere İmâm Buhârî bu konuda İmâm Müslim'den çok daha titizdir.

329. Bu konuda geniş bilgi için bk. **M. Yaşar Kandemir, "Sahîhayn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi***, XXXV, 527-530.

Sahîh-i Buhârî'deki hadislerin sahîh olduğunda icmâ edilmesi için, hadis karşıtlarının zannettiği gibi, bütün İslâm âlimlerinin bir yerde toplanarak karar vermesi gerekmez. Bu konuda karar verecek olanlar sadece hadis âlimleridir. Çünkü hadis konusunda söz sahibi onlardır. Eş'arî kelâmcısı ve Şâfiî fakihi ünlü âlim Ebû İshâk el-İsferâyînî (v. 418/1027), *Sahîhayn*'daki hadislerin sahîh olduğu konusunda hadis âlimlerinin ittifâkı bulunduğunu söylemektedir.[330]

Dârekutnî gibi bazı âlimler, *Sahîh-i Buhârî*'deki birkaç hadisi "Bu hadisler sahîh değildir, zayıftır" diye tenkit etmemiş, **bunlar Buhârî'nin ortaya koyduğu şartlara uymuyor** diye kanâat belirtmişlerdir.[331] Onların bu tenkitleri, ünlü İslâm âlimlerinin *Sahîh-i Buhârî* hakkındaki kanâatlerini sarsacak tenkitler değildir. Birçok âlim, *Sahîh-i Buhârî*'ye yöneltilen tenkitler konusunda son sözün yine de İmâm Buhârî'ye ait olduğunu belirtmişlerdir.

Burada bir de "müttefekun aleyh" terimini hatırlamalıyız. Bir hadis hem Buhârî hem Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer alıyorsa, bu hadise, Buhârî ile Müslim'in ittifak ettiği hadis anlamında müttefekun aleyh denir. Kelimenin lügat anlamına bakarak, böyle hadislerin, üzerinde bütün âlimlerin ittifak ettiği hadisler olduğu sanılmamalıdır. Buhârî ile Müslim'in ittifak ettiği hadisler son derece sahîh olduğu için, onları ümmetin âlimlerinin sahîh olarak gördüğü kabul edilir. Müttefekun aleyh diye nitelenen hadisler, sahîh hadislerin en üst mertebesinde yer alır.

330. İbni Hacer el-Askalânî, *en-Nüket alâ Kitâbi İbni's-Salâh*, I, 377.
331. Nevevî, *el-Minhâc şerhu Sahîhi Müslim ibni Haccâc*, I, 27.

Sahîh-i Buhârî'de İsrâiliyât'a Dâir Hadis Yoktur

Hadis karşıtları İmâm Buhârî'yi îtibarsızlaştırmak için asılsız iddiâlarda bulundukları gibi, en sahîh hadisleri ihtivâ eden *Sahîh-i Buhârî* hakkında şüphe uyandırmak için de var güçleriyle çalışıyorlar. Ve *Sahîh-i Buhârî*'de İsrâiliyât'a dâir hadisler bulunduğunu söylüyorlar.

Bir hadis kitâbında İsrâiliyât'a, yani İsrâiloğulları'na dâir rivâyetler bulunması bir kusur mudur? Elbette değildir. İmâm Buhârî, benim kitâbımdaki bütün hadisler hem sened bakımından, hem metin bakımından en sahîh hadislerdir, diyor. Mühim olan da budur. Şâyet İsrâiliyât'a dâir bir bilgi İslâm şerîatına uygunsa, bunu da Peygamber aleyhisselâm haber vermişse, o bilgiyi nakletmek niçin kusur olsun?

Bilinen bir gerçektir ki, bizden önceki peygamberlere gönderilen hükümleri, şayet dinimiz açıkça neshetmemişse, bu hükümler bizim şerîatımızda da geçerlidir.

Önce şu **"İsrâiliyât"** konusunda bilgimizi tazeleyelim:

Hz. İbrâhim'in oğlu İshâk peygamberin Ya'kūb adında bir oğlu vardı. O da babası ve dedesi gibi peygamberdi. Hz. Yûsuf'un babası olan Hz. Ya'kūb'dan söz ediyoruz. Hz. Ya'kūb'un bir adı da **İsrâîl** idi. Yahudîler ona nispet edilir ve bundan dolayı kendilerine "İsrâiloğulları" denir. Demek ki İsrâiloğulları, Hz. Ya'kūb'un oğulları demekmiş.

İsrâiloğulları ifâdesini öğrendik, peki "İsrâiliyât" nedir?

Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarında veya daha başka kaynaklarda İsrâiloğulları ve onların kültürleriyle ilgili olarak nakledilen kıssalara, olaylara ve bilgilere "İsrâiliyât" denir.

İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerle ilgili haberler hem Kur'ân-ı Kerîm'de, hem de hadîs-i şerîflerde geçer. Bu haberler daha çok İsrâiloğulları'na gönderilen peygamberlerin, günahkârlara yaptıkları uyarılar ve verdikleri cezalar hakkındadır.

İsrâiloğullarına dâir bu haberler, Kur'ân-ı Kerîm'de ve sahîh hadislerde geçiyorsa elbette doğrudur. Kur'ân-ı Kerîm ve sahîh hadislerde geçmeyen İsrâiliyât konuları ise, genellikle zayıf, asılsız ve uydurma hikâyelerdir.

Peygamber Efendimiz bize:

"İsrâiloğulları şöyle diyor, böyle diyor diye onların ibretli kıssalarını rivâyet edebilirsiniz; bunda bir sakınca yoktur"[332] buyurduğuna göre, İsrâiliyât'a dâir haberler elbette rivâyet edilebilir. Ama bu haberleri; şurası doğrudur, burası yanlıştır diye değerlendirmek doğru değildir. Çünkü Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem: **"Ehl-i Kitâb'ı ne doğrulayın, ne de yalanlayın.** Biz Allah'a ve bize indirilene îmân ettik deyin!"[333] buyurmaktadır. Esâsen biz, Tevrât'ta geçen haberlerin doğru olduğunu da, yanlış olduğunu da bilemeyiz. Bize düşen o konuda susmak, diğer bir ifâdeyle "tevakkuf" etmektir.

İsrâiloğullarıyla ilgili her bilgi, bu İsrâiliyât'tır diye atılamaz ve uydurma sayılamaz. Çünkü İsrâiliyât içinde sahîh olan, dinimize ve şerîatımıza ters düşmeyen bilgiler vardır. Bunları rivâyet etmekte bir sakınca yoktur.

Peki, hadis karşıtları bu konuda ne diyor ve ne yapmak istiyor?

332. Buhârî, Enbiyâ 50, nr. 3461.
333. Buhârî, Tefsîr 2/11, nr. 4485.

Sahîh-i Buhârî'de bulunan Yahudilerle ilgili bir hadis, şâyet İslâmiyet ile şereflenen Abdullah ibni Selâm, Kâ'bü'l-Ahbâr ve Abdullah ibni Vehb gibi Yahudi asıllı Müslümanlar tarafından rivâyet edilmişse, o hadis İsrâiliyât'tandır ve o hadise güvenilemez. Böyle diyorlar.

Burada hadis karşıtlarının dillerine doladıkları ve İsrâiliyât'tan saydıkları *Sahîh-i Buhârî* hadislerinden üçünü, kısaca ele alalım.

■ Resûl-i Ekrem'in Peygamberliğini Müjdeleyen Hadis

Hadis karşıtları, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin Peygamber olarak geleceğini müjdeleyen Tevrât'taki haberleri İsrâiliyât'tan sayıyorlar. *Sahîh-i Buhârî*'deki şu hadîs-i şerîfi buna misâl olarak zikredelim:

Ünlü sahâbî Abdullah ibni Amr ibni Âs'a, Peygamber-i Zîşân Efendimizin Tevrât'taki özelliklerini sordular. O da şunları söyledi:

"Resûl-i Ekrem, Kur'ân-ı Kerîm'deki bazı özellikleriyle Tevrât'ta şöyle anlatılmıştır: 'Ey Peygamber, Biz seni bir şâhit, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik. Aynı zamanda ümmîlere sığınak yaptık. Elbette sen Benim kulum ve elçimsin. Ben sana Mütevekkil adını verdim. Bu Peygamber kötü huylu, katı kalpli, çarşı pazarda bağırıp çağıran biri değildir. Kötülüğe kötülükle karşılık vermez; aksine affeder, bağışlar. Allah doğru yoldan sapan milleti (Arapları), onun yol göstermesiyle, lâ ilâhe illallah diyerek

doğru yola iletmedikçe rûhunu almaz. Allah, bu Kelime-i tevhîd ile kör gözleri, sağır kulakları ve kapalı gönülleri açacaktır"[334]

Hadis karşıtları bu hadîs-i şerîfi iki açıdan reddediyor ve diyorlar ki:

Bu hadisi rivâyet eden Abdullah ibni Amr ibni Âs, Yahudi iken Müslüman olan Kâ'bü'l-Ahbâr'dan rivâyette bulunmuştur. Bu sebeple onun rivâyetleri makbûl değildir. Bir de bu hadiste Tevrât'tan nakil yapılıyor.

Burada onlara şunu sormak lâzım: Kabul etmediğiniz bu hadiste verilen bilgi, Kur'ân-ı Kerîm âyetiyle aynı mânâda ise ve âyet-i kerîme, Resûl-i Ekrem'in özelliklerinin Tevrât ve İncil'de bulunduğunu belirtiyorsa buna ne diyeceksiniz? İşte A'râf sûresinin 157. âyet-i kerîmesi:

"Onlar, ellerindeki Tevrât ve İncil'de özelliklerini yazılı buldukları o elçiye, okuma-yazma bilmeyen o Peygamber'e uyarlar. Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten sakındırır; iyi ve temiz şeyleri onlara helâl, pis şeyleri ise haram kılar, daha önce üzerlerinde bulunan ağır yükleri indirir, sırtlarındaki zincirleri çözer. Ona îmân eden, onu destekleyen, düşmanlarına karşı ona yardım eden ve kendisine indirilen nûra uyan kimseler, kurtuluşa erenlerin tâ kendileridir."

Görüldüğü üzere yukarıda zikrettiğimiz hadîs-i şerîf bu âyet-i kerimeyle aynı mânadadır. O hadisin Tevrât'taki bir bilgiyi bize aktarması ve o bilginin Kâ'bü'l-Ahbâr'dan veya bir başkasından rivâyet edilmesi neyi değiştirir?

334. Buhârî, Büyû' 50, nr. 2125, Tefsîr 48/3, nr. 4838.

Şunu da unutmamak gerekir: Bizim dinimiz, daha önceki dinleri ve şerîatları iptal etmek için gelmiştir. Şâyet o dinlerin bizim dinimize ve şerîatımıza uygun yanları varsa, bunların hadîs-i şerîflerde belirtilmesinde hiçbir sakınca olamaz.

Bizim dinimiz ve Peygamberimiz, o devirdeki Yahudilerden Müslüman olmalarını istemiyor muydu? Elbette istiyordu. Abdullah ibni Selâm, Kâ'bü'l-Ahbâr ve Abdullah ibni Vehb gibi insanlar da, Allah'ın ve Peygamber'in dâvetini kabul etmişler ve İslâmiyet ile şereflenmişlerdir. Yahudi asıllı oldukları için onların rivâyet ettiği hadislerden niçin şüphe edelim? Bu haksızlık olmaz mı?

Kâ'bü'l-Ahbâr'ın haksız yere nasıl itham edildiğini, Ebû Hüreyre'nin "İsrâiliyât Rivâyet Etmekle Suçlanması" başlığı altında göstermeye çalışmıştık.

■ İsrâ ve Mi'râc Hadisi

Hadis karşıtları, İsrâ ve Mi'râc olayında, Mi'râc dönüşü Resûl-i Ekrem'in Hz. Mûsâ ile görüşmesini ve Hz. Mûsâ'nın ona: "Ümmetin elli vakit namazı kılamaz, bunu azaltması için Allah Teâlâ'ya niyâzda bulun!" demesini, İsrâiliyât'tandır diye tutturuyorlar.

Niçin böyle yapıyorlar? Çünkü onlara göre burada Hz. Mûsâ öne çıkarılıyor, ona üstün bir değer verilmiş oluyor; bu bile bu hadisin İsrâiliyât'tan olduğunu açıkça gösteriyor.

Böyle düşünenlerdeki mantığa dikkat eder misiniz! Bu mantığa göre, geçmiş peygamberlerin kıssalarının anlatıl-

dığı bütün hadisleri de İsrâiliyât'tan saymak gerekecektir. Bu durumda onlara şunu soralım:

Kur'ân-ı Kerîm'de de birçok peygamberin kıssası anlatılmaktadır. Bunlar arasında İsrâiloğulları'na gelen peygamberlerin kıssaları da vardır. Bu âyetler de mi İsrâiliyât'tan sayılacaktır?

İsrâ ve Mi'râc hadisini rivâyet edenler arasında Kâ'bü'l-Ahbâr da yok, Yahudi iken Müslüman olan diğer sahâbî ve tâbiîler de yok. Bu hadîs-i şerîfi, Yahudilik'le ilgisi olmayan yirmiden fazla sahâbî rivâyet etmiştir. Onlardan rivâyet edenler arasında da Yahudi asıllı biri yoktur. Şâyet olsaydı, Mi'râc olayına Hz. Mûsâ'yı onların sokuşturduğunu söyleyebilirlerdi. Böyle bir şey olmadığına göre, bu hadîs-i şerîfin nesine itiraz ediyorlar?

Rabbim onlara akıl ve iz'ân versin...

Bu konu İsrâ ve Mi'râc bahsinde ele alınacaktır.

■ Üç Mescid Hadisi

Hadis karşıtlarının İsrâiliyât'tan olduğunu, dolayısıyla uydurulduğunu ileri sürdükleri *Sahîh-i Buhârî* hadislerinden üçüncüsü şu hadîs-i şerîftir:

"Namaz kılıp ibadet etmek için sadece şu üç mescide seyahat edilebilir: Mescid-i Haram (Kâbe), Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Aksâ."[335]

Bu hadîs-i şerîfi İsrâiliyât'tan saymalarının tek sebebi, orada Mescid-i Aksâ'nın fazîletinden bahsedilmesidir.

335. Buhârî, Fazlü's-salât 1, nr. 1189; Müslim, Hac 511, nr. 1397.

Mescid-i Aksâ'nın Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilmesi, onun değerini ve fazîletini kabul etmek için yeterli değil midir? Yüce Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

"Gecenin bir bölümünde kulu Muhammed'i, kendisine bazı mûcizelerimizi göstermek için Mescid-i Harâm'dan alıp **çevresini mübârek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya** götüren Allah, her türlü kusurdan ve ortaktan münezzehtir."[336]

Mescid-i Aksâ bütün peygamberlerin kıblesidir.

Bu mübârek mescid, Kâbe'den sonra, Hz. Ya'kūb tarafından yeryüzünde yapılan ikinci mescittir; Hz. Süleyman tarafından da yenilenmiştir.

Peygamber Efendimiz ve ashâbı, namazlarını on aydan fazla bir zaman Mescid-i Aksâ'ya yönelerek kılmışlardır.

İşte Mescid-i Aksâ böylesine fazîletlidir. Şu halde Mescid-i Harâm, yani Kâbe ve Mescid-i Nebevî'den sonra orada namaz kılmaya teşvîk eden *Sahîh-i Buhârî* hadisini İsrâiliyât'tan saymanın tutarlı bir yanı yoktur.

336. İsrâ 17/1.

Bu Bahisten Şunları Öğrendik:

1. İmâm Buhârî, bugün Özbekistan Cumhuriyeti'nin sınırları içinde bulunan Buhârâ'da doğdu. İran asıllı değildi. Hadis karşıtlarının ileri sürdüğü gibi o, İran İmraparatorluğunu yıktıkları için Müslümanlardan intikam almayı düşünen, bunun için de hadis uyduran biri kesinlikle değildi.

2. **Müslümanlar İran'ı fethettiler, ama İran halkını zorla Müslüman yapmadılar. İranlılar, kendi istekleriyle Müslüman oldular ve yine kendi toprakları üzerinde hayatlarını devam ettirdiler.**

3. Buhârî'den önce hadislerin yazılmadığı, Buhârî'nin, uydurduğu hadisleri bir kitapta topladığı iddiası, hiçbir delile dayanmayan bir yalandır. Hadisler Peygamber Efendimiz zamanında yazılmaya başlandı. Buhârî'den çok önce bu hadisler derlenip kitaplaştırıldı.

4. **Sahîh hadislerde belirtildiği üzere Mehdî, Peygamber Efendimizin soyundan müttakî bir insandır. Âhir zamanda zulüm çoğaldığında ortaya çıkacak ve yeryüzünde adâleti hâkim kılacaktır.**

5. İmâm Buhârî hem senedi, hem de metni sağlam olan hadisleri kitabına aldı. Kur'ân-ı Kerîm'e ve diğer sahîh hadislere ters düşen hiçbir hadisi Sahîh'ine almadı. Zaten o, sened tenkidinde olduğu gibi, metin tenkidinde de uzmandı.

6. **"100 sene sonra, bugün yeryüzünde olanlardan hiç**

kimse hayatta kalmayacaktır" hadisi sahîhtir. Bu hadis, 100 sene sonra kıyâmetin kopacağı anlamında değil, Peygamber aleyhisselâmın zamanında yaşayanların, 100 sene sonra hayatta olmayacağı anlamındadır.

7. İmâm Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*'ini tamamladıktan sonra onu devrin ünlü hadis âlimi olan hocalarına sunmuş, takdirlerini kazanmış, daha sonra eserini üç defa gözden geçirerek ona son şeklini vermiş ve kitabını binlerce talebesine okutmuştur.

8. İmâm Buhârî, bütün sahîh hadisleri derlemeyi değil, sahîh hadislerden oluşan muhtasar bir kitap yazmayı hedeflediği için *Sahîh-i Buhârî* bütün sahîh hadisleri ihtivâ etmez.

9. İmâm Buhârî bir hadisi kitabına yazacağı vakit abdest alır, iki rekât namaz kılardı. Bu sebeple bir günde ancak iki hadis yazardı. Bu yöntemle *Sahîh-i Buhârî*'yi on altı yılda tamamladı.

10. Kötü niyetli kimseler, uğursuzluğun üç şeyde bulunduğuna dâir hadisi ileri sürerek, '*Sahîh-i Buhârî*'de İslâm inancına aykırı hadisler var' diyorlar. Hâlbuki İmâm Buhârî, İslâm dininde, Câhiliye halkının inandığı gibi bir uğursuzluk anlayışı bulunmadığını göstermek için bu hadisi kitabına almıştır.

11. Uğursuzluk konusundaki hadisi göstererek, Peygamber aleyhisselâmın kadına değer vermediğini ileri sürüyorlar. **"Kadınlara iyi davranmanızı tavsiye ediyorum; vasi-**

yetimi tutunuz" buyuran bir Peygamber'in böyle bir şey yapması mümkün müdür? Resûl-i Ekrem'in kadına, anne olduğu için üstün bir yer verdiğine dâir pek çok hadisi vardır.

12. *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'deki hadislerin sahîh olduğu konusunda İslâm âlimleri görüş birliği etmiştir. Bu konuda icmâ vardır derken kastedilen budur.

13. İsrâiliyât denince akla üç türlü rivâyet gelir. Biri şeriatımıza uygun olanlardır; bunları rivâyet etmekte sakınca yoktur. İkincisi Kur'ân-ı Kerîm'e ve sahîh sünnete aykırı olanlardır; bunlar kesinlikle rivâyet edilemez. Üçüncüsü de Kur'ân-ı Kerîm ve sahîh sünnette konu edilmeyen rivâyetlerdir; bu rivâyetlere de güvenilemez.

14. *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'de geçen İsrâiloğulları'na dâir hadisler, Kur'ân-ı Kerîm'e ve sünnet-i seniyyeye uygundur. Bu sebeple onları rivâyet etmekte hiçbir sakınca yoktur.

15. İsrâ ve Mi'râc hadislerini İsrâiliyât'tan saymak mantıklı değildir. Bu hadisleri rivâyet eden yirmiden fazla sahâbî arasında, Yahudi iken Müslüman olan bir kimse bulunmamaktadır.

16. Üç mescide (Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Aksâ) ibadet etmek için seyâhat edilebileceğini belirten *Sahîh-i Buhârî* hadisinde Mescid-i Aksâ adı geçiyor diye, o hadisi İsrâiliyât'tan saymak da son derece anlamsızdır.

İSRÂ VE Mİ'RÂC HADİSİ

Hadis inkârcıları en sahîh hadisleri bile kabul etmiyorlar. Mi'râc olayı için, hâşâ o bir "tiyatro"; o bir "senaryo" diyorlar. Edeb duygusunu büsbütün yitirenler ise, Peygamber Efendimizin, elli vakit namazı azaltması arzûsuyla Cenâb-ı Hakk'ın huzûruna birkaç defa çıkmasına "çingene pazarlığı" deme küstahlığını gösteriyorlar.

"Utanmadıktan sonra dilediğini yap!"[337] hadîs-i şerîfinin de gösterdiği üzere utanmazlığın sınırı yoktur.

Şimdi hadis karşıtlarının, ancak şeytanın aklına gelebilecek iddia ve itirazlarına cevap vermeye çalışalım. Onların bu hadîs-i şerîfi bahâne ederek hadis ve sünnetin tamamı hakkında şüphe uyandırmaya çalıştıklarını da hiçbir zaman unutmayalım.

İsrâ ve Mi'râc Hadisi Sahîh ve Mütevâtirdir

Konuya bir soruyla girelim:

İsrâ ve Mi'râc olayı niçin meydana geldi?

Bu sorunun kısa cevabı şudur: Allah Teâlâ, Resûl-i Ekrem'ine, Peygamber olduğunu iyice hissettirmek, onun îmânını güçlendirmek ve kalbini ferahlatmak için İsrâ ve

337. Buhârî, Enbiyâ 54, nr. 3483, Edeb 78, nr. 6120.

Mi'râc olayını yaşattı. Çünkü Allah'ın Resûlü, bu olaydan bir süre önce sevgili hayat arkadaşı Hz. Hatice'yi ve onu müşriklere karşı koruyan amcası Ebû Tâlib'i kaybettiği için çok hüzünlüydü.

İsrâ ve Mi'râc olayı, meydana geldiği günden îtibaren İslâm ve Peygamber düşmanlarının saldırısına hedef olmuştur. Onlar, İslâmiyet hakkında şüphe uyandırmak ve Allah'ın gönderdiği değerleri değersiz göstermek için, özellikle İsrâ ve Mi'râc hadislerine saldırmış ve onları inkâra yeltenmişlerdir. Bu konudaki hadislerin hem sahîh, hem mütevâtir olması, bu sebeple de en sahîh hadis kitaplarında yer alması hadis karşıtlarının hücumunu azaltmamıştır.

Mi'râc Nasıl Oldu?

Şimdi Mi'râc hadisinin, kısa ve özlü bir şekilde anlatıldığı *Sahîh-i Müslim*'deki rivâyeti okuyalım.

Enes ibni Mâlik radıyallahu anhın rivâyet ettiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Bana Burak getirildi. Burak, beyaz renkli, eşekten büyük, katırdan küçük, ayağını gözünün gördüğü yere basan güzelce bir hayvandır. Ona binip Beytülmakdis'e (Kudüs'e) vardım ve Burak'ı daha önce diğer peygamberlerin bağladığı halkaya bağladım. Mescid-i Aksâ'ya girip iki rek'at namaz kıldıktan sonra dışarı çıktım.

O sırada Cebrâil, birinde şarap, diğerinde süt bulunan iki bardak getirdi. Ben içinde süt olan bardağı aldım. Bunun üzerine Cebrâil bana: "Fıtrata uygun olanı seçtin" dedi.

Sonra Burak bizi semâya çıkardı. Cebrâil semâ kapı-

sının açılmasını istedi. Kapının bekçisi olan melekle şöyle konuştular:

"Sen kimsin?"

"Cebrâil."

"Yanındaki kim?"

"Muhammed."

"Onun semâya çıkmasına izin verildi mi?"

"Evet, izin verildi."[338]

Bunun üzerine bize semânın kapısı açıldı. Bir de baktım ki, **Âdem aleyhisselâm** orada. Bana "Merhaba" dedi ve hayır duâ etti.

Sonra Burak bizi ikinci kat semâya çıkardı. Cebrâil, semâ kapısının açılmasını istedi. Kapının bekçisi olan melekle aralarında şu konuşma geçti:

"Sen kimsin?"

"Cebrâil."

"Yanındaki kim?"

"Muhammed."

"Onun semâya çıkmasına izin verildi mi?"

"Evet, izin verildi."

Bize semânın kapısı açıldı. Bir de baktım ki, iki teyze çocuğu olan **Meryem oğlu Îsâ ile Zekeriyâ oğlu Yahyâ**

338. Cebrâil aleyhisselâm hiç âdeti olmadığı şekilde izin isteyince, yanında bir başkası olduğunu anladılar ve "Yanındaki kim?" diye sordular.

orada. Allah'ın selâmı üzerlerine olsun. Bana "Merhaba" dediler ve hayır duâ ettiler.

Sonra Burak bizi üçüncü kat semâya çıkardı. Cebrâil yine konuşup izin aldı ve semânın kapısı açıldı. Bir de baktım ki **Yûsuf aleyhisselâm** orada. Meğer ona güzelliğin yarısı verilmiş. Benimle merhabalaştı ve hayır duâ etti.

Ardından Burak bizi dördüncü kat semâya çıkardı. Resûl-i Ekrem Efendimiz, semânın girişindeki izin alma olayını anlattıktan sonra şunu söyledi:

Bir de ne göreyim, **İdris aleyhisselâm** orada değil mi? O da benimle merhabalaştı ve hayır duâ etti. Allah Teâlâ onun hakkında "Onu yüce bir mertebeye çıkarmıştık (وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا)"[339] buyurmuştur.

Ardından Burak bizi beşinci semâya çıkardı. (Peygamber Efendimiz, beşinci semâya girmek için yapılan aynı konuşmayı anlattıktan sonra şunu söyledi): Bir de ne göreyim, **Hârûn peygamber** orada değil mi? Bana merhaba dedi ve hayır duâ etti.

Daha sonra Burak bizi altıncı semâya çıkardı. İçeri girmek için yine aynı konuşmalar yapıldı. Bir de baktım ki **Hz. Mûsâ** orada. Hz. Mûsâ benimle merhabalaştı ve hayır duâ etti.

Ondan sonra Burak bizi yedinci semâya çıkardı. (Efendimiz Semânın girişinde yapılan konuşmaları anlattıktan sonra şunu söyledi):

Bir de baktım ki **İbrâhim aleyhisselâm**, sırtını **Beyt-i Mâmur**'a dayamış vaziyette orada duruyor. (İçinde melek-

339. Meryem 19/57.

lerin ibadet ettiği) Beyt-i Mâmur'u, her gün yetmiş bin melek ziyaret ediyor, oradan çıkan bir daha oraya girmiyordu.

Sonra beni **Sidretü'l-müntehâ**'ya götürdü. Baktım ki, Sidretü'l-müntehâ yaprakları fil kulakları, meyveleri testi gibi bir ağaç. Bu ağacı Cenâb-ı Hakk'ın nûru kaplayıp aydınlattığı için, halden hale girmektedir. Allah'ın yarattıklarından hiçbiri onun güzelliğini anlatamaz.

Derken Allah Teâlâ bana vahyedeceği şeyleri vahyetti. Bir gün ve bir gecede bana **elli vakit namazı farz kıldı**. Sonra oradan Hz. Mûsâ'nın yanına indim. Onunla aramızda şu konuşma geçti:

"Rabbin ümmetine neleri farz kıldı?"

"Elli vakit namazı."

"Sen tekrar Rabbinin huzûruna dön ve O'ndan bu farzı hafifletmesini niyâz et. Çünkü ben İsrâiloğulları'nda denediğim için biliyorum, bu görevi yerine getirmeye senin ümmetinin gücü yetmez."

Resûl-i Ekrem Efendimiz sözüne şöyle devam etti:

"Ben yine Rabbimin huzûruna çıkıp: 'Yâ Rabbî! Ümmetimin yükünü hafiflet!" diye niyâz ettim. Rabbim beş vakti hafifletti. Tekrar Mûsâ'nın yanına dönüp: 'Rabbim beş vakti bağışladı' dedim. Mûsâ:

"Ümmetin buna da dayanamaz. Sen yine Rabbine dön ve O'ndan namaz borcunu hafifletmesini iste!" dedi.

Ben bu şekilde birkaç defa daha Yüce Rabbimin huzûruna çıktım, tekrar Mûsâ'nın yanına döndüm. Sonunda Yüce Rabbim şöyle buyurdu:

"Muhammed! Bir gün ve bir gecede beş vakit namazı farz kıldım. Her bir vakte de on sevap vereceğim. Böylece elli vakit namaz borcu ödenmiş olacak.

Bir iyilik yapmak isteyip de yapamayana bir iyilik sevâbı yazılır. Onu yapana ise on iyilik sevâbı yazılır.

Öte yandan bir kötülük yapmak isteyip de onu yapmaktan vazgeçene hiçbir günah yazılmaz. Ama düşündüğü o kötülüğü yaparsa, ona sadece bir günah yazılır."

Peygamber Efendimiz sözüne şöyle devam etti:

"Bu görüşmenin ardından inip Mûsâ peygamberin yanına vardım ve durumu haber verdim. Mûsâ yine bana:

"Tekrar Rabbinin huzûruna dön ve O'ndan bu farzı hafifletmesini niyâz et!" dedi. Ben de:

"Rabbimin huzûruna, artık O'ndan utanacak kadar çok çıktım" dedim.[340]

Sahîh-i Buhârî'deki Mi'râc hadisinde, Mi'râc başlamadan önce Peygamber Efendimizin kalbinin yarılıp, altın bir tastaki îmân ve hikmetle doldurulduğu belirtilir.[341]

İsrâ, yani Mekke'den Kudüs'e kadar olan gece seyâhatinin peygamberlikten sonra bir defa olduğu belirtilmekte, Mi'râc'ın ise, biri peygamberlikten önce olmak üzere üç defa meydana geldiği rivâyet edilmektedir.

340. Müslim, Îmân 259, nr. 162.
341. Buhârî, Tevhîd 37, nr. 7517.

Ruh ile mi, Beden ile mi, Uykuda mı, Uyanıkken mi?

Ashâb ve tâbiîn başta olmak üzere İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu **Mi'râc'ın hem ruh, hem de bedenle ve uyanıkken** olduğu görüşündedir. Sebebi de, bu konuda pek çok delil bulunmasıdır.

Öte yandan Mi'râc'ın sadece ruh ile olduğunu kabul edenler yanında, onun uykuda meydana geldiğini ileri sürenler de vardır.

Ünlü âlim Kādî İyâz (v. 544/1149), *Şifâ-i Şerîf* adlı eserinde, Mi'râc hakkındaki bütün görüşleri bir araya getirmiş, en sonunda da İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğunun (cumhûrun), Mi'râc hâdisesinin hem ruh, hem de bedenle yapıldığı görüşünde olduğunu ortaya koymuştur.[342] Bu konuda geniş bilgi edinmek isteyenlere *Şifâ-i Şerîf Şerhi*'ne başvurmalarını tavsiye ederiz. Bazı kardeşlerimizin bu imkânı bulamayabileceği düşüncesiyle *Şifâ-i Şerîf Şerhi*'nden kısa bir bölümü buraya aktaralım:

"Bu görüşlerden doğru ve sahîh olanı, en doğrusunu yine de Allah bilir, Mi'râc'ın baştan sona kadar, Resûlullah uyanıkken, onun bedeni ve rûhu ile yapıldığıdır. Âyet-i kerîme, sahîh hadisler ve bunların birbiriyle mukayesesi de bunu gösterir. Delilleri birbiriyle bağdaştırma imkânı bulundukça, metinden anlaşılan mânâ bırakılıp mecâza ve te'vile gidilmez.

Mi'râc'ın, Peygamber Efendimizin bedeni ve rûhu ile uyanıkken olması, aklen ve dinen muhal değildir. Şâyet

342. Mehmet Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 393-430.

Mi'râc uyanıkken değil de uykuda olsaydı, Cenâb-ı Hak: "Bir gece kulunu Mescid-i Harâm'dan alıp Mescid-i Aksâ'ya götürdü" demek yerine, "Bir gece kulunun rûhunu götürdü" derdi. Ama öyle dememiş, "kulunu götürdü" demiştir.

"Göz ne şaştı, ne de haddinden aştı."[343] âyet-i kerîmesi de Mi'râc'ın rûh ile değil, beden ile olduğunu gösterir.

Eğer Mi'râc uykuda meydana gelseydi, bu, Resûlullah'ın peygamberliğine bir delil ve mûcize olmazdı. Üstelik **kâfirler de uykuda meydana gelen böyle bir olayı yadırgamaz, Resûlullah Efendimiz'i yalanlamazlardı; îmân henüz gönüllerine yerleşmeyen yeni Müslümanlar da Mi'râc'ı duyunca dinden dönmez, kendilerini azâba sürükleyecek büyük bir günahı işlemezlerdi. Çünkü bu tür rüyâlar hiçbir zaman yadırganmaz.**

Mekkeliler, Mi'râc olayını duydukları zaman, Resûlullah Efendimizin bedeniyle ve uyanıkken meydana gelen bir olaydan bahsettiğini anladılar. Enes ibni Mâlik'in rivâyet ettiği hadiste geçtiği üzere, **Peygamber aleyhisselâmm Beytülmakdis'te, diğer rivâyetlerde ise semâda peygamberlere namaz kıldırması, Cebrâil aleyhisselâmm ona Burak'ı alıp getirmesi, göklere yükselip semâ kapılarının açtırılması istendiği zaman, meleklerin Cebrâil'e "Yanındaki kim?" diye sorması, onun "Muhammed" diye cevap vermesi, Peygamber Efendimizin diğer peygamberlerle karşılaşıp konuşması, peygamberlerin ona hoş geldin demesi, beş vakit namazın farz kılınması meselesinde Hz. Mûsâ ile konuşması,** işte bütün bunlar Mi'râc'ın uyanıkken ve bedenle meydana geldiğini göster-

343. Necm 53/17.

mesi sebebiyle, bu olayı duyanlar büyük bir imtihân geçirmişlerdir.

Mi'râc'ın anlatıldığı bir hadiste Resûl-i Ekrem Efendimizin: **"Cebrâil elimi tuttu ve beni semâya çıkardı" diye söze başlayıp "Cebrâil beni öyle yüksek bir yere çıkardı ki, orada kazâ ve kaderi yazan kalemin cızırtılarını duymaya başladım"**[344] **buyurması, onun Sidretü'l-müntehâ'ya varıp cennete girmesi ve haber verdiği şeyleri orada görmesi** de Mi'râc'ın hem ruh hem de bedenle olduğunu gösterir."[345]

Fakihlerin, muhaddislerin, müfessirlerin ve kelâm âlimlerinin büyük çoğunluğu, Mi'râc hâdisesinin hem ruh, hem de bedenle yapıldığını kabul etmiştir.

Bu konuyu bitirirken şu hususları tekrar hatırlatalım:

Mi'râc bir başka âlemde meydana gelmiştir. O âlemin kanunları, bizim yaşadığımız hayatın kanunlarından farklıdır.

Balıklar suda yaşar ve orada mutlu bir hayat sürer. Karada yaşayanlar suya atılsa, onlar da orada ölür.

Mi'râc olayını kabul etmeyenler, bildikleri fizik kanunlarına göre konuşuyorlar. Allah Teâlâ'nın bilmediğimiz kanunları da yaratmış olabileceğini akıllarına bile getirmiyorlar.

Şunu tekrar söyleyelim ki, Peygamber Efendimiz, mirâca bedeniyle ve ruhuyla gittiğini söylediği için müşrikler ona

344. Buhârî, Salât 1, nr. 349, Hacc 76, nr. 1636, Enbiyâ 5, nr. 3342; Müslim, Îmân 263, nr. 163.
345. Mehmet Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 397-398.

inanmadılar. Bu olay rüyada meydana gelmiş olsaydı, ona hiç kimse itiraz etmezdi; yolda gördüğü kervanları sormaz, ondan Mescid-i Aksâ'yı kendilerine anlatmasını istemezlerdi.

Peygamber Efendimizin Göğsünün Yarılması Meselesi

Hadis karşıtları, meleklerin muhtelif zamanlarda Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin göğsünü yarıp kalbini güçlendirecek bir işlem yapmasını kabul etmiyorlar. Bir belgeye dayandıkları için değil, akılları böyle bir şeye yatmadığı için karşı çıkıyorlar. "Bu işlem neden bir defa değil de, birkaç defa olsun, bir defa yapılması yetmiyor mu?" diyorlar. Allah Teâlâ'nın buna neden gerek duyduğunu, bu işin bir hikmeti olup olmayacağını düşünmüyorlar.

Nebîler Sultânı Efendimiz, çocukluğunda, Benî Saîde kabilesinde süt annesinin yanında bulunduğu günlerde, çocuklarla oynadığı sırada Cebrâil aleyhisselâm onun yanına geldi, kendisini yere yatırdı, göğsünü yardı, oradan bir kan pıhtısı çıkardı ve: "Şeytanın senden olan nasibi işte budur" dedi. Kalbini altın bir tasın içinde zemzem ile yıkadıktan sonra yerine koydu ve kapattı.[346] Hadîs-i şerîfte ifâde edildiği üzere bu işlem, Fahr-i Kâinât Efendimiz'i **şeytanın şerrinden korumak** içindi.

Bu işlem, Kâinâtın Efendisi'ne peygamberlik verileceği sırada ikinci defa yapıldı. Böylece onun **peygamber ahlâkına ve özelliklerine sahip olması sağlandı; kalbi de vahyin ağırlığına dayanabilecek güce kavuşturuldu.**

346. Müslim, Îmân 261, nr. 162; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, III, 149, 288.

Üçüncü işlem de Mi'râc'a çıkmadan önce, **Rabbi'nin huzûrunda durabilecek ve O'nunla konuşabilecek kıvâma gelmesi** için yapıldı.

Demek oluyor ki, Mi'râc'a çıkmadan önce de Peygamber aleyhisselâmın göğsü yarılıp kalbi güçlendirildi. Bu konudaki hadisler *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim* başta olmak üzere güvenilir hadis kitaplarımızda bulunmaktadır.

Mi'râc Nereden Başladı?

Mi'râc hâdisesinin meydana geldiği gün, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem amcasının kızı Ümmü Hânî'nin evinde uyuyordu. Onun bu evi kastederek "evimin tavanı yarıldı" demesine de takılan hadis karşıtları, *o ev kendi evi miydi, yoksa Ümmü Hânî'nin evi miydi, burası da karışık* diyorlar.

Mi'râc'a dâir rivâyetlerde çelişki arayanlar, bu rivâyetlerdeki aynı anlama gelen kelimelerde de kusur arıyorlar. Peygamber Efendimiz, Mi'râc'ın başladığı yerden söz ederken, kimi rivâyetlerde onun: "ben Hatîm'de uyurken", kiminde de: "ben Hicr'de uzanmışken" buyurduğu belirtiliyor. Hadis karşıtları hemen itirazı basıyorlar: "Hicr'de mi, Hatîm'de mi?" diyorlar. Hâlbuki bu farklı kelimelerle Kâbe'nin bitişiğinde ve Altınoluk'un altında bulunan yer kastediliyor. Bunun neresinde çelişki var?

Peygamberlerin Semâdaki Yerleri

Yukarıda zikrettiğimiz hadîs-i şerîfe göre, Peygamber Efendimiz 1. semâda Hz. Âdem, 2. semâda Hz. Îsâ ile

Hz. Yahyâ, 3. semâda Hz. Yûsuf, 4. semâda Hz. İdrîs, 5. semâda Hz. Hârûn, 6. semâda Hz. Mûsâ, 7. semâda ise Hz. İbrâhim ile görüştü.

Yine sahîh olan bir diğer rivâyete göre, hadisin tâbiîn-den olan râvisi, Peygamber Efendimizin 2. semâda İdrîs, 4. semâda Hârûn, 5. semâda hangi peygamberin olduğunu hatırlamadığını, 6. semâda İbrâhim, 7. semâda ise Mûsâ peygamber ile görüştüğünü söylemiştir.

Bir başka rivâyette peygamberlerin adları verilmiş, fa-kat onların hangi semâda bulundukları söylenmemiştir.

Bu rivâyetlerde üzerinde en çok durulan 6. ve 7. semâ-larda Hz. İbrâhim'in mi, yoksa Hz. Mûsâ'nın mı bulundu-ğudur.

Bu durumu yorumlayan bazı âlimler, şayet Mi'râc iki defa olmuşsa, Resûl-i Ekrem birincisinde bu peygamberleri kendi yerlerinde görmüş, ikincisinde ise onları kendi yerle-rinde değil de, o an için bulundukları yerde görmüş olabilir demişlerdir.

En çok Hz. İbrâhim ile Hz. Mûsâ'nın yerleri tartışma konusu olduğu için, bazı hadis şârihleri şöyle demiştir:

Mi'râc'ın bir defa olduğunu kabul etsek bile, Resûl-i Ekrem Efendimiz Mi'râc'a çıkarken Hz. Mûsâ ile 6. semâ-da, Hz. İbrâhim ile 7. semâda görüşmüş olabilir. İnerken ise Hz. Mûsâ ile 7. semâda, Hz. İbrâhim ile 6. semâda görüşmüş olabilir. Bunun sebebi de şudur: Allah'ın Resû-lü Mi'râc dönüşünden söz ederken: "Sonra oradan Hz. Mûsâ'nın yanına indim" buyurduğuna ve Sidretü'l-mün-tehâ'dan ilk defa 7. semâya ineceğine göre, orada Hz.

Mûsâ ile karşılaşmış ve 50 vakit namazın azaltılması konusunda onunla burada konuşmuştur. Çünkü bütün rivâyetlerde, Peygamber Efendimizin Mi'râc dönüşü ilk defa Hz. Mûsâ ile konuştuğu belirtilmektedir.

Resûl-i Ekrem'in Mi'râc'da Nereye Kadar Çıktığı ve Sidretü'l-müntehâ'nın Yeri

Mi'râc'ı anlatan rivâyetlerden birine göre Peygamber aleyhisselâm, 7. semâda Hz. İbrâhim ile (bir diğer rivâyete göre ise Hz. Mûsâ ile) görüştükten sonra, Burak'ın kendisini Sidretü'l-müntehâ'ya çıkardığını bildirmiştir.

Sidretü'l-müntehâ, yedinci kat semâda bulunan, gökleri ve cennetleri gölgesine alan muazzam bir ağaçtır. Orası meleklerin bile ötesine geçemeyeceği son noktadır.

Oraya niçin bu ad verilmiştir?

Meleklerin ve büyük peygamberlerin bilgisi orada son bulduğu, ötesini Peygamber Efendimiz dışında kimse bilmediği için oraya Sidretü'l-müntehâ denmiştir. Allah Teâlâ, Mi'râc'da sevgili Peygamberinin Sidretü'l-müntehâ'nın ötelerine kadar gitmesine izin vermiştir.

Sidretü'l-müntehâ'nın büyük gövdesinin altıncı semâda bulunduğu, ama dallarının yedinci semâda olduğu belirtilmektedir.

Yukarıda okuduğumuz Mi'râc hadisinde Fahr-i Kâinât Efendimiz, Sidretü'l-müntehâ'yı Cenâb-ı Hakk'ın nûrunun kaplayıp aydınlattığını, bu sebeple onun halden hale girdiğini ve güzelliğini hiçbir varlığın anlatamayacağını söylemiştir.

Sidretü'l-müntehâ'nın nerede bulunduğu ve Peygamber Efendimizin onun ötesine kadar gittiği konusunda hadîs-i şerîflerde verilen bilgi böyledir ve bunlar arasında bir çelişki yoktur.

Hz. Mûsâ'nın Namazların Azaltılması Yönündeki Tavsiyesi

Hadis karşıtları şöyle diyor:

"Benim verdiğim hüküm değişmez"[347] âyet-i kerîmesi ortada dururken, nasıl olur da Hz. Mûsâ, Resûl-i Ekrem'e: "Elli vakit namazın azaltılması için Rabbine niyâzda bulun!" diyebilir?

Böyle bir itirazda bulunanlar, Mi'râc hadislerine bakmadan konuşuyorlar. Yukarıda okuduğumuz Mi'râc hadisi dışında, *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'de bulunan diğer hadislerden şunu öğreniyoruz: Resûl-i Ekrem Efendimiz, elli vakit namazı azaltması için Rabbi'ne birkaç defa niyâzda bulunmuş, her niyâzında bir miktar namaz bağışlanmış, sonuncu mürâcaatında ise Cenâb-ı Hak ona: "Bu namazlar beştir; ama onlar elli vakit karşılığıdır. Benim verdiğim hüküm değişmez"[348] buyurmuştur.

Böylece yüce Rabbimiz: "Bir iyilik eden, on misli iyilik görecektir"[349] ilâhî müjdesi gereğince, beş vakit namaza elli vakit namaz sevâbı lütfetmiştir. Mi'râc'ta Fahr-i Âlem Efendimiz'e: "Bu namazlar beştir; ama onlar elli vakit kar-

347. Kāf 50/29.
348. Buhârî, Salât 1, nr. 349, Enbiyâ 5, nr. 3342, Tevhîd 37, nr. 7517; Müslim, îmân 263, nr. 163.
349. En'âm 6/160.

şılığıdır" buyurmasının hikmeti de gayet açık bir şekilde anlaşılmıştır.

Mi'râc, Kur'ân-ı Kerîm'de de Geçmektedir

Hadis karşıtları Kur'ân-ı Kerîm'de sadece İsrâ'nın, yani Mekke'den Kudüs'e kadar olan gece yolculuğunun geçtiğini, ama Mi'râc'ın geçmediğini ileri sürüyorlar. Hâlbuki Necm sûresinin ilk 18 âyetinde Mi'râc olayından şöyle söz edilmektedir:

"And olsun yıldıza battığı zaman. Arkadaşınız ne saptı, ne de şaşırdı. O kendi hevâ-hevesine göre de konuşmaz. Onun söyledikleri kendisine vahyolunandan başka bir şey değildir. Kendisine onu, muazzam kuvvetlerin sahibi öğretti. Ki o üstün bir akıl ve dirâyete sahiptir. Peygamber'e gerçek haliyle göründü. **O zaman ufkun en uç noktasında idi. Sonra indi, yaklaştı. İki yay kadar oldu, hattâ daha da yakın. O, kuluna vahyedeceği şeyi vahyetti. Gözün gördüğünü kalp yalanlamadı. Onun gördüğü şey hakkında şimdi siz onunla tartışacak mısınız? And olsun ki, onu başka bir inişinde de gördü: Sidretü'l-müntehâ'nın yanında. Onun yanında da Me'vâ Cenneti vardır. O vakit Sidre'yi kaplayan kaplıyordu. Göz ne şaştı, ne de haddinden aştı. And olsun ki Rabbinin varlığını gösteren en büyük delillerden bir kısmını gördü."**

Peygamber Efendimizin Mekke'den Kudüs'e gittiğini İsrâ sûresinin şu âyetinden biliyoruz:

"Gecenin bir bölümünde kulu Muhammed'i, kendisine bazı mûcizelerimizi göstermek için Mescid-i Harâm'dan

alıp çevresini mübârek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah, her türlü kusurdan ve ortaktan münezzehtir"[350]

Kudüs'ten de Sidretü'l-müntehâ'ya çıktığını, yukarıda okuduğumuz Necm sûresinin âyetlerinden öğreniyoruz.

Bu sûrenin 12. âyet-i kerîmesindeki: "**Onun gördüğü şey hakkında şimdi siz onunla tartışacak mısınız?**" ifâdesi, sadece Peygamber Efendimiz zamanındaki müşriklere değil, günümüzdeki Mi'râc inkârcısı şaşkınlara da hitap etmekte, hatta Mi'râc bedenle değil, ruhla olmuştur diyenlerin suratına bir şamar gibi inmektedir.

Şâyet Mi'râc bedenle değil de sadece ruhla olsaydı, Allah Teâlâ Mi'râc inkârcılarına: "Onun gördüğü şey hakkında şimdi siz onunla tartışacak mısınız?" diye çıkışır mıydı?

Mi'râc'da Nebîler Sultânı Efendimizin olağanüstü şeyler gördüğünü dile getirmek için: "And olsun yıldıza battığı zaman" diye yemin eder miydi?

Mi'râc Hadisleri Kur'ân-ı Kerîm ile Çelişmez

Mi'râcı kabul etmeyen bazı kimseler bakınız neye takılıyor ve diyorlar ki:

Cennette ilâhî nimetlerin, cehennemde azâbların bulunması gayb ile ilgili bir hususdur. Gaybı ise Allah'tan başka kimse bilmez. İsrâ ve Mi'râc hadislerinde ise, Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği gayb olaylarından söz edilmektedir. Meselâ Peygamber, Mi'rac'a çıktığında, gıybet edenlerin bakırdan tırnaklarla yüzlerini ve göğüslerini tır-

350. İsrâ 17/1.

maladıklarını gördüğünü söylemektedir.[351] İşte böyle hadisler, gaybı Allah'tan başka kimsenin bilmeyeceğini belirten Kur'an âyetlerine aykırıdır.

Bu iddiâlarıyla hadis karşıtları, doğru bir yerden hareket edip yanlış bir yere varıyorlar. Evet, gaybı Allah'tan başka kimse bilmez. Zaten âyet-i kerîmeler de bunu söylüyor. Ama Kâinâtın Rabbi bunun bir istisnâsı olduğunu belirtiyor: **"Seçip bildirmek istediği peygamberine gaybı bildireceğini"** haber veriyor.[352] Nitekim öyle olmuş, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, Allah Teâlâ'nın kendisine bildirdiği gaybla ilgili pek çok haberi ashâbına bildirmiş, bu olaylar da aynen gerçekleşmiştir.

Zaten yirmiden fazla sahâbî tarafından rivâyet edilen İsrâ ve Mi'râc hadisi hem sahîh, hem de mütevâtirdir; sıhhat derecesinin en üst mertebesindedir. İmâm Buhârî ve İmâm Müslim gibi hadis üstadları başta olmak üzere, pek çok muhaddis bu hadisi kitâbına almıştır.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin: "Bana Burak getirildi" diye başlayıp, tekrar Mekke'ye döndüğünü haber veren Mi'râc hadîs-i şerîfleri de baştan sona gaybla ilgilidir.

İsrâ ve Mi'râc olayı Mekkeli müşriklerin de kafasına yatmamış, Resûl-i Ekrem Efendimiz'e: "Şâyet doğru söylüyorsan bize Beytülmakdis'in nasıl olduğunu anlat!" diye dayatmışlar, o da Cenâb-ı Hakk'ın lütfuyla gözünün önüne getirilen Beytülmakdis'e bakarak, kendisine sordukları sorulara bir bir cevap vermiş ve onları şaşkına çevirmiştir.

Ne yazık ki şaşkınların sonu gelmemektedir...

351. Ebû Dâvûd, Edeb 35, nr. 4878.
352. Cin 72/26-27.

Mi'râc Hadisleri Akla Aykırı Değildir

Aklı vahiyden önde tutan hadis karşıtları, İsrâ ve Mi'râc olaylarını aklın kabul edemeyeceğini söylüyorlar. Burak'ı, cennet ve cehennemliklerin görülmesi gibi olayları akla aykırı buluyorlar. "Bunlar birer senaryo" diyorlar, "Tiyatro mu oynatıyoruz?" diye Mi'râc ile alay ediyorlar.

Mi'râc olayı ve Mi'râc'ta olup bitenler aklın değil, îmânın konusudur. Bu sebeple Peygamber Efendimizin Mi'râc'da gördüğü ve bize anlattığı olaylar akla aykırı olamaz. Aklın sâhası, şu içinde yaşadığımız âlemdir. Akıl, bu âlemin bilinmeyenlerini bilmeye, keşfetmeye, dünyayı daha yaşanabilir hale getirmeye çalışmaktan, düzeni bozan şeyleri ortadan kaldırmaktan sorumludur. Tanımadığı, kanunlarını bilmediği bir başka âlemden sorumlu değildir.

Bizim sorumluluğumuz, gayb dediğimiz bilinmeyenler konusunda "akla" değil, Kitap ve Sünnet ile bize bildirilen "vahye" tâbi olmaktır. Allah Teâlâ akla, "Kitap ve Sünnet'te bildirilen konuları değerlendir, bunların doğrusunu-yanlışını birbirinden ayır" diye bir görev ve yetki vermemiştir. Tam tersine akla, Kitap ve Sünnet'te emredilene uyması ve onları uygulaması emredilmiştir.

Peygamber Efendimizin bize bildirdiği konuları başka akıllarla ölçüp değerlendirmek, diğer insanlar inanıyorsa inanmak, inanmıyorlarsa inanmamak durumunda da değiliz. İnsanların çoğunun inanması veya inanmaması bizi ilgilendirmiyor. Allah Teâlâ onlarca âyet-i kerîmede "Zâten insanların çoğu îmân etmez"[353] buyuruyor. Hatta: "Yeryü-

353. Bakara 2/100; Hûd 11/17; Ra`d 13/1; Şuarâ 26/8, 67, 103, 121, 139, 158, 174, 190; ayrıca bk. Nahl 16/83; İsrâ 17/89; Furkān 25/50; Rûm 30/42

zündekilerin çoğunluğuna uyacak olursan, onlar seni Allah yolundan saptırır"[354] buyuruyor. Demek ki îmân konusunu diğer akıllarla test etmek de çıkar yol değildir. Şerîat esaslarını kabul etmek için aklın önderliğine ihtiyaç yoktur. İsrâ ve Mi'râc olayını aklımızın değil, kalbimizin kabul etmesi önemlidir.

Altı îmân esâsını düşünelim. Akıl kabul etse de, etmese de bunlar vardır, gerçektir. Biz Allah birdir diyoruz. Milyarlarca aklın "Hayır, Allah üçtür" demesi bu gerçeği değiştiriyor mu?

Kâinâtın Rabbi, Habîb-i Ekrem'ini Mi'râc'a pek çok yolla çıkarabilirdi. Belkıs'ın tahtının çok uzaklardan **"gözü açıp kapayıncaya kadar"** nakledildiği gibi,[355] Allah Teâlâ da Resûl-i Ekrem'ini böyle veya bir başka yolla huzûruna götürebilirdi. Öyle değil de, Resûl-i Ekrem'ine gökleri gezdire gezdire, cenneti ve cehennemi göstere göstere Burak ile Mi'râc ettirmeyi murâd etmiş. Belli ki böylece nice aklı evvellerin îmânını da teste tâbi tutmuş!

Bize İsrâ ve Mi'râc'a îmân etmeyi lütfeden Allah'a sayısız hamd ü senâlar olsun...

Şimdi, İsrâ ve Mi'râc olayını akılla bağdaştıramayanları akıllı mı sayacağız? Adam diyor ki:

"Cebrâil, Peygamber ile semâya çıkarken, sanki orada kapı varmış gibi tak tak kapı çalıyor, böyle şey olamaz."

Zannedersiniz ki, bu şahıs göklere çıkmış, orada tahtadan veya demirden çalınacak kapılar olmadığını gözüyle

354. En'âm 6/116.
355. Neml 27/40.

görmüş, bu sebeple Mi'râc hadislerine karşı çıkıyor. Adam hem gaybı Allah'tan başka kimsenin bilmeyeceğini söylüyor, hem de oraları görmüş gibi konuşuyor. İçine düştüğü çukurları, bataklıkları görmüyor.

Mi'râc olayına itiraz eden birileri, semâ kapılarında görevli meleğin Cebrâil aleyhisselâma: "Yanında biri var mı?" diye sormayıp, "Yanında kim var?" diye sormasına takılıyor. Zannedersiniz ki, adam gayb ilmine, göklerin esrârına ve orada kullanılan konuşma edeplerine vâkıftır...

Hadis inkârcıları, Hz. Mûsâ'nın Resûl-i Ekrem Efendimiz'e: "Sen tekrar Rabbinin huzûruna dön ve O'ndan bu farzı hafifletmesini niyâz et" demesini, onun da bu tavsiye üzerine huzûr-ı ilâhîye çıkmasını akla aykırı buluyorlar ve: "Bir çocuk bile babasına bu kadar itaat etmez!" diyorlar. Demek ki onların gözünde iyi çocuk, babasına itaat etmeyen isyankâr çocuktur.

Burada söz konusu olan, Peygamber aleyhisselâmın Hz. Mûsâ'ya itaat etmesi değildir. Ümmetinin, emredilen bu kadar namazı kılmaması halinde düşeceği durumdan korktuğu için, onlara olan aşırı şefkati dolayısıyla Cenâb-ı Hakk'ın huzûruna tekrar tekrar çıkmasıdır. Meseleye böyle bakmak varken, çalıyı tersinden sürüklemenin mânâsı var mı?

Allah Teâlâ bize Fahr-i Âlem Efendimiz'i tanıtırken:

"Sizin sıkıntıya düşmeniz ona pek ağır gelir. O size çok düşkün, mü'minlere karşı çok şefkatli ve çok merhametlidir"[356] buyurmadı mı? Ona da:

356. Tevbe 9/128.

"Sana tâbi olan mü'minlere kol kanat ger!"[357] diye emretmedi mi?

Meseleye insaf nazarıyla bakınca, Nebîler Sultânı Efendimizin, ümmetinin yükünü azaltmak için Allah Teâlâ'nın huzûruna defalarca çıkması son derece tabiî görülür.

Peygamberlerin Hem Beytülmakdis'te Hem de Semâda Olması

Hadis karşıtlarının takıldığı şeylerden biri de şudur:

Mi'râc hadisine göre Resûl-i Ekrem, peygamberlere Beytülmakdis'te (Kudüs'te) namaz kıldırmış, sonra da onların bir kısmını muhtelif semâlarda görmüştür. Peygamberler hem yerde, hem de gökte nasıl olabilir? Böyle diyorlar.

Buna birkaç türlü cevap verilebilir:

■ Peygamber aleyhisselâmın gördüğü, peygamberlerin ruhları olabilir. Onları önce Beytülmakdis'te, sonra da semâya çıktığı zaman orada tekrar görmüş olabilir.

■ Peygamberler Fahr-i Kâinât Efendimiz'e temsilî olarak gösterilmiş, o da onları görmüş ve kendileriyle konuşmuş olabilir.

■ Allah Teâlâ'nın, Server-i Enbiyâ Efendimiz'e, peygamberleri bizim bilemeyeceğimiz bir şekilde göstermesi de mümkündür.

Hadis karşıtları mutlaka bu ihtimalleri de kabul etmeyeceklerdir. Acaba bazı tefsirlerdeki şu bilgi onları biraz yumuşatabilir mi: Her ikisi de tâbiîn âlimi olan Katâde ile

357. Şuarâ 26/215.

Abdurrahmân ibni Zeyd ibni Eslem'in belirttiklerine göre, şu âyet-i kerîme Kudüs'te nâzil olmuştur:

"**Senden önce gönderdiğimiz peygamberlere sor**: Biz Rahmân'dan başka ibadet edilecek ilâhlar göstermiş miyiz?"[358]

Bu âyet-i kerîme Kudüs'te nâzil olduğuna göre, Allah Teâlâ Peygamber Efendimiz'e bu soruyu İsrâ ve Mi'râc gecesinde peygamberlerlere sormasını emretmiş olabilir mi? Allah'ın Resûlü diğer peygamberlerle o gece yüzyüze geldiğine göre bu da düşünülebilir. Biz hadis karşıtlarını rahatlatmak için çeşitli ihtimâller ileri sürsek bile, bunun nasıl olduğunu elbette sadece Kâinâtın Rabbi bilebilir.

İlim ve Hikmet, Maddî Olan Tasa Konur mu?

Hadis karşıtları ne diyordu?

Cebrâil'in, Peygamber'in kalbini yardıktan sonra onu ilim ve hikmet ile doldurması olacak şey mi? İlim ve hikmet gibi mânevî şeyler maddî olan tasa konabilir mi?

Burada onlara bir âyet-i kerîmeyi hatırlatalım: Allah Teâlâ kıyâmet gününde kullarının amellerini terazide (mîzanda) tartacağını şöyle ifâde buyuruyor:

"O gün kimin iyilikleri **tartıda** ağır gelirse, işte onlar kurtuluşa erenlerdir. Kimin de iyilikleri **tartıda** hafif gelirse, işte onlar kendilerine yazık edenlerdir."[359]

Demek oluyor ki, ameller mânevî olduğu halde, onlar maddî olan terazinin gözüne konulmak sûretiyle tartılacaktır.

358. Zuhruf 43/45; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XXV, 157.
359. Mü'minûn 23/102-103.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem de bir hadîs-i şerîfinde şöyle buyuruyor:

"Söylenişi kolay, **mîzanda ağır** ve Rahmân olan Allah'ı hoşnut eden iki cümle vardır: Sübhânallahi ve bi-hamdihî sübhânallahi'l-azîm."[360]

Üçüncü bir hususu daha belirtelim: Belki hadis karşıtları buna inanmayacaktır, ama Allah'ın Resûlü "kıyâmet gününde **ölümün**, cennet ile cehennemin arasında ve herkesin gözü önünde tıpkı bir **koç gibi** kesileceğini" bildirmiştir.[361] Ölüm mânevî, ama kesme işi maddîdir.

Amellerin terazide tartılabileceğini, maddî olmayan ölümün bir koç gibi kesilebileceğini kabul eden kimse, ilmin ve hikmetin de bir tasa konulabileceğini tereddütsüz kabul eder.

Havasız Yerde Mi'râc Olur mu?

Akıllarına çok güvenen hadis karşıtları, atmosferde belli bir yükseklikten sonra havanın bulunmadığını, bu sebeple Peygamber aleyhisselâmın da havasız yerde Mi'râc'a çıkamayacağını ileri sürüyorlar. Onlar, çok değerli akıllarıyla acaba şu sorulara cevap verebilirler mi?

Bebekler anne karnında dokuz ay veya buna yakın bir süre havasız nasıl yaşayabiliyor?

Karada yaşayan canlılar havasız kaldıkları zaman hemen öldüğü halde, balıklar denizin derinliklerinde nasıl havasız yaşayabiliyor?

360. Buhârî, Daavât 65, nr. 6406; Müslim, Zikr 31, nr. 2694.
361. Tirmizî, Cennet 20, nr. 2558.

Yûnus aleyhisselâmı balığın yuttuğunu Kur'ân-ı Kerîm bildiriyor.[362] Acaba Hz. Yûnus denizin karanlığında, gecenin karanlığında ve balığın karnındaki karanlıkta nasıl yaşadı? Allah Teâlâ ona yaşayabilmesi için gerekli olan havayı nasıl ulaştırdı? Her meseleyi çözen o üstün aklınız bu sorulara acaba ne cevap verecek?

Balığın karnındaki karanlıkta yaşayan Yûnus aleyhisselâm da insandı; Mi'râc'a çıkan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de insandı. Atmosferde belli bir yükseklikte hava olmadığı için insan yaşayamazsa, balığın karnında da yaşayamaz, öyle değil mi?

Allah Teâlâ, Hz. Îsâ'yı Kendi katına yükselttiğini bildiriyor.[363] Bunu kabul ediyorsanız, Âlemlerin Rabbinin, Resûl-i Ekrem'ini de göklere yükseltebileceğini, havasızlığın buna engel olamayacağını, **o farklı âlemde farklı kanunların yürürlükte olduğunu** da kabul etmeniz gerekmez mi?

Her şeye kādir olan Cenâb-ı Hak, Habîb-i Ekrem'ini göklere çıkarmak istemişse, buna ne engel olabilir?

Hint fakirlerinin, havasız kalma rekoru kırmak için, içine zeytinyağı koyup havasını boşalttıkları, üstelik dışarıdan kilitlettikleri cam fanuslarda haftalarca kaldıkları bilinen bir gerçektir. Demek ki havasızlık da Mi'râc için bir engel değildir.

Şunu hiçbir zaman gözardı etmemelidir: Mi'râc bir mûcizedir. Mûcize, 'bu dünyada geçerli olan kanunların askıya alınması' demektir. Hadis karşıtlarının havasız yerde Mi'râc'ın olamayacağı iddiâsı son derece gülünçtür.

362. Sâffât 37/139-146.
363. Nisâ 4/158.

Bizim hadis fakirleri, bu itirazlarıyla Mi'râc hâdisesini havasız bırakıp yok ettiklerini düşünüyor olabilirler. Aslında onlar, hadîs-i şerîflere yeni yeni itirazlar üretmekle, kendileri çalıp kendileri oynamaktan başka bir şey yapmıyorlar.

İsrâ ve Mi'râc Hadislerinde Allah Teâlâ'ya Bir Noksanlık Nispet Edilmiyor

Müslümanları, İsrâ ve Mi'râc olayının aslı bulunmadığına inandırmak için bin dereden su getirmeye çalışan hadis karşıtları, bu konudaki hadislerde Allah Teâlâ'nın yaratılmışlara benzetildiğini (teşbih ve temsil) ileri sürüyorlar. Mi'râc hadislerinden birinde geçen "izzet sahibi olan Allah yaklaştı, iki yay kadar oldu, hatta daha yakın"[364] ifâdesine sarılıyorlar.

Hâlbuki bu yaklaşma ifâdesi âyet-i kerîmede de geçmekte: "Sonra indi, yaklaştı. İki yay kadar oldu, hattâ daha da yakın"[365] buyurulmaktadır.

Müfessirlerimizin çoğu, "inme ve yaklaşma" olayını Peygamber aleyhisselâm ile Hz. Cebrâil'in birbirine yaklaşması veya onlardan birinin Sidretü'l-müntehâ'ya yaklaşması olarak izah ederler.

Ashâb-ı kirâmdan ve tâbiîn âlimlerinden bir kısmı, âyetteki "yaklaşan"ın Muhammed aleyhisselâm olduğunu, Rabbine iyice yaklaştığını, Allah Teâlâ'nın ona yaklaşma özelliği ile tecellî ettiğini söylemiştir. Ama hiçbiri, Allah Teâlâ'nın yaratılmışlara benzetildiğini aklından bile geçirmemiştir.

364. Ebû Avâne, *el-Müstahrec* (Eymen), I, 120, nr. 357.
365. Necm 53/8-9.

Hz. Ali'nin torunu olan tâbiîn âlimi Ca'fer-i Sâdık'ın dediği gibi, Allah Teâlâ'nın kullarına yaklaşması mânevîdir; bu yakınlığın sınırı yoktur. Kulların birbirine olan yakınlığı ise sınırlıdır.

Ünlü âlimimiz Kādî İyâz (v. 544/1149) bu konuyu pek güzel açıklayarak şöyle diyor:

"Burada söz konusu edilen Peygamber aleyhisselâm'ın Cenâb-ı Hakk'a yakınlığı, mekân ve mesâfe itibâriyle yakınlık değildir. Bu yakınlık, belli bir yere, bir sınıra yakınlık da değildir. Bu, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin Rabbine olan mânevî yakınlığını, O'nun katındaki mertebesinin yüceliğini, Allah'ı daha iyi tanımaya başladığını, Cenâb-ı Hakk'ın gayb ve kudretinin sırlarını müşâhede ettiğini gösteren bir haldir. Cenâb-ı Mevlâ'nın Peygamber aleyhisselâm'a yakınlaşması ise, ona lütuf ve ihsânda bulunması, Cebrâil'den ayrılıp yalnız kaldığında ona yakınlık gösterip yalnızlığını gidermesi, onunla konuşarak gönlünü ferahlatması ve ikrâmda bulunmasıdır."[366]

Mi'râc Hadisinde Hz. Mûsâ Yüceltilmiyor

Hadis karşıtları, dönüp dolaşıp meseleyi yine Hz. Mûsâ'ya getiriyorlar ve diyorlar ki:

"Mi'râc hadisinde hem Allah'a, hem de Peygamber'e bilgisizlik nispet ediliyor. Elli vakit namazı insanların kılamayacağını Allah da bilmiyor, Peygamber de bilmiyor, ama Mûsâ peygamber biliyor. İşte bu da İsrâ ve Mi'râc hadisinin İsrâiliyât'tan olduğunu, bu hadisin Mûsâ pey-

366. Mehmet Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 429.

gamberi ve Yahudiliği yüceltmek için uydurulduğunu gösteriyor."

Bu çirkin iddiaya bizim cevabımız şudur:

Kâinâtın Rabbi Allah celle celâlüh, olan ve olacak her şeyi bilir. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin, elli vakit namazı azaltması için Kendisine defalarca geleceğini elbette biliyordu. Elli vakit namazı yavaş yavaş azaltmak sûretiyle, Kendisinin Ümmet-i Muhammed'e olan merhametinin ve lütfunun onlar tarafından **iyice bilinmesini istedi**.

Aynı zamanda Resûl-i Ekrem'inin şahsına ve onun hatırına ne kadar değer verdiğinin ve şefâatini kabul ettiğinin de **bilinmesini istedi**.

Muhammed aleyhisselâmın ümmetine olan şefkati dolayısıyla, onların omuzlarındaki yükü hafifletmek için Rabbi'nin huzûruna defalarca gidip geldiğinin **bilinmesini istedi**.

Hadis karşıtları, yukarıda söylediğimiz gibi, bu hadiste sadece Allah Teâlâ'ya değil, Peygamber aleyhisselâma da bilgisizlik isnâd edildiğini ileri sürüyorlar ve: "Hiç elli vakit namazın ümmetine ağır geleceğini Peygamber bilmez mi?" diyorlar. O ân için Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bunu düşünmemiş olsa bile, bu onun peygamberliğine zarar verir mi? Elbette vermez. Allah Teâlâ, elli vakit namazın ümmetine ağır geleceğini Resûl-i Ekrem'inin hatırına getirmemişse, bunun şöyle sebepleri olabilir:

Mûsâ aleyhisselâm, peygamber olduktan sonra, Yahudiler arasında yıllarca kalmış, onların itirazlarından ve isyanlarından bunalmış bir peygamberdir. Tûr Dağı'na git-

mek üzere aralarından kısa bir süre ayrılınca, ümmetinin buzağıya taptığını görmüş, bir başka zaman onları savaşa çağırdığında, kendisine: "Ey Mûsâ! Haydi sen ve Rabbin birlikte gidip savaşın; biz işte burada oturuyoruz"[367] dediklerini yüreği yanarak duymuş bir peygamberdir. Onun bütün bunları yaşamış biri olarak, Fahr-i Kâinât Efendimizin Mi'râc'dan elli vakit namaz emriyle döndüğünü duyunca: "Ümmetin bu kadar namazı kılmaya güç yetiremez, sen Rabbine dön de bu emrini hafifletmesini niyâz et!" demesi bu hadisi nasıl İsrâilî hurâfe haline getiriyor?

Allah Teâlâ, Peygamber Efendimiz ile Hz. Mûsâ arasındaki bu istişâreyi bize göstermek istemiş, bizim de önemli konularda birbirimizle istişâre etmemiz gerektiğini hatırlatmıştır.

İsrâ ve Mi'râc hadisini rivâyet eden yirmiden fazla sahâbî arasında İsrâiloğullarına mensup bir tane bile râvi bulunmadığı halde, bu hadis nasıl İsrâiliyât'tan sayılabilir?

Sonra bu hadiste Hz. Mûsâ, Peygamber Efendimiz'den üstün tutulmuyor ki! Tam tersine bu olayda Mûsâ aleyhisselâm, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin kendisinden, ümmetinin de kendi ümmetinden üstün olduğunu anlıyor ve ağlıyor. Ona neden ağladığı sorulunca da şu cevabı veriyor:

"Yâ Rabbî! Benden sonra gönderdiğin bu gencin (Muhammed aleyhisselâmın) cennete girecek olan ümmetinin, benim ümmetimin cennetliklerinden daha fazla olmasına ağlıyorum."[368]

367. Mâide 5/24.
368. Müslim, İmân 264, nr. 164.

Mi'râc hadisinde de geçtiği üzere, Allah Teâlâ hiçbir peygambere vermediği birtakım özellikleri Fahr-i Âlem Efendimiz'e vermiş, onu kazâ ve kaderi yazan kalemin cızırtılarını duyabileceği bir yüksekliğe çıkarmış,[369] cenneti ve oradaki nice nimetleri göstermiş,[370] elli vakit namazın azaltılması için huzûruna her çıktığında onu kabul buyurmuş, bu yöndeki niyâz ve şefâatini kabul etmiş ve ona bütün peygamberlere imâm olma şerefini bağışlamıştır.

Kısaca tekrar belirtmek gerekirse, İsrâ ve Mi'râc hâdisesi, Kur'ân-ı Kerîm'in de tasdîk ettiği bir olaydır. Ondan şüphe etmenin ve şüphe ettirmeye çalışmanın hiçbir iler tutar yanı yoktur.

369. Buhârî, Salât 1, nr. 349; Müslim, Îmân 263, nr. 163.
370. Buhârî, Enbiyâ 5, nr. 3342.

Bu Bahisten Şunları Öğrendik:

1. İsrâ ve Mi'râc hadislerinin birbiriyle çeliştiği iddiası tamamen asılsızdır. Bu hadisler *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim* gibi en güvenilir kitaplarımızda yer almıştır. Mi'râc hadislerini, Peygamber Efendimizin hizmetkârı Enes ibni Mâlik radıyallahu anh rivâyet etmiştir.

2. **Mi'râc olayının ne zaman meydana geldiği konusundaki rivâyetlerin birbirini tutmadığı iddiası da doğru değildir. Mi'râc'a dâir bütün rivâyetler bu olayın bi'setten, yani Peygamber aleyhisselâma peygamberlik verildikten sonra meydana geldiğini gösterir.**

3. Hadis karşıtları diyor ki: Mi'râc'ın ruh ile veya hem ruh hem de beden ile olduğunu söyleyenler olduğu gibi, onun uykuda veya uyanıkken olduğunu söyleyenler de var; görüldüğü gibi bu rivâyetler çelişkilidir. Bu iddia da asılsızdır. Mi'râc olayı, Efendimiz peygamber olduktan sonra hem ruhu, hem de bedeniyle birlikte olmuştur. Bu konuda pek çok rivâyet vardır. Mi'râc'ın sadece ruhla veya uykuda olduğuna dâir sahîh bir rivâyet yoktur.

4. **Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin göğsünün yarıldığına dâir rivâyetler arasında da bir çelişki yoktur. Çünkü onun göğsünün birkaç defa yarılması pekâlâ mümkündür. Nitekim bu olaylardan biri, onu pey-**

gamberiik görevine hazırlamak için çocukluk çağında olmuş, bir diğeri, peygamber ahlâkına ve özelliklerine sahip olması için bu görev kendisine verileceği zaman meydana gelmiş, üçüncüsü de Mi'râc için Rabbi'nin huzûruna çıkacağı sırada, kendisini o önemli buluşmaya hazırlamak için yapılmıştır.

5. Mi'râc'ın nereden başladığı konusundaki rivâyetler arasında da bir çelişki yoktur. Peygamber Efendimiz, amcasının kızı Ümmü Hânî'nin evinde uyurken evin tavanı yarıldı. Allah'ın Resûlü yattığı bu evi kastederek "evimin tavanı yarıldı" buyurdu. Melek oradan indi, Peygamber aleyhisselâmı alıp Kâbe'ye götürdü. Sonra da onu Burak'a bindirdi ve Mi'râc'a götürdü.

6. **Peygamberlerin kaçıncı kat semâda olduklarını belirten rivâyetler arasında da bir çelişki yoktur. Şayet bazı rivâyetlerde belirtildiği gibi Mi'râc olayı birkaç defa meydana gelmişse, her defasında onları farklı semâlarda görebileceği için bir çelişkiden söz edilemez. Mi'râc olayının bir defa meydana geldiği kabul edilirse, yukarıda belirtildiği üzere, hadis âlimleri bu konudaki rivâyetlerin nasıl anlaşılması gerektiğini açıklamışlardır.**

7. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin Mi'râc'da nereye kadar çıktığı konusunda farklı rivâyetler bulunmakla beraber, bunlar arasında da bir çelişki yoktur. Sidretü'l-mün-

tehâ'nın altıncı semâda bulunduğu, ama dallarının yedinci semâda olduğu belirtilmektedir.

8. **Hadis karşıtları Kur'ân-ı Kerîm'de İsrâ'dan bahsedildiğini, ama Mi'râc'dan söz edilmediğini ileri sürüyorlar. Yine doğru söylemiyorlar. Hâlbuki Necm sûresinde Nebiyy-i Ekrem Efendimizin peygamberliğini inkâr eden müşriklere cevap verilirken şöyle buyruluyor: "**Onun gördüğü şey hakkında **şimdi siz onunla tartışacak mısınız? And olsun ki onu başka bir inişinde de gördü:** Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında."[371] **Bu ve benzeri âyetler de Mi'râc olayının meydana geldiğini gösteriyor.**

9. Hadis karşıtları diyor ki: "Kur'an'da gayb'ı sadece Allah bilir dendiği halde, İsrâ ve Mi'râc hadisinde Peygamber gayba dâir bilgiler veriyor; cenneti ve cehennemi gördüğünü söylüyor. Bu da Mi'râc hadisinin âyetle çeliştiğini gösteriyor." Fakat şu âyet-i kerîme hadis inkârcılarının bu iddiasını yalanlıyor: "Gaybı bilen Allah'tır; O hiç kimseye gayb bilgisini açık bir şekilde bildirmez. **Ancak seçip bildirmek istediği bir peygamber müstesnâ."**[372] Demek oluyor ki, Allah Teâlâ Mi'râc olayında Peygamber'ine gaybla ilgili bilgiler vermiştir. Mi'râc hadisi de Kur'ân-ı Kerîm ile çelişmemektedir.

371. Necm 53/12-14.
372. Cin 72/26-27.

10. **Hadis karşıtları, Mi'râc hadisinin akla aykırı olduğunu ileri sürüyorlar. Hâlbuki Mi'râc'ta yaşananlar, sınırlı aklın kavrayamayacağı olaylardır ve akıl üstüdür. Allah Teâlâ bize aklı, gayb âleminde değil, şu yaşadığımız şahâdet âleminde kullanmamız için vermişir. Vahyin bize gayb âleminden getirdiği her bilgiye, onun akla uyup uymadığına bakmadan bütün kalbimizle îmân etmemiz gerekir. Çünkü Mi'râc'a dâir haberler, aklın sınırları dışında kalan bilgilerdir.**

11. Peygamber Efendimizin, elli vakit namazı azaltması için Allah Teâlâ'nın huzûruna defalarca gitmesinde de bir gariplik yoktur. Bu olay, Peygamberimiz Efendimizin ümmetine olan şefkatini ve onlara aşırı düşkünlüğünü gösterir.

12. **Cebrâil aleyhisselâmın Fahr-i Cihân Efendimizin kalbini yardıktan sonra onu ilim ve hikmetle doldurmasına itiraz ediyor, "İlim ve hikmet mânevîdir; bunlar maddî olan tasa nasıl konur?" diyorlar. Bunu söyleyenlerin, kıyâmet gününde sevapların ve günahların "terazide" tartılacağına dâir âyete[373] inanıyorlarsa, buna da itiraz etmemeleri gerekir.**

13. Atmosferde belli bir yükseklikten sonra havanın bulunmadığını, bu sebeple Peygamber aleyhisselâmın da Mi'râc'a çıkamayacağını söylüyorlar. Yûnus aleyhisselâmın balığın karnında uzun süre havasız kaldığına, çocuğun

373. A'râf 7/8-9.

ana karnında, balıkların suyun içinde havasız yaşayabildiklerine inananların Mi'râc olayına takılmamaları gerekir.

14. Allah Teâlâ'nın kullarına elli vakit namazı farz kılmasını, Peygamber Efendimizin Hz. Mûsâ ile görüştükten sonra defalarca Cenâb-ı Hakk'ın huzûruna çıkmasını ve sonunda namazın beş vakte indirmesini hadis karşıtları garip şekillerde izah ediyorlar. Hâlbuki bu olayda her şeyden önce Allah Teâlâ'nın kullarına olan merhameti, Fahr-i Âlem Efendimizin ümmetine olan şefkati öne çıkıyor. Burada Hz. Mûsâ değil, iki peygamberin birbiriyle istişâresi vurgulanıyor. Bir de Hz. Mûsâ, ümmetiyle yaşadığı acı tecrübelerden söz ederek insanların ağır ibadetleri yapamayacağını dile getiriyor.

PEYGAMBERİMİZ ŞEFÂAT EDECEKTİR

Sahîh hadislerden öğrendiğimize göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem âhirette şefâat edecektir. Hadis karşıtları bu gerçeği kabul etmemekte, bu konudaki hadîs-i şerîflerin hem Kur'ân-ı Kerîm'e, hem de bazı sahîh sünnete ters düştüğünü ileri sürmektedir.

Şefâati kabul etmeyen hadis karşıtları, şu âyet-i kerîmelerden medet umuyorlar:

"Şefâat edenlerin şefâati onlara fayda vermez."[374]

"Zâlimler için ne candan bir dost bulunur, ne de sözü dinlenir bir şefaatçi."[375]

"De ki: Şefaat bütünüyle Allah'a âittir."[376]

"O'nun izni olmadan huzurunda kim kalkıp da şefaat edebilir?"[377]

Hadis karşıtları, şefâatin olmadığına dâir, akıllarınca Kur'ân-ı Kerîm'den başka deliller de getiriyorlar ve şöyle diyorlar:

374. Müddessir 74/48.
375. Mü'min 40/18.
376. Zümer 39/44.
377. Bakara 2/255.

Şefâat hadisleri, Allah'ın cennete girebilmek için şart koştuğu bazı ölçülere ters düşüyor. Allah, şu âyetlerde olduğu gibi, cennete girebilmek için amel-i sâlihin (iyi işlerin) şart olduğunu bildiriyor:

"Onlara şöyle seslenilecek: **Yaptığınız iyi işler sebebiyle** kazandığınız cennet işte budur."[378]

"Onlar cennetliktirler; **yaptıklarına karşılık** ebediyen orada kalacaklardır."[379]

■ Hadis karşıtlarına göre şefâat hadisleri şu âyet-i kerîmeye aykırıdır:

"**Bir mü'mini kasten öldürenin cezası, içinde ebedî kalmak üzere cehennemdir.** Allah ona gazâb eder, lânet eder ve korkunç bir azâb hazırlar."[380]

■ Hadis karşıtları işlerine gelince hadis de okurlar. Nitekim şu hadislerin de şefâat hadisine aykırı olduğunu söylüyorlar:

"Söz taşıyan cennete giremez.

Kalbinde zerre kadar kibir olan kimse cennete giremez.

Akrabasıyla ilgisini kesen kimse cennete giremez."[381]

■ Hadis karşıtları samimî mü'minleri şaşırtacak bir şey daha yapıyorlar: Yahudilerin cennete gireceğine Kur'ân-ı Kerîm'den şu âyet-i kerîmeyi delil getiriyorlar:

378. A'râf 7/43.
379. Ahkâf 46/14.
380. Nisâ 4/93.
381. Buhârî, Edeb 11, 50, nr. 5984, 6056; Müslim, Îmân 147, 149, 168, 169, 170, nr. 91, 105, Birr 18, nr. 2556.

"Pek azı dışında onlar îmân etmezler."[382]

Böylece şefâat hakkındaki hadîs-i şerîfleri çürütecekle-rini hesap ediyorlar.

Şimdi onların iddialarının ne derece yersiz ve tutarsız olduğunu görelim.

Önce şefâat konusundaki hadîs-i şerîflerin son derece güvenilir olduğunu ispat edelim.

Sonra şefâatin olmadığına delil getirdikleri âyet-i kerî-melerin, aslında şefâatin varlığını açıkça gösterdiğini anla-talım.

Ardından, şefâat hadislerine aykırı olduğunu ileri sür-dükleri hadîs-i şerîfleri ne kadar yanlış anladıklarını göste-relim.

Son olarak da, Yahudilerin cennete gireceklerine delil getirdikleri âyet-i kerîmeyi nasıl anlamak gerektiğini belir-telim.

Şefâatin Hadislerle İspatı

İslâmiyet'e samimiyetle bağlanan mü'minlere, büyük günah işleseler bile, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şefâat edeceği sahîh hadîs-i şerîflerle belirtilmiştir. Bu ha-dîs-i şerîfler *Sahîhayn* başta olmak üzere, *Sünen* ve *Müs-ned* türü bütün kitaplarda yer almıştır. Üstelik yetkili âlim-lerimiz, şefâat hadislerinin sağlamlık bakımından mütevâtir derecesine ulaştığını belirtmişlerdir.

Şimdi şefâat konusundaki birçok sahîh hadîs-i şerîf-

382. Nisâ 4/155.

ten birkaç tanesini okuyalım. Allah'ın Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Her peygamberin Allah katında makbûl olan bir duâsı vardır. Diğer peygamberler daha hayatta iken makbûl duâlarını yapmışlardır. Ben ise bu hakkımı ümmetime şefâat etmek için âhirete sakladım. Ümmetimden Allah'a şirk koşmadan ölenler inşallah benim şefâatime nâil olacaktır."[383]

"Kıyâmet gününde insanlardan şefâatimi en çok kazanacak kimse, bütün samimiyetiyle 'lâilâhe illallah' diyendir."[384]

Burada şunu unutmamak gerekir: "Lâilâhe illallah" ifâdesiyle "Muhammedün Resûlullah" cümlesi birbirini tamamlar ve bu iki cümle birbirinden kesinlikle ayrılmaz. Peygamber Efendimizin şefâatine nâil olabilmek için: "Lâilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah" demek şarttır.

"Şefâat-i uzmâ" diye bilinen ve kıyâmet gününde sadece Peygamber Efendimiz'e verilecek olan büyük şefâat hadisi burada anılmalıdır. Bu hadîs-i şerîfe göre:

Allah Teâlâ kıyâmet gününde, gelmiş ve gelecek bütün insanları bir araya toplayacak; insanlar kendi nefisleri için aşırı derecede üzülüp hüzünlenecek veya Allah Teâlâ onlara ilhâm edecek de: "Allah katında şefâat ederek bizi bu halden kurtaracak birini bulsak" diye konuşacaklar... Güneş insanlara yaklaştırılacak, herkes sıkıntıdan ve kederden artık dayanamayacak hale gelince birbirlerine:

383. Buhârî, Daavât 1, nr. 6304, 6305, Tevhîd 31, nr. 7474; Müslim, îmân 338-341, 345, nr. 199, 201.
384. Buhârî, İlim 33, nr. 99, Rikāk 51, nr. 6570.

"İçinde bulunduğunuz sıkıntıyı, başınıza gelen hali görmüyor musunuz? Halinizi Rabbinize arz ederek size şefâat edecek birini bulmayı düşünmüyor musunuz?" diye soracaklar. Sonra Hz. Âdem'den başlayıp Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. İsâ gibi ulü'l-azm (büyük) peygamberlere başvuracaklar ve onlardan hesabın bir an önce başlaması için şefâat etmelerini isteyecekler. Fakat bu peygamberler böyle bir yetkilerinin olmadığını, buna cesaret edemeyeceklerini söyleyecekler. Sonunda Peygamber Efendimiz'e gelecekler. O da "**Şefâat etmeye yetkili olan benim**" diyerek hesabın bir an önce görülmeye başlamasını Allah Teâlâ'dan niyâz edecek ve şefâati kabul edilecek.[385]

Peygamber Efendimizin bu şefâatine, övgüye değer bir konum anlamında **Makām-ı Mahmûd** da denir.

Sultân-ı Enbiyâ Efendimiz'e: "Umulur ki Rabbin seni **övgüye değer bir konuma** yükseltir"[386] âyetinin anlamını sordular. O da "Makām-ı Mahmûd şefâat makamıdır" buyurdu.[387]

Fahr-i Âlem Efendimizin şefâatine dâir şu hadisleri de burada kısaca hatırlayalım:

"Bazı insanlar **Muhammed'in şefâat etmesiyle** cehennemden çıkıp cennete girecekler, cennetlikler bu kimselere 'cehennemlikler' **(cehennemiyyûn)** adını verecekler."[388]

385. Buhârî, Tefsîr 17/1, nr. 4712, Tevhîd 36, nr. 7510; Müslim, Îmân 326, 327, nr. 193, 194.
386. İsrâ 17/79.
387. Tirmizî, Tefsîr 17/7, nr. 3137; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, II, 441, 444, nr. 9682, 9733.
388. Buhârî, Rikāk 51, nr. 6559, 6566, Tevhîd 25, nr. 7450

"Daha önceleri hiçbir peygambere verilmeyen şu beş şeyin tamamı bana verildi" diye başlayan hadîs-i şerîfte Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem:

"**Bana âhirette şefâat etme yetkisi verildi**." buyurmuştur.[389]

Hadis âlimleri, şu hadîs-i şerîfi de sahîh kabul etmişlerdir:

"Şefâatim, çok hatâ eden günahkâr ümmetim içindir."[390]

Bu hadîs-i şerîfler, Peygamber Efendimizin, Allah'a şirk koşmayan ümmetine şefâat edeceğini açıkça göstermektedir.

Peygamber Efendimizin Altı Şefâati

Âlimlerimiz, şefâat konusundaki sahîh hadîs-i şerîfleri incelemek sûretiyle, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şu altı şefâatinin olduğunu tesbit etmişlerdir.

– Sadece Fahr-i Kâinât Efendimize mahsûs olan ve **Şefâat-i uzmâ** diye anılan, kıyâmet günündeki büyük şefâati.

– Sorgusuz sualsiz cennete gireceklere şefâati.

– Günahları yüzünden cehenneme girmeyi hak eden bazı kimseleri cehennemden kurtarması.

– Büyük günah işleyenlere şefâati.

389. Buhârî, Teyemmüm 1, nr. 335, Salât 56, nr. 438; Müslim, Mesâcid 3, nr. 521.

390. Ebû Dâvûd, Sünnet 20, 21, nr. 4739; Tirmizî, Kıyâmet 11, nr. 2436; İbni Mâce, Zühd 37, nr. 4311; İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), XIV, 386-387, nr. 6467, 6468; Elbânî, *Sahîhu Süneni Ebî Dâvûd*, III, 160

– Bazı Müslümanlara, azâblarını hafifletmek sûretiyle şefâati.

– Bazı mü'minlerin cennetteki derecelerini yükseltmesi.

Peygamber Efendimiz kıyâmet gününde ümmetine nasıl şefaat edeceğini bir hadîs-i şerîfinde uzun uzadıya anlatmıştır. Bu şefâat hadisini onun anlatımıyla şöyle özetleyebiliriz:

"Allah Teâlâ bana 'Haydi git, **kalbinde buğday (veya arpa) tanesi** kadar îmân eseri olanları cehennemden çıkar!' buyuracak, ben de gidip emredileni yapacağım. Sonra tekrar Rabbimin huzuruna çıkacağım. Bana:

'Haydi git, **kalbinde hardal tanesi** kadar îmân eseri olanları cehennemden çıkar!' buyuracak. Ben de gidip emredileni yapacağım. Sonra tekrar Rabbimin huzuruna çıkacağım ve geri kalan ümmetimin cehennemden çıkarılması için yalvaracağım. Bana:

'**Kalbinde hardal tanesinden daha az, çok daha az, azdan da az** îmân eseri olanları cehennemden çıkar!' buyuracak, ben de bana emredileni yapacağım.

Dördüncü defa Cenâb-ı Hakk'ın huzuruna çıktığımda:

'Yâ Rabbî! Lâilâhe illallah diyenleri cehennemden çıkarmama izin ver!' diyeceğim. Allah Teâlâ şöyle buyuracak:

'Lâilâhe illallah diyenleri cehennemden çıkarmak üzere şefaat etme izni sana verilmemiştir. Fakat Ben kudretime, büyüklüğüme, azametime ve ululuğuma yemin ederim ki, lâilâhe illallah diyenleri cehennemden Ben çıkaracağım."[391]

391. Buhârî, Tevhîd 36, nr. 7510; Müslim, Îmân 326, nr. 193.

Diğer Şefâatler

Hadîs-i şerîflerden öğrendiğimize göre, Peygamber Efendimizin şefâatinden başka şefâatler de vardır. Bu şefâatler şunlardır:

– Meleklerin şefâati.

– Diğer peygamberlerin şefâati.

– Mü'minlerin şefâati.

– Allah Teâlâ'nın şefâati.

Şu hadîs-i kudsî bu şefâatleri dile getirmektedir:

"Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin haber verdiğine göre Allah Teâlâ:

'Melekler şefâat etti. Peygamberler şefâat etti. Mü'minler şefâat etti. Sadece merhamet edenlerin en merhametlisi olan Allah kaldı.' buyuracak. Cehennem ateşinden bir tutam alacak ve hayatında hiçbir hayır yapmamış kimseleri cehennemden çıkaracak. Yana yana kömüre dönen bu kimselerin yeniden hayat bulması için, cennet yolları üzerinde bulunan Hayat Nehri'ne atılacaklar. Onlar sel yatağında kalan yabânî reyhan tohumları gibi süratle bitecek ve cehennemden çıkacaklar."[392]

Daha başka şefâatler de vardır:

Şehidler, ailelerinden yetmiş kişiye şefâat edeceklerdir.[393]

392. Buhârî, Tevhîd 24, nr. 7439; Müslim, îmân 302, nr. 183.
393. Ebû Dâvûd, Cihâd 26, nr. 2522; Elbânî, *Sahîhu Süneni Ebî Dâvûd*, II, 103, nr. 2522.

Bunlardan başka **Kur'ân-ı Kerîm** ve **oruç** da mü'minlere şefâat edecektir. Bunu Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle ifâde buyurmuştur:

"Mü'mine tuttuğu oruç ve okuduğu Kur'ân-ı Kerîm şefâat edecektir. Oruç şöyle diyecek:

'Yâ Rabbî! Ben o kulu gündüzleri yiyip içmekten ve diğer arzularını yerine getirmekten alıkoydum; ona şefâat etmeme izin ver!'

Kur'ân-ı Kerîm de:

'Yâ Rabbî! Ben onun geceleri uyku uyumasına engel oldum; ona şefâat etmeme izin ver!' diyecek. Oruç da, Kur'ân-ı Kerîm de o mü'mine şefâat edecekler."[394]

Şefâatin Âyetlerle İspatı

Şefâatin var olduğunu, kıyâmet gününde mü'minlere şefâat edileceğini, ama Allah Teâlâ'yı inkâr edenlere kimsenin şefâat etmeyeceğini gösteren birçok âyet-i kerîme vardır.

Âyet-i kerîmeler, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin kıyâmet gününde ümmetine şefâat edeceğini göstermektedir.

Şefâate inanmayanların durumu ise: "Şefaat edenlerin şefaati onlara fayda vermez"[395] âyetiyle belirtilmiştir: Bu âyet-i kerîmeyi birkaç âyet öncesiyle birlikte ele alalım. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

394. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, II, 175, nr. 6626; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (Selefî), XIII, 38, nr. 88, XIV, 72-73, nr. 14672; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), I, 740, nr. 2036.

395. Müddessir 74/48.

"Herkes kendi kazancına bağlıdır. Ancak defteri sağdan verilen bahtiyarlar başkadır. Onlar cennetlerde, birbirlerine kâfirlerin hâlini sorarlar: "Sizi Sekar'a (cehenneme) sokan nedir?" Onlar da şöyle cevap verirler: "Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksulları doyurmazdık. Bâtıla dalanlarla biz de dalıp gitmiştik. Hesap gününü de yalanlıyorduk. Sonunda kesin bilgi bize ulaştı. Artık, şefaat edenlerin şefaati onlara fayda vermez."[396]

Bu âyet-i kerîmeler, Allah'a inanmayanların şefâatten mahrûm kalacağını, buna karşılık günahkâr mü'minlere şefâat edileceğini göstermektedir.

Günahkâr mü'minleri, tevhid inancına sahip olmaları kurtaracaktır. Onlar Allah'ın varlığına ve birliğine, Muhammed aleyhisselâmın peygamberliğine ve şefâate inandıkları için, günahlarının cezasını çektikten sonra Allah Teâlâ'nın izniyle cehennemden çıkarılacaklar.

Kâfirlere ise hiç kimse şefâat etmeyecektir.

Kur'ân-ı Kerîm Allah'a inanmayanları (kâfirleri ve müşrikleri), kendilerine zulmedenler (zâlimler) diye nitelemekte ve:

"Zâlimler için candan bir dost ve sözü dinlenir bir şefâatçi bulunmayacağını"[397] belirtmektedir.

Şefâati inkâr edenler, şefâat konusundaki âyet-i kerîmeleri topluca ele alıp değerlendirmiyorlar. Şefâati kabul etmedikleri için de, şefâatin varlığından söz eden âyet-i kerîmeleri bile kendi anlayışlarına göre yorumluyorlar.

396. Müddessir 74/38-48.
397. Mü'min 40/18.

Şefâat konusundaki âyet-i kerîmeleri görelim:

"De ki: Şefâat bütünüyle Allah'a âittir."[398] Şefâat inkârcıları en çok da bu âyet-i kerîmeye dayanırlar.

"O'nun izni olmadan huzurunda kim kalkıp da şefâat edebilir?"[399]

"Onlar, sadece Allah'ın râzı olduğu kimselere şefâat edebilirler."[400]

"O izin vermeden kimse şefâat edemez."[401]

"O gün ancak, Rahmân'ın kendisine izin verdiği ve konuşmasına râzı olduğu kimsenin şefâati fayda verecektir."[402]

Bu âyet-i kerîmeler bize şunu gösteriyor:

Şefâat sadece Allah'ın elindedir. Allah, kimin kime şefâat etmesini isterse, sadece O'nun izin verdiği kimseler şefâat edebilir.

Şefâat etmelerine Allah Teâlâ'nın izin verdiği kimseler ise şunlardır:

- Peygamberler.
- Âlimler.
- Şehitler (mücâhitler).
- Melekler.
- Sâlih kullar.

398. Zümer 39/44.
399. Bakara 2/255.
400. Enbiyâ 21/28.
401. Yûnus 10/3.
402. Tâhâ 20/109.

Şunu bir daha söyleyelim:

Şefâat edecek olanlar da ancak Cenâb-ı Hak izin verdikten sonra şefâat edeceklerdir. Ve sadece O'nun izin verdiği kimselere şefâat edeceklerdir.

Cehenneme girmiş olan günahkârlara ise sadece peygamberler şefâat edecekler.

Kendilerine şefâat etme yetkisi verilen diğer kimseler ise, **insanlar cehenneme girmeden önce** şefâat edecekler.

■ Cehenneme girenler bir daha oradan çıkmayacak mı?

Şefâati kabul etmeyen nasipsizlerin asılsız bir görüşü de budur. Onlara göre, kim olursa olsun, bir kimse cehenneme girmişse, bir daha oradan çıkamaz ve onları cehennemden çıkarmak için de kendilerine kimse şefâat edemez.

Onların dayandıkları âyetler de vardır. İşte misâli:

"Kötülerin arkasından gidenler... Artık onlar cehennemden çıkmayacaklardır."[403]

Evet, cehenneme girip de bir daha oradan çıkamayacak kimseler vardır. Ama onlar mü'minler değil, kâfirlerdir. Yukarıdaki âyet-i kerîme de kâfirlerin hâlini anlatmaktadır. Kâfirlerin cehennemden hiç çıkamayacaklarını ve cennete giremeyeceklerini gösteren daha başka âyetler de vardır. İşte örnekleri:

"Kâfirlere gelince, yeryüzündeki her şey, hatta bir o kadarı daha onların olsa ve kıyâmet gününün azâbından

403. Bakara 2/167.

kurtulmak için bunların hepsini fidye olarak verseler dahi onlardan aslâ kabul edilmez; onlara acı bir azâb vardır. **Onlar ateşten çıkmak isterler, ama oradan çıkamazlar. Onlar için sürekli bir azâb vardır.**"[404]

"Âyetlerimizi yalanlayan ve kibirlenip onlardan yüz çevirenlere elbette gök kapıları açılmaz ve deve iğne deliğinden geçmedikçe onlar da cennete giremezler."[405]

■ Bir sahâbî ile bir tâbiînin şefâat konusunda tartışması

Günahkârlara şefâat edilip edilmeyeceği ve onların cehennemden çıkıp çıkmayacağı konusunda, daha sahâbe ve tâbiîn devrinde, genel kanâate aykırı düşünen bazı kimseler de vardı. Tâbiîn râvilerinden Talk ibni Habîb bunlardan biriydi. O, "İmânı sağlam olanlara işledikleri günahların bir zarar vermeyeceğini söyleyen" Mürcie fırkasına mensuptu. Ünlü tâbiîn âlimi Saîd ibni Cübeyr, inancındaki sakatlık dolayısıyla onunla görüşülmemesini tavsiye ederdi.

Talk ibni Habîb de, tıpkı bugünkü şefâat düşmanları gibi, şefâat var diyenlerle tartışırdı. Bir gün bu konuyu ashâb-ı kirâmdan Câbir ibni Abdillah radıyallahu anhümâya sordu. Bu arada görüşünü ispat etmek için de ona cehennemliklerin ebediyen cehennemde kalacağına dâir bütün âyetleri okudu. Câbir ibni Abdillah ona:

"Ey Talk! Kur'ân-ı Kerîm'i benden iyi okuduğunu, Resûlullah'ın sünnetini benden iyi bildiğini mi sanıyorsun?

404. Mâide 5/36-37.
405. A'râf 7/40.

Sen bana bunu mu söylemek istiyorsun?" diye sordu. Talk ise mahcup bir edâ ile:

"Hayır vallahi, elbette sen Allah'ın kitâbını benden iyi okur, Resûlullah'ın sünnetini benden iyi bilirsin" dedi. Bunun üzerine Câbir radıyallahu anh ona şunları söyledi:

"**Senin okuduğun âyetlerde, 'ebediyen cehennemde kalacağından söz edilenler' müşriklerdir. Fakat günah işleyen ve bu yüzden cehennemde kendilerine azâb edilen birtakım insanlar oradan çıkarılacaklardır. Ben Allah'ın Elçisi'nden aynen böyle duydum.**"

Câbir ibni Abdillah radıyallahu anhümâ bu konuyu yanlış anlayanları böyle uyarır, ebediyen cehennemde kalacak kimselerin kâfirler olduğunu belirtir, sonra da "kâfirlere ve müşriklere özel bu ifâdeleri genelleştirmemek gerektiğini" söylerdi.[406]

Kâfirler Cehennemden Çıkmayacaktır

Ebediyen cehennemde kalacak olanları Kur'ân-ı Kerîm değişik şekillerde tasvir eder. Meselâ onların:

"Allah'tan başka varlıkları Allah'a denk tutan ve onları Allah'ı sever gibi seven kimseler" olduklarını belirtir.[407]

Kâfirler ve müşrikler cehennemde cezalarını çekerken suçlarını îtiraf edecekler, cehennemden çıkarılmalarını isteyecekler, cehennemden çıkarıldıkları takdirde bir daha eski hâllerine dönmeyeceklerini söyleyecekler. Fakat Allah

406. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, III, 330, nr. 14588; İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), XVI, 526-527, nr. 7483.
407. Bakara 2/165.

Teâlâ, onlara dünyada yaptıklarını hatırlatacak, mü'minlerle alay ettiklerini, onlara güldüklerini söyleyecek, sonra da isteklerini şöyle reddedecek:

"O ateş içerisinde aşağılık bir halde kalın! Benimle bir daha konuşmayın!"[408]

Bu âyet-i kerîmeden önceki ve sonraki âyetler, ebediyen cehennemde kalacak olanların mü'minler değil, kâfirler olduğunu göstermektedir.

Kimlerin ebediyen cehennemde kalacağı, kimlerin kalmayacağı Kur'ân-ı Kerîm'de açıkça belirtilmiştir.

Peygamber Efendimiz yakın akrabâsının, özellikle Ebû Tâlib amcasının Müslüman olmasını çok istiyordu. Amcası ölüm döşeğinde iken Resûl-i Ekrem onun yanına geldi. Ebû Tâlib'in yanında Ebû Cehil ile bir başka müşrik daha vardı. Allah'ın Resûlü:

"Amca! Allah yanında senin lehinde şâhitlik yapabilmem için lâilâhe illallah de!" buyurdu. Müşrikler ona:

"Ebû Tâlib! Abdülmuttalib'in dininden vaz mı geçeceksin?" dediler. Resûl-i Ekrem amcasına durmadan kelime-i tevhîdi telkin ediyordu. Ebû Tâlib son söz olarak Abdülmuttalib'in dini üzerinde olduğunu söyledi. Merhamet pınarı Efendimiz:

"Amca! Allah beni yasaklamadıkça, O'ndan seni bağışlamasını niyaz edeceğim" buyurdu. Fakat Allah Teâlâ şu âyet-i kerîme ile Resûl-i Ekrem'ine amcası için istiğfâr etmesinin uygun olmayacağını bildirdi:

408. Mü'minûn 23/108.

"Ne Peygamber'in, ne de mü'minlerin; yakın akrabaları bile olsa, cehennemlik oldukları açığa çıktıktan sonra, müşriklerin bağışlanmalarını Allah'tan dilemeleri uygun değildir."[409]

Âyet-i kerîmeler;

Şirk üzere ölen müşriklerin ve kâfirlerin ebediyen cehennemde kalacağını belirtmektedir.

İmân üzere ölen, fakat günahları sevaplarından çok olan mü'minlerin ise, geçici bir süre için cehenneme gireceklerini göstermektedir. Bununla beraber Câbir ibni Abdillah radıyallahu anhümânın söylediğini yukarıda gördüğümüz gibi, "kâfirler ve müşrikler hakkındaki ifâdeleri genelleştirmemek gerekir."

Hadis karşıtlarının ileri sürdüğü gibi, Peygamber Efendimizin bazı mü'minlere şefâat edeceğini belirten hadîs-i şerîfler, Kur'ân-ı Kerîm âyetlerine kesinlikle ters düşmemektedir.

Büyük Günah İşleyen Müslümanlara Şefâat

İnancımıza göre, büyük günah işleyen Müslümanlar, cehennemde ebediyen kalmayacak, günahlarının cezasını çektikten sonra, şefâat etmelerine Allah Teâlâ'nın izin verdiği kimselerin aracılığı ile cehennemden çıkarılacaklardır.

Büyük günah işleyenlerin cehennemden çıkmalarının tek şartı, tevhîd yani Allah'ın bir ve tek olduğu inancına sahip olmalarıdır. Şayet günahlarına tövbe etmişlerse, ce-

409. Tevbe 9/113. Buhârî, Cenâiz 80, nr. 1360, Menâkıbü'l-Ensâr 40, nr. 3884, Tefsîr 9/16, 28/1, nr. 4675, 4772; Müslim, İmân 39, nr. 24.

henneme girmeden de Allah Teâlâ tarafından affedilmeleri mümkündür. Çünkü Cenâb-ı Hak, "Kendisine şirk koşulmasını kesinlikle bağışlamaz, ama dilediği kimsenin şirk dışındaki günahlarını affeder."[410]

Kâinâtın Rabbi bir kulunu cehenneme atmışsa, bu onun adâletinin gereğidir. O kul cezasını çektikten sonra, Allah Teâlâ dilerse, rahmetinin gereği olarak, o günahkârı cehennemden çıkarır ve cennete gönderir.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem:

"Ümmetimden Allah'a şirk koşmadan ölen cennete girer"[411] buyurmuştur.

Demek ki ısrarla büyük günah işlemeyen kimse, doğrudan cennete girecektir.

Ya ısrarla büyük günah işleyen kimse? Onun için de iki durum söz konusudur:

Allah Teâlâ affederse, doğrudan cennete girecektir; affetmezse, cezasını çektikten sonra cehennemden çıkıp cennete girecek ve ebediyen orada kalacaktır.

Burada unutmamak gereken şudur:

Büyük günah, inkâr söz konusu olmadıkça îmânı ortadan kaldırmaz. Diğer bir ifâdeyle büyük günah, mü'minin îmânına zarar vermez. İşte o îmân, günahkâr mü'minin cehennemden çıkmasını ve cennete girmesini sağlar.

Ehl-i sünnet ve'l-cemâatin, büyük günah işleyenler hakkındaki inancı budur.

410. Nisâ 4/48.
411. Buhârî, Cenâiz 1, nr 1237.

Ya şu âyet-i kerîme ne oluyor, diye sorulabilir:

"Bir mü'mini kasten öldürenin cezası, **içinde ebedî kalmak üzere** cehennemdir. Allah ona gazâb eder, lânet eder ve korkunç bir azâb hazırlar."[412]

Bu âyet-i kerîme, bir cana kıyanın, bir daha çıkmamak üzere ebediyen cehennemde kalacağını göstermez. Ehl-i sünnet âlimleri, "**içinde ebedî kalmak üzere**" ifâdesini **uzun süre cehennemde kalmak** diye yorumlamışlardır. Çünkü birini öldüren, Allah'ı ve Resûlullah'ı inkâr etmiş olmuyor. Cehennemde ebediyen kalacak olanlar kâfirlerdir. "İçinde ebedî kalmak" ifâdesini Araplar, bir yerde uzun süre kalmak anlamında kullanır.

Demek oluyor ki, ölene kadar büyük günah işlemeye devam edenler, günahlarının cezasını çekene kadar cehennemde kalacak, sonra kalbindeki îmânı ve sâlih amelleri sebebiyle Allah Teâlâ ona merhamet edip cehennemden çıkaracak ve ebediyen kalmak üzere cennete koyacaktır. Kātil için de, diğer büyük günahları işleyenler için de durum böyledir.

Şunu bir daha söyleyelim ki, şefâat konusundaki hadîs-i şerîfler sahîhtir ve mütevâtirdir. Bu hadîs-i şerîfler Kur'ân-ı Kerîm âyetleriyle kesinlikle çelişmez.

Hadis Karşıtlarının Bir Başka İtirazı

Hadis karşıtları şefâat hadislerini çürütmek için çırpınıp dururlar. Şu hadîs-i şerîflerin şefâat hadislerine ters düştüğünü ileri sürerler:

412. Nisâ 4/93.

"Söz taşıyan cennete giremez.

Kalbinde zerre kadar kibir olan kimse cennete giremez.

Akrabasıyla ilgisini kesen kimse cennete giremez."[413]

Evet, bunlar büyük günahtır. Fakat: "Şefâatim, çok hatâ eden günahkâr ümmetim içindir"[414] hadîs-i şerîfi onların da affedileceğini göstermektedir.

Konuyu biraz açalım:

Yukarıda sayılan büyük günahları ve benzerlerini işleyen mü'minlerin cennete giremeyeceğini belirten hadîs-i şerîfler başlıca iki şekilde izah edilmiştir.

Biri şudur:

Cennet bir değil, birden fazladır. Bazı günahları işleyenlere Allah "cenneti haram kılmıştır" veya şu günahları işleyenler "cennete girmez" şeklindeki hadîs-i şerîfler, cennetin en yüksek derecesi olan bazı cennetlere girememek anlamındadır. Nitekim bir hadîs-i şerîfinde Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem birçok cennet bulunduğunu, cennetlerin en değerlisinin Firdevs cenneti olduğunu, Allah Teâlâ'dan cennet istendiğinde Firdevs cenneti istenmesini tavsiye buyurmuştur.[415]

Bu gerçeği şu olay daha canlı bir şekilde göstermektedir:

413. Buhârî, Edeb 11, 50, nr. 5984, 6056; Müslim, Îmân 147, 149, 168, 169, 170, nr. 91, 105, Birr 18, nr. 2556.
414. Ebû Dâvûd, Sünnet 20, 21, nr. 4739; Tirmizî, Kıyâmet 11, nr. 2436; İbni Mâce, Zühd 37, nr. 4311; İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), XIV, 386-387, nr. 6467, 6468; Elbânî, *Sahîhu Süneni Ebî Dâvûd*, III, 160
415. Buhârî, Cihâd 4, nr. 2790, Tevhîd 22, nr. 7423.

Bedir Savaşı'nda oğlu şehid düşen Ümmü Hârise, Resûl-i Ekrem'in huzuruna çıktı ve şöyle dedi:

"Yâ Resûlallah! Oğlum Hârise'yi ne kadar sevdiğimi bilirsin. Eğer o cennetteyse, sabredip mükâfatını Allah'tan bekleyeceğim. Yok eğer cennette değilse, onun için olanca gücümle ağlayacağım."

Resûl-i Ekrem bu hanım sahâbîye şöyle buyurdu:

"Ey Ümmü Hârise! Âhirette bir değil birçok cennet vardır. Senin oğlun onların en âlâsında, Firdevs cennetindedir."[416]

Diğer bir izah şekli şöyledir:

Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadîs-i şerîflerde mü'minlere yönelik tehditlerin anlamı, "şâyet Allah Teâlâ o günahı affetmezse" demektir. Nitekim şu âyet-i kerîme de bunu göstermektedir:

"Şüphesiz Allah, Kendisine şirk koşulmasını aslâ bağışlamaz. Ama dilediği kimselerin bunun dışındaki günahlarını bağışlar."[417]

Bazı günahları işleyenlerin cennete girmeyeceğini belirten hadîs-i şerîfleri şöyle anlamak gerekir:

Yaşadıkları sürece çeşitli günahlara bulanmış Müslümanlar, hayatında hiçbir hata ve günah işlemeyen müttakîlerin gireceği yüce cennetlere giremeyecektir.

Âlimlerimizin bu konudaki çeşitli yorumlarından ikisi şöyledir:

416. Buhârî, Cihâd 14, nr. 2809, Meğâzî 9, nr. 3982, Rikâk 51, nr. 6550.
417. Nisâ 4/116.

– Ebediyen cehennemde kalacak ve hiçbir zaman cennete giremeyecek olan kâfirler, büyük günahları bilen, ama onları yapmakta hiçbir sakınca görmeyenlerdir.

– Büyük günah işleyenler, cennetin kapıları ilk açıldığı zaman cennete giren bahtiyar mü'minlerle birlikte o kapılardan giremeyecekler, onlar bir süre daha bekletildikten sonra bağışlanacaklar ve ondan sonra cennete gireceklerdir.

Cennete girmenin ölçüsü, sâlih amel işlemektir. Şu âyet-i kerîme bunu göstermektedir:

"Kim zerre kadar bir iyilik yapmışsa onu görür. Kim zerre kadar bir kötülük yapmışsa, o da onu görür."[418]

Fakat iyilikleri kötülüklerinden fazla olan kimseler, Allah Teâlâ'nın adâleti sebebiyle cennete gireceklerdir.

Kötülükleri iyiliklerinden fazla olanlar ise, Allah Teâlâ'nın rahmeti, mağfireti ve affıyla cennete gireceklerdir. Şu âyet-i kerîmeler bunu dile getirmektedir:

"Onlara şöyle seslenilecek: **Yaptığınız iyi işler sebebiyle** kazandığınız cennet işte budur."[419]

"Onlar cennetliktirler; **yaptıklarına karşılık** ebediyen orada kalacaklardır."[420]

"O takvâ sahipleri, pırıl pırıl oldukları halde, melekler onların canını alırken şöyle derler: Size selâm olsun; **yaptıklarınıza karşılık** girin cennete!"[421]

Bu ve benzeri âyet-i kerîmeler günahkâr mü'minle-

418. Zilzâl 99/7-8.
419. A'râf 7/43.
420. Ahkāf 46/14.
421. Nahl 16/32.

rin cennete giremeyeceğini söylemiyor. Aksine yaptıkları iyilikleri kötülüklerinden fazla olanların herhangi bir azâb görmeden cennete gireceklerini haber veriyor.

Kâfirler ise bir daha çıkmamak üzere cehennemde kalacaklardır. Onlardan hayatlarında iyilik yapmış olanlar, bu iyiliklerinin karşılığını sadece dünyada göreceklerdir. Onların ebediyen cehennemde kalmalarının tek sebebi îmân etmemiş olmalarıdır.

Cehenneme Giren Mü'minler Oradan Niçin Çıkarılacaklar?

Bu sorunun başlıca iki cevabı vardır.

Birincisi şudur:

– İlâhî adâlet bunu gerektirir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Biz Müslümanları kâfirlerle bir tutar mıyız?"[422]

İkincisi de şudur:

– Mü'minler elleriyle, dilleriyle iyilik yapmasalar bile, tevhîd inancına sahip olduklarını kalpleriyle belirtirler. Şu âyet-i kerîme bunu göstermektedir:

"O gün malın da, evlâdın da faydası olmayacak. Ancak Allah'a **temiz bir kalp** ile gelenlere faydası olacak."[423]

Burada şu hadîs-i şerîfi tekrar hatırlayalım: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin haber verdiğine göre Allah Teâlâ şöyle buyuracak:

422. Kalem 68/35;
423. Şûarâ 26/88-89.

"Melekler şefâat etti. Peygamberler şefâat etti. Mü'minler şefâat etti. Sadece merhamet edenlerin en merhametlisi olan Allah kaldı."[424]

Bu hadîs-i şerîf, şu âyet-i kerîmeye uygun düşmektedir:

"**Şüphe yok ki Allah, zerre kadar zulmetmez. Ama zerre kadar bir iyilik yapılsa onun sevabını kat kat artırır ve ayrıca Kendi yüce katından büyük bir mükâfât verir.**"[425]

Îmân ile ölen bir mü'min, ebediyen cehennemde kalmayacaktır. Şâyet kalacak olsaydı, îmânı ona bir fayda vermemiş olacaktı. Bu da Allah Teâlâ'nın adâletine aykırıdır. Çünkü O, kullarına zerre kadar zulmetmez.

İşte bu âyet-i kerîme, hadis karşıtlarının inkâr ettiği hadîs-i şerîfe uygun düşmektedir. Bu hadîs-i şerîf, kâfirlerin doğrudan cehenneme gireceğini, sâlih mü'minlerin de doğrudan cennete gireceğini belirtmektedir. Yani herkes yaptığı amelin karşılığını görecektir. Cennet de buna göre derece derecedir.

Sâlih amel yapmayan mü'minler cehenneme girecek, sonra da Allah Teâlâ meleklerin, peygamberlerin ve mü'minlerin bu kimselere şefâat etmesine izin verecektir, onlar da bu mü'minleri cehennemden çıkaracaklardır.

"Lâilâhe illallah Muhammedün Resûlullah" demekten başka sâlih bir iş yapmayanlara gelince, Kâinâtın Rabbi onlara merhamet edecek ve kendilerini cehennemden çıkaracaktır.

---

424. Buhârî, Tevhîd 24, nr. 7439; Müslim, îmân 302, nr. 183.
425. Nisâ 4/40.

Demek ki büyük günah işleyen Müslümanlar, ebediyen cehennemde kalmayacaktır. Şâyet Allah Teâlâ dilerse, onları affedip cennete koyacaktır.

Dilerse o kullarını önce cehenneme koyacak, sonra da Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin şefâat etmesiyle onların cehennemden çıkıp cennete girmelerine imkân verecektir.

Büyük günah işleyenlerin durumu böyle olursa, büyük günah işlemeyenler elbette kolayca cennete girecektir.

Merhametlilerin en merhametlisi olan Allah dilerse, büyük günah işleyenleri affedecek, onları doğrudan cennete koyacaktır. Dilerse onları bazı günahları yüzünden cezalandıracak, sonra da şefâat edenlerin şefâatiyle ve Kendi rahmetiyle bu günahkârları cehennemden çıkarıp cennete koyacaktır.

Kâfirlere ve Ehl-i Kitâb'a Şefâat Edilmeyecek

Kimler cennete girmeyecek?

Bunu Kur'ân-ı Kerîm açıkça belirtmiştir. Putperest kâfirler, müşrikler ve Ehl-i Kitap denilen Hıristiyan ve Yahudiler hiçbir zaman cennete giremeyecektir. İşte âyet-i kerîmeler:

"Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler, Allah ile peygamberlerinin arasını ayırmak isteyen ve: 'Bir kısmına inanırız, bir kısmına inanmayız' diyenler ve böylece îmân ile inkâr arasında bir yol tutmak isteyenler, işte gerçek kâfirler bunlardır. Biz onlara, aşağılayıcı bir azâb hazırlamışızdır."[426]

426. Nisâ 4/150-151.

"Ehl-i kitaptan kâfir olanlar ile müşrikler cehennem ateşindedirler; orada sürekli kalırlar. Onlar, yaratılmışların en kötüsüdür."[427]

Âyet-i kerîmeler kimlerin cennete giremeyeceğini, hatta ebediyen cehennemde kalacağını açıkça bildirdiği halde, bazıları bundan hoşlanmıyor, bir de Peygamber şefâati bekliyorlar.

Âyet ve hadisleri keyiflerince yorumlamayı alışkanlık haline getirenler, bakınız **Yahudiler** hakkındaki şu iki âyet-i kerîmeden nasıl mânâlar çıkarıyorlar:

"Fakat Allah, inkârları yüzünden onlara lânet edip rahmetinden uzaklaştırmıştır. Onların **pek azı îmân eder**."[428]

"Verdikleri sözden dönmeleri, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve kalplerimiz örtülüdür, demeleri yüzünden Biz onları cezalandırdık. Aslında Allah, onların kalplerini inkârları yüzünden mühürlemiştir. **Pek azı dışında onlar îmân etmezler.**"[429]

Âyet ve hadislerden istedikleri mânâyı çıkaracaklarını sananlar şöyle diyor:

Hadîs-i şerîfe göre Allah Teâlâ, "kalbinde hardal tanesi kadar îmânı olanları cehennemden çıkarın"[430] buyuracaktır. Öyleyse Yahudiler de cennete girecektir.

İşin doğrusunu daha iyi bilen tefsir ve lügat âlimleri, yukarıdaki âyet-i kerîmelerde geçen "Onların **pek azı îmân eder**" ifâdesini, **"Onlar hiçbir zaman îmân etmez-**

427. Beyyine 98/6.
428. Nisâ 4/46.
429. Nisâ 4/155.
430. Buhârî, îmân 15 nr. 22.

ler" şeklinde anlamışlardır. Buna misâl olarak da "Falanın pek az utanma duygusu var" veya "Falanın hayâsı pek kıt" ifâdesini, o utanmazın biridir, hiç hayâ duygusu yoktur şeklinde açıklamışlardır. Buna göre de: "Onların **pek azı îmân eder**" ifâdesini, onlar hiçbir zaman îmân etmez şeklinde anlamak gerektiğini söylemişlerdir. Ünlü dil âlimleri Câhız ve Zemahşerî'nin, devrimizin tanınmış müfessirlerinden İbn Âşûr'un açıklamaları bunu göstermektedir.[431]

Zaten yukarıda zikrettiğimiz âyet-i kerîme ile hadîs-i şerîf arasında bir irtibat kurmaya çalışmak da yanlıştır. Çünkü âyet-i kerîme Yahudilerden, hadîs-i şerîf ise yeteri kadar sâlih amelleri bulunmadığı için cehenneme girmiş olan Müslümanlardan bahsetmektedir.

"Onların pek azı îmân eder" âyet-i kerîmesinde geçen "pek azı" ifâdesiyle, Peygamber Efendimiz zamanında îmân etmiş olan Abdullah ibni Selâm gibi Yahudi asıllı sahâbîler veya daha sonraki devirlerde îmân edecek olan aynı kökene mensup insanlar kastedilmiştir. Onlar, İslâmiyet'i kabul etmek sûretiyle kendilerini kurtaran bahtiyarlardır.

Muhammed sallallahu aleyhi ve sellemin peygamberliğini kabul etmeyen bir kimsenin îmânından söz edilemez. Allah Teâlâ peygamber gönderdiği her ümmete, gönderdiği peygamberlere îmân etmelerini emretmiştir. Sadece kendi peygamberine inanıp diğer peygamberlere inanmayan birinin mü'min olduğu kabul edilemez. "Âmenerresûlü" diye bildiğimiz, Bakara sûresinin son iki âyet-i kerîmesinde bu gerçek şöyle ifâde buyrulmuştur:

431. Câhız, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 238; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 600, V, 77.

"Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene îmân etti, mü'minler de îmân ettiler. Hepsi de Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine îmân ettiler. **"Allah'ın peygamberleri arasında hiçbir ayrım yapmayız"** dediler.[432]

Evet, Yahudiler ve Hıristiyanlar Ehl-i kitap'tır. Fakat gerçek tevhîdi kabul etmedikleri, yani Allah'a ve Resûlullah'a îmân etmedikleri için, onların cennete girmeleri söz konusu değildir. Fahr-i Kâinât Efendimizin şefâati de sadece Müslümanlara mahsustur.

Sözü şöyle bağlayalım:

Bu açıklamalarımızdan anlaşılacağı üzere, Kur'ân-ı Kerîm âyetleri ile şefâat hadisleri ve diğer hadîs-i şerîfler arasında herhangi bir çelişki yoktur. Hadis karşıtlarının bu yönde söyledikleri, başka konulardaki iddiaları gibi asılsız, tutarsız ve anlamsızdır.

432. Bakara 2/285.

Bu Bahisten Şunları Öğrendik:

1. *Sahîhayn* ile diğer *Sünen* ve *Müsned*lerde bulunan şefâat hadisleri sahîh ve mütevâtirdir.

2. **Kıyâmet gününde Fahr-i Cihân aleyhi salevâtü'r-Rahmân efendimiz ile diğer peygamberler ümmetlerine şefâat edecektir. Ayrıca şehidler ve sâlihler, okunan Kur'ân-ı Kerîm ve tutulan oruçlar da şefâat edecektir.**

3. Allah'ın birliğini kabul eden Müslümanlar ebediyen cehennemde kalmayacaktır. Cehennemde ebediyen kalacak olanlar kâfirler, müşrikler ve putperestlerdir.

4. **Kıyâmet gününde Allah Teâlâ, şefâat edecek olanlara şefâat izni verecek, onlar da Cenâb-ı Hakk'ın râzı olduğu kimselere şefâat edeceklerdir.**

5. Dünyada hiçbir iyi iş yapmamış ve ibadet etmemiş olan mü'min günahkârlar önce cehenneme girecek, günahları ölçüsünde cezâlarını çektikten sonra Allah'ın rahmeti ve adâleti sebebiyle cehennemden çıkarılacak ve cennete gireceklerdir.

6. **Büyük günah işleyen Ümmet-i Muhammed ebediyen cehennemde kalmayacaktır. Onlar Peygamber aleyhisselâmın, meleklerin ve mü'minlerin kendilerine şefâat etmesiyle cehennemden çıkıp cennete gireceklerdir.**

7. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem mü'minlerin cennete giremeyeceğini söylememiştir. Allah'ın Resûlü güzellikleri birbirinden farklı çeşitli cennetler bulunduğunu belirtmiş, annesine ve babasına karşı gelenlerin, akrabasıyla ilgisini kesenlerin, söz taşıyanların ve benzeri büyük günahları işleyenlerin, Firdevs gibi cennetlere giremeyeceğini ifâde buyurmuştur.

8. **Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîflerde Müslümanlara yönelik bazı tehditler bulunmaktadır. Fakat Allah Teâlâ dilerse bu kullarını affedecektir.**

9. Bazı büyük günahları işleyenlerin cennete giremeyeceğini belirten âyet ve hadisler vardır. Bu tehditler ile, o günahları ısrarla yapan ve yapmakta sakınca görmeyenler kastedilmiş olabilir. Bu âyet ve hadislerde muhtemelen o günahkârların, cennet kapıları açılır açılmaz oraya ilk girenlerle birlikte giremeyeceği, ancak günahları bağışlandıktan sonra cennete gireceği anlatılmak istenmiştir.

Yüce Rabbim bizleri, Firdevs cennetine ilk giren bahtiyarlardan eylesin! Âmîn, yâ Muîn!

KABİR AZÂBI VARDIR

Hadis karşıtlarının kabul etmediği şeylerden biri de kabir azâbıdır.

Onlar kabir azâbının var olduğunu açıkça belirten âyet-i kerîmeleri görmezden geliyor, sahîh hadîs-i şerîfleri de kabul etmiyorlar.

Kabir azâbının gaybla ilgili bir konu olduğunu, bir beşer olan Peygamber'in kabir azâbını bilemeyeceğini söylüyorlar.

Galiba bizi biraz eğlendirmek için çok komik bir şey daha söylüyorlar: *Kabir azâbı diye bir şey olsaydı, ölülerin kefenlerini soyanlar (nebbâşlar), onların vücudunda darp izleri görürlerdi. Kaburga kemiklerinin kırılıp parçalandığını fark ederlerdi* diyorlar.

Hadis karşıtlarının ileri sürdüğü bu görüşlere şimdi bir bir cevap vermeye çalışalım.

Kabirde hem azâbın, hem de ilâhî nimetlerin bulunduğuna dâir âyet-i kerîmeleri görelim.

Berzah hayatı denen kabir hayatında sorgu-suâlin olduğunu, iyilere çeşit çeşit mükâfatlar verildiğini, kötülere kıyâmete kadar azâb edildiğini hadîs-i şerîflerle ispat edelim.

Kabir azâbının olmadığını, ölülerin vücudunda darp izleri bulunmamasıyla açıklayanlara şimdilik uykularında gördükleri ve görecekleri kâbusları hatırlatalım. Bir daha uyku-

larından kan ter içinde perişan vaziyette uyandıkları zaman, vücutlarında bu azâbın izlerini aramalarını tavsiye edelim.

Kabir Hayatının ve Azâbının Varlığını Gösteren Âyet-i Kerîmeler

Bir Müslüman "âmentü" diye özetlenen altı îmân esasına inanmak zorundadır. Bu altı esastan biri olan âhirete îmânın içinde, kabir hayatı da vardır. Ben mü'minim diyen kimse kabirde iyiler için nimetin, kötüler için azâbın bulunduğuna inanmak durumundadır. Buna inanmayan kimse, Allah'a da gereği gibi inanmamış olur.

Evet, kabir azâbı, "gayb" denilen, akıl ve duyularla bilinmeyen îmân esaslarından biridir. Allah Teâlâ, Bakara sûresinin 3. âyet-i kerîmesinde:

"O takvâ sahipleri **gayba îmân ederler**" buyurur. Yüce Rabbimiz bu âyet-i kerîmeyle bizim akıl ve beş duyu ile bilemediğimiz bazı esaslara îmân etmemizi ister.

Hadis karşıtları aksini söylese bile, kabir azâbından söz eden âyet-i kerîmeler ile hadîs-i şerîfler arasında hiçbir çelişki yoktur. Zaten bu âyet ve hadisler birlikte okununca, konu gün ışığı gibi aydınlanır.

Biz de önce âyet-i kerîmeleri okuyalım:

■ Birinci âyet

"Sen o zâlimlerin can çekiştikleri ve meleklerin onlara ellerini uzatarak 'Çıkarın şu canlarınızı! Allah hakkındaki gerçek dışı sözleriniz ve O'nun âyetlerini büyüklük taslayıp

kabul etmeyişiniz yüzünden **bugün perişan eden azâbla cezalandırılacaksınız**' dedikleri zaman onların halini bir görsen!"[433]

Demek ki melekler, kâfirlere, öldükleri sırada: "**Bugün perişan eden azâbla cezalandırılacaksınız**" diyecekler. Meleklerin bu sözü, kâfirlere **azâbın daha canları çıkarken başladığını** göstermektedir. Kâfirlerin cezası kabirde değil de, kıyâmet koptuktan sonra başlayacak olsaydı, onlara daha canları alınırken böyle şiddetli bir tarzda davranılmazdı.

Âyet-i kerîmede sözü edilen azâb kabir azâbıdır. Kâfirler, kabre girdikleri andan itibâren azâb görmeye başlayacaklardır.

Hadis ilmiyle ilgilenen herkesin bildiği, bizim de "İmâm Buhârî'ye atılan iftiralar" bahsinde zikrettiğimiz üzere, İmâm Buhârî fıkhî görüşlerini "terceme" dediğimiz bâb başlıklarında dile getirmiştir. Hadis ilminin bu en ünlü âlimi, "kabir azâbı" adıyla açtığı bâba bu âyet-i kerîmeyle başlamış ve bu âyet-i kerîmenin kabir azâbına işaret ettiğini belirtmiştir.

İmâm Buhârî sözünü ettiğimiz bâbda Firavun ailesiyle ilgili şu âyet-i kerîmeleri de zikretmiştir:

"Firavun âilesini şiddetli bir azâb kuşatıverdi. **Onlar ateşe sunulurlar sabah akşam**; kıyâmet kopunca da 'Atın Firavun ehlini azâbın en şiddetlisine!' denir."[434]

İmâm Buhârî bu âyet-i kerîmeleri niçin bu bâb başlığı altında vermiştir?

433. En'âm 6/93.
434. Mü'min 40/45-46.

Bu âyetlerin kabir azâbına işaret ettiği görüşünde olduğu için vermiştir.

Kâfirlerin azâbının daha canları alınırken başladığını şu âyet-i kerîme de göstermektedir:

"Ya melekler **yüzlerine ve arkalarına vurarak canlarını alırken** onların hali ne olacak?"[435]

Kâfirlerin azâbı daha defnedilmeden önce, canları alınırken başladığına göre, acaba defnedildikten sonra onları nasıl azâblar beklemektedir?

Karada ölenler genellikle defnedilir. Azâbı hak eden kâfirler ve Allah'ın buyruklarına karşı gelen kimseler suda boğulsalar veya vahşî hayvanlar tarafından parçalansalar da bu yüzden defnedilmeseler bile, bulundukları yerde kıyâmete kadar azâb edileceklerdir. Onların asıl azâbı, kıyâmet koptuktan sonra başlayacaktır.

■ **İkinci âyet**

"Çevrenizdeki bedevîler arasında münafıklar vardır. Medine halkından

bir kısmı da münâfıklıkta uzmanlaşmıştır. Onları sen bilmezsin, Biz biliriz! **Onlara çifte ceza vereceğiz**! Sonra da çok daha büyük bir azâbın içine atılacaklardır."[436]

Bu âyet-i kerîmede münâfıklara iki cezâ verileceği belirtilmektedir. Bütün müfessirler bu cezâdan birincisinin **dünyada**, ikincisinin **kabirde** verileceği görüşündedir.

435. Muhammed 47/27.
436. Tevbe 9/101.

Dünyada onlara nasıl ceza verileceği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüş, ancak hepsi de ikinci cezânın kabir azâbı olduğunda fikir birliği etmiştir.

■ **Üçüncü âyet**

"Allah îmân edenleri, inanıp ikrar ettikleri **değişmez söz** sebebiyle hem dünyada hem de âhirette sapasağlam tutar. Zâlimlerin de doğru yoldan sapmasına fırsat verir; Allah dilediğini yapar."[437]

Peygamber Efendimiz bu âyetin kabir azâbı hakkında nâzil olduğunu söylemiş, Allah Teâlâ'nın, mü'minleri kabirdeki sorgularında başarılı kılacağını şöyle müjdelemiştir:

"Mü'min **kabre konduğu zaman** melekler onun yanına gelir. O da Allah'tan başka ilâh bulunmadığını, Muhammed aleyhisselâmın onun Resûlü olduğunu söyler. İşte **"Allah îmân edenleri, inanıp ikrar ettikleri değişmez söz sebebiyle hem dünyada hem de âhirette sapasağlam tutar" âyetinin mânâsı budur.**"[438]

■ **Dördüncü âyet**

"Kim Benim zikrimden yüz çevirirse, onun **dünya hayatı mutlaka sıkıntılı geçecektir**. Kıyâmet günü de onu kör olarak dirilteceğiz."[439]

437. İbrâhim 14/27.
438. Buhârî, Cenâiz 86, nr. 1369, Tefsîr 14/2, nr. 4699; Müslim, Cennet 73, 74, nr. 2871; Ebû Dâvûd, Sünnet 23, nr. 4751; Tirmizî, Tefsîr 14/4, nr. 2120; Nesâî, Cenâiz 114, nr. 2056; İbni Mâce, Zühd 32, nr. 4269.
439. Tâhâ 20/124.

Âhiret hayatı kıyâmetin kopmasıyla başlayacaktır. İmâm Taberî'nin de dediği gibi, **kabir hayatı dünya hayatı olarak kabul edilmektedir**. Zaten kabir de dünyadadır.

■ **Beşinci âyet**

"Belki vazgeçerler diye, Biz onlara **en büyük azâbdan önce, dünyada da bazı azâbları** tattıracağız."[440]

Bu âyet-i kerîme şöyle anlaşılmıştır: Onlara, âhirette tadacakları en büyük azâbdan önce, dünyada ve kabirde bazı azâblar yaşatacağız.

En büyük azâb cehennem azâbı olduğuna göre, bazı azâblar, cehennem hayatından önce yaşanacaktır.

■ **Altıncı âyet**

"Onlar ise: 'Rabbimiz! Bizi **iki kere** öldürdün, **iki kere** dirilttin. Şimdi günahlarımızı itiraf ediyoruz. Bize bir çıkış yolu yok mu?' derler."[441]

Bu âyet-i kerîmeyi açıklamaya geçmeden önce şu âyeti de hatırlayalım:

"Cansızken size hayat veren Allah'ı nasıl inkâr ediyorsunuz? O, bir gün

hayatınıza son verecek, ardından sizi diriltecektir. Eninde sonunda hepiniz O'nun huzuruna çıkarılacaksınız."[442]

Birinci âyet-i kerîmedeki **iki kere öldürme** ve **iki kere diriltmeyi** nasıl anlamalıdır?

440. Secde 32/21.
441. Mü'min 40/11.
442. Bakara 2/28.

Taberî, İbni Kesîr ve Begavî gibi ünlü müfessirlerimiz bunu şöyle anlamışlardır:

Onlar, ecelleri gelince dünyada öldürüldüler (**bu birinci ölüm**), kabirlerinde diriltilip sorguya çekildiler (**bu birinci diriltilme**). Sonra kabirlerinde tekrar öldürüldüler (**bu ikinci ölüm**), âhirette diriltildiler (**bu ikinci diriltilme**).

Bilindiği üzere, hadis karşıtları kabir azâbını kabul etmedikleri için, buna şöyle itiraz ederler:

Böyle şey olmaz! İnsan kabirde de diriltilecek olursa, o zaman üç defa öldürülmüş, üç defa diriltilmiş olur. Bu da iki ölüm, iki dirilltme olduğunu belirten âyete ters düşer.

Biz bu konuda onların değil, İslâm büyüklerinin görüşlerine îtibar ederiz. Bu iki ölüm, iki diriltilmeyi Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâ şöyle açıklamıştır:

İnsan yaratılmadan önce topraktı, **bu birinci ölümdür**. Sonra Allah bize can verip diriltti, bu da **birinci diriltilmedir**. Ardından Allah insanı öldürecek ve insan kabre girecek, bu da **ikinci ölümdür**. Sonra kıyâmet gününde tekrar diriltecek, bu da **ikinci diriltilmedir**. Böylece insan iki kere öldürülmüş, iki kere diriltilmiş olmaktadır.

Âlimlerimiz bu iki ölüm ve iki diriltilmeyi şöyle de açıklamışlardır:

İnsan Hz. Âdem'in sulbünde ölü idi, Allah ona can verip dünyaya getirdi. Sonra onu öldürecek, kıyâmet gününde de tekrar diriltecektir.

Burada sorulacak soru şudur: Peki kabirdeki diriltilme ve öldürülme ne oluyor?

Kabirdeki diriltilme, dünya hayatında olduğu gibi uzun süre yaşamak için değil, sadece sorguya çekilecek kadar bir süre için diriltilmedir. Sahîh hadîs-i şerîflerde bu konuda geniş bilgi verilmiştir.

İnsanlar kabir hayâtında çeşitli nimetleri veya azâbları tadacaklardır; fakat kabir hayatı dünya ve âhiret hayatıyla kıyaslanamaz. **"Berzah hayatı"** da denen kabir hayatını akılla anlamak mümkün değildir. Hadîs-i şerîflerde geniş-çe, şu âyet-i kerîmede de kısaca temas edildiği üzere kabir hayatına îmân etmek gerekir:

"Önlerinde diriltilecekleri güne kadar **geri dönmeleri-ne imkân vermeyen bir 'engel'** (berzah) vardır."[443]

■ **Yedinci âyet**

"Onlar sabah akşam ateşe sunulurlar. Kıyâmet kopun-ca da 'Atın Firavun ehlini azâbın en şiddetlisine!' denir."[444]

Kabir azâbının varlığını en açık şekilde bu âyet-i kerî-me göstermektedir. Evet, burada Firavun ailesinden söz edilmekle beraber, bu azâb sadece onlara değil, kabirde azâb edilmeyi hak eden herkese uygulanacaktır.

Bütün İslâm âlimleri bu azâbın kabirde yapılacağı gö-rüşündedir.

Tâbiîn âlimleri başta olmak üzere, bazı âlimler bu âyet-i kerîmedeki "Onlar sabah akşam ateşe sunulurlar" ifâdesine bakarak, bu azâbın onlara dünya durdukça uygu-lanacağı sonucuna varmışlardır.

443. Mü'minûn 23/100.
444. Mü'min 40/46.

Zaten onların âhirette nasıl bir azâb görecekleri ise: "Kıyâmet kopunca da 'Atın Firavun ehlini azâbın en şiddetlisine!' denir" ifâdesinde açıkça görülmektedir.

■ **Sekizinci âyet**

"Helâk olacakları günlerine kavuşuncaya kadar sen onları kendi hallerine bırak. Tuzaklarının o gün onlara bir faydası olmaz; kimseden yardım da görmezler. Zulmedenler için **kıyâmet gününden önce bir azâb daha vardır**; lâkin çoğu bilmiyor."[445]

Âlimlerimiz, bu âyet-i kerîmedeki "Zulmedenler için **kıyâmet gününden önce** bir azâb daha vardır" ifâdesini, kıyâmet günü azâbından önce yapılacak kabir azâbı olarak anlamışlardır.

İslâm âlimleri, bu âyet-i kerîmeyi göstererek, Kur'ân-ı Kerîm'de kabir azâbının açıkça geçtiğini söylemişlerdir.

■ **Dokuzuncu âyet**

"Böylece günahları yüzünden suda boğuldular, **ardından** ateşe atıldılar."[446]

Âlimlerimiz bu âyet-i kerîmedeki **"fe-üdhılû"** kelimesini Arap dili kuralları açısından değerlendirmişler, buradaki "fâ" harfinin, "fâ-i ta'kîbiyye" olduğunu, yani "bir şeyin hemen ardından" anlamına geldiğini söylemişlerdir. Bunu da Nûh kavminin, suda boğulmalarının hemen ardından ateşe atıldıkları, yani kabirde azâb görmeye başladıkları şeklinde açıklamışlardır.

445. Tûr 52/45-47.
446. Nûh 72/25.

■ **Onuncu âyet**

"Allah yolunda öldürülenlere 'ölülerdir' demeyin. Hayır **onlar diridir**, ama siz farkında değilsiniz."[447]

"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü zannetme! Aksine **onlar diridirler**; Rableri yanında rızıklanmaktadırlar."[448]

Bu iki âyet-i kerîme şehidlerin kabirlerinde yaşamakta olduğunu açıkça göstermektedir.

Kabirde yaşama hali sadece şehidlere özel değildir. Mü'minler de, kâfirler de kabirlerinde yaşarlar. Mü'minlerin kabirlerinden cennete kapılar açılır; oradan cenneti seyreder ve onun güzel kokularını duyarlar.

Kâfirlerin kabirlerinden de cehenneme kapılar açılar; oradan cehennemin korkunç halini seyreder ve pis kokularını koklarlar.[449]

Kabir Azâbının Varlığını Gösteren Hadîs-i Şerîfler

Yukarıda zikrettiğimiz âyet-i kerîmeler, kabir azâbının varlığını, şüpheye yer bırakmayacak şekilde göstermektedir. Bu âyet-i kerîmelerin tefsîri demek olan sahîh hadîs-i şerîflerle konuyu iyice perçinleyelim.

■ **Birinci Hadîs-i Şerîf**

Yukarıda, üçüncü âyet-i kerîmeyi açıklarken verdiğimiz hadîs-i şerîfi, burada bir kere daha hatırlayalım:

447. Bakara 2/154.
448. Âl-i İmrân 3/169.
449. Ebû Dâvûd, Sünnet 23, 24, nr. 4753; İbni Mâce, Zühd 32, nr. 4268.

"Mü'min **kabre konduğu zaman,** melekler onun yanına gelir. O da Allah'tan başka ilâh bulunmadığını, Muhammed aleyhisselâmın onun Resûlü olduğunu söyler. İşte **'Allah iman edenleri, inanıp ikrar ettikleri değişmez söz sebebiyle hem dünyada hem de âhirette sapasağlam tutar'** âyetinin mânâsı budur."[450]

Peygamber Efendimiz bu âyet-i kerîmenin kabir azâbının varlığını belirtmek için nâzil olduğunu söylemiştir.[451]

■ **İkinci Hadîs-i Şerîf**

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, içinde yatanların azap gördüğü iki kabrin yanından geçerken şöyle buyurdu:

"Bunlar, kendilerince büyük olmayan birer günahtan dolayı azap görüyorlar. Aslında onların günahları büyüktür. Onlardan biri, abdest bozarken idrardan sakınmazdı. Diğeri ise, söz taşır, insanların arasında söz taşırdı."

Efendimiz aleyhisselâm, bunları söyledikten sonra yaş bir çubuk istedi. Onu ikiye böldü. Sonra da kırdığı her bir dalı, onların kabirlerine dikti. Bunu niçin yaptığı sorulduğu zaman da şöyle buyurdu:

"Bu çubuklar yaş kaldığı -veya kurumadığı- sürece, onların azâbını hafifletecektir."[452]

450. Buhârî, Cenâiz 86, nr. 1369, Tefsîr 14/2, nr. 4699; Müslim, Cennet 73, 74, nr. 2871; Ebû Dâvûd, Sünnet 23, nr. 4751; Tirmizî, Tefsîr 14/4, nr. 2120; Nesâî, Cenâiz 114, nr. 2056; İbni Mâce, Zühd 32, nr. 4269.

451. Buhârî, Cenâiz 86, nr. 1369; Müslim, Cennet 73, 74, nr. 2871; Nesâî, Cenâiz 114, nr. 2056; İbni Mâce, Zühd 32, nr. 4269.

452. Buhârî, Vudû' 55, 56, nr. 216, 218, Cenâiz 81, nr. 1361; Müslim, Tahâret 111, nr. 292.

■ **Üçüncü Hadîs-i Şerîf**

Bir gün Allah'ın Resûlü, ashâbıyla birlikte bir yere gidiyordu. Bindiği katır birden ürktü, az kalsın onu düşürüyordu. Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem orada birkaç kabir gördü. "Bu kabirlerin kimlere ait olduğunu bilen var mı?" diye sordu. Bildiğini söyleyen sahâbîye, onların ne zaman öldüklerini sordu. O da İslâmiyet'ten önce öldüklerini söyledi. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi şöyle buyurdu:

"**Bu kimseler kabirlerinde azâb görüyorlar. Şâyet birbirinizi gömmeyi bırakmayacağınızı bilsem, kabir azâbından benim duyduklarımı size de duyurması için Allah'a duâ ederdim.**" Sonra Allah'ın Elçisi ashâbına döndü; cehennem azâbından, **kabir azâbmdan**, görünen-görünmeyen fitnelerden ve Deccâl fitnesinden Allah'a sığınmalarını istedi. Onlar da bu belâlardan Allah'a sığındılar.[453]

■ **Dördüncü Hadîs-i Şerîf**

Bir gün güneş battıktan sonra Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem evinden çıktı. O sırada müthiş bir ses işitti. Bu sesin ne olduğunu şöyle açıkladı:

"Yahudiler kabirlerinde azâb görüyorlar."[454]

■ **Beşinci Hadîs-i Şerîf**

Yahudi bir kadın, Âişe radıyallahu anhânın yanına geldi ve ona:

453. Müslim, Cennet 67, nr. 2867.
454. Buhârî, Cenâiz 87, nr. 1375; Müslim, Cennet 69, nr. 2869.

"Allah seni kabir azâbından korusun!" diye duâ etti. Bunun üzerine Hz. Âişe, Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme kabir azâbının olup olmadığını sordu. O da:

"Evet, kabir azâbı vardır" buyurdu.

Hz. Âişe, o günden sonra Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemi, namazlardan sonra kabir azâbından Allah'a sığınırken gördüğünü söyledi.[455] Bu konuda aşağıda daha fazla bilgi verilecektir.

■ **Altıncı Hadîs-i Şerîf**

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Biriniz namazda tahiyyâtı bitirdiği zaman, dört şeyden Allah'a sığınarak şöyle desin:

Allahım, cehennem azâbından,

kabir azâbından,

hayat ve ölüm fitnesinden

ve kör deccâlin fitnesine uğramaktan sana sığınırım."[456]

Burada zikrettiğimiz altı hadîs-i şerîf, kabir azâbının var olduğunu gösteren hem sened hem de metin bakımından son derece sahîh rivâyetlerden birkaçıdır.

Mü'min ve Kâfirin Ölüm Ânı ve Sonrası

Peygamber Efendimiz uzunca bir hadîs-i şerîfte, mü'minin ve kâfirin can veriş şeklinden söz etmiş, öldükten

455. Buhârî, Cenâiz 86, nr. 1372.
456. Müslim, Mesâcid 128, nr. 588.

sonra onların başlarından neler geçeceğini bir bir anlatmıştır. Bu hadîs-i şerîfi biraz özetleyerek buraya alalım:

Bir mü'min dünyaya vedâ etmek üzereyken, yüzleri güneş gibi parlayan melekler, ellerindeki cennet kefeniyle ve cennet kokularıyla gökten yere inerler ve o kimsenin görebileceği bir yere otururlar. Sonra ölüm meleği olan Azrâil aleyhisselâm, vefât etmek üzere olan kimsenin başucuna gelir ve ona:

"Ey güzel can! Allah'ın affına ve rızâsına kavuşmak üzere artık çık!" der. O kulun canı, bir damla su gibi akıverir. Melek onu alır, Cennet'ten getirdiği kefene sarar ve ona güzel kokular sürer.

Melekler dünyanın en güzel esansı gibi burcu burcu kokan o canı alıp göklere yükselirken, yanlarından geçtikleri melekler bu güzel kokunun ne olduğunu sorarlar. Onlar da dünyada o kimse için söylenen en güzel sözleri söyleyerek onu tanıtırlar.

Dünya semasından başlayıp yedinci kat göğe çıkıncaya kadar, her semânın önde gelen melekleri o kimseyi uğurlar. Allah Teâlâ'nın huzûruna varınca, Cenâb-ı Mevlâ:

"Kulumu cennetin en yüce yerine kaydedin! Şimdi onu tekrar yeryüzüne götürün! Ben insanı topraktan yarattım, yine oraya döndüreceğim ve tekrar oradan çıkaracağım" buyurur.

O kulun rûhu cesedine döndürülür. Kabirde yanına iki melek gelir, onu oturturlar ve:

"Rabbin kim?" diye sorarlar. O da:

"Rabbim Allah'tır" der.

"Dinin nedir?" diye sorarlar. O da:

"Dinim İslâm'dır" der. (Peygamber aleyhisselâmı kastederek:)

"Size gönderilen şu zât hakkında ne düşünüyorsun?" diye sorarlar. O da:

"O Allah'ın Resûlüdür" der.

"Onun hakkında ne biliyorsun?" diye sorarlar. O da:

"Ben Allah'ın Kitâbını okudum. Ona îmân ettim ve onun Peygamber olduğunu kabul ettim" der.

Bunun üzerine gökten şöyle bir ses duyulur:

"Kulum doğru söyledi. Kabrini dayayıp döşeyin! Kendisine cennet elbiseleri giydirin! **Kabrinden cennete bakan bir pencere açın!**"

Daha sonra ne olup bittiğini Peygamber aleyhisselâm şöyle anlatmıştır:

"Cennet rüzgârları o kimsenin kabrine cennet kokuları getirir. **Kabri, gözünün gördüğü ufuklar boyunca genişletilir**. Derken dünyada iken yaptığı iyilik ve ibadetleri güzel yüzlü, güzel giyimli, hoş kokulu bir insan şeklinde yanına gelir, onu tebrik eder ve kıyâmete kadar kendisine arkadaşlık edeceğini söyler."

Fahr-i Cihân Efendimiz kâfirin nasıl can vereceğini de şöyle anlatmıştır:

Kâfir can vereceği sırada, simsiyah yüzlü melekler, kıldan yapılma sert kefenlerle yere inerler. Ölüm meleği o kâfire yaklaşarak:

"Ey pis ve habîs can! Allah'ın öfke ve gazâbına uğramak üzere çık!" der. Bu hitâbı duyan kâfir müthiş bir korkuya kapılarak kaçmak ister. Simsiyah yüzlü melekler, kebap şişlerinin ıslak yünden çıktığı gibi şiddetli bir şekilde canını çıkarıp alırlar.

Melekler, yeryüzünün en pis leşi gibi kokan o canı gökyüzüne çıkarırken, yanlarından geçtikleri melekler, bu pis kokunun ne olduğunu sorarlar. Onlar da dünyada o kimse için söylenen en çirkin isimleri kullanarak kendisini tanıtırlar.

Resûl-i Ekrem Efendimiz, hadîs-i şerîfin devâmında, dünya semâsına vardıklarında, semâ kapısının o rûha açılmadığını söyledi, ardından da şu âyet-i kerîmeyi okudu:

"Onlara elbette gök kapıları açılmaz ve deve iğne deliğinden geçmedikçe, onlar da cennete giremez."[457]

Böylece kâfirin rûhu, Cenâb-ı Hakk'ın huzûruna kabul edilmez ve şiddetli azâbların içine fırlatılır. Allah'ın Resûlü bunları söyledikten sonra şu âyet-i kerîmeyi okudu:

"Kim Allah'a ortak koşarsa, sanki gökyüzünden düşüp de, yırtıcı kuşların kapıp parçaladığı veya rüzgârın uzak bir yere savurduğu kimseye benzer."[458]

Daha sonra Allah'ın Resûlü şöyle buyurdu:

O kimsenin rûhu cesedine döndürülür. Kabirde yanına iki melek gelir, onu oturturlar ve:

"Rabbin kim?" diye sorarlar. O da ne diyeceğini bilemeyen şaşkın biri gibi:

457. A'râf 7/40.
458. Hac 22/31.

"Ha, ha? Bilmiyorum" der.

"Dinin nedir?" diye sorarlar. O yine:

"Ha, ha? Bilmiyorum" der.

"Size gönderilen şu zât hakkında ne düşünüyorsun?" diye sorarlar. O yine:

"Ha, ha? Bilmiyorum" der.

Bunun üzerine gökten şöyle bir ses duyulur:

"Bu kimse, Peygamberden haberi bulunmadığını söyleyerek yalan beyânda bulundu. **Ona cehennemden bir yatak verin! Kabrinden cehenneme bir pencere açın!**" O kimse cehennemin aşırı sıcağını ve zehirli ateşini duymaya başlar. Kabri onu sıkar, kaburga kemikleri birbirine girer. Korkunç suratlı, pejmürde kıyâfetli, vücudu pis kokan bir adam yanına gelir ve ona:

"Sana daha dünyadayken başına geleceği haber verilen bu günün kutlu olsun!" der. Kâfir ona:

"Sen kimsin? Yüzün kötü haber getiren birinin yüzüne benziyor!" diye sorar. O da:

"Senin yaptığın pis işler vardı ya, işte onlar benim" der. O da başına gelecek felâketlerden korkar ve:

"Rabbim ne olur kıyâmeti koparma!" diye yalvarır.[459]

459. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 287-288, 295-296, nr. 18733, 18815; Ebû Dâvûd, Sünnet 24, nr. 4753; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), I, 93, nr. 107.

Kabir Hayatının Var Olduğunu Dolaylı Olarak Gösteren Bazı Hadisler

Doğrudan kabir azâbı ile ilgili olmamakla beraber, kabir hayatının veya kabir azâbının varlığını gösteren hadîs-i şerîf de vardır. Bu hadîs-i şerîfler, berzah hayatı da denen kabir hayatında, insanların nimet veya azâb içinde yaşadıklarını ortaya koymaktadır.

■ Allah'ın Elçisi ashâb-ı kirâmına, kabristana gittikleri zaman şöyle demelerini öğretirdi:

"Selâm size, ey bu diyârın mü'min ve müslim halkı! İnşallah yakında biz de aranıza katılacağız. Allah'ın bizi de sizi de bağışlamasını dilerim."[460]

Kabristanda yatanlar bu sözleri duymayacak olsa, elbette Allah'ın Resûlü onlara böyle selâm verme gereği hissetmezdi.

■ Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, Bedir Gazvesi'nde öldürülen müşriklerin yanına üç gün sonra uğradı. Onlardan Ebû Cehil, Ümeyye bin Halef gibi müşriklerin önde gelenlerine adlarıyla hitap ederek:

"Ben Rabbimin bana va'dettiği şeylerin gerçekleştiğini gördüm. Siz de Rabbinizin başınıza geleceğini bildirdiği şeylerin gerçekleştiğini gördünüz değil mi? " buyurdu. Buna hayret eden Hz. Ömer:

"Yâ Resûlallah! Onlar artık birer leş olmuş, seni nasıl duyup cevap versinler?" diye sordu. Allah'ın Resûlü ona şunu söyledi:

460. Müslim, Cenâiz 104, nr. 975.

"Canımı kudretiyle elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, **benim söylediklerimi siz onlardan daha iyi duymuyorsunuz! Onlar duyuyor, fakat cevap veremiyorlar!**"[461]

Kabir Azâbı Görmeyecek Olanlar

Ölen herkes, kabirde bazı imtihanlarla karşılaşacaktır. Sahîh hadîs-i şerîflerden öğrendiğimize göre şu üç kimse bunun dışında tutulacaktır.

1. Şehid.

Fahr-i Âlem Efendimizin haber verdiğine göre, şehid altı özelliğe sahiptir:

Daha kanının ilk damlası yere düşer düşmez günahları bağışlanacak ve cennetteki yerini görecek.

Kabir azâbı çekmeyecek.

Kıyâmetin dehşetini hissetmeyecek.

Kendisine îmân elbisesi giydirilecek.

Hûrilerle evlendirilecek.

Akrabasından yetmiş kişiye şefâat edecektir.[462]

2. Hudutta nöbet tutan asker.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Hudutta Allah yolunda nöbet tutanlar dışında her ölenin ameli sona erdirilir. Hudutta nöbet tutarken ölenin

461. Müslim, Cebbet 77, nr. 2874.
462. İbni Mâce, Cihâd 16, nr. 2799; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 131, nr. 17314.

yaptığı işlerin sevabı kıyâmet gününe kadar artarak devam eder; **kabirdeki imtihanda da başarılı olur.**"[463]

3. Karın bölgesindeki rahatsızlık dolayısıyla ölen kimse.

Bunlar **kabir azâbı görmeyecektir.**[464]

Kabirde birçok insanın azâb göreceği, öte yandan mü'minlerin pek çok nimete kavuşacağı, Münker ve Nekir meleklerinin herkesi sorguya çekeceği konusunda pek çok hadîs-i şerîf vardır.

Peygamber Efendimiz, duâlarında kabir azâbından Allah'a sığınırdı; bizim de kabir azâbından Allah'a sığınmamızı isterdi.[465]

Bu hadisler mütevâtir derecesine ulaştığı için, kabir hayatının varlığına inanmayı zorunlu kılar.

Kabir hayatının dünyada bir benzeri yoktur. Bu sebeple onun mâhiyeti hakkında aklımızı kullanarak bir şey söylememiz mümkün değildir. Ben Müslümanım diyen bir kimse, bu sâhada aklın değil, sadece naklin, yani âyet ve hadislerin söz sahibi olduğunu kabul etmek zorundadır.

Çok iyi bildiğimiz gibi, Peygamber Efendimiz kendisine sorulan bir soruya hatalı cevap verdiği zaman, Allah Teâlâ onun hatasını düzeltirdi. Bunun bir örneği de kabir azâbı konusundadır. Olay şöyledir:

463. Ebû Dâvûd, Cihâd 15, nr. 2500; Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 2, nr. 1621.
464. Nesâî, Cenâiz 111, nr. 2051; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 262, nr. 18500-18502.
465. Müslim, 128-134, nr. 588-589; Ebû Dâvûd, Salât 178, 179, nr. 983, 984; Nesâî, İstiâze 38, nr. 5510, 5512; İbni Mâce, İkâme 26, nr. 909.

Hz. Âişe annemizin hizmetinde bulunan bir Yahudi kadın ona:

"Allah seni kabir azâbından korusun!" diye duâ etmişti. Âişe radıyallahu anhâ da Peygamber aleyhisselâma **kıyâmet gününden önce kabir azâbı olup olmadığını** sordu. O da Yahudilerin yalan söylediğini belirterek:

"Kıyâmet gününden önce azâb yoktur" buyurdu. Çünkü o sıralarda Allah Teâlâ kendisine kabir azâbı konusunda bilgi vermemişti. Aradan bir süre geçtikten sonra Allah'ın sevgili elçisi gün ortasında, elbisesine sarınmış, gözleri kızarmış vaziyette evden dışarı çıktı ve oldukça yüksek bir sesle ashâbına şunları söyledi:

"Ey insanlar! Yakında başınıza karanlık geceler gibi birtakım fitneler gelecektir.

Ey insanlar! Siz benim bildiklerimi bilseydiniz çok ağlar, az gülerdiniz.

Ey insanlar! **Kabir azâbından Allah'a sığının. Çünkü kabir azâbı haktır, gerçektir.**"[466]

Hz. Âişe radıyallahu anhânın haber verdiğine göre, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem "Kabir azâbı haktır, gerçektir" diye açıkladıktan sonra, kıldığı namazlarda hep kabir azâbından Allah'a sığınmıştır.[467]

466. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, VI, 81, nr. 25025; Elbânî, *Sahîhu'l-Câmi'i's-sagîr ve ziyâdetühû*, I, 222, nr. 462-932.
467. Buhârî, Cenâiz 86, nr. 1372, Daavât 37, nr. 6366; Müslim, Mesâcid 125, nr. 586.

Kabir Azâbı Konusunda Akıl Söz Sahibi Değildir

Müslümanın neye inanacağını Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîfler belirler. Bu konuda akıl söz sahibi değildir. Zaten din, akla aykırı bir hüküm getirmez. Bu durumda aklın görevi, Kur'an ve hadisin ortaya koyduğu inanç esaslarını kabul etmektir.

Kabir azâbının varlığına dâir yeteri kadar âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf gördük. Şimdi de konumuzla ilgili olarak, mâneviyâta inanan bir aklı rahatlatacak bazı deliller getirelim:

■ Kabir azâbının olup olmadığı, elbette "gayb"a dâir bir konudur. Bir mü'min ise gayba inanmak zorundadır. Allah Teâlâ gaybı sadece kendisinin bildiğini, ondan Peygamber Efendimizin bile haberdâr olmadığını belirtiyor ve Resûlüne şöyle söylemesini emrediyor:

"Eğer gaybı bilseydim, elbette bundan çok yararlanırdım ve başıma kötülük de gelmezdi."[468]

Bu durumda soruyu şöyle soralım:

Peygamber aleyhisselâm gaybı hiç mi bilmez?

Bu sorunun cevabı şudur:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem gaybı, Allah Teâlâ'nın kendisine bildirdiği kadar bilir. Nitekim Allah Teâlâ ona, ümmetine bildirmesi ve onları uyarması için bazı gayb bilgileri vermiştir. Bunlar Peygamber aleyhisselâma özel durumlardır. Bu tür bilgilere **"hasâisü'n-nebî"** denir. Kabir azâbı hakkında ümmetini bilgilendirmesi de böyledir.

468. A'râf 7/188.

Yukarıda geçen hadîs-i şerîflerden birinde, Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellemin, kabrinde azâb gören iki kişinin halini ashâbına bildirdiğini okuduk.

Bir de, Bedir Gazvesi'nde öldürülen müşriklere: "Başınıza geleceğini Rabbinizin haber verdiği şeylerin gerçekleştiğini gördünüz değil mi?" diye seslendiğini ve onların bu soruyu duyduklarını da kendisinden öğrendik.

■ Bir insan Allah'a, meleklere ve âhiret gününe inanıyorsa, kabirde olup bitenler hakkında Allah'ın ve Resûlullah'ın verdiği bilgilere de inanmak durumundadır. Çünkü bu bilgiler, gayba dâir haberlerdir. Gayb hakkında verilen bazı bilgilere inanıp, kabir hayatı hakkında verilen bilgilere inanmamak bir çelişkidir.

■ Kabre konulan kimse, uyuyan insana benzer. Uyuyan kimse rüyasında kimi zaman güzel şeyler görür ve bundan zevk alır. Bu sırada uyandırılırsa üzülür.

Bir kimse rüyasında bazen korkunç şeyler görür, bundan da elem duyar. O sırada uyandırılırsa sevinir ve rahatlar.

Uykuda güzel rüyadan zevk alan, kötü rüyadan azâb duyan beden değil ruhtur. Bu halleri hemen herkes yaşadığı için, kimse inkâr edemez. Kabir azâbı ve orada yaşanan güzel haller de böyledir.

■ Allah Teâlâ bize ve ölünün ailesine olan şefkat ve merhameti sebebiyle, ölen kimsenin başına gelen halleri yaşayanlara bildirmez. Bu konuda Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin ne buyurduğunu tekrar hatırlayalım:

"Bunlar kabirlerinde azâb görüyorlar. Birbirinizi toprağa gömmeyi bırakmayacağınızı bilsem, kabir

azâbından benim duyduklarımı size de duyurması için Allah'a duâ ederdim."[469]

■ Kabre defnedilen kimsenin azâb mı, yoksa nimet mi gördüğünü hayatta olanların bilmemesi gerçeği değiştirmez. Allah her şeye kādirdir. Yanıp kül olan veya vahşi hayvanlar tarafından parçalanıp yenen, balıklar tarafından yutulan bir kuluna isterse azâb eder, istemezse çeşitli nimetler ikrâm eder.

■ Vücutta hiçbir iz bırakmayan değişik azâb şekilleri vardır. Birinin vücuduna elektrik verildiğinde veya ona psikolojik işkence yapıldığında vücudunda hiçbir iz görülmez. Her şeye kādir olan Allah, ölüye de bizim bilmediğimiz şekilde azâb edebilir.

■ Bazı kimseler: "Ben görmediğim şeye inanmam" diyor. Onlara şu iki soruyu sormak lâzım:

Şu dünyada ruhunu gören var mı?

Ruhunu görmediği halde benim ruhum yok diyen var mı?

Evet, insan ruhunu göremez ama onun olmadığını da söylemez, söyleyemez.

Aynı şekilde hiç kimse aklını göremez ama aklım yok da diyemez.

Şu halde, "Ben görmediğim şeye inanmam" demenin bir anlamı yoktur.

■ Bir de maddî şeylerden misâl verelim:

Mikrobu da kimse çıplak gözle göremez; ama onun ancak mikroskopla görüldüğünü herkes kabul eder.

469. Müslim, Cennet 67, nr. 2867.

Kabir azâbını gözüyle görmediği için ona inanmayanlara, esasen bu misâller yeterlidir. **Ama inanmak aklın değil, îmânın konusudur.**

■ Kabir azâbına inanmayanları, buna inandırmak zordur. Bununla beraber biz, kabir azâbına inanan kardeşlerimize şunu söyleyebiliriz:

Kulağı duymayan bir insan, "ses diye bir şey yoktur" dese, gözü görmeyen biri, görme olayını kabul etmese, onların bu tutumu ne derece gerçekçi olabilir? Kabir azâbını inkâr edenlerin durumu da aynen böyledir.

Biz kabir azâbına da, oradaki sorgu-suâle de, dünyada Allah'ın buyruklarına uygun şekilde yaşayan kimseye kabirde ilâhî nimetler ikrâm edileceğine de inanıyoruz. İnanmayanlar ise, kabre girdikten sonra bunların gerçek olup olmadığını bizzat görüp anlayacaklardır.

Dünya yaratılalı beri var olduğu halde göremediğimiz, fakat keşfedilmeyi bekleyen nice ilâhî kanun vardır.

Etrafımızdaki ses dalgalarını göremediğimiz halde, küçük bir radyo onları toplayıp ses olarak kulağımıza getiriyor.

Çıplak elle dokunulduğu zaman insanı çarpan ve ölümüne yol açan elektriğin varlığını da göremiyoruz.

Yerçekimi ilâhî bir kanundur. O olmasaydı hiçbirimiz yere basamazdık. Yerçekimini de gözlerimizle göremiyor, vücudumuzla hissedemiyoruz.

Sözü daha fazla uzatmaya gerek yok. Dünya hayatı başka, kabir hayatı başkadır. Dünyada ruh bedene tâbidir. Beden darbedilse, onun acısını ruh da hisseder. Beden bir şeyden lezzet alsa, o lezzeti ruh da duyar.

Dünyada beden görünür, ama ruh görünmez. Dünya hayatında beden ruhun kabri gibidir.

Kabir hayatı ise böyle değildir; orada beden ruha tâbidir. Dünyadakinin aksine orada görünen ruhtur. Acıyı da, zevki de duyan odur.

Kısacası kabir hayatının mâhiyetini sadece Allah bilir. Kabir hayatı îmân etmemiz gereken gayb konularından biri olduğu için, ona bütün kalbimizle inanırız. Esasen âyet ve hadislerin bize bu konuda verdiği bilgileri aklımız da kabul eder.

Bu Bahisten Şunları Öğrendik:

1. Akıl ve duyularla bilinemeyen konular vardır. Kur'ân-ı Kerîm'de bunlara "gayb" adı verilir. Her mü'minin gayba îmân etmesi şarttır. Kabir azâbı da bu konulardan biridir.

2. **Kabirde kötü insanlara azâb, iyilere ikrâm edileceğine dâir hem âyet-i kerîmeler, hem de mütevâtir derecesine ulaşan hadîs-i şerîfler vardır. Bunun için sadece *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'deki hadislere bakmak bile yeterlidir.**

3. "Gaybı Allah'tan başka hiç kimse, hatta Peygamber bile bilemez" diyenler, her nedense âyet-i kerîmedeki istisnâyı görmezden geliyorlar. Hâlbuki Allah Teâlâ **"seçip bildirmek istediği peygamberine gaybı bildireceğini"** haber veriyor.[470]

4. **Kabirde azâb gören beden değil ruhtur. Bu da rüyasında güzel şeyler görüp bundan zevk alan veya korkunç şeyler görüp bundan elem duyan kimseye benzer. Zaten uykuda güzel rüyadan zevk alan, kötü rüyadan azâb duyan beden değil ruhtur.**

5. Bir âyet-i kerîmede, kâfirlerin canını alan meleklerin onlara: **"Bugün perişan eden azâbla cezalandırılacaksınız"**[471]

---

470. Cin 72/26-27.
471. En'âm 6/93.

diyecekleri haber veriliyor. Bir başka âyet-i kerîmede: "Melekler **yüzlerine ve arkalarına vurarak canlarını alırken** onların hali ne olacak?"[472] buyruluyor. Demek ki kötülerin azâbı daha onlar can verirken başlıyor.

6. **Âyet-i kerîmede Firavun ve adamlarını şiddetli bir azabın kuşattığı, onların sabah akşam ateşe sunulduğu, kıyâmet kopunca da elem verici azâba uğratılacağı haber veriliyor.[473] Daha kıyâmet kopmadan onlara yapılan bu azâb kabir azâbı değilse, acaba nedir?**

7. "Zulmedenler için kıyâmet gününden önce bir azâb daha vardır"[474] âyet-i kerîmesi de kabir azâbına işaret etmektedir.

8. **Âyet-i kerîmede Nuh kavminin suda boğulduğu, ardından da ateşe atıldığı haber veriliyor.[475] Bu kâfirler kabirde değilse, nerede ateşe atılmış olabilirler?**

9. "Ben görmediğime inanmam" diyenler vücutta iz bırakmayan işkence şekillerini, meselâ birinin vücuduna elektrik verilmesini veya psikolojik işkenceye tâbi tutumasını hatırlamalıdır. Gözümüzle göremediğimiz pek çok şey arasında ruhumuzun, aklımızın, sadece mikroskopla görebildiğimiz mikropların, etrafımızdaki ses dalgalarının, yerçekiminin varlığını nasıl inkâr edebiliriz?

---

472. Muhammed 47/27.
473. Mü'min 40/45-46.
474. Tûr 52/45-47.
475. Nûh 72/25.

ÂHİR ZAMANDA MEHDÎ'NİN GELECEĞİ

Mehdî kimdir?

Sahîh hadîs-i şerîflerden öğrendiğimize göre Mehdî, Ehl-i beyte mensup bir zât olup, kıyâmete yakın bir zamanda ortaya çıkacaktır. Dini güçlendirecek, yeryüzünde adâleti hâkim kılacak, Müslümanlar da ona tâbi olacaktır.

Bu konudaki hadîs-i şerîfleri kabul etmeyenlerin iddialarına cevap vermeye çalışalım.

Mehdî Hadisleri Güvenilir Hadislerdir

Mehdî konusunda Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden pek çok sahîh hadis rivâyet edilmiştir. Bu hadîs-i şerîflerde Mehdî'nin ismi, Peygamber aleyhisselâmın soyundan geleceği, onun ortaya çıkmasının kıyâmetin büyük alâmetlerinden biri olacağı belirtilmiştir.

Mehdî hadislerini bir iki sahâbî değil, **otuzdan fazla sahâbî** rivâyet ettiği için, bu hadisler **mütevâtir** derecesine ulaşmıştır.

Mehdî hadislerini rivâyet eden başlıca sahâbîler şunlardır:

Hz. Osman, Hz. Ali, Talha bin Ubeydillah, Abdurrahmân ibni Avf, Hz. Hüseyin, Abdullah ibni Abbâs, Abdullah

ibni Mes'ûd, Abdullah ibni Ömer, Abdullah ibni Amr ibni Âs, Ebû Saîd el-Hudrî, Câbir ibni Abdillah, Ebû Hüreyre, Enes ibni Mâlik, Ammâr ibni Yâsir, mü'minlerin anneleri Ümmü Habîbe, Ümmü Seleme, Hz. Âişe, Huzeyfe ibnü'l-Yemân, Temîm ed-Dârî...

Mehdî hadislerini *Kütüb-i Sitte* imamlarından dördü başta olmak üzere diğer ünlü muhaddisler kitaplarına almışlardır. Bunlar:

Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbni Mâce, Ahmed ibni Hanbel, İbni Hibbân, Hâkim en-Nîsâbûrî, Taberânî, Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, Bezzâr, İbni Ebî Şeybe gibi ünlü muhaddislerdir.

Bir de Mehdî'nin geleceğini kabul eden tanınmış âlimlerimizden bir kısmının ismini verelim, siz de bir bunların, bir de bu gerçeği kabul etmeyenlerin gölgesinin büyüklüğünü kıyaslayın:

Süfyân-ı Sevrî, Hattâbî, Beyhakī, Ebû Bekir ibnü'l-Arabî, Kādî İyâz, İbnü'-Cevzî, İbnü'l-Esîr, Münzirî, müfessir Kurtubî, Kastallânî, İbni Teymiyye, Mizzî, Zehebî, İbn Kayyim el-Cevziyye, Şâtıbî, Heysemî, İbni Hacer el-Askalânî, Sehâvî, Süyûtî...[476]

Evet, bu isimler Mehdî hadislerini kabul eden âlimlerimizden sadece bir kısmıdır.

Şimdi de Mehdî'nin geleceğine dâir hadislerden belli başlılarını görelim:

476. Mehdî hadislerini rivâyet eden sahâbîler, bu hadisleri kitaplarına alan muhaddisler ve Mehdî'nin geleceğini kabul eden tanınmış âlimlerimizin daha geniş bir listesi için bk. Muhammed ibni Ahmed İsmâîl el-Mukaddem, *el-Mehdî*, s. 67-73.

■ Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anhden rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Yeryüzü zulüm ve haksızlıklarla dolduğu bir zamanda, benim neslimden (Ehl-i beytimden) biri çıkıp da orayı adâlet ve eşitlikle doldurmadan kıyâmet kopmayacaktır."[477]

■ Ali radıyallahu anhden rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Mehdî bizden, Ehl-i beyt'tendir. Allah onun işini bir gecede rast getirip şânını yükseltecektir."[478]

■ Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anhden rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Mehdî benim soyumdandır. Başının ön tarafında saç yoktur. Burnunun orta kısmı yüksekçedir. O, zulüm ve haksızlıklarla dolan yeryüzünü adâlet ve eşitlikle dolduracak, yedi yıl hüküm sürecektir."[479]

■ Abdullah ibni Mes'ûd radıyallahu anhden rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Ehl-i beytimden, adı adıma benzeyen bir adam çıkıp da Arapları yönetmedikçe dünyanın sonu gelmeyecektir."[480]

■ Ümmü Seleme radıyallahu anhâ, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinlediğini söyledi:

477. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, III, 36, nr. 11333
478. İbni Mâce, Fiten 34, nr. 4085.
479. Ebû Dâvûd, Mehdî 7, nr. 4277; Bezzâr, *Müsned* (Sabrî), XVIII, 75, nr. 9.
480. Ebû Dâvûd, Mehdî 4, nr. 4282; Tirmizî, Fiten 52, nr. 2230;

"Mehdî benim neslimden, Fâtıma'nın evlâdındandır."[481]

Mehdî Konusunda Âlimlerimizin Görüşü

Ünlü İslâm âlimlerinin Mehdî hakkındaki görüş ve değerlendirmeleri bizim için büyük önem taşır. Şimdi bu âlimlerden bir kısmının Mehdî konusuna bakışlarını görelim:

Ebû Hâtim ibni Hibbân el-Büstî (v. 354/965), sadece sahîh ve hasen hadisleri aldığı *el-Müsnedü's-sahîh* adını verdiği ve *Sahîhu İbni Hibbân* diye ünlü hadis kitâbına, Mehdî hadislerinden beşini, her birine ayrı başlıklar koyarak almıştır.[482]

Muhaddis, Şâfiî fakihi ve hadislerin fıkhını anlamada devrinin otoritesi olan **el-Beyhakī** (v. 458/1066) şöyle demiştir:

"Mehdî'nin çıkacağı konusuna dâir hadîs-i şerîflerin senedleri elbette son derece sahîhtir."[483]

Tefsir, hadis ve fıkıh âlimi Muhammed ibni Ahmed **el-Kurtubî** (v. 671/1273), Peygamber aleyhisselâmın neslinden Mehdî çıkacağına dâir sahîh hadisler bulunduğunu söylemiştir.[484]

Zayıf ve uydurma hadisler konusunda *el-Ehâdîsü'z-za-'îfe ve'l-bâtıle* adlı bir çalışması bulunan Takiyyüddîn **İbni Teymiyye** (v. 728/1328), yukarıda zikrettiğimiz hadîs-i şerîflerin sahîh olduğunu söylemiştir.

481. Ebû Dâvûd, Mehdî 6, nr. 4284.
482. İbni Hibbân, es-Sahîh, XV, 236-239.
483. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl* (Beşşâr), XXV, 150.
484. Kurtubî, *et-Tezkire bi-ahvâli'l-mevtâ ve umûri'l-âhire*, s. 1205.

İslâmî ilimlerin birçoğunda söz sahibi olan, sahîh ve zayıf hadisler hakkında eserleri bulunan ünlü Hanbelî âlimi **İbni Kayyim el-Cevziyye** (v. 751/1350) Mehdî hakkındaki hadislerin bir kısmının sahîh ve hasen olduğunu söylemiştir.[485]

220'den fazla eseri bulunan Hindistanlı ünlü âlim **Sıddîk Hasan Han** (v. 1307/1890) aynı görüşü paylaşmış ve Mehdî hadislerinin mütevâtir derecesine ulaştığını söylemiştir.[486]

Faslı hadis âlimi **Muhammed ibni Ca'fer el-Kettânî** de (v. 1345/1927) Mehdî hakkındaki hadislerin elli kadar olup mütevâtir derecesine ulaştığını, bunların sahîh ve hasen rivâyetler olduğunu, bu konudaki zayıf rivâyetlerin ise ileri derecede zayıf olmadığını belirtmiştir.[487]

Âlimlerimizin de ifâde ettiği üzere Mehdî hakkında pek çok hadis vardır. Bunların bir kısmı sahîh, bir kısmı hasen, bir kısmı da zayıftır. Hem fıkıh, hem de hadis sâhasında söz sahibi olan bu âlimler, Mehdî konusundaki hadislerin güvenilir olup mütevâtir derecesine ulaştığını söylemişlerdir.

Hadis karşıtları, Mehdî konusundaki hadisler mütevâtir olmadığı için, bunların kesin bilgi ifâde etmeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Bu hadisler onların söylediği gibi haber-i vâhid olsa bile, haber-i vâhidler hem akāid, hem de ahkâm konusunda delildir ve bunlar kesin bilgi ifâde eder. İslâm âlimleri bir hadisi kabul etmiş ve onunla amel etmişse, fıkıh usûlü âlimleri ile Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî fakîhle-

485. İbni Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru'l-münîf fi's-sahîhi ve'z-za'îf*, s. 148, nr. 339.
486. Sıddîk Hasan Han el-Kınnûcî, *el-İzâ'a limâ kâne vemâ yekûnü beyne yedeyi's-sâ'a*, 183.
487. Kettânî, *Nazmü'l-mütenâsir mine'l-ahâdîsi'l-mütevâtir* (Hicâzî), s. 227.

rinin büyük çoğunluğu o hadisin kesin bilgi ifâde ettiği ve sahîh olduğu kanâatindedir.

Bu görüşte olmayan sadece kelâmcılardır.

Bilindiği üzere Hz. Ebû Bekir'in emriyle Kur'ân-ı Kerîm toplanırken, bir âyeti iki kişinin yazmış olması, o âyetin yazıya geçirilmesi için yeterli görülmüştür.[488] Şimdi soralım:

Dinin aslı olan Kur'ân-ı Kerîm toplanırken iki kişinin şâhitliği yeterli görülmüş de, bir hadisin rivâyetinde birçok sahâbî görüş birliği etmişken, o hadis niçin baştâcı edilmesin?

Bu kadar râvisi, şâhidi bulunan hadisleri bir çırpıda inkâr ediveren kimselerin, yarın "iki şâhidin beyânına dayanıyor" diye Kur'ân-ı Kerîm hakkında da benzer iddialarda bulunmayacaklarını kim temin edebilir?

Bir hadisin muhtelif hadis kitaplarında muhtelif senedlerle rivâyet edilmesi, o hadisi güçlendirir. Mehdî hadisleri de, birçok hadis imamının kitâbında, mûteber bir şekilde rivâyet edilmiştir.

Mehdî Konusunda Âyet-i Kerîme Olması Gerekmez

Hadis karşıtlarının "Mehdî konusunda âyet-i kerîme yoktur" iddiâsına cevap vermeye çalışalım:

Kur'ân-ı Kerîm dinin anayasasıdır. Anayasada her konu yer almaz.

Daha açık söyleyelim: Kur'ân-ı Kerîm dinin esaslarını

488. Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 3, nr. 4986.

belirlediği için özet olarak gelmiş, orada özet olarak geçen konuları da hadîs-i şerîfler açıklamıştır.

Kafası karışıklar için bu cümleyi de biraz açalım: Bir konu güvenilir hadîs-i şerîflerde geçiyorsa, o konu Kur'ân-ı Kerîm'de ele alınmış gibi kabul edilir; ayrıca âyet-i kerîme aranmaz.

Mehdî konusunda âyet-i kerîme olmadığını söyleyenlere şunu soralım:

Kur'ân-ı Kerîm'de **Mehdî'nin gelmeyeceğine dâir** âyet-i kerîme var mıdır?

Cevâbını da biz verelim: Hayır, böyle bir âyet-i kerîme yoktur.

Hadis karşıtlarına hatırlamak istemedikleri bir usûl kâidesini hatırlatalım:

Mâni hükmün olmadığı yerde, âmir hüküm aranmaz.

Bu kâideye göre, Mehdî'nin geleceğine dâir âyet aranmaz. Hadîs-i şerîfler Mehdî gelecektir diyorsa, ona îtibar edilir.

İşte şu âyet-i kerîmeler, hadis ve sünnette geçen konuların Kur'ân-ı Kerîm'de geçmiş gibi kabul edilmesi gerektiğini gösterir:

■ **"Peygamber size ne verdiyse alın, neyi yasakladıysa ondan sakının."**[489]

Demek ki bir Müslüman, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin söylediği her şeyi dinin esası olarak kabul edecek ve benimseyecektir. Onun, Mehdî'nin geleceğine dâir verdiği haberleri de aynı şekilde baştâcı edecektir.

489. Haşr 59/7.

■ **"Allah'a ve Resûlüne itaat edin ki, Allah'ın rahmetine erişesiniz."**[490]

Bu âyet-i kerîme, ben Müslümanım diyen herkesin Allah'ın Elçisi'ne kesin sûrette uymak mecbûriyetinde olduğunu göstermektedir. Ve o Peygamber'in Mehdî konusunda verdiği habere de inanmak, güvenmek gerekir.

■ **"Peygamber'e itaat eden, Allah'a itaat etmiş olur. İtaat etmeyenlere ise aldırma. Çünkü Biz seni onların üzerine bekçi göndermedik."**[491]

Demek ki Peygamber'e itaat etmek, Allah'a itaat etmek demektir.

İşte bir âyet-i kerîme daha:

■ **"Bir konuda anlaşmazlığa düştüğünüzde, -eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız- o hususta Allah'a ve Resûlüne başvurunuz."**[492]

Bu âyet-i kerîme de bize, aramızda ihtilâf çıktığı vakit, Allah'ın Resûlü'ne başvurmamız gerektiğini bildiriyor. Meselâ Kur'ân-ı Kerîm'de "Namaz kılınız" emri var; ama biz namazı nasıl kılacağız, ne zaman kılacağız, kaç rekât kılacağız diye ihtilâfa düşersek, bu âyet-i kerîmeye göre yapacağımız şey, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin namazı nasıl, ne zaman ve kaç rekât kıldığına bakmaktan ibârettir.

Bütün bu âyet-i kerîmeler, bizi neden Allah'ın Resûlü'ne itaat etmeye ve onun her dediğini yapmaya teşvîk ediyor?

490. Âl-i İmrân 3/132.
491. Nisâ 4/80.
492. Nisâ 4/59.

Çünkü o, kendisine bir soru sorulduğu zaman yanlış bir şey söylemez. Şu âyet-i kerîme de bunu dile getiriyor:

■ **"O Peygamber kendi hevâ-hevesine göre konuşmaz. Onun söyledikleri kendisine vahyolunandan başka bir şey değildir."**[493]

Peygamber aleyhisselâmın Mehdî hakkında söylediği hadîs-i şerîfler sahîh ise, demek ki onun bu konuda verdiği bilgiler kendisine vahyolunan bilgilerdir. Bu âyet-i kerîmeyi destekleyen bir başka âyet-i kerîme daha okuyalım:

"Allah sana kitâbı indirdi, hikmeti verdi ve bilmediklerini öğretti."[494]

Bu âyet-i kerîmede geçen **"kitâb"**ın Kur'ân-ı Kerîm olduğunu herkes bilir. Peki Allah Teâlâ'nın ona verdiği **"hikmet"** nedir?

Tâbiîn müfessirlerinden Katâde bin Diâme es-Sedûsî'nin belirttiğine göre, hikmet kelimesi, "kitâb" kelimesiyle veya "Allah'ın âyetleri" gibi ifadelerle birlikte kullanıldığı zaman "Peygamber'in sünneti" anlamına gelir.[495]

İmam Şâfiî de Kur'an'da geçen "hikmet"in sünnet olduğunu söylemiştir.[496]

Selef âlimlerimizin hepsi de bu görüştedir.[497]

Sünnetin dinde delil olduğunu gösteren pek çok hadîs-i şerîf vardır. Burada onları zikrederek sözü uzatmayacağız. Fakat şunu bir daha hatırlatmakla yetineceğiz:

493. Necm 53/3-4.
494. Nisâ 4/113.
495. Buhârî, Tefsîr 33/5, bâb başlığı.
496. *er-Risâle*, s. 76-79.
497. İbn Kayyim el-Cevziyye, *er-Rûh*, s. 75.

Bir konuda Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin hadîs-i şerîfi bulunduğunu öğrenen Müslüman, artık o konuda kimsenin aykırı sözüne ve görüşüne bakmayacaktır.

Mehdî konusu da böyledir. Hadis karşıtları ne derse desin, âhir zamanda Hz. Fâtıma'nın evlâdından biri gelecek, zulüm ve haksızlıklarla dolan yeryüzünü adâlet ve eşitlikle dolduracaktır.

Mehdî Hadislerinin *Sahîhayn*'da Bulunması Gerekmez

Hadis karşıtları, yeterli hadis bilgisine sahip olmayan kardeşlerimize aykırı görüşlerini benimsetmek için, *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'de Mehdî konusunda hadis bulunmadığını söylüyorlar.

Neden böyle yapıyorlar?

Çünkü onlar, samimî Müslümanların bu iki hadis kitabına büyük değer verdiklerini iyi biliyorlar.

Hadis karşıtlarının çok iyi bildiği, ama saf ve samimî Müslümanların yeterince bilmediği şudur:

İmâm Buhârî ve İmâm Müslim *Sahîh* adlı kitaplarına bütün sahîh hadisleri almamışlar, bunu da **"eserlerinin hacmini büyütmemek için"** yapmışlardır.

İmâm Buhârî ezberinde **yüz bin** sahîh hadis bulunduğunu söylemiştir. *Sahîh-i Buhârî*'de ise mükerrerleriyle birlikte 7275 hadis bulunmaktadır. Tekrarları çıkarırsak geriye 4.000 hadis kalmaktadır. Demek ki bu büyük hadis

âliminin eserine almadığı daha binlerce sahîh hadis bulunmaktadır.[498]

Bu gerçeği *Sahîh-i Buhârî*'nin adında geçen kısa ve öz anlamındaki "muhtasar" kelimesinden de anlamak mümkündür.

İmâm Buhârî hakkında bilgi verdiğimiz bölümde, "*Sahîh-i Buhârî*'de Zayıf Hadis Yoktur" başlığı altında söylediğimiz gibi (bk. s. 226), *Sahîh-i Buhârî*'nin tam adı şöyledir:

*"el-Câmi'u'l-müsnedi's-sahîhi'l-**muhtasar** min umûri Resûlillâh sallallahü saleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih."*

Hadis karşıtları bu gün gibi âşikâr gerçeği de istismâr etmişler, Mehdî hadisleri zayıf veya uydurma olduğu için, bu iki hadis imâmının onları kitaplarına almadıklarını ileri sürmüşlerdir.

Bu kimseler tezat içindedir. Bir yandan Mehdî konusundaki hadislere "*Sahîhayn*'da yok" diye itiraz ederler, sonra dönüp *Sahîhayn*'ı çürütmeye çalışırlar.

Gerçekten de utanma duygusu en büyük ilâhî nimetlerden biridir.

Onlara bir gerçeği daha hatırlatalım:

İtikad esaslarına dâir her hadis *Sahîhayn*'da bulunmaz. Meselâ on sahâbînin cennetle müjdelendiğine bütün Müslümanlar inanır. Fakat bu konudaki sahîh hadîs-i şerîf

498. *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim* hakkında geniş bilgi için bakınız: **M. Yaşar Kandemir, "*el-Câmi'u's-sahîh*" maddeleri, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi***, VII, 114-123 ve 124-129.

Sahîhayn'da değil, Mehdî hadislerinin de yer aldığı dört *Sünen*'de ve Ahmed ibni Hanbel'in *Müsned*'inde bulunmaktadır.

Bununla beraber *Sahîhayn*'da Mehdî hakkında hiçbir hadis bulunmadığı söylenemez. *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'de Mehdî'nin geleceği dolaylı olarak belirtilmektedir. Burada şu iki hadisi hatırlatmakla yetinelim. Bu hadislerde geçen "imâmınız" ve "Müslümanların emîri" ifâdeleriyle Mehdî kastedilmektedir:

"Sizin dininizden olan biri size imâmlık yaparken Meryem oğlu Îsâ aranıza indiği zaman nasıl da sevinirsiniz!"[499]

"Meryem oğlu Îsâ yeryüzüne inecek, o zaman Müslümanların yöneticisi ona 'Gel bize namaz kıldır' diyecek ancak Îsâ: 'Hayır, Allah'ın bu ümmete bir ikramı olarak siz birbirinizi yöneteceksiniz' diyerek kabul etmeyecek."[500]

Demek ki Müslümanların yöneticisi olan Mehdî, Hz. Îsâ'nın da uygun gördüğü ve arkasında namaz kıldığı meşrû ve âdil bir devlet adamıdır.

Şîîlerin Beklediği Mehdî, Ehl-i Sünnet'in Beklediği Mehdî

Ağaca balta vurmuşlar da, sapı benden demiş ya! İşte hadis karşıtlarının şimdi ele alacağımız iddiaları da böyledir. Onlar şöyle diyorlar:

Mehdî hakkındaki hadislerin tamamı Şîa'nın (Şîîlerin) uydurmasıdır. Veya bu hadislerin râvileri arasında en az

499. Buhârî, Enbiya 49, nr. 3449; Müslim, İman 244-246, nr. 155.
500. Müslim, îmân 247, nr. 156.

bir Şiî vardır. İşte bunun için de Mehdî hadisleri kabul edilemez.

Bu iddia da kocaman bir yalandır. Açıklayalım:

– Ehl-i sünnetin beklediği Mehdî'nin nasıl biri olduğu sahîh hadislerde belirtilmiştir. Yukarıda zikrettiğimiz ve etmediğimiz sahîh hadislere göre, Ehl-i sünnet'in beklediği Mehdî'nin özellikleri şöyledir:

Adı Muhammed ibni Abdullah'tır.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin neslinden ve Hz. Fâtımâ'nın soyundandır.

Başının ön tarafında saç yoktur.

Burnunun orta kısmı yüksekçedir.

Yeryüzü zulüm ve haksızlıklarla dolduğu zaman gelecek, yeryüzünü adâlet ve eşitlikle dolduracaktır.

Allah Teâlâ onun işini bir gecede rast getirecek, yeryüzünde bolluk bereket olacaktır.

Mehdî yedi yıl hüküm sürecektir.

Hz. İsâ yeryüzüne inecek ve onun arkasında namaz kılacaktır.

– Şîa'nın beklediği Mehdî'ye gelince:

Onların inancına göre Mehdî on iki imâmın sonuncusu olan Muhammed ibni Hasan el-Askerî'dir ve ona inanmak îmân esaslarından biridir. Şîa'nın imâmları mâsûmdur. Yani onlar doğdukları günden öldükleri güne kadar kesinlikle hata etmez, yanılmaz ve unutmazlar.

Hele Humeynî'nin, Şîa'nın imamlarını peygamberlerden bile üstün tutan şu ibretlik sözünü, onun kitabından aktaralım:

"Bizim mezhebimizin kesin inanç esaslarından biri şudur: Bizim imâmlarımızın öyle yüksek dereceleri vardır ki, hiçbir melek ve peygamber o derecelere erişemez."[501]

Şîa'nın imâm ve Mehdî anlayışı hakkında sözü daha fazla uzatmaya gerek yoktur. Zira Şîa'nın Mehdî'si ile Ehl-i sünnet'in Mehdî'si arasında yeryüzü ile gökyüzü arasındaki mesâfe kadar büyük bir fark vardır.

Şiîlerin Mehdî'si hakkındaki bu kısa bilgiden sonra, Mehdî hadislerini Şiîlerin uydurduğu yalanını ortaya atanlara ne demek gerektiğini artık siz söyleyin!

Mehdî Hakkındaki Hadisler Akla Aykırı Değildir

Hadis karşıtları Mehdî hadislerinin akla ve Allah'ın koyduğu kanunlara aykırı olduğunu ileri sürüyorlar. Fakat bu iddialarını ispat edecek tutarlı bir şey söylemiyorlar.

Şimdi düşünelim: Âhir zamanda yeryüzü zulüm ve haksızlıklarla dolduğunda, Peygamber Efendimizin neslinden Muhammed ibni Abdullah adlı bir zât çıkacak, yeryüzünü adâlet ve eşitlikle dolduracak, insanlar onun zamanında huzurlu bir şekilde yaşayacak.

Mehdî hadislerinin özeti işte budur. Bunun neresi akla aykırıdır?

Mehdî hakkındaki hadîs-i şerîfler, İslâm büyüklerinin

501. Humeynî, *el-Hükûmetü'l-İslâmiyye*, s. 52.

aklına ters düşmediği gibi, bizim de aklımıza ters düşmüyor. Fakat Peygamber Efendimizin Mehdî hakkındaki sahîh hadislerini, dindâr bir Müslüman edâsıyla bir çırpıda inkâra yeltenenlerin samimiyeti bize hiç de güven vermiyor.

Esasen hadis karşıtlarının aklına aykırı olan, Peygamber aleyhisselâmın ileride olacak bir şeyi haber vermesidir. Daha açık bir söyleyişle, onlara göre Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem gaybı bilmez. Âyet-i kerîmede, bir peygamberin gaybı Allah'ın bildirmesiyle bileceği açık açık söylendiği halde bunu da anlamazdan gelirler. İşte onların anlamak istemedikleri ilâhî buyruk:

"Gaybı bilen O'dur; hiç kimseye gayb bilgisini açık bir şekilde bildirmez. Ancak **seçip bildirmek istediği bir peygamber müstesnâ**."[502]

Bu âyet-i kerîmede belirtildiği üzere, Kâinâtın Rabbi, Peygamber-i Zîşân Efendimiz'e gaybı da, geleceği de bildirmiştir. Bu konuda yüzlerce hadîs-i şerîf vardır. Mehdî hadisleri de bunlardandır. Hadis karşıtlarının aklına yatmayan işte budur.

Mehdî İnancı Gevşekliğe ve Kargaşaya Sebep Olmaz

Hadis karşıtlarının iddiasına göre, Mehdî beklentisi her zaman kargaşaya sebep olmuş, insanları hayattan uzaklaştırıp tembelliğe itmiş, zaten Mehdî meselesi amel etmeyi gerektirmeyen düşünce düzeyinde bir beklentiymiş.

502. Cin 72/26-27.

Mehdî anlayışına karşı çıkanlara göre, her devirde birileri çıkmış, kendisinin beklenen Mehdî olduğunu ileri sürmüş, etrafında insanlar toplanmış, bunlar kendilerine karşı çıkanlarla savaşıp birçok insanın ölümüne sebep olmuş, İslâm devleti de bundan çok zarar görmüş.

Evet, öyle olmuş. Ancak Mehdîlik yüzünden çıkan bu kavgalar Şîa'nın Sebeiyye, Keysâniyye, Zeydiyye, Cârûdiyye, İmâmiyye, İsnâ aşeriyye gibi kolları arasında olmuştur.

Sözü edilen kargaşa, doğru bir Mehdî anlayışına sahip olan Ehl-i sünnet ve'l-cemâat arasında çıkmamıştır. Çünkü Ehl-i sünnet'in Mehdî inancında, birileriyle vuruşma, onları ortadan kaldırma düşüncesi yoktur.

Müslümanların arasındaki ihtilâfı kaldırmanın yolu, Mehdî inancını inkâr etmek değildir. Tarih boyunca birçok insan 'ben peygamberim' diye ortaya çıktıysa ki çıkmıştır, bu yanlışı önlemenin yolu peygamberliği inkâr etmek midir?

İslâm dünyasında sulhun, sükûnun, huzûrun kaynağı insanlara doğru dürüst İslâm inancını öğretmektir. Bir Müslüman, dinin kendisinden istediği sahîh bir inanca sahip olursa, onun yalanla, yanlışla, hurâfeyle ilgisi olmaz. Fitne ve kargaşadan uzak durmanın yolu, Allah'ın kitabına, Resûlullah'ın sünnetine ve hadisine dört elle sarılmaktır. İslâm dininin emrettiği inanç esaslarına bütün benliğiyle inanmaktır.

Rahat ve huzûra, Mehdî konusundaki ve diğer konulardaki hadisleri reddetmekle ulaşılacağını sananlar, büyük bir yanılgıya, daha doğrusu şeytanın tuzağına düşmüş kimselerdir.

Tarih boyunca İslâm âleminde büyük hareketler ve kıyâmlar olmuştur. Ama bu hareketler, İslâm'ın izzetini korumak için, İslâm düşmanlarına karşı yapılmıştır. Bu hareketlerin kahramanları, sahîh Mehdî inancına sahip olan yiğitler oldukları için, Mehdî inancı onları gevşetmemiş, tam aksine kötüler ve kötülükler karşısında uyanık tutmuştur. Mehdî çıktığında onun etrafında toplanacak olan gayretli Müslümanların ataları, her devirde i'lây-ı kelimetullah için çırpınıp durmuşlardır. Mehdî çıktığı zaman da Müslümanlar, kaybolan adâleti yeryüzüne yeniden getireceklerdir.

Mehdî meselesinin, amel etmeyi gerektirmeyen sadece düşünce düzeyinde bir beklenti olduğunu söylüyorlar. Peki, bizim inanç esaslarımız yok mu? Kıyâmet kopmadan önce gökten bütün dünyayı kaplayacak bir dumanın ineceği (duhân), Deccâl'in, Dâbbetü'l-arz'ın, Ye'cûc ve Me'cûc'un çıkacağı, Hz. Îsâ'nın yeryüzüne ineceği, güneşin batıdan doğacağı gibi olaylar bize kıyâmet alâmetleri olarak[503] bildirilmedi mi?

İşte Mehdî'nin çıkması olayı da, Peygamber Efendimizin haber verdiği âhirete îmân esaslarından biridir. Nitekim Fahr-i Âlem Efendimiz Cibrîl hadisi diye bilinen hadîs-i şerîfte, îmân esaslarını bildirirken kıyâmetin alâmetlerinden ikisini zikretmiştir.[504]

Rabbimiz bize şöyle buyuruyor:

503. Müslim, Fiten 39, 40, nr. 2901; Ebû Dâvûd, Melâhim 12, nr. 4310; Tirmizî, Fiten 21, nr. 2183 .

504. Buhârî, Îmân 37, nr. 50, Tefsîr 31/2, nr. 4777; Müslim, Îmân 2, 5, 7, nr. 8-10; Ebû Dâvûd, Sünnet 17, nr. 4695; Tirmizî, Îmân 4, nr. 2610.

"İnsanlar, imtihan edilmeden, sadece 'îmân ettik' demekle serbest bırakılacaklarını mı sandılar?"[505]

Müslümanların, kıyâmetten önce çeşitli şekillerde imtihan edilecekleri inancı ve beklentisi, onları dinlerini daha mükemmel şekilde yaşamaya yönlendirmiştir. Mehdî inancının faydasız olduğu görüşü, görüldüğü gibi, faydasız bir görüşten başka bir şey değildir.

Mehdî Hadisleri ve Kâ'bü'l-Ahbâr

Hadis karşıtları görüşlerini kabul ettirmek için her yalana başvuruyorlar. "Mehdî hadislerinin tamamını, Kâ'bü'l-Ahbâr ve Vehb ibni Münebbih uydurmuştur" derken de kocaman bir yalan söylüyorlar.

Kâ'bü'l-Ahbâr da, Vehb ibni Münebbih de Tevrât'ı çok iyi bilen birer Yahudi bilgini idiler. Araştırmaları sonucu İslâmiyet'in hak din olduğunu görüp Müslüman oldular. Daha sonraları hadis râvileri arasında yer aldılar.

Ebû Hüreyre radıyallahu anhı tanıtırken söylediğimiz gibi, hadis inkârcıları, Kâ'bü'l-Ahbâr'ı Müslüman görünse bile, yahudilik propagandası yapan biri olarak göstermekten çekinmediler.

Hâlbuki güvenilir Mehdî hadislerinden hiçbirinin râvileri arasında Kâ'bü'l-Ahbâr yoktur. Şayet Mehdî konusunda hadis uyduran ahlâksızlar, uydurdukları hadislerin senedine Kâ'bü'l-Ahbâr'ın adını sokuşturmuşlarsa, bu haksızlıktan dolayı bir tâbiîn âlimi nasıl suçlanabilir?

505. Ankebût 29/2.

"Ebû Hüreyre'ye Atılan İftiralar" bahsinde kısaca tanıttığımız Kâ'bü'l-Ahbâr hakkında daha geniş bilgi için, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'ndeki, tarafımdan yazılan Kâ'bü'l-Ahbâr maddesine bakılabilir (XXIV, 1-3).

Vehb ibni Münebbih'e gelince; Mehdî konusundaki rivâyetlerden sadece birinde onun adı geçmektedir. Öte yandan hadis râvilerini güvenilir veya güvenilmez diye değerlendiren ünlü hadis âlimleri, onu "güvenilir bir muhaddis" olarak kabul etmişlerdir.

Vehb ibni Münebbih'i "güvenilir bir muhaddis" olarak değerlendiren hadis âlimleri arasında, hadisçiliği açısından Buhârî ile kıyaslanan Ebü'l-Hasan el-İclî, *Kütüb-i Sitte*'den birinin musannifi olan İmâm Nesâî, hadis hâfızı Ebû Zür'a er-Râzî, hadis ve fıkıh âlimi İbni Hibbân gibi hadis otoriteleri vardır. İşte bu sebeple Vehb ibni Münebbih'in rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* dediğimiz altı ünlü hadis kitabında yer almıştır.

Bu Bahisten Şunları Öğrendik:

1. Mehdî hadislerinin sahîh olduğunu ve mütevâtir derecesine ulaştığını Beyhakî, Şevkânî ve İbni Hacer el-Mekkî gibi âlimler kabul etmişlerdir. Bu hadisleri Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Ahmed ibni Hanbel başta olmak üzere, birçok muhaddis kitabına almıştır.

2. **Mehdî'nin çıkacağına dâir Kur'ân-ı Kerîm'de âyet bulunmaması, bu konuda bir kusur sayılmaz. Tam aksine: "Allah'ın Resûlü size ne verdiyse onu alın. Neyi yasakladıysa ondan da kaçının" gibi âyet-i kerîmeler, Mehdî hadislerine güvenmek gerektiğini gösterir.**

3. Mehdî'ye dâir hadislerin *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'de yer almaması bir noksanlık değildir. Çünkü İmâm Buhârî ve İmâm Müslim, bütün sahîh hadisleri kitaplarına almayı düşünmemişlerdir.

4. **Mehdî hadislerini Şiîler'in uydurduğu sözü asılsız bir iddiadan ibârettir. Zaten Şiîler'in Mehdî'si ile Ehl-i sünnet'in beklediği Mehdî arasında hiçbir benzerlik yoktur. Şiîler'in Mehdî'si, onların inancına göre on iki imâmın sonuncusu olan Muhammed ibni Hasan el-Askerî'dir.**

5. Hadislere sıcak bakmayanlar, Mehdî'ye dâir hadislerin akla aykırı olduğunu söylerken tutarlı bir görüş ileri sürmüyorlar. Âhir zamanda yeryüzünde zulüm ve haksızlık yaygın-

laştığında Peygamber Efendimizin neslinden Muhammed ibni Abdullah adlı bir zâtın çıkması, yaygınlaşan zulmü ortadan kaldırıp yeryüzüne adâlet ve eşitliği getirmesi niçin akla aykırı olsun?

6. **Hadis karşıtları Mehdî beklentisinin toplumda kargaşaya sebep olduğunu ve insanları tembelliğe ittiğini ileri sürüyorlar. Mehdî inancı yüzünden Ehl-i sünnet arasında değil, Şiîlerin çeşitli mezhepleri arasında kavgalar çıkmıştır. Mehdî inancı Ehl-i sünnet ve'l-cemâat mensuplarını hiçbir zaman tembelleştirmemiş, onlar İslâm düşmanlarına karşı hep diri durmuş ve dinlerini canla başla savunmuşlardır.**

7. Hadis karşıtları Mehdî hadislerini Kâ'bü'l-Ahbâr'ın uydurduğunu söylüyorlar. Hâlbuki güvenilir Mehdî hadislerinden hiçbirinin râvileri arasında Kâ'bü'l-Ahbâr yoktur. Mehdî'ye dâir hadis uyduran bazı kişiler, uydurdukları hadislerin senedine Kâ'bü'l-Ahbâr'ın adını ilâve etmişlerdir.

   Vehb ibni Münebbih'i de bu konuda hadis uydurmakla suçluyorlar. Hâlbuki Mehdî konusundaki rivâyetlerden sadece birinde onun adı geçmektedir. Hadis tenkidinde üstâd olan âlimlerimiz Vehb ibni Münebbih'i "güvenilir bir muhaddis" olarak kabul etmişlerdir.

ÂHİR ZAMANDA HZ. ÎSÂ'NIN YERYÜZÜNE İNECEĞİ

Hadis karşıtları sahîh hadisleri bile gözlerini kırpmadan reddederler. Âhir zamanda Hz. Îsâ'nın yeryüzüne ineceğine dâir hadisleri de aynı şekilde kabul etmezler. Şimdi onların Hz. Îsâ'nın nüzûlü hakkındaki hadîs-i şerîfleri hangi gerekçeyle kabul etmediklerini bir bir ele alalım:

Konuyu açıklamaya başlamadan önce şu iki hususu kısaca belirtelim:

■ Hadis karşıtları inkâr etse de, âhir zamanda Hz. Îsâ'nın yeryüzüne ineceğine dâir âyetler vardır. Bunları aşağıda açıklayacağız.

■ Hz. Îsâ'nın yeryüzüne ineceği konusunda **yetmişten fazla** hadîs-i şerîf vardır. Aşağıda kendilerini tanıyacağımız ünlü âlimler, bu hadislerin mütevâtir derecesinde sahîh olduğunu belirtmişlerdir.

Şimdi konuyu açıklamaya başlayalım.

Hz. Îsâ'nın Nüzûlüyle İlgili Sahîh Hadisler

Hz. Îsâ'nın yeryüzüne ineceğini belirten yetmişten fazla hadîs-i şerîfin önemli bir kısmı sahîh rivâyetlerdir. Bunların bir kısmı *Sahîhayn'da*, bir kısmı da diğer hadis kitap-

larında bulunmaktadır. Önce *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'deki rivâyetleri görelim:

■ Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Canımı kudretiyle elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, yakında Meryem oğlu Îsâ, âdil bir hakem olarak gökten aranıza inecek, haçı kıracak (Hıristiyanlığın hükümsüz olduğunu ilan edecek), domuz etinin haram olduğunu göstermek için domuzu öldürme emrini verecek, zimmîlerden cizyeyi kaldıracak (din olarak sadece İslâmiyet kalacak); mal da o kadar çoğalacak ki, onu kimse kabul etmeyecek."[506]

Bu hadîs-i şerîfe göre Hz. Îsâ bu ümmetin arasına inecektir; ama yeni bir şerîat getiren peygamber olarak değil, İslâm şerîatını uygulayan bir kimse olarak inecektir.

Hz. Îsâ'nın "domuzu öldürme emrini vermesi", domuz edinmeyi ve etini yemeyi yasaklaması, her bakımdan pis olan bu hayvanın yok edilmesine izin vermesi demektir.

Hadîs-i şerîfteki "cizyeyi kaldıracak" ifâdesiyle şu anlatılmaktadır: İslâm devleti, kendilerini yönetme karşılığında gayr-i müslimlerden alınan cizyeyi, Hz. Îsâ'nın yeryüzüne inmesinden sonra kabul etmeyecek, gayr-i müslimlerden Müslüman olmalarını isteyecek, bunu kabul etmeyenlerin katledileceklerini bildirecektir. O gün yeryüzünde Ehl-i kitap'tan İslâmiyet'e inanmamış hiç kimse kalmayacaktır.

■ Yine Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

506. Buhârî, Büyû' 102, nr. 2222, Mezâlim 31, nr. 2476, Enbiyâ 49, 3448; Müslim, Îmân 242, nr. 155.

"Sizin dininizden olan biri size imâmlık yaparken, Meryem oğlu Îsâ aranıza indiği zaman nasıl da sevinirsiniz!"[507]

Hz. Îsâ yeryüzüne indiği zaman Müslümanlar, onun kendi imâmlarının arkasında namaz kıldığını görünce son derece sevineceklerdir.

Sahîh-i Müslim'deki bir hadîs-i şerîften öğrendiğimize göre, Müslümanların yöneticisi (olan Mehdî) Hz. Îsâ'dan kendilerine namaz kıldırmasını isteyecek, fakat Hz. Îsâ ona:

"Allah'ın bu ümmete ikrâmı olarak, siz hem dinî, hem de idârî bakımdan birbirinizin imâmısınız"[508] diyerek onun arkasında namaz kılacaktır.

■ Uzunca bir hadîs-i şerîfe göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Bu gece rüyamda Kâbe'nin yanında esmer bir adam gördüm. Bana kalırsa o, esmer erkeklerin en güzeliydi. Taradığı saçları iki omzunun arasından sarkıyor ve onlardan su damlıyordu. Ellerini iki kişinin omuzlarına koymuş Kâbe'yi tavâf ediyordu. "Bu kim?" diye sordum. Onun Meryem oğlu Îsâ olduğunu söylediler."[509]

■ Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, Deccâl'in geniş bir şekilde anlatıldığı bir başka hadîs-i şerîfte Hz. Îsâ'dan söz ederek şöyle buyurmuştur:

"Allah Teâlâ, Mesîh ibni Meryem'i gönderir. Mesîh, boyanmış iki elbise içinde, ellerini iki meleğin kanatları üzerine koyarak Dımaşk'ın doğusundaki Akminare'nin

507. Buhârî, Enbiya 49, nr. 3449; Müslim, İman 244-246, nr. 155.
508. Müslim, îmân 247, nr. 156.
509. Buhârî, Enbiyâ 48, nr. 3440, 3441, Libâs 68, nr. 5902, Ta'bîr 11, 33, nr. 6999, 7026, Fiten 26, 7128; Müslim, îmân 273-277, nr. 169, 171.

yanına iner. Mesih, parıldayan yüzüyle başını yere eğince saçlarından terler damlar; başını kaldırınca inci gibi nûrânî damlalar dökülür. Onun nefesini koklayan kâfir derhal ölür. Nefesi baktığı yere ânında ulaşır. Îsâ, deccâlin peşine düşer, onu (Kudüs yakınındaki) Bâbülüd'de yakalayıp öldürür. Sonra Allah Teâlâ'nın kendilerini deccâlin şerrinden koruduğu birtakım insanların yanına gelir, onların yüzlerini okşayarak deccâl fitnesinin sona erdiğini söyler ve kendilerine cennetteki yüksek derecelerini haber verir."[510]

Hz. Îsâ'nın yeryüzüne inmesine dâir pek çok hadîs-i şerîf vardır. Sözü uzatmamak için bu kadarıyla yetiniyoruz.

Bu Konudaki Hadisler Hakkında İslâm Âlimlerinin Görüşü

Hadislerin sahîhliği veya zayıflığı konusunda görüş belirtme yetkisine sahip olan İslâm âlimleri, Hz. Îsâ'nın yeryüzüne ineceğine dâir sahîh hadisler bulunduğunu söylemişlerdir.

Bu âlimlerden biri olan **Kādî İyâz** (v. 544/1149) şunu belirtmiştir: Hz. Îsâ'nın yeryüzüne ineceğine ve Deccâl'i öldüreceğine dâir sahîh hadîs-i şerîfler vardır. İşte bu sebeple Ehl-i sünnet ve'l-cemâate göre Hz. Îsâ'nın nüzûlü hak ve gerçektir.[511]

Tarihçi, müfessir, muhaddis ve Şâfiî fakihi Ebü'l-Fidâ **İbni Kesîr** (v. 774/1373) de bu konudaki hadislerin Ebû Hüreyre, Abdullah ibni Mes'ûd, Osmân ibni Ebi'l-Âs, Ebû Ümâme, Nevvâs ibni Sem'ân, Abdullah ibni Amr ibni Âs,

510. Müslim, Fiten 110, nr. 2937; Ebû Dâvûd, Melâhim 14, nr. 4321; Tirmizî, Fiten 59, nr. 2240; İbni Mâce, Fiten 33, nr. 4075.
511. Nevevî, *el-Minhâc şerhu Sahîhi Müslim ibni Haccâc*, XVIII, 75.

Mücemmi' ibni Câriye, Huzeyfe bin Üseyd gibi sahâbîler tarafından rivâyet edildiğini ve bunların mütevâtir derecesinde olduğunu söylemiştir.[512]

İslâmî konuların birçoğuna dâir eserler vermiş olan Yemenli müctehid **Şevkânî** (v. 1250/1834), Hz. Îsâ'nın nüzûlüne dâir yirmi dokuz hadis derlemiş, bu konudaki hadislerin tevâtür derecesine ulaştığını belirtmiştir.[513]

Hindistanlı hadis ve fıkıh âlimi **Şemsülhak Azîmâbâdî**'ye göre (v. 1329/1911), kıyâmet yaklaştığı zaman Hz. Îsâ'nın gökyüzünden yeryüzüne bedeniyle ineceğine dâir hadîs-i şerîfler tevâtür derecesine ulaşmıştır. Ehl-i sünnet ve'l-cemâat'ın görüşü de budur.[514]

Yine Hindistanlı hadis, fıkıh ve kelâm âlimi Muhammed **Enver Şâh el-Keşmîrî** (v. 1352/1933), *et-Tasrîh bimâ tevâtere fî nüzûli'l-Mesîh* adlı eserinde Hz. Îsâ'nın nüzûlüne dâir **yetmişten fazla** hadisi bir araya getirmiştir. Yazdığı ve tahkîk ettiği kitaplarla İslâm dünyasında haklı bir şöhret ve saygınlığa sahip olan Abdülfettâh Ebû Gudde bu eseri pek değerli notlarla yayımlamıştır.[515]

Zâhid Kevserî (v. 1372/1952), *Naẓra 'âbire fî mezâ'imi men yünkiru nüzûle 'Îsâ 'aleyhi's-selâm kable'l-âhire* adlı pek değerli eserinde Hz. Îsâ'nın öldüğünü, kıyametin kopmasından önce yeryüzüne inmeyeceğini iddia edenlerin görüşlerini çürütmüştür.[516]

512. İbni Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, II, 464.
513. Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, XI, 308; Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, VI, 402.
514. Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, XI, 307.
515. Haleb 1385/1965.
516. Kahire 1943.

Mısırlı âlim ve muhaddis **Ahmed Muhammed Şâkir** (v. 1378/1958), Hz. Îsâ'nın nüzûlüne dâir mütevâtir derecesine ulaşan sahîh haberler bulunduğu için, Müslümanların bu konuda ihtilâf etmediklerini söylemiştir.[517]

Hadis, fıkıh ve usûl-i fıkıh âlimi **Ebü'l-Fazl İbnü's-Sıddîk el-Gumarî** (v. 1414/1993), *İkāmetü'l-burhân 'alâ nüzûli 'Îsâ fî âhiri'z-zamân* adlı eserinde **yirmi sekiz** sahâbînin Hz.Peygamber'den rivâyet ettiği **altmış bir** hadise yer vermiş[518] ve bu konuda farklı düşünenlerin görüşlerini çürütmeye çalışmıştır.

Sahîh ve zayıf hadislere dâir kitaplarıyla ünlü son devir âlimlerinden **Muhammed Nâsıruddîn el-Elbânî**'ye (v. 1420/1999) göre, Hz. Îsâ'nın yeryüzüne inmesi konusundaki hadisler mütevâtir olduğu için, bu hadislerde verilen bilgiye îmân etmek gerekir. **Bu hadisleri mütevâtir değil, âhâd hadis (haber-i vâhid) kabul ettiği için hadis ilmini bilmediği anlaşılan câhillere aldanmamalıdır.** Hz. Îsâ'nın nüzûlüne dâir sahîh hadisleri toplayan, **bu hadislerin on dokuz sahâbî tarafından, yirmiden fazla tarîk ile rivâyet edildiğini** tesbît eden bu ünlü âlim, buna rağmen bu hadisleri mütevâtir saymayanlara haklı olarak: "Yoksa tevâtür bundan başka bir şey mi?" diye sormaktadır.

Nâsıruddîn el-Elbânî, bu konuda ileri geri konuşanların, hadislerin tarîklerini incelemediklerini, şâyet inceleseler, onların da İbni Hacer el-Askalânî ve benzeri gerçek hadis âlimleri gibi, bu rivâyetlerin mütevâtir olduğunu kabul edeceklerini belirtmekte, böylesi bir din ve akāid konusun-

517. Taberî, *et-Tefsîr* (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, Mahmûd Muhammed Şâkir), VI, 460, dipnotta.
518. s. 26-75.

da, yetkisi bulunmayan kimselerin konuşmasının üzüntü verici olduğunu ifâde et-mektedir.[519]

Burada şunu bir kere daha söylemekte fayda var:

Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz âlimlerin belirttiği üzere, âhir zamanda Hz. Îsâ'nın yeryüzüne ineceğine dâir hadisler mütevâtirdir. Bir konuda mütevâtir değil, sahîh bir hadis bile bulunsa, bir Müslümanın onu kabul ve tasdîk etmesi gerekir. Çünkü böyle bir hadis dinde delil kabul edilir.

Hz. Îsâ'nın Nüzûlüne İşâret Eden Âyet-i Kerîmeler

Hz. Îsâ'nın yeryüzüne inmeyeceğini ileri sürenler, yukarıda zikrettiğimiz son derece güvenilir hadisleri kabul etmiyorlar. Bu konuda hiçbir âyet bulunmadığını iddia ederken de doğru söylemiyorlar.

İşte onların anlamak istemedikleri âyet-i kerîmeler:

■ **Birinci âyet**:

"Ehl-i kitap'tan hiç kimse yoktur ki, **ölmeden önce** Îsâ'ya inanmış olmasın. Kıyâmet gününde Îsâ onlar hakkında şâhitlik edecektir."[520]

Başta ünlü müfessir Taberî olmak üzere birçok müfessir bu âyet-i kerîmeden şu iki sonucu çıkarıyor:

Ehl-i kitap olan herkes, ölmeden önce Hz. Îsâ'ya mutlaka îmân edecektir.

519. Elbânî, *Temâmü'l-minne*, s. 79.
520. Nisâ 4/159.

Yahudiler, ileri sürdükleri gibi Hz. Îsâ'yı öldürmemiş ve asmamışlardır.

Yeri gelmişken burada âlimlerimizin şu görüşünü de belirtelim:

Âhir zamanda başka peygamberlerin değil de, sadece Hz. Îsâ'nın yeryüzüne inmesi, onu öldürdüklerini iddia eden Yahudileri yalanlamak içindir. Zaten Allah Teâlâ bu âyet-i kerîme ile onların yalanını ortaya çıkarmıştır.

■ **İkinci âyet:**

"Îsâ, hem beşikte hem **büyüdüğünde** insanlara Allah'ın buyruğunu iletecek ve sâlih kullardan biri olacaktır."[521]

Müfessirlerimiz bu âyet-i kerîmede geçen "büyüdüğünde" kelimesine olgunluk çağında anlamını vermişlerdir. Bebekken söylediği gibi, otuz üç yaşında yeryüzüne indiği zaman da, onu ilâh kabul edenlere ilâh olmadığını belirtecek ve: "Ben Allah'ın kuluyum" diyecektir.

■ **Üçüncü âyet:**

"Îsâ, **kıyâmet vakti için bir alâmettir**; kıyâmet hakkında sakın şüpheye düşmeyin ve Benim emir ve yasaklarıma uyun! İşte dosdoğru yol budur."[522]

Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâ, bu âyet-i kerîmenin kıyâmetten önce Hz. Îsâ'nın yeryüzüne ineceğini ifâde ettiğini söylemiş, ünlü muhaddis Zehebî de bu konudaki hadisin sahîh olduğunu belirtmiştir.[523]

521. Âl-i İmrân 3/46.
522. Zuhruf 43/61.
523. Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), II, 278, nr. 3003.

Bu âyet-i kerîmedeki "le-ilmün" kelimesinin bir kıraâte göre **"le-alemün"** okunuşu, nüzul-i Îsâ'nın **kıyâmet alâmetlerinden** biri olduğunu açıkça göstermektedir.

Bu üç âyet-i kerîme ile, daha önce zikrettiğimiz ve zikretmediğimiz hadîs-i şerîfler, Hz. Îsâ'nın kıyâmetten önce yeryüzüne ineceğini açıkça göstermektedir. Âyet ve hadislere gönülden inanan Ehl-i sünnet ve'l-cemâate bağlı Müslümanlar bunun böyle olduğunu tereddütsüz kabul ederler. Kabul etmeyenler için de söylenecek fazla bir söz yoktur.

Hz. Îsâ'nın Nüzûlüne Dâir Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Âyetleri Arasında Bir Çelişki Yoktur

İslâm âlimleri Hz. Îsâ hakkındaki âyet-i kerîmelerden şu sonucu çıkarmışlardır:

Hz. Îsâ ölmedi, Allah Teâlâ onu Kendi katına diri olarak yükseltti.

■ Birileri buna mutlaka itiraz edecek ve şöyle diyecektir:

"İyi ama: 'Seni vefat ettirip Kendi katıma yükselteceğim'[524] (إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرافِعُكَ إِلَيَّ) âyeti onun öldüğünü gösteriyor.

Hadis karşıtları böyle diyebilir; ama Arap edebiyatında söz sahibi olan meânî âlimleri onlar gibi düşünmüyor. Meselâ tâbiîn âlimi Dahhâk ibni Müzâhim ve tebe-i tâbiîn âlimi Ferrâ, وَرافِعُكَ kelimesindeki "vav"ın tertip ifâde etmediğini, yani seni önce vefât ettirip sonra Kendi katıma

524. Âl-i İmrân 3/55.

yükselteceğim anlamına gelmediğini söylüyorlar ve bu âyet-i kerîmeye şu mânâyı veriyorlar:

Seni Kendi katıma yükselterek kâfirlerden kurtaracağım, **yeryüzüne indikten sonra da seni vefât ettireceğim**.

Şâyet bu âyet-i kerîme, seni önce vefât ettireceğim, sonra kendi katıma yükselteceğim şeklinde anlaşılacak olsaydı, Hz. Îsâ'nın diğer mü'minlerden farkı kalmaz, bu âyet-i kerîmenin de hiçbir özelliği olmazdı. Çünkü hadîs-i şerîflerden öğrendiğimize göre, zaten vefât eden mü'minlerin ruhları Cenâb-ı Hakk'ın huzûruna yükseltilmektedir (bk. s. 319).

Eğer Allah Teâlâ Hz. Îsâ'yı vefât ettirmiş olsaydı, onun bedeni de, ölen her insanın ve her peygamberin bedeni gibi yeryüzünde kalacaktı. Hâlbuki âyet-i kerîmede öyle olmadığı, şöyle olduğu belirtilmektedir:

"Oysa onlar, Îsâ Mesih'i ne öldürdüler, ne de çarmıha gerdiler. Fakat, öldürdükleri kişi, onlara Îsâ Mesih'miş gibi göründü. Şüphesiz Îsâ hakkında farklı fikirlere sahip olanlar, onun öldürülmesi hususunda da şüphe içerisindedirler. Bu konuda zan ve hayallerinin peşinden gitmekten başka hiçbir bilgileri yoktur. O öldürdükleri şahsın Îsâ olduğunu kesin bir şekilde bilemediler. Bilakis **Allah onu Kendi katına yükseltmiştir**."[525]

"Allah onu Kendi katına yükseltmiştir" âyet-i kerîmesi, Hz. Îsâ'nın hem bedeni, hem de ruhu ile Allah Teâlâ'nın huzûruna çıkarıldığını göstermektedir.

525. Nisâ 4/157-158.

Açıklayalım:

Hz. Îsâ'nın: "Yâ Rabbî! Sen beni onların içinden aldıktan sonra (تَوَفَّيْتَنِي), onların halini görüp gözetleyen sadece Sen oldun"[526] âyet-i kerîmesinde geçen "onların içinden almak" ifâdesi, öldürmek anlamında değildir. Âlimlerin büyük çoğunluğuna göre bunun anlamı "canlı olarak semâya yükseltmek"tir.

■ Kur'ân-ı Kerîm'de geçen her "vefât" kelimesi, ölüm anlamında değildir. Bunun en açık misâli: "(وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ بِاللَّيْلِ) Sizi geceleyin **vefât ettiren** (ölü gibi uyutan) O'dur"[527] âyet-i kerîmesidir. Görüldüğü üzere Allah Teâlâ uykuyu da "vefât" kelimesiyle ifâde buyurmaktadır. Hz. Îsâ hakkındaki "vefât" kelimesi de işte bu mânâdadır.

■ Âhir zamanda Hz. Îsâ'nın yeryüzüne ineceğine dâir hadisleri kabul etmeyenlerin dayandığı âyet-i kerîmelerden biri şudur:

"Senden önce de hiçbir insana ölümsüzlük vermedik. Sen öleceksin de, onlar ebedî mi kalacaklar?"[528]

Hadis karşıtları, mal bulmuş Mağribî gibi bu âyet-i kerîmeye sarılıyor ve bu âyetten Hz. Îsâ'nın öldüğü ve yeryüzüne inmeyeceği sonucunu çıkarıyorlar.

Hâlbuki bu âyet-i kerîme Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem hakkında: "O şairin biri; bekleyelim, zaman içinde helâk olur gider"[529] diyen kâfirlere cevap olarak indirilmiştir. Hiçbir beşerin ebediyen yaşamayacağı belirtilen bu

526. Mâide 5/117.
527. En'âm 6/60.
528. Enbiyâ 21/34.
529. Tûr 52/30.

âyet-i kerîmeden, Hz. Îsâ'nın vefât ettiği anlamını çıkarmaya çalışmanın nasıl bir mantık olduğunu anlamak mümkün değildir.

Görüldüğü üzere Hz. Îsâ'nın yeryüzüne ineceği belirtilen hadîs-i şerîfler, Kur'ân-ı Kerîm ile kesinlikle çelişmemektedir.

Hz. Îsâ'nın Nüzûlüne Dâir Hadislerle Resûl-i Ekrem'in Son Peygamber Olması Arasında Çelişki Yoktur

Kıyâmet yaklaştığı zaman, Hz. Îsâ'nın yeryüzüne ineceğini açıkça belirten hadîs-i şerîfler ile Muhammed Mustafâ sallallahu aleyhi ve sellemin son peygamber olduğunu, ondan sonra bir daha peygamber gelmeyeceğini haber veren âyet-i kerîmeler arasında hiçbir çelişki yoktur. Çünkü Hz. Îsâ'nın yeryüzüne ineceğini ifâde eden hadîs-i şerîfler, onun bir peygamber olarak geleceğini söylemiyor; tam aksine Muhammed aleyhisselâmın getirdiği İslâm şerîatını uygulayan biri olarak yeryüzüne ineceğini, Ümmet-i Muhammed'den olan Mehdî'nin ardında namaz kılacağını dile getiriyor.

Şayet hadiste Hz. Îsâ imâm olacaktır denseydi, işte o zaman 'yoksa yeni bir şerîat mı getirecek' diye düşünülebilirdi. Fakat hadîs-i şerîfte onun imâm olmayacağı, Müslümanların imâmına cemâat olacağı belirtilmiştir.

Bir zamanlar, Mu'tezile ve Cehmiyye gibi Ehl-i sünnet dışı mezhepler, Hz. Îsâ'nın yeryüzüne ineceğine dâir hadîs-i şerîfleri reddetmiş ve şöyle demişlerdi:

"Bu hadisler Peygamber aleyhisselâmın son peygamber olduğunu belirten âyete[530] ve 'Benden sonra peygamber yoktur'[531] hadisine aykırıdır."

Hâlbuki Hz. Îsâ'nın nüzûlüne dâir hadîs-i şerîflerde, biraz önce söylediğimiz gibi, onun bir peygamber olarak gelmeyeceği, İslâm şerîatını ortadan kaldırmayacağı, tam aksine İslâm şerîatını uygulayan biri olacağı herkesin anlayacağı şekilde belirtilmiştir.

Müslümanların emîri, yani yöneticisi, tabiî olarak Müslümanların imâmıdır. Namazı o kıldırır.

Hz. Îsâ'nın yeryüzüne imâm olarak gelmeyeceğini açıkça gösteren hadîs-i şerîflerden biri de şudur:

"Ümmetimden bir topluluk kıyâmete kadar hakkı savunmaya devam edecektir. Meryem oğlu Îsâ yeryüzüne indiği zaman, Müslümanların emîri ona: 'Gel, bize namaz kıldır!' diyecek. Fakat Îsâ: 'Allah'ın bu ümmete bir ikrâmı olarak siz birbirinizin emîrisiniz' diyecek."[532]

Hz. Îsâ'nın yeryüzüne bir peygamber olarak inmeyeceği kesinlik kazandığına göre, bu konuda itirâzı bulunanların da bir bahânesi kalmamış olmalıdır.

Son söz olarak şunu bir daha belirtelim:

Hz. Îsâ'nın âhir zamanda yeryüzüne ineceği hem âyet, hem hadis, hem de icmâ-i ümmetle kesinlik kazanmıştır.

Hadis karşıtlarının önemsemediği, ama bizim büyük değer verdiğimiz Ebû Hüreyre radıyallahu anhın konumuz-

530. Ahzâb 33/40.
531. Buhârî, Enbiyâ 50, nr. 3455.
532. Müslim, îmân 247, nr. 156.

la ilgili hoş bir tutumu vardır. Bu azîz sahâbî, Hz. Îsâ'nın yeryüzüne ineceği inancını gençlerin kalbine iyice yerleştirmek istermiş. Bunun için onlarla karşılaştığı zaman:

"Yeğenim! Belki sen Hz. Îsâ ile karşılaşırsın; şâyet onu görürsen benim selâmımı söyle!" dermiş.[533]

Biz de, onca âyet ve hadisin kesin bir şekilde ortaya koyduğu üzere, Hz. Îsâ'nın âhir zamanda yeryüzüne ineceğine bütün kalbimizle inanıyoruz.

533. İbn Rüşd el-Kurtubî, *el-Beyân ve't-tahsîl*, XVIII, 255.

Bu Bahisten Şunları Öğrendik:

1. Hz. Îsâ, âhir zamanda, İslâm şerîatını uygulayan biri olarak yeryüzüne inecek ve Müslümanların imâmının arkasında namaz kılacaktır.

2. Bu konuda yetmişten fazla hadîs-i şerîf vardır. Bu hadislerin önemli bir kısmı da sahîhtir.

3. Hz. Îsâ'nın yeryüzüne ineceğine dâir hadisler, yirmi sekiz sahâbî tarafından rivâyet edildiği için, bu hadisler mütevâtir derecesine ulaşmıştır.

4. Ünlü İslâm âlimleri, işte bu hadislere dayanarak, Hz. Îsâ'nın yeryüzüne ineceğinin hak ve gerçek olduğunu söylemişlerdir.

5. Hz. Îsâ'nın nüzûlüne dâir muhtelif âyet-i kerîmeler bulunmaktadır. **"Îsâ, kıyâmet vakti için bir alâmettir"**[534] âyet-i kerîmesi de bunu göstermektedir. Bu âyet-i kerîmedeki "le-ilmün" kelimesinin bir kırâate göre **"le-alemün"** okunuşu, Hz. Îsâ'nın yeryüzüne inişinin kıyâmet alâmetlerinden biri olduğunu açıkça göstermektedir.

6. "Ehl-i kitap'tan hiç kimse yoktur ki, ölmeden önce Îsâ'ya inanmış olmasın"[535] **âyet-i kerîmesi, Hz. Îsâ'nın**

534. Zuhruf 43/61.
535. Nisâ 4/159.

yeryüzüne inmesinden sonra Ehl-i kitâb'ın ona îmân edeceğini kesin sûrette belirtmektedir.

7. Müfessirlerimizin büyük çoğunluğu: "Seni vefat ettirip Kendi katıma yükselteceğim"[536] âyet-i kerîmesinde geçen "vefât"ın ölüm değil, diri olarak semâya yükseltme anlamında olduğunu söylemişler, buna misâl olarak da şu âyet-i kerîmeyi göstermişlerdir: "Sizi geceleyin **vefât ettiren** (ölü gibi uyutan) O'dur."[537]

8. **Hz. Îsâ'nın öldüğünü ve yeryüzüne inmeyeceğini söyleyenler, "Senden önce de hiçbir insana ölümsüzlük vermedik. Sen öleceksin de, onlar ebedî mi kalacaklar?"[538] âyet-i kerîmesinden medet umuyorlar. Bu âyet-i kerîmede hiçbir insanın ebediyen yaşamayacağı ifâde buyrulmaktadır. Bu âyetten Hz. Îsâ'nın vefât ettiği anlamının kesinlikle çıkmayacağı ortadadır.**

9. Hz. Îsâ'nın âhir zamanda yeryüzüne ineceği konusu bizim inanç esaslarımızdan biridir. Bu sebeple onun, kıyâmet yaklaştığı zaman yeryüzüne ineceğine tereddüt etmeden inanırız.

---

536. Âl-i İmrân 3/55.
537. En'âm 6/60.
538. Enbiyâ 21/34.

CİN VE ŞEYTAN VARDIR

Hadis karşıtları cinlere ve şeytanlara dâir hadisleri kabul etmiyorlar. Müslümanların son derece güvendiği *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim* gibi kaynaklarda şeytanlar hakkında verilen bilgilerin uydurma olduğunu ileri sürüyorlar. Gayb âlemi hakkında bilgileri varmış gibi ahkâm kesiyorlar. O keskin zekâlarıyla, bu bilinmeyenler dünyasının derin meselelerini çözüveriyorlar!

Şimdi şeytan ve cin konusunda bilinmesi gereken doğruları ele alalım.

Şeytanların ve Cinlerin Ayrı Bir Dünyası Vardır

Dinimiz bizden, Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîflerde anlatılan "gayb"e îmân etmemizi ister.

Gayb, akılla ve beş duyu ile bilinemeyen ve sadece Allah Teâlâ tarafından bilinen âhiret, melek, cin ve şeytan gibi gerçeklerdir. Cenâb-ı Hak gayb konularında peygamberlerini vahiy yoluyla bilgilendirmiştir.

Dine inanan ile inanmayanı, yani mü'min ile kâfiri birbirinden ayıran gayba îmândır. Bunun içindir ki İslâm düşmanları gayb konularına îmân edilmesini istemezler. Allah, melek, âhiret, cennet, cehennem gibi konularda hep şüphe tohumları eker, mü'minlerin îmânını sarsmaya çalışırlar.

Gaybdan geldiğimizi, gayba doğru gittiğimizi ve dört bir yandan gayb ile kuşatıldığımızı görmezden gelirler. Gayb hakkında bildiklerimizin, denizden bir damla bile olmadığını fark etmezler.

Cin ve şeytan inancına işte bunun için karşı çıkar, bu konulardaki en güvenilir hadîs-i şerîfleri kabul etmezler, onları akla aykırı bulurlar.

Hadis karşıtlarının her konuda aklı ileri sürmesine bakanlar, İslâm dininin aklı dışladığını zannederler. Bu yüzden de vahyi ön planda tutanların, "Düşünmez misiniz? Akletmez misiniz?" şeklindeki âyet-i kerîmeleri görmezden geldiğini ileri sürerler.

İslâm dini, elbette akla değer verir. Ama o küheylânın başıboş bırakıldığı zaman neleri kırıp dökeceğini iyi bildiği için, onu dizginlemeyi uygun görür.

Aklı yaratan yüce kudret, akıldan içinde yaşadığı şu âlemi dikkatle gözlemesini, bilinmeyen kanunlarını keşfetmesini, Kâinâtın Rabbi'nin bu âlemi kendisinin emrine verdiğini fark etmesini ve bu keşiflerin sonunda dünyaya niçin gönderildiğini anlamasını ister.

Allah Teâlâ insana, nelere bakması ve dikkat etmesi gerektiğini hatırlatarak şöyle buyurur:

"Deveye bakmazlar mı, nasıl yaratılmış?

Göğe bakmazlar mı, nasıl yükseltilmiş?

Dağlara bakmazlar mı, nasıl dikilmiş?

Yere bakmazlar mı, nasıl düzlenmiş?"[539]

539. Gâşiye 88/17-20.

Allah Teâlâ, insana verdiği aklı, etrafına daha dikkatli, daha delici nazarlarla bakmaya teşvik ederek şöyle buyurur:

"Göklerde ve yerde neler var, bir bakın!"[540]

Böylece yüce Rabbimiz, yarattığı aklı, göklerin ve yerin muhteşem saltanatına bakmaya dâvet eder.[541]

Ay'a, Güneş'e ve yıldızlara olduğu kadar, yerin derinliklerine de bakmasını ister.

Gayb konularında yapılması gereken, Kur'an ve Sünnet çizgisinde yürümek ve onların verdiği bilgiye îmân etmektir.

Gayb konuları akıl için karanlık sâhadır. Bu konuda sadece aklı rehber edinen, uçuruma düşmekten kurtulamaz.

Cin ve Şeytan Gayb Konularından Biridir

Allah Teâlâ, cinleri yaratmış ve bizden onların varlığına îmân etmemizi istemiştir. Cinler âlemi, insanların ve meleklerin âleminden tamamen farklıdır.

Cinlerin özel bir yaratılışı vardır ve gözle görülmezler. Zaten onlar gözle görülmedikleri için kendilerine "cin" adı verilmiştir.

Cinlerin kâfirleri vardır, mü'minleri vardır.

Cinlerin kâfirlerine "şeytan" denir. İlk yaratılan şeytanın adı "İblis"tir.

Cinler gayb konularından biri olduğu için, biz cinler âlemini akılla değil, vahiyle biliriz. Çünkü Allah Teâlâ gayb

540. Yûnus 10/101.
541. A'râf 7/185.

bilgisini sadece Kendine ayırmış, gayb âleminin kapısını kullarına kapatmıştır.

Akıl gayb konusunu bilemez; ama şunu bilir:

Cin ve şeytanın var olması mümkündür. Çünkü Allah Teâlâ sonsuz kudretiyle istediği her şeyi yaratabilir.

Dilerse, topraktan bazı varlıklar yaratır. Onları yeryüzünde, havada ve suda yaşatır.

Dilerse, ateşten bazı varlıklar yaratır. Onları da havada, ateşte ve yeryüzünde yaşatır. Bütün bunları yapmak O'nun için kolaydır.

Gayb âlemi vardır ve bütün peygamberler ümmetlerine bunu haber vermiştir. Bu sebeple her Müslüman gayb âleminin varlığını kabul etmek zorundadır. Hiç kimse, "Ben gayb âlemini göremiyorum" diye onu inkâr edemez.

Akıl her şeyi bilemez, bilmediği şeyleri de inkâr edemez. Cinler âlemi gayb konularından olduğu için bu âlemde olup bitenler akılla değil, nakille yani vahiy ile bilinir.

Cinlerin varlığını Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîfler bildirmiştir. Cinler âlemi, Kur'an ve hadisin bildirdiği kadar bilinir.

İşte bu sebeple cinlerin varlığını inkâr eden kimse vahyi ve peygamberi inkâr etmiş olacağı için dinden çıkar.

Cinler Hakkındaki Âyetler

Allah Teâlâ cinlerin var olduğunu birçok âyet-i kerîmede şöyle bildirmiştir:

"Ben cinleri ve insanları, yalnız Bana kulluk etsinler diye yarattım."[542]

"(Ey Resûlüm!) Bir zaman da, Kur'an'ı dinlemeleri için, cinlerden bir topluluğu sana yönlendirmiştik."[543]

"Allah, insanı, ateşte pişmiş gibi kupkuru çamurdan yarattı. Cinleri de saf bir ateş alevinden yarattı."[544]

■ Cinler Hakkındaki Hadisler

Cinlerin var olduğunu bildiren sahîh hadîs-i şerîflerden biri şudur:

"Abdullah ibni Abbas'ın haber verdiğine göre, hicretten önceki günlerden birinde, bir sabah vakti Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, birkaç sahâbîsi ile Ukâz semtine doğru gidiyordu. O günlerde şeytanların semâdan haber alması engellenmiş, semâya çıkmak istediklerinde üzerlerine alevler atılmaya başlanmış, bunun üzerine kavimleri cinlere:

"Semâdan haber almanıza engel olan herhalde yeni bir olay vardır. Yeryüzünü dolaşın da, bunun sebebini öğrenin!" deyince, şeytanlar yeryüzüne dağılmışlardı. Ukâz'dan geçen bir grup şeytan, ashâbına sabah namazı kıldıran Efendimizin okuduğu Kur'an'ı dinleyince: "Semâdan haber almanızı engelleyen işte budur" dediler ve kavimlerinin yanına gidince:

"De ki: Bana, cinlerden bir topluluğun Kur'an dinlediği ve sonra da şöyle dediği vahyedildi: 'Biz harikulâde

542. Zâriyât 51/56.
543. Ahkâf 46/29.
544. Rahmân 55/14-15.

bir Kur'an dinledik. O doğru yola iletiyor; biz de ona iman ettik. Artık Rabbimize hiçbir şeyi ortak koşmayacağız"[545] dediler. İşte o zaman Allah Teâlâ da Peygamber aleyhisselâma Cin sûresini inzâl buyurdu."[546]

Cinler âleminin varlığını, yukarıdaki âyet-i kerîmelerden ve hadîs-i şerîften öğrenmiş olduk. Şimdi bir durum değerlendirmesi yapalım:

Bazı kimseler, tıpkı yapılacak bir futbol maçını hangi takımın kazanacağı konusunda görüş bildirirken yaptıkları gibi, son derece rahat bir üslûpla cinlerin ve şeytanların varlığı-yokluğu konusunda fikir beyân ediyorlar. Hâlbuki cinlerin var olduğunu Kur'ân-ı Kerîm bildirdiği için, onların varlığına inanmak, tıpkı Cenâb-ı Hakk'ın var olduğuna inanmak gibidir. "Allah yoktur" demek ne kadar akıl ve iz'an dışıysa, cinlerin olmadığını söylemek de öyledir.

Cin ve şeytanın varlığı hakkındaki bu ön bilgilerden sonra, onları daha geniş bir şekilde tanımaya başlayabiliriz.

Cinler Melekler Gibi "Rûhânî Varlıklar" Değildir

Başlıca üç âlem vardır:

İnsanlar âlemi, melekler âlemi, cinler âlemi. Bunu vahiyden öğreniyoruz.

Peki cinler neden yaratılmıştır?

Bunu bize Kur'ân-ı Kerîm şöyle anlatıyor:

545. Cin 72/1-2.

546. Buhârî, Ezân 105, nr. 773, Tefsîr 72/1, nr. 4921; Müslim, Salât 149, nr. 449.

"Daha önce de cinleri, **bedenin gözeneklerine işleyen zehirli ateşten** yarattık."[547]

"Allah cinleri **saf bir ateş alevinden** yarattı."[548]

Peygamber Efendimiz de bu konuda şu bilgiyi veriyor:

"Melekler nûrdan, **cinler zehirli ateşten**, Âdem de size bildirilen şeyden (topraktan) yaratılmıştır."[549]

Cinlerin yaratılış özellikleri hakkında başka ne biliyoruz?

Kur'ân-ı Kerîm bize, **cinlerin de kalbi, gözü ve kulağı** olduğunu şöyle bildiriyor:

"And olsun ki Biz, cinlerden de, insanlardan da pek çok cehennemlikler yarattık. Çünkü onların kalpleri vardır, anlamazlar; gözleri vardır, görmezler; kulakları vardır, duymazlar."[550]

Kur'ân-ı Kerîm, **cinlerin sesi** olduğunu bildiriyor. Allah Teâlâ şeytana şöyle buyurdu:

"Onlardan gücünün yettiği kimseleri sesinle baştan çıkar."[551]

Hadîs-i şerîflerden bu konuda daha başka bilgiler öğreniyoruz. Buna göre cinler de yer ve içer. İnsanlar, hayvanlar ve bitkiler kendi yaratılışlarına uygun gıdâya nasıl ihtiyaç duyarlarsa, cinler de kendi yaratılışlarına uygun gıdâ ile beslenir.

547. Hicr 15/27.
548. Rahmân 55/15.
549. Müslim, Zühd 60, nr. 2996.
550. A'râf 7/179.
551. İsrâ 17/64.

Bir gün Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, su bulunmayan bir yerde, büyük abdest ihtiyacını gidermek istedi. Temizlenmek için de, Ebû Hüreyre radıyallahu anha, taş toplayıp getirmesini söyledi ve ona: "Kemik ve tezek getirme!" buyurdu. **Kemik ve tezeğin cinlerin gıdası** olduğunu söyledi.[552]

Allah'ın Resûlü, bir hadîs-i şerîfinde, **şeytanın sol eliyle yediğini ve içtiğini** haber verdi, sonra da: **"Hiçbiriniz kesinlikle sol elle yemesin ve içmesin"**[553] buyurdu.

Âyet ve hadislerden öğrendiğimiz gerçekleri burada tekrar hatırlayalım:

Cin ve şeytanın gözü, kulağı, kalbi ve sesi olması, ayrıca sol elle yiyip içmesi onların melekler gibi **rûhânî varlıklar olmadığını** açıkça göstermektedir. Yiyen, içen ve evlenen bir varlığın rûhânî olduğu söylenebilir mi?

Allah Teâlâ hûrilerden söz ederken:

"Onlara hiçbir insan, **hiçbir cin eli** değmemiştir"[554] buyurmaktadır. Eli olan bir varlık rûhânî olabilir mi?

Tekrar edelim ki cinler ve şeytanlar gayb âlemine âit varlıklardır. Onların varlığı da, özellikleri de ancak âyet ve hadislerle bilinir. Âyet ve hadisler bu varlıkların yediğini, içtiğini ve evlendiği bildiriyor. Bu da onların rûhânî varlıklar olmadığını göstermektedir.

552. Buhârî, Vudû' 20, nr. 155, Menâkıbü'l-Ensâr 32, nr. 3860.
553. Müslim, Eşribe 106, nr. 2020.
554. Rahmân 55/56.

Cin ve Şeytan Çeşitli Şekillere Girebilir

Yukarıda okuduğumuz âyet ve hadislerden öğrendiğimize göre, cin ve şeytanın yaratılışı insanın yaratılışından farklıdır.

Allah Teâlâ onları, çeşitli şekillere girebilecek kabiliyette yaratmıştır. Bu konudaki hadîs-i şerîflerden birine göre, güneş şeytanın iki boynuzu arasından, yani tepesinden doğar, onun için de güneş doğarken namaz kılınmamalıdır.[555]

Hadis karşıtları bu hadisi akla aykırı buluyor ve şeytan konusundaki hadislerin birbiriyle çeliştiğini ileri sürerek şöyle diyor:

*Burada **şeytanın boynuzlarının semâya kadar uzandığı** söylenmekte, bir başka hadiste ise **şeytanın insanın vücudunda kan gibi dolaştığı**[556] bildirilmektedir. Bu iki hadisin birbiriyle çeliştiği açıkça görülmektedir. Birinci hadise göre şeytan dünyadaki her şeyden daha büyüktür. İkinci hadise göre ise, o kan gibi akışkan ve son derece küçük olabilmektedir. Böyle şey olamaz!*

Ve şöyle diyorlar: *Bir çelişki de şu: Güneş şeytanın boynuzları arasından doğsa bile, bu, Allah için namaz kılmaya niçin engel olsun?*

Burada hadis karşıtlarına şunu sormak gerekir: Siz gerçekten Kur'ân-ı Kerîm'e inanıyor musunuz? Eğer inanıyorsanız, Kur'ân-ı Kerîm cinlerin **"haber dinlemek için göğe çıktıklarını ve orada oturacak yerler bulup oturduklarını, fakat onlardan kulak hırsızlığı yapmak iste-**

555. Buhârî, Bed'ü'l-halk 11, nr. 3273; Müslim, Müsâfirîn 294, nr. 832.
556. Buhârî, İ'tikâf 11, 12, nr. 2038, 2039; Müslim, Selâm 23-25, nr. 2174, 2175.

yenlerin parlak bir alev topuyla kovalandıklarını" haber vermektedir.[557]

Demek ki cinler, göğe çıkabilecek bir yapıda yaratılmıştır.

Görüldüğü üzere, Peygamber aleyhisselâmın verdiği bilgi Kur'ân-ı Kerîm'in verdiği bilgi ile çelişmemektedir. Kur'ân-ı Kerîm'e gerçekten inanan bir kimse, hadîs-i şerîflerde bildirildiği üzere, şeytanın kimi zaman genç, kimi zaman ihtiyar, bazen köpek, bazen ateş şekline girmesini, kimi zaman insan vücudunda kan gibi dolaşmasını da kabul eder. Bunu kabul etmeyen, Kur'ân-ı Kerîm'e de inanmıyor demektir.

Kur'ân-ı Kerîm şeytanı anlatırken, onun Allah Teâlâ'ya şöyle söylediğini haber vermektedir:

"Senin kullarından bir kısmını tarafıma çekeceğim. Onları hak yoldan saptıracağım, boş ümitlerle oyalayacağım. Ben onlara emredeceğim, hayvanların kulaklarını yaracaklar. Ben onlara emredeceğim, Allah'ın yarattığı şekli değiştirecekler."[558]

Allah Teâlâ'nın da haber verdiği gibi, şeytan bütün bunları yapmaktadır. Peki, şeytan bunları yaparken insanlar onu görüyor mu? Elbette görmüyor. Biz şeytanı görmesek bile, onun insanları hak yoldan saptırdığını ve boş ümitlerle oyaladığını nasıl inkâr edebiliriz!

Şeytan bütün bunları Allah Teâlâ'nın ona verdiği özellikler dolayısıyla yapmaktadır. Öyleyse her kılığa giren şeytanın, güneşin doğduğu hizâya kadar yükselmesine ve

557. Hicr 15/9, 16-18.
558. Nisâ 4/118-119.

güneşin onun tepesinden doğuyormuş gibi görünmesine şaşmamak gerekir.

Şeytan, yaratılışı gereği bütün bunları yapabildiğine göre, pekâlâ insanın kalbine girip ona vesvese verebilir; onu kuruntulara düşürebilir; kısacası hadîs-i şerîflerde sözü edilen her şeyi yapabilir. İşte bunun içindir ki Allah Teâlâ: **"insanların kalplerine kötülük fısıldayan sinsi şeytanın şerrinden"** Kendisine sığınmamızı istemiştir.[559]

Bir mü'min, Allah'ın kitabında ve sahîh hadislerde cin ve şeytan hakkında verilen bilgilere, derin hayretlere düşse bile, bütün kalbiyle inanır. Meselâ Peygamber-i Zîşân Efendimiz, sahîh bir hadîs-i şerîfte,[560] **Arş'ı taşıyan meleklerden birinin, kulak memesi ile omuzu arasında yedi yüz yıllık bir mesâfe bulunduğunu** söylemektedir. Bu hadîs-i şerîf bize Cenâb-ı Hakk'ın saltanatının ne kadar muazzam olduğunu ifâde etmektedir. Havsalamız kavramasa bile, Allah'ın Resûlü haber verdiği için buna bütün kalbimizle inanırız.

Burada bir geri dönüş yapalım:

Bu konuya girerken zikrettiğimiz hadîs-i şerîfte iki şık vardı. Bunlardan güneşin şeytanın iki boynuzu arasından doğması meselesini açıkladık. Şimdi de, **güneş doğarken neden namaz kılınmayacağını** açıklamaya çalışalım.

Bazıları, güneş doğarken namaz kılınmamasını anlamsız bulmakta ve o sırada namaz kılmaya bir engel bulunmadığını ileri sürmektedir. Hâlbuki mecûsîler, yani güne-

559. Nâs 114/4-5.

560. Ebû Dâvûd, Sünnet 18, nr. 4727; Elbânî, *Sahîhu Sünen-i Ebî Dâvûd*, III, 156.

şe tapanlar, güneş doğarken ona secde ederler. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm, Sebe' kavminden bahsederken: **"onların güneşe secde ettiklerini, şeytanın onları iyi şey yaptıklarına inandırdığını"**[561] haber vermiştir.

Şeytan, mecûsilerin kendisine taptığı görüntüsünü vermek için, doğmakta olan güneşin önüne geçer. İşte Allah'ın Resûlü, ibadet eden mecûsîlere benzemeyelim diye, güneş doğarken namaz kılınmasını uygun görmemiştir.

Şeytanın Hırsız Kılığına Girmesi

Şeytanın her kılığa girebileceğini söylemiştik. Şu hadîs-i şerîf bunu açıkça göstermektedir:

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem, Ebû Hüreyre radıyallahu anhı, fakirlere verilmek üzere toplanan yiyecekleri korumakla görevlendirmişti. Geceleyin bir adam geldi ve bu yiyeceklerden avuç avuç almaya başladı. Ebû Hüreyre onu yakaladı ve kendisini Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin huzuruna götüreceğini söyledi. Adam: "Ben fakirim, bu yiyecekleri de çocuklarıma götüreceğim" deyince, Ebû Hüreyre radıyallahu anh ona acıdı ve serbest bıraktı. Sabah olunca Peygamber Efendimiz:

"Ebû Hüreyre! Dün gece tutsağın ne yaptı?" diye sordu. O da adamın fakir olduğunu, bu sebeple kendisini serbest bıraktığını söyledi. Allah'ın Elçisi:

"O sana yalan söyledi, tekrar gelecek" buyurdu.

Gerçekten de adam yine geldi ve yiyecekleri avuçlamaya başladı. Ebû Hüreyre radıyallahu anh onu Resûl-i

561. Neml 27/24.

Ekrem'in huzuruna çıkaracağını söyleyince, adam yine kendini acındırdı ve bir daha gelmeyeceğini söyledi. O da onun haline acıdı ve onu yine serbest bıraktı. Sabah olunca Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Ebû Hüreyre'ye:

"Dün gece tutsağın ne yaptı?" diye sordu. O da onun haline acıyıp serbest bıraktığını söyledi. Allah'ın Resûlü yine aynı şekilde:

"O sana yalan söyledi, ama tekrar gelecek" buyurdu.

Adam ertesi gün yine gelip yiyecekleri avuçlamaya başlayınca Ebû Hüreyre ona:

"Her defasında gelmeyeceğim diyor, yine geliyorsun. Bu defa seni mutlaka Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin huzuruna çıkaracağım" deyince adam ifâdeyi değiştirdi. Şayet kendisini serbest bırakırsa, ona çok faydalanacağı bir şey öğreteceğini söyledi ve yatağına girdiği vakit, Âyetü'l-kürsî'yi okumasını öğütledi. Bunu okuduğu zaman Allah tarafından görevlendirilen bir koruyucunun **onu şeytandan koruyacağını** bildirdi. Bunun üzerine Ebû Hüreyre de onu serbest bıraktı. Sabahleyin yine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ona:

"Ebû Hüreyre! Tutsağın dün gece ne yaptı?" diye sordu. O da, adamla aralarında geçen konuşmayı anlattı. Bunun üzerine Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Bak hele! Kendisi yalancı olduğu halde, bu sefer sana doğruyu söylemiş. Sen üç gecedir kiminle konuştuğunu biliyor musun?" diye sordu, ardından da onun **şeytan** olduğunu söyledi.[562]

562. Buhârî, Vekâlet 10, nr. 2311, Bed'ü'l-halk 11, nr. 3275, Fezâilü'l-Kur'ân 10, nr. 5010.

Hadis karşıtları bu hadîs-i şerîfi de kabul etmiyor ve şöyle diyorlar:

Cinleri ve şeytanları peygamber bile göremez, Ebû Hüreyre nasıl görsün? Bir de insan Âyetü'l-kürsî'yi okuduğu halde yine de şeytanın etkisinden kurtulamıyor.

Bu iddiaya cevap vermeye çalışırken iki gerçeği hatırlatalım:

Kur'ân-ı Kerîm'de: **"insanlardan bazı adamların cinlerden birtakım adamlara sığındığı"**[563] belirtiliyor. Bu âyet-i kerîmeden cinlerin de erkekli-dişili olduğunu öğreniyoruz.

Öte yandan Cebrâil aleyhisselâmın Peygamber Efendimiz'e vahiy getirirken, bazen ashâb-ı kirâmdan **Dihye bin Halîfetü'l-Kelbî**'nin şekline girdiğini biliyoruz.

Bu iki gerçeği kabul eden bir kimse, nûrânî varlıkların insanlara görünebileceğini, Ebû Hüreyre radıyallahu anhın da hurmaları çalan adam kılığındaki şeytanı görebileceğini kabul eder.

Evet, Allah Teâlâ cin ve şeytanlara üstün güçler vermiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'den öğrendiğimize göre, bina ustası olan ve dalgıçlık yapan şeytanlar ve cinler Hz. Süleyman'ın emrinde çalışmıştır.[564] Güçlü kuvvetli bir cin de Hz. Süleyman'a: "Daha sen makamından kalkmadan Belkıs'ın tahtını sana getiririm" demiştir.[565]

Bu misâller, cinleri ve şeytanları peygamberlerin bile

563. Cin 72/6.
564. Sâd 38/37.
565. Neml 27/39.

göremeyeceği iddiasının tutar yanı bulunmadığını göstermektedir.

Âyetü'l-Kürsî Şeytandan Korur

Hadis karşıtları, insan âyetü'l-kürsî'yi okuduğu halde şeytanın etkisinden kurtulamıyor, diyerek yukarıdaki hadîs-i şerîfe itiraz ediyorlar. Ne yazık ki onlar, insanın şeytandan başka düşmanlarının bulunduğunu dikkate almıyorlar. Hâlbuki insanın şeytandan daha etkili düşmanları vardır:

Nefis, bu düşmanların en etkilisidir.

Dünya hevesi, insanın bir diğer düşmanıdır.

Hele bitip tükenmeyen arzu ve ihtiraslar, insanın peşini hiç bırakmayan azılı bir düşmanıdır.

İnsan âyetü'l-kürsî'yi okumak, eûzü besmele çekmek, Allah'ı zikretmek sûretiyle şeytanı kendinden uzaklaştırıyor. Çünkü Allah Teâlâ'nın buyurduğu gibi **"şeytanın hîlesi zayıftır."**[566] Fakat bu defa nefs-i emmâre devreye giriyor ve: **"insana sürekli kötülüğü emrediyor."**[567]

İnsanın, nefsin telkinlerini dinlemeyip onunla sürekli mücâdele etmesi ve son derece azgın olan hayvânî içgüdülerine karşı koyması gerekiyor. İrâdesini, nefsin bu gönül çelen arzu ve istekleri karşısında, son derece dayanıklı ve güçlü hale getirmesi gerekiyor.

Görüldüğü üzere insanın tek düşmanı şeytan değildir. Yukarıda saydıklarımızdan başka, bir de en az onlar kadar etkili olan "insan şeytanları" vardır. Nitekim yüce Rabbi-

566. Nisâ 4/76.
567. Yûsuf 12/53.

miz Nâs sûresinde: **"Cin ve insandan olan bütün şeytanların şerrinden"**[568] Kendisine sığınmamızı istiyor.

İnsanın Şeytanla Savaşı

İnsanın şeytanla savaşı çok eskiye dayanır. Bu savaş, şeytanın "Ben ondan üstünüm"[569] diyerek Hz. Âdem'e secde etmeyi kabul etmediği ve bu yüzden cennetten kovulduğu gün başlamıştır. Şeytan da o günden sonra insana düşman olmuş, onu azdırıp baştan çıkaracağına yemin etmiştir.[570]

Şeytan, insanı baştan çıkarmak için tuzaklar hazırlamış, vesvese verme, günaha teşvîk etme, fitne ve fesat çıkarma gibi yollarla insanoğluyla savaşını sürdürmüştür. Şeytanla insanın savaşı kıyâmete kadar sürüp gidecektir.

Bununla beraber Allah Teâlâ, şeytana her istediğini yapma fırsatı vermemiş, Kendisine içtenlikle bağlanan mü'min kullarına zarar vermesine müsâade etmemiştir.[571]

Ancak iyilerle kötüleri, inananlarla inanmayanları birbirinden ayırmak için, Fahr-i Âlem Efendimizin bildirdiği üzere, Allah Teâlâ, cennetin etrafını zorluk ve sıkıntılarla, cehennemin etrafını da şehvet ve arzularla çevirmiştir.[572]

İşte bu sebeple şeytan, kendisiyle birlikte cennetten çıkarılıp yeryüzüne indirilen insanın zaaflarını kullanmaya ve onu kendi tarafına çekmeye çalışmaktadır.

Rabbim muînimiz olsun.

568. Nâs 114/6.
569. A'râf 7/12.
570. Sâd 38/82.
571. Sâd 38/83.
572. Müslim, Cennet 1, nr. 2822.

Şeytan, Müslümanı Sabah Namazına Kaldırmak İstemez

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Biriniz uyuduğu zaman, **şeytan onun ense köküne üç düğüm atar**. Her bir düğümü attığı yere: "Gecen uzun olsun, yat, uyu!" diye eliyle vurur. Şayet o kimse uyanarak Allah'ı anarsa, düğümlerden biri çözülür. Abdest alırsa, bir düğüm daha çözülür. Bir de namaz kılarsa, şeytanın attığı bütün düğümler çözülür ve böylece neşeli ve huzurlu bir şekilde sabahlar. Şâyet Allah'ı anmaz, abdest alıp namaz kılmazsa uyuşuk ve tembel bir halde sabahlar."[573]

Şeytanın, Müslümanları sabah namazına kaldırmamasıyla ilgili bir diğer sahîh hadîs-i şerîf de şöyledir:

Bir defasında ashâb-ı kirâm, Fahr-i Kâinât Efendimiz'e, sabaha kadar hiç uyanmadan, bütün gece uyuyan bir adamdan söz ettiler. Bunun üzerine Server-i Enbiyâ sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Öyleyse o adamın kulağına şeytan işemiştir."[574]

Hadis karşıtları, her zaman yaptıkları gibi, böyle şeylerin olamayacağını ve şeytanın uyuyan birinin ense köküne düğüm atamayacağını, kulağına çişini yapamayacağını söylemişlerdir.

Mâhiyeti bilinmeyen şeytanın, böyle şeyler yapamayacağını iddia etmek nasıl bir mantıktır? Yediği içtiği bilinen şeytanın idrârını yapmadığı nasıl söylenebilir?

573. Buhârî, Teheccüd 12, nr. 1142, Bed'ü'l-halk 11, nr. 3270; Müslim, Müsâfirîn 207, nr. 776.
574. Buhârî, Teheccüd 13, nr. 1144, Bed'ü'l-halk 11, nr. 3270; Müslim, Müsâfirîn 205, nr. 774.

Allah Teâlâ şeytana, kendisine uyan kimselerle uymayanların farklı olacağını bildirmedi mi ve ona: "**Sana uyup azgınlaşanlar dışında**, elbette senin, **kullarım üzerinde zorlayıcı bir gücün yoktur**"[575] buyurmadı mı?

İşte İki Cihan Güneşi Efendimiz de, bu âyet-i kerîmeyi, yukarıda okuduğumuz hadîs-i şerîfle tefsîr etmiş, uyuyan bir Müslüman uyanıp Allah'ı zikrettiği, ardından abdest aldığı, sonra da namaz kıldığı zaman şeytanın onun ensesine attığı bütün düğümlerin çözüleceğini, dolayısıyla şeytanın onun namaz kılmasına engel olamayacağını haber vermiştir.

Ebû Hüreyre radıyallahu anh ile şeytanın mâcerasından öğrendiğimiz üzere, mü'min yatarken Âyetü'l-kürsî'yi okumuşsa, zaten sabaha kadar şeytan ona yaklaşamayacaktır. Bir de Fahr-i Âlem Efendimizin öğrettiği yatak duâlarından birini okuyarak Allah'ı zikretmişse, şeytan ona hiçbir şey yapamayacaktır.

Bir de şeytanın, yatsı namazını kılmadan yatan Müslümanı namaza kaldırmamak için, türlü oyunlara başvurduğu anlaşılmaktadır. Şeytanın oyununa gelmemek için, yatmadan önce yatsı namazını kılmalı, yatarken de, kendisini sabah namazına kaldırması için Kâinâtın Rabbi'ne niyâzda bulunmalıdır.

Şunu hiçbir zaman unutmamalıdır:

Biz, yaratılmışlar âlemi hakkında, sadece Rabbimizin ve Peygamberimizin bildirdiği şeyleri bilebiliriz. Akıl ve duyularla bilinmeyen konularda akıl yürütmenin tutar bir yanı yoktur.

---

575. Hicr 15/42.

Esnemek Şeytandandır

Hadis karşıtlarının itiraz ettiği hadîs-i şerîflerden biri *Sahîh-i Buhârî*'deki şu hadistir:

"Allah aksırandan hoşlanır, esneyenden hoşlanmaz. Sizden biriniz aksırıp 'elhamdülillah' deyince, bunu işiten kimsenin ona 'yerhamükellah' demesi gerekir.

Esnemeye gelince, o şeytandandır. Sizden biriniz esnemeye başladığı zaman, elinden geldiğince esnememeye çalışsın. Çünkü biriniz esnediğinde, şeytan onun bu haline güler."[576]

Sahîh-i Müslim'deki rivâyete göre de, Server-i Enbiyâ Efendimiz, esnemenin şeytandan olduğunu belirtmiş ve:

"Biriniz esnemeye başladığı zaman, elinden geldiğince esnememeye çalışsın ve elini ağzına kapatsın"[577] buyurmuştur.

Aksırmanın ve esnemenin fizyolojik bir olay olduğunu, bunun şeytanla ilgisi bulunmadığını söyleyen hadis karşıtları: "Allah aksırmaktan niye hoşlansın, esnemeyi niye sevmesin?" diye itiraz etmektedir.

Önce şunu belirtelim: Bu hadîs-i şerîfler, en güvenilir iki hadis kitabımızda bulunduğu için, onların sahîh olduğunda en küçük bir şüphemiz yoktur. Esnemenin fizyolojik bir olay olduğunda da şüphe yoktur.

Hadîs-i şerîfteki "hoşlanmanın" ve "hoşlanmamanın" sebebine gelince:

576. Buhârî, Edeb 128, nr. 6226.
577. Müslim, Zühd 53, 57, 58, nr. 2994, 2995.

İnsan aksırınca bedenin bütün organları bundan olumlu mânâda etkilenir. Ağızdan ve burundan nefes boşalınca, burun yollarındaki yabancı maddeler dışarı atılır; vücut zindeleşir; böylece insanın sağlıklı olduğu anlaşılır. Kulunun sağlıklı olması da Allah Teâlâ'yı memnun eder.

Esnemenin sebebi ise, çok yemek ve karnı tıka basa doldurmaktır. Bu da insanı uyuşuk, uykucu ve tembel yapar. Bu durum şeytanı pek sevindirir, hatta onun gülmesine yol açar. Allah Teâlâ ise uyuşuk ve tembel kimseleri değil, zinde ve ibadetlerini canlı bir şekilde yapan kullarını sever.

Şeytan Kimleri Etkiler?

Allah Teâlâ şeytana, kulları üzerinde her istediğini yapma imkânını vermemiştir, elhamdülillah. Bu sebeple şeytanın:

İman eden ve Rablerine tevekkül edenler üzerinde zorlayıcı bir gücü yoktur. Onun zorlayıcı gücü:

Onu dost edinenler ve onun tesiriyle Allah'a ortak koşanlar üzerindedir."[578]

Demek ki şeytan, Allah'tan uzaklaşan, O'nu anıp zikretmeyen kimseler üzerinde etkilidir. Kendisinin telkinlerine boyun eğen kimseleri kolaylıkla yanına çekebilir.

Allah Teâlâ, şeytanın ne zaman ve hangi durumlarda insanlar üzerinde etkili olacağını ve onlara zarar vereceğini bildirmiş, bunun için de bazı tedbirler almamızı istemiştir. Buna misâl verelim:

Peygamber Efendimiz gece karanlığı çökerken şey-

578. Nahl 16/99-100.

tanların etrafa dağıldığını haber vermiş, o sırada çocukları dışarıda bırakmayıp eve almayı öğütlemiştir.

Ayrıca geceleyin besmele çekerek kapıların kapatılmasını istemiştir.

Yatarken besmele çekerek kandilleri söndürmeyi tavsiye buyurmuştur.

Yatarken besmele çekip su kaplarının ağzını bağlamayı, diğer kapların ağzını kapatmayı emretmiş ve şeytanın kapalı kaplara zarar veremeyeceğini bildirmiştir.[579]

Hadis karşıtları, âdetleri olduğu üzere buna da karşı çıkmış, şeytanların latîf varlıklar olduğunu, kapalı kapıların ve kapların içine kolaylıkla nüfûz edebilecek kabiliyette yaratıldıklarını söylemişlerdir.

Hadis karşıtları, bu hadislere şöyle de îtirâz etmişlerdir:

Mâdem kapıları besmeleyle kapatınca şeytan içeri giremiyor; öyleyse kapılarını besmeleyle kapatan insanlar niçin günah işliyorlar? Mâdem besmele çektikleri için yanlarında şeytan yoktur, öyleyse niçin Allah'a karşı gelebiliyorlar? Besmeleyle kapatılan o kapıdan şeytan nasıl içeri giriyor ve onları baştan çıkarıyor? Böyle diyorlar.

Daha önce de söylediğimiz gibi, insan gaflete düşer de Allah'ı zikretmez, O'na ibadet etmezse, şeytanın iğvâsına mâruz kalır. Çünkü Allah Teâlâ böyle kimseleri değil, **Kendisine ihlâsla bağlanan kullarını şeytanın etkisinden koruyacağını** vâdetmiştir.[580] Öyle samimi kullar evlerinin ka-

579. Buhârî, Bed'ü'l-halk 11, 14, nr. 3280, 3304.
580. Hicr 15/ 15/40; Saffât 37/40; Sâd 38/83.

pısını, tencere ve tavasının ağzını besmeleyle kapatırsa, şeytan onun evine zarar veremez, mutfak eşyasının kapağını kaldıramaz, çoluğuna- çocuğuna kötülük yapamaz. Nitekim Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse evine girerken ve yemek yerken besmele çekerse, şeytan kendi adamlarına: 'Burada ne geceleyebilir, ne de yemek yiyebilirsiniz' der."[581]

Kısacası, Allah'ın Resûlü ümmetine, şeytanın şerrinden korunmayı gerektiren her önemli işte Allah'ı zikretmek gerektiğini öğretmiştir.

Gece karanlığı çökmeye başladığı, şeytanların etrafa dağıldığı bir sırada çocukları eve almanın hikmeti, muhtemelen onların bu tehlikeli zamanda oyuna dalıp besmele çekmeyi unutacak olmalarıdır. O sırada çocuklar besmele çekecek olsalar, şüphesiz şeytan onlara da zarar veremeyecektir.

Besmele çekerek Allah'a sığınılmadığı vakit, Kâinâtın Rabbi, şeytana, kapalı kapının içinden geçme, örtülü kapların ağzını açma kabiliyeti vermiştir.

Buna karşılık Müslüman kuluna da, eûzü besmele çektiği, âyetü'l-kürsî'yi, âmene'r-rasûlü'yü okuduğu zaman, şeytandan korunma özelliği vermiştir. Yatağına yatarken İhlâs ve Muavvizeteyn sûrelerini okuduğu takdirde, şeytandan korunma imkânı lütfetmiştir.

Hadis karşıtlarının, hadis ve sünnete gönül verenleri zor durumda bırakacaklarını zannettikleri şu soruya da cevap vermeye çalışalım:

581. Müslim, Eşribe 103, nr. 2018.

Diyorlar ki: *Kapılarını besmeleyle kapatan bazı insanlar niçin evlerinde günah işliyorlar? Mâdem besmele çektikleri için yanlarına şeytan yanaşamıyor, öyleyse niçin Allah'a karşı gelebiliyorlar?*

Bu sorunun cevabı şudur:

Daha önce de söylediğimiz gibi, insanın tek düşmanı şeytan değildir. Onu günah işlemeye iten çeşitli etkenler vardır.

Nefs-i emmâre bunlardan biridir. İnsanın onunla devamlı sûrette savaşması gerekir.

İnsanın bir başka düşmanı **hayvânî içgüdüleri**dir. Buna da şiddetle karşı koyması gerekir. Çünkü onu kötülük yapmaya teşvik eden nefsi, kendi bedenindedir.

Âdemoğlunu günah işlemeye yönelten sebeplerden bir diğeri de **dünyaya meyli, hevâ ve hevesi**dir.

Hakla bâtılın savaşı, hidâyetle dalâletin mücâdelesi, mü'minle şeytan ve şeytanın dostlarının çekişmesi hiç bitmeyecek, kıyâmete kadar devam edip gidecektir. Bu sebeple bir Müslüman, düşmanlarını iyi tanımalı ve onlardan korunmak için hep uyanık olmalıdır.

Bu Bahisten Şunları Öğrendik:

1. Müslüman, gayba, yani akıl ve duyularla bilinmeyen, fakat âyet-i kerîme ve sahîh hadislerle bildirilen esaslara inanır.

2. **Duyularla bilinmeyen konularda akıl değil, vahiy söz sahibidir. İnsanın nelere inanacağını da vahiy belirler.**

3. Cinler ve şeytanlar âlemi gayb konularındandır. Bu sebeple onlar hakkında sahîh hadislerde verilen bilgilere inanmak gerekir.

4. **Cin ve şeytan yoktur diyen bir kimse, peygamberleri ve onların getirdiği esasları inkâr etmiş olur. Çünkü hem Kur'ân-ı Kerîm'de, hem de hadîs-i şerîflerde cin ve şeytanın var olduğu belirtilmiştir.**

5. Cinlerin ve şeytanların varlığından söz eden âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfler, onların şekilleri ve görünümleri hakkında bize bilgi vermemiş, yalnız onların yiyip içtiğini ve evlendiğini bildirmiştir. Bu da bize cinlerin ve şeytanların melekler gibi rûhânî varlıklar olmadığını göstermektedir.

6. **Peygamber Efendimiz'in cinler, şeytanlar ve onların mâhiyetleri hakkında bilgi verdiği hadîs-i şerîfler, en güvenilir hadis kitaplarımızda bulunmaktadır. Bu hadisleri kabul etmemek bir Müslümanın yapacağı iş değildir.**

7. Allah Teâlâ cinleri çeşitli şekil ve kılıklara girebilecek kabiliyette yarattığı için, onlar insan ve hayvan şeklinde görünebilirler. Ancak Kâinâtın Rabbi, onların Peygamber Efendimiz'in şekline girmesine izin vermemiştir.

8. Şeytanın yaratılışı hakkında bilgimiz olmadığına göre, onun, hadîs-i şerîflerde belirtildiği şekilde, boynuzlarının arasından güneşin doğacağı bir görüntü vermesini de, insanın kanında dolaşabilecek bir nitelik kazanmasını da yadırgamamak gerekir.

9. Şeytanların ilki olan İblîs, Hz. Âdem'e secde etmediği için cennetten kovulduğu günden beri insanın en azılı düşmanı olmuştur. Bu sebeple şeytan, insana olan düşmanlığını kıyâmete kadar çeşitli şekillerde sürdürecektir.

10. Hadîs-i şerîflerde belirtildiği üzere şeytan, insanı ibadetten alıkoymak için, uyuyan kimsenin ense köküne üç düğüm atabilir; yiyen ve içen bir varlık olduğu için de namaz kılmayanın kulağına işeyebilir. Ancak o, Allah'a içtenlikie yönelen Müslümanlara kötülük yapamaz.

11. Aksırmak ve esnemek fizyolojik bir olay olmakla beraber, aksırmak insanın sağlıklı olduğunu gösterir. Kulunun sağlıklı olması da Allah Teâlâ'yı memnun eder. Esnemek ise çok yemekten kaynaklanır. Şeytan esneyen, uyuşuk ve tembel kimseleri; Allah Teâlâ ise ibadetlerini canlı bir şekilde yapan kullarını sever.

12. Allah Teâlâ şeytanın istemesi üzerine ona insanı baştan çıkarabilme fırsatı vermiş, insana da Allah'ı zikretmek ve O'na sığınmak sûretiyle şeytandan korunma imkânı lütfetmiştir.

13. Yatarken besmele çekerek su kaplarının, yemek pişirilen tencerelerin ağzını kapatmak, akşam karanlık basarken çocukları eve almak şeytandan korunmayı sağlayan başlıca tedbirlerdir.

14. Eûzü besmele çekmek, âyetü'l-kürsîyi okumak insanı şeytandan korur. Fakat insanın tek düşmanı şeytan değildir. Onu günah işlemeye yönelten şeytandan daha güçlü etkenler arasında nefs-i emmâresi, hayvânî içgüdüleri, dünyaya meyli, hevâ ve hevesi de vardır.

EK

SAHÎHAYN'E YÖNELTİLEN TENKİDLERİN DEĞERİ

18-20 Kasım 1995 tarihlerinde yapılan **"Milletlerarası Sünnetin Dindeki Yeri Sempozyumu"**nda sunulan tebliğ olup, yer yer sadeleştirilmiştir.

SAHÎHAYN'E YÖNELTİLEN TENKİDLERİN DEĞERİ

Sahîh-i Buhârî ve *Sahîh-i Müslim*'den her birinin adı *el-Câmi'u's-sahîh*'tir. Bunlara, sahih hadisleri ihtiva eden iki kitap anlamında kısaca *Sahîhayn* denir. Bu iki kitap, tasnif edildikleri 3. (9.) yüzyıldan günümüze kadar, Kur'ân-ı Kerîm dışında hiçbir kitaba nasip olmayacak derecede büyük ilgi görmüştür. Bu eserlerin ihtiva ettiği hadislerin sağlamlığı hususunda hem muhaddisler, hem de diğer İslâm âlimleri "icmâ" etmişlerdir.

Hadislerin rivâyet şekilleri ve râvilerin hâlleri konusunda derin bilgiye sahip olan Sicistanlı hadis hâfızı Ebû Nasr es-Siczî (v. 444/1052), fakihlerin ve diğer İslâm âlimlerinin, bâb başlıklarındaki bilgiler (tercemeler) dışındaki *Sahîh-i Buhârî* hadislerinin sıhhatinde ittifak ettiklerini enteresan bir örnekle ortaya koymakta ve şöyle demektedir:

Bir kimse *Sahîh-i Buhârî*'deki bütün rivâyetlerin Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem tarafından söylenmiş olduğunda hiçbir şüphesi bulunmadığına yemin ederek: "Öyle değilse karım boş olsun" dese, yemini bozulmaz, karısı da boş olmaz.[582]

Eş'arî kelâmcısı, Şâfiî fakihi ve usûlcüsü İmâmü'l-Hare-

582. İbnü's-Salâh, *Mukaddime*, s. 168.

meyn el-Cüveynî (v. 478/1085), Ebû Nasr es-Siczî'nin *Sahîh-i Buhârî* için verdiği yukarıdaki misâli *Sahîhayn* için verir ve bu iki kitaptaki hadislerin sahîh olduğu konusunda âlimlerin icmâı bulunduğunu söyler.[583]

Hadis, tarih ve fıkıh âlimi Muhammed ibni Fütûh el-Humeydî de (v. 478/1095) *el-Cem' beyne's-Sahîhayn* adlı eserinde, İslâm âlimlerinin, sadece bu iki kitabın içindeki bütün rivâyetleri sahîh olarak kabul ettiklerini belirtir.[584]

İslâm âlimlerinin bu büyük ilgisi sebebiyle *Sahîhayn*'in ihtiva ettiği hadisler başlıca iki tür tenkide hedef olmuştur:

Bu tenkidlerden **birincisi**:

Hadis ilmine hakkıyla vâkıf olduğu için, tenkid edebilme gücünü elinde bulunduran Müslüman âlimlerin, hiçbir art niyete sahip olmadan, sadece hakikati ortaya çıkarmak için hicretin 4. (milâdın 10) yüzyılından itibaren yaptıkları çalışmalardır.

Sahîhayn'e yöneltilen tenkidlerin **ikincisi**:

19. yüzyıldan itibaren şarkiyatçılar tarafından başlatılan ve esas itibariyle sünneti karalamayı ve böylece İslâm'ın ikinci temel kaynağını gözden düşürmeyi hedef alan araştırmalardır.

Sened Tenkidi Gibi Görünen Metin Tenkidi

Bu iki tür tenkidin arasındaki fark nedir?

İlk devir âlimlerince yapılan birinci tür çalışmalarda hareket noktası sened tenkidi idi.

583. Nevevî, *Sahîhu Müslim bi-şerhi'n-Nevevî*, I, 19- 20.
584. İbnü's-Salâh, *Mukaddime*, s. 168.

Son devir münekkidleri ise, eskileri yeterince metin tenkidi yapmamakla suçlamışlar, metin tenkidini kendilerinin ehliyetle ve cesaretle başardıkları ileri sürerek çalışmalarında metin tenkidini esas almışlardır.

Metin tenkidine soyunan kimselerin takdir edemediği şudur:

Muhaddisler güvenilir hadis metinleri elde etmek için usûl-i hadis ilimlerini icat ettiler. Böylece sened zincirinde yer alan râvilerin kimliklerini ve güven durumlarını tesbit etmeye çalıştılar.

Diğer bir söyleyişle, sened tenkidi gibi görünen birçok husus, aslında metin tenkidinden başka bir şey değildi.

Muhaddislerin sened tenkidi gibi görünen şu çalışmaları aslında metinle ilgili çalışmalardır. Onlar bu maksatla hadisleri:

Söyleyeni açısından kudsî, merfû, mevkûf, maktû diye gruplara ayırdılar.

Hadisleri daha doğru anlayabilmek için onları garîbü'l-hadîs, esbâbü vürûdi'l-hadîs, nâsih ve mensûh, muhtelifü'l-hadîs gibi ilimlere taksim ettiler ve bu sahalarda pek çok eser yazdılar.

Bir metnin kaç tarik ile geldiğini ve bu metinlerin birbiriyle ne ölçüde bağdaştığını tesbit edebilmek için usûl-i hadis açısından onları garîb, mütevâtir, meşhûr, azîz, şâhid, mütâbi', şâz, mahfûz, ma'rûf, münker, ziyâdetü's-sikât, muztarip, maklûb, müdrec, musahhaf, mu'allel gibi neviler altında incelediler.[585]

585. Subhi Sâlih, *Hadis İlimleri*, s. 239-244; İsâm Ahmed el-Beşîr, *Usûlü menheci'n-nakd `inde ehli'l-hadîs*, s. 67-80

Unutmamak gerekir ki, muhaddisler hiçbir zaman senedi, hadisin sağlamlığını ortaya koyan yeterli bir teminat belgesi olarak görmediler, ayrıca hadis metninin incelenmesi için genel kaideler tesbit ettiler.[586]

586. Sahâbe ve tâbiînden itibaren metin tenkidi sâhasında yapılan çalışmaları geniş bir şekilde araştıran ve muhaddislerin yaptığı metin tenkidlerini misâlleriyle birlikte ortaya koyan incelemelere misâl olarak şu eserler zikredilebilir: Selâhaddin ibni Ahmed el-Edlibî, *Menhecü nekdi'l-metn `inde `ulemâ'i'l-hadîsi'n-nebevî* (Beyrut 1403/1983), Misfir ibni Gurmullah ed-Dümeynî, *Mekâyîsü nakdi mütûni's-sünne* (Riyad 1404/1984), Muhammed Lokman es-Selefî, *İhtimâmü'l-muhaddisîn bi nakdi'l-hadîs seneden ve metnen* (Riyad 1408/1987), Muhammed Tâhir el-Cevâbî, *Cühûdü'l-muhaddisîn fî nakdi metni'l-hadîs* (Tunus 1991).

SAHİHAYN'İN BAZI ÖZELLİKLERİ

Bu iki esere İslâm âlimleri büyük bir ilgi göstermiş ve onların üzerinde şerh, ta'lîk, müstedrek, müstahrec, muhtasar, her ikisini cem' ve râvilerinin hâl tercümesi nev'inden yüzlerce kitap yazmışlardır. Bu ilginin sebebi sadece müelliflerinin ihlâsı değil, aynı zamanda bu iki eserin en güvenilir rivâyetleri ihtiva etmesidir.

Buhârî ile Müslim'in belli başlı özelliklerini ve *Sahîhayn*'ı diğer hadis kitaplarından ayıran ve onların İslâm âlimleri tarafından ittifakla kabul edilen en önemli yanlarını şöyle özetlemek mümkündür:

1. Sadece sahîh rivâyetleri derlemeye çalışan ilk müellif Buhârî, ikincisi de Müslim'dir.

2. Buhârî ile Müslim, hadisin altın çağı olarak kabul edilen kendi devirlerinde, hadis ilmini en iyi bilen iki şahsiyet olarak kabul edilmişlerdir.

3. En güvenilir hadisler, *Sahîhayn*'de müştereken yer alan ve "müttefekun aleyh" terimiyle ifade edilen rivâyetlerdir.[587] Böyle olan rivâyetlerin sıhhatine kesin gözüyle

587. İbni Hacer el-Askalânî ve Süyûtî'nin belirttiğine göre İmâm Müslim, eserine, *Sahîh-i Buhârî*'de bulunmayan rivayetlerden sadece 820'sini almıştır (bk. Molla Hâtır, *Mekânetü's-Sahîhayn*, s. 80).

bakılmaktadır.[588] Müttefekun aleyh olan rivâyetleri *Sahîh-i Buhârî*'de olduğu halde *Sahîh-i Müslim*'de bulunmayanlar, onları da *Sahîh-i Müslim*'de bulunduğu halde *Sahîh-i Buhârî*'de yer almayanlar tâkip etmektedir.

4. Bu iki eser, sahîh hadiste aranan şartları (râvinin âdil, zâbıt olması, senedin şâz ve mu'allel olmaksızın muttasıl bir şekilde rivâyet edilmesi şartlarını) en mükemmel şekilde ihtiva etmektedir.

5. Öncelik sırası *Sahîh-i Buhârî*'ye ait olmak üzere, bu iki eser, Allah'ın kitabı dışındaki bütün kitapların en sahihi kabul edilmiştir.

Buhârî'nin, eserine *el-Câmi'u'l-müsnedi's-sahîhi'l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallahü aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmihi* adını vermesi, ona sadece sahîh hadisleri almayı hedeflediğini göstermektedir.[589] Bununla beraber İmâm Buhârî, *el-Câmi*'in hacmini kabartmamak için sahih olan her hadisi eserine almamıştır.

Müslim'in durumu da böyledir. Ona Ebû Hüreyre'den rivâyet edilen namazın kılınışına dâir bir hadisin sıhhat derecesini sordukları zaman, sahih olduğunu söylemiş,

"Öyleyse onu niçin kitabına almadın?" dedikleri zaman da:

"Sahih kabul ettiğim her hadisi kitabıma almadım. Kitabıma aldıklarım ise hadis âlimlerinin sıhhatinde ittifak ettiği hadislerdir" cevabını vermiştir.[590]

588. İbnü's-Salâh, *Mukaddime*, s. 170.
589. İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, s. 10.
590. Müslim, Salât 63, nr. 404.

Burada *Sahîhayn* hadislerinin sağlamlığını ortaya koymak üzere yapılan çalışmalardan bir nevi olarak Ebû Avâne el-İsferâyînî, Ebû Bekir el-İsmâîlî, Ebû Bekir el-Berkânî gibi âlimler tarafından meydana getirilen müstahrecler anılabilir. Zira müstahreclerin faydası sadece âlî isnad elde etmek veya bir rivâyet hakkında daha farklı ve mütemmim bilgiler elde etmek olmayıp aynı zamanda bir hadisin tariklerini çoğaltmak suretiyle sağlamlığını artırmaktır."[591]

İslâm ümmetinin bu eserlere, özellikle *Sahîh-i Buhârî*'ye târih boyunca gösterdiği mânevî ilgi konumuzun dışındadır.[592] Bu iki kitaptaki hadislerin sahih olduğu ve onlarla amel etmenin vâcip sayıldığı hususunda İslâm ümmetinin ittifak etttiğini gösteren bütün beyanları bir araya getirmek de bu çalışmada hedef alınmamıştır.

591. Nevevî, *İrşâdü tullâbi'l-hakā'ik* (Selefî), I, 126.
592. Bu konuda bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, "el-Câmi`u's-sahîh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, VII, 116-118.

SAHÎHAYN'İN TA'LİKLERİ

Sahîh-i Buhârî ve *Sahîh-i Müslim*'deki hadislerin sahih olduğu söylenirken, bu sözle, mezkûr eserlerde "muttasıl" senedle (senedinde kopukluk bulunmadan) rivâyet edilen hadisler kastedilmektedir. Fakat çoğu Buhârî'nin pek azı da Müslim'in eserinde, senedin baş tarafından bir veya daha çok râvinin hazfedildiği "muallak" (bir veya daha çok râvisi zikredilmeyen) rivâyetler vardır. Bunlar Buhârî'nin bâb başlıklarında (tercemelerinde) olup sayıları 1341'dir.[593]

"Buhârî'nin ta'likleri" diye de anılan bu muallak rivâyetlerin önemli bir kısmı, *Sahîh*'in muhtelif yerlerinde muttasıl senedlerle rivâyet edilmiştir. Her iki müellif de bazen sened zikretmeden "kâle Resûlullah kezâ", "ravâ İbn Abbâs kezâ", "kâle Mücâhid kezâ" şeklinde kesinlik (cezm) bildiren ifadelerle rivâyet ederler. Böylece o rivâyetlerin sağlam olduğunu bir tür garanti ederler. Fakat bu rivâyetler sahih hadislerin şartlarını taşımazlar.

Yine bâb başlıklarında "temrîz sîgası" denilen ve hadisin sağlamlığı için garanti mânası taşımayan "ruviye, zükire, hukiye" tarzındaki meçhûl sîgalarla ve aynı anlamda olmak üzere "an Saîd ibni Müseyyeb" veya "fi'l-bâb 'ani'n-Nebiyyi sallallahu aleyhi ve sellem" şeklinde rivâyet edilen nakiller vardır ki, bunlar bize o rivâyet hakkında güven vermez. Zi-

593. Nevevî, *İrşâdü tullâbi'l-hakā'ik*, I, 127, dipnot 4.

ra bu ifadeler zayıf hadislerde de kullanılır. İbnü's-Salâh, Buhârî'nin bu kabil rivâyetleri sahih hadisler meyânında rivâyet etmesinin, o rivâyetlerin güvenilir ve itimad edilir bir aslı bulunduğuna delâlet ettiğini söylemektedir.[594]

Sahîh-i Buhârî'nin bâb başlıklarındaki bu mu'allak rivâyetleri çeşitli âlimler tenkid etmekle beraber bunlar arasında Dârekutnî'nin bulunduğu iddiası doğru değildir (aşağı bk. Dârekutnî'nin Tenkidleri). İbni Hacer el-Askalânî beş ciltten meydana gelen *Taglîku't-ta'lîk*[595] adlı eserinde bu mu'allak rivâyetlerin muttasıl senedlerini bir araya getirmiştir.

594. İbnü's-Salâh, *Mukaddime*, s. 167.

595. Eser, Sa'îd Abdurrahman Mûsâ el-Kazekî tarafından yayımlanmıştır (Beyrut 1405/1985).

SAHÎHAYN'İN MUKAYESESİ

Sahîhayn konusunda bilgi verirken İbnü's-Salâh şöyle demektedir:

"Sahîh hadisleri ilk defa bir araya getiren Buhârî'dir. Ondan hemen sonra Müslim gelir. Müslim Buhârî'den hadis rivâyet etmek ve ilminden faydalanmakla beraber, her ikisinin de hocalarının birçoğu aynıdır. Onların *Sahîh*'leri, Kur'ân-ı Kerîm'den hemen sonra gelen en güvenilir kitaplardır. İmâm Şâfiî'nin "Yeryüzünde Mâlik'in Muvatta'ından daha doğru bir hadis kitabı bilmiyorum" sözüne gelince; Şâfiî bu sözü, Buhârî ile Müslim'in kitabı henüz tasnif edilmeden önce söylemiştir."[596]

İbni Hacer'in dediği gibi, İmâm Şâfiî, o gün elde bulunan Süfyân-ı Sevrî'nin *el-Câmi'*i, Hammâd ibni Seleme'nin *el-Musannef*'i gibi kitaplarla *Muvatta'*ı mukayese ederek bu sonuca varmıştır.[597] Buhârî ile Müslim'in adı geçen kitapları birbiriyle mukayese edilince, İbnü's-Salâh'ın dediği gibi, onların en sahîhi ve faydası daha fazla olanı Buhârî'nin kitabıdır.

596. *Mukaddime*, s. 160.
597. *Hedyü's-sârî*, s. 12.

Şöhretli hadis münekkidi Nesâî (v. 303/915), ki onu hadis tenkidinde Müslim'den daha başarılı bulanlar vardır, tasnifin altın çağı olan kendi devrindeki birçok hadis kitabını göz önünde bulundurmak suretiyle, senedleri en mükemmel (ecved) olan kitabın Buhârî'nin *el-Câmiu's-sahîh*'i olduğunu söylemiştir.[598]

Hadis, fıkıh ve kelâm âlimi İsmâîlî (v. 371/982), *el-Medhal*'inde *Sahîh-i Buhârî*'yi değerlendirirken, böyle mükemmel bir eseri ancak hadis ilmini, râvileri ve rivâyeti, rivâyetlerdeki gizli kusurları (ilel), fıkıh ve lügat ilimlerini çok iyi bilen birinin meydana getirebileceğini söyler. İmâm Buhârî'den veya kitaplarından faydalanan Müslim'in kendisini Buhârî gibi sıkıntıya sokmadığını, hadisleri seçerken hiçbir muhaddisin Buhârî gibi ağır şartlar ileri sürmediğini, hadislerden güzel sonuçlar ve fıkhî meseleler elde etme konusunda kimsenin öyle bir gayret sarfetmediğini belirtir.[599]

Mağribli bazı âlimler, *Sahîh-i Müslim*'i *Sahîh-i Buhârî*'ye tercih etmiş ve "gökkubbenin altında Müslim'in kitabından daha sahih bir kitap bulunmadığını" söylemiştir.

İbnü's-Salâh bu görüşü değerlendirir ve şöyle der:

Şayet bu sözle, Müslim'in, mukaddime dışında, sahih olmayan hiçbir hadisi kitabına almadığı kastediliyorsa buna birşey denemez. Zira Buhârî *es-Sahîh*'in bâb başlıklarında, senedsiz rivâyetleri almakta beis görmemiştir. Ama sadece bu gerekçeyle *Sahîh-i Müslim, Sahîh-i Buhârî*'ye tercih edilemez. Böyle bir tercih hiçbir değer ifade etmez.[600]

598. İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, s. 12.
599. İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, s. 13.
600. *Mukaddime*, s. 61.

Sahîh-i Buhârî'yi daha üstün yapan en önemli gerekçe, Buhârî'nin kitabına aldığı hadisin her bir râvisinin, o hadisi hocasından bizzat duyduğunun kesin olarak bilinmesidir. Müslim bu ağır şartı daha hafifletmek suretiyle "hoca ile talebesinin aynı asırda yaşamış olmasını" yeterli görmüştür.[601]

601. Bülkînî, *Mehâsinü'l-ıstılâh*, s. 161.

SAHÎH-İ BUHÂRÎ VE SAHÎH-İ MÜSLİM'İN RÂVİLERİNE YAPILAN TENKİDLER

Sahîhayn hadislerini ve râvilerini muhtelif açılardan ele alan pek çok çalışma bulunmaktadır.[602] Bu çalışmaların bir kısmı *Sahîhayn* hadislerinin tenkidine ve bu tenkidlere verilen cevaplara dâirdir. Şunu hemen belirtmek gerekir ki, günümüze gelinceye kadar *Sahîhayn*'e yapılan tenkidlerin tamamına yakını bu eserlerdeki hadislerin râvilerine yönelik sened tenkididir. Bunların bir kısmında, birkaç hadisin metnine dâir tenkid yapıldığı da olmuştur. Bu durum, *Sahîhayn*'in ihtiva ettiği hadislerin metinlerinde tenkide değer bir kusur bulunmadığını göstermektedir.

Bunlardan konumuzla doğrudan ilgili olan bazı çalışmalar şunlardır:

602. Meselâ bk. Sezgin, *GAS*, I, 131-132, 141-143. özellikle de *Sahîh-i Buhârî* hakkında yapılan çalışmalar için bk. Muhammed İsâm Arrâr el-Hüseynî, *İthâfü'l-kārî bi-ma`rifeti cühûdİ ve a`mâli'l-`ulemâ' `alâ Sahîhi'l-Buhârî*, Dımaşk 1407/1987; Kemal Sandıkçı, *Sahîh-i Buhârî Üzerine Yapılan Çalışmalar*, Ankara 1991, s. 149-155.

1. Dârekutnî'nin (v. 385/995) Tenkidleri

Tarih boyunca muhtelif muhaddisler Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerine tenkidler yöneltmişlerdir. Bilindiği kadarıyla bu eserleri senedleri bakımından tenkid edenlerin ilki Buhârî'den 119 yıl sonra vefat eden Dârekutnî'dir (v. 385/995). *el-İlzâmât 'ale's-Sahîhayn* adlı eserinde[603] Buhârî ve Müslim'in şartlarına uyduğu halde *Sahîhayn*'de yer almayan yetmiş hadisi toplamıştır. Fakat çağdaşı olan Ebû Mes'ûd ed-Dımaşkî (v. 401/1010), Dârekutnî'nin *Sahîh-i Müslim*'e yönelttiği tenkidleri cevaplandırmak üzere *Cevâbü Ebî Mes'ûd Muhammed ibni İbrâhîm ibni 'Ubeyd ed-Dımaşkî 'ammâ beyyene fîhi galata Ebi'l-Hüseyn Müslim ibni Haccâc* adlı bir reddiye yazmıştır.[604]

Dârekutnî'nin aynı konudaki diğer önemli bir eseri (*el-İlzâmât* ile birlikte yayınlanan) *Kitâbü't-Tetebbu*'dur. *Sahîhayn*'de bulunup da illetli olduğunu ileri sürdüğü 218 hadis hakkındadır. İbn Hacer bu rivâyetlerden *Sahîh-i Buhârî*'de bulunan 110 tanesini inceleyerek Dârekutnî'nin görüşlerini tenkid etmiştir.[605] Bu 110 hadisin 32 tanesi müttefekun aleyhtir. Dârekutnî'nin Müslim'e yönelttiği tenkidleri Rebî' ibni Hâdî 'Umeyr el-Medhalî, *Beyne'l-imâmeyn Müslim ve'd-Dârekutnî* adlı mastır çalışmasında incelemiştir.[606]

---

603. Nşr. Ebû Abdurrahman Mukbil ibni Hâdî el-Vâdi'î, Beyrut 1405/1985, ikinci baskı.
604. Bu eser, Ebû Ömer Muhammed ibni Alî el-Ezherî tarafından *Cevabu Ebî Mes'ûd ed-Dımaşkî li-Ebi'l-Hasan ed-Dârekutnî ammâ beyyene galata Ebi'l-Hüseyin Müslim ibni'l-Haccac el-Kuşeyrî* adıyla yayımlanmıştır (Kahire, 2010/1431).
605. İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, s. 364-402.
606. Mekke Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, 1396/1976.

Dârekutnî'nin zikri geçen tenkidleri tamamen senedle ilgili olup İbn Hacer bunları beş grupta toplamıştır. Bu tenkidler râvinin ehl-i bid'atten olup olmadığı, zabtı kendinden daha kuvvetli birine muhâlefet edip etmediği, hâfıza zayıflığı sebebiyle yanılma (galat) kusuru taşıyıp taşımadığı, râvinin adalet vasfıyla tanınıp tanınmadığı ve senedde inkitâ bulunup bulunmadığı hususlarıdır. İbn Hacer bu kusurlarla itham edilen ravileri tek tek ele alıp ithamları cevaplandırmıştır.[607]

Sahîh-i Buhârî'nin bâb başlıklarındaki mu'allak rivâyetleri Dârekutnî'nin tenkid ettiği ileri sürülmekte ise de bu doğru değildir. Zira o, *es-Sahîh*'in asıl konusunun müsned ve muttasıl rivâyetler olduğunu dikkate alarak mu'allak rivâyetleri tenkide tâbi tutmamıştır.[608]

2. Ebû Ali el-Gassânî'nin (v. 498/1105) Tenkidleri

Sahîh-i Buhârî ve *Sahîh-i Müslim*'in bazı nüshalarının rivâyeti sırasında senedlerde yapılan hataları, Kâdî İyâz'ın hocalarından Kurtubalı muhaddis Ebû Alî el-Gassânî *Takyîdü'l-mühmel ve temyîzü'l-müşkil* adlı dört bölümden meydana gelen eserinin ikinci bölümünde, *Sahîhayn*'ı rivâyet edenlerin Buhârî ile Müslim'den rivâyetleri sırasında senedlerde yaptıkları bazı hataları, üçüncü bölümünde de *Sahîh-i Buhârî*'deki rivâyet hatalarını zikretmektedir.

Bu hatalarla İmâm Buhârî ile İmâm Müslim'in ve onların hocalarının ilgisi bulunmadığını, bu hataların daha

607. *Hedyü's-sârî*, s. 405-488.
608. Muhammed Muhammed Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-muhaddisûn*, s. 399.

sonraki râviler tarafından yapıldığını da belirtmektedir. Bu sebeple Gassânî eserinin bu ikinci ve üçüncü bölümüne *et-Tenbîh ale'l-evhâmi'l-vâkı'a fi's-Sahîhayn min kıbeli'r-ruvât* adını vermiştir.

Eserin dördüncü bölümü Sahîhayn'deki lakablarla ilgilidir. Ebû Alî el-Gassânî'yi bu iddialarında haklı bulmayıp tenkid eden âlimler de vardır (bk. Muhammed İdrîs Zübeyr, Ferhat Nesîm Hâşimî, "el-Gassânî; ahadü a'lâmi Kurtuba", ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye, XXVI/1-2, İslâmâbâd-Pakistan, 1412/1991, s. 397-399).

3. İbn Hazm'in (v. 438/1046) Tenkidleri

İbn Hazm, *Sahîhayn* hadislerinden ikisi dışında hepsinin sahih olduğunu, fakat biri *Sahîh-i Buhârî*'de,[609] diğeri de *Sahîh-i Müslim*'de[610] bulunan iki hadisin, râvilerin vehmi sebebiyle kusurlu (mevzû) olduğunu ileri sürmüştür.

İbni Hazm'in söz konusu ettiği *Sahîh-i Buhârî*'deki hadis, meşhur İsrâ ve Mi'râc hadisi olup mi'râcın ne zaman yapıldığı, kaç defa vukû bulduğu ve diğer yönleriyle İslâm âlimlerince tartışılmış, İbn Hazm'in itirazlarında haklı olmadığı da ortaya konmuştur.[611]

Sahîh-i Müslim'deki hadis ise, Mekke fethinde Müslüman olan Ebû Süfyan'ın Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden istediği üç şeye dâirdir. Bu hadiste, Müslüman olduğu halde Müslümanlardan pek yüz bulamayan Ebû Süfyân'ın, Resûl-i Ekrem'e gelerek ondan üç şey istediği anlatılmaktadır.

609. Tevhîd 37, nr. 7517.
610. Fezâilü's-sahâbe 168, nr. 2501.
611. Geniş bilgi için bk. Molla Hâtır, *Mekânetü's-Sahîhayn*, s. 412-468.

İstediği şeylerden biri, bir veya iki yıl önce Resûlullah ile evlenmiş olan kızı Ümmü Habîbe'yi, daha önce böyle bir evlilik yapılmamış gibi, Resûl-i Ekrem'le yeniden evlendirmek istemesi, diğeri oğlu Muâviye'nin kendisine vahiy kâtipliği yapmasını teklif etmesi, üçüncü olarak da kendisini emir tâyin ettiği takdirde, daha önceleri Müslümanlara karşı nasıl savaşmışsa, bundan sonra da kâfirlere karşı öyle savaşacağını söylemesidir.

Ebû Süfyan'ın Ümmü Habîbe'yle ilgili teklifine bazı açıklamalar getirilmiştir. Şöyle ki:

a) Hadisin baş tarafında görüldüğü üzere Ebû Süfyân, bir zamanlar yaptığı fenalıklar sebebiyle Müslümanlardan yüz bulamayınca, onlara Peygamber aleyhisselâmın kayın pederi olduğunu hatırlatmak istemiş veya Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin iltifatını celbetmek için böyle bir üslûbu seçmiştir.

b) Ebû Süfyân, kendisinden çok önce Müslüman olan ve daha önceki kocasıyla birlikte Habeşistan'a hicret eden kızı Ümmü Habîbe'nin, babasından izin almadan Resûlullah ile evlenmesini Arap geleneklerine ters bulmuş, böyle bir usûl hatasını bertaraf etmek için de onu kızıyla ilk defa evlendiriyormuş gibi bir yol izlemiş, bir nevi nikâh tazelemek istemiştir. Hatta Ebû Süfyân, kendisinin İslâmiyet'i kabul etmesi sebebiyle nikâh akdinin yeniden yapılması gerektiğini zannetmiş de olabilir.

c) İbn Kayyim ve İbn Kesîr gibi âlimler, Ebû Süfyân'ın bu hadiste söz konusu olan kızının Ümmü Habîbe olmayıp diğer kızı Azze olduğunu ileri sürmüşlerdir. Nitekim Ebû Süfyân'ın, hatta bu konudaki İslâmî hükmü henüz bilme-

yen Ümmü Habîbe'nin Resûlullah'a Azze ile evlenmesini teklif ettiği bilinmektedir.[612]

612. Müslim, Radâ` 16, nr. 1449. İbn Hazm'in tenkid ettiği *Sahîhayn*'deki iki hadis hakkında geniş bilgi için bk. Halil İbrâhim Molla Hâtır, *Mekânetü's-Sahîhayn*, s.387-468.

SAHÎHAYN'E YÖNELİK TENKİDLERE VERİLEN CEVAPLAR VE BU TENKİDLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Tenkidlere Verilen Cevaplar

Buhârî ve Müslim'in *es-Sahîh*'lerindeki hadislere yöneltilen tenkidleri cevaplandırmak üzere muhtelif çalışmalar kaleme alınmıştır.

Reşîd el-Attâr diye bilinen Ebü'l-Hüseyin Reşîdüddîn Yahyâ bin Ali (v. 662/1264), *Gurerü'l-fevâidi'l-mecmû'a fî beyâni mâ vaka'a fî Sahîhi Müslim mine'l-ahâdîsi'l-maktû'a*[613] adlı eserinde *Sahîh-i Müslim*'i savunmuştur.

Zeynüddin el-Irâkî (v. 806/1404) *Sahîhayn* hadislerine yöneltilen tenkidleri *el-Ehâdîsü'l-muharrece fi's-Sahîhayn elletî tüküllime fîhâ bi-za'fin ve'nkıtâ'* adlı eserinde cevaplandırmış, fakat talebesi İbn Hacer el-Askalânî'nin belirttiği üzere bu eserin müsveddesi kaybolmuştur.

İbnü'l-Irâkî diye tanınan oğlu hadis hâfızı ve fakîh Ebû Zür'a Ahmed ibni Abdürrahîm'in (v. 826/1423) bu konuda bir çalışması olduğu bilinmektedir. Onun *el-Beyân ve't-tavzîh*

613. Eser, Rabat'ta Mektebetü'l-evkâf nr. 174'de bulunmaktadır.

li-men uhrice lehû fi's-sahîh ve kad müsse bi-darbin mine't-tecrîh adlı eserinin sözü edilen çalışma olduğu tahmin edilmektedir.[614] İbn Hacer el-Askalânî, *Hedyü's-sârî* adlı eserinde, başta Dârekutnî olmak üzere muhtelif âlimlerin *Sahîh-i Buhârî*'ye yönelik tenkidlerini cevaplandırmış,[615] cevaplandırmakta zorlandığı rivâyetlerin ise son derece az olduğunu söylemiştir.

2. Bu Tenkidlerin Değerlendirilmesi

İmâm Buhârî ile İmâm Müslim'in, hadislerin sıhhatini ve illetini bilme hususunda gerek kendi zamanlarında ve gerekse daha sonraki devirlerde yaşayan muhaddislere üstünlüğü, İbn Hacer'in de belirttiği üzere, söz götürmeyecek şekilde açıktır. Zira Buhârî, ilelü'l-hadîs ilmini, devrinde bu sahanın zirvedeki otoritesi olan Ali bin Medînî'den öğrendi. Hocasının büyüklüğünü anlatmak üzere Buhârî'nin: "Ali bin Medînî'nin yanında olduğu kadar, hiç kimsenin yanında kendimi küçük hissetmedim" dediği, bu sözü duyan Ali bin Medînî'nin de: "Siz ona bakmayın; o kendisi gibi bir ilim adamını görmemiştir" diye Buhârî'ye olan takdirini ifade ettiği bilinmektedir.

Buhârî, eserine, sıhhatinden emin olmadığı hiç bir rivâyeti almadığını söylemektedir. Müslim de *Sahîh*'ini devrin hadis otoritesi Ebû Zür'a er-Râzî'ye (v. 264/878) sunduğunu, onun kusurlu gördüğü rivâyetleri eserine almadığını beyan etmektedir.

614. Mehmet Yaşar Kandemir, "İbnü'l-Irâkî", *DİA*, XXI, 91;

615. İbn Hacer'in savunduğu *Sahîh-i Buhârî* hadislerinin sayısı 110 olup bunların 32'si aynı zamanda *Sahîh-i Müslim*'de bulunmaktadır (bk. *Hedyü's-sârî*, s. 364-401).

İmâm Buhârî hakkındaki tenkidleri değerlendiren İbn Hacer el-Askalânî, Buhârî ile Müslim'in, kusursuz rivâyetleri veya kusurlu sayılmaları ciddiye alınmayacak hadisleri eserlerine aldıklarını söylemiş, rivâyetlerinin sıhhati konusunda onları tenkide kalkanların görüşleriyle bu iki imâmın görüşü çelişince, bu sahada Buhârî ile Müslim'in görüşlerinin tercih edileceğini, bu sebeple de onlara yapılan itirazın hiçbir önem taşımadığını belirtmiştir.[616]

İbnü's-Salâh, İmâm Müslim'in *Sahîh*'ine yöneltilen tenkidlerin önemsiz olduğunu belirterek şunları söylemiştir:

a) Tenkid edilen râviler Müslim'e göre sika, fakat başkalarına göre zayıftır. Zayıf olduğu söylenen bu râviler hakkındaki cerh müfesser (gerekçeli) olmadığı için de bir kıymet ifade etmemektedir.

b) Tenkidler asıl hadislere dâir olmayıp bu hadisleri takviye için zikredilen mütâbi' ve şâhid rivâyetlere yöneliktir. Müslim, mütâbi' ve şâhid nev'inden olan rivâyetlerde daha zayıf râvileri almakta mahzur görmemiştir. İkinci derecedeki rivâyetlerin tenkid edilmesi asıl metinlere hiçbir zarar vermez.

c) Tenkid edilen bir râvi hakkında ileri sürülen ihtilât (râvinin hadis rivâyetine ehliyetini yok eden akıl eksikliği ve zayıflığı hali) gibi kusurlar, Müslim'in o zâttan rivâyetinden sonraki dönemlerde vuku bulmuştur.

d) Sika râviler tarafından nâzil isnadla rivâyet edilen bir hadis elinde bulunduğu halde, o senedi uzatmamak düşüncesiyle, isnâdında zayıf râvilerin yer aldığı âlî senedli hadisi

616. İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, s. 364-365.

eserine almayı tercih etmiştir. Gerekçesi de bu keyfiyetin hadis âlimlerince bilinmiş olmasıdır.[617]

617. İbnü's-Salâh, *Sıyânetü Sahîh-i Müslim*, s. 94-97.

BAZI ŞARKİYATÇILARIN İDDİALARI

Yukarıda görüşlerini arz ettiğim hadis otoritelerinin tenkidleri, tamamına yakını itibariyle senedle ilgilidir.

Kendilerine müsteşrik de denilen şarkiyâtçılar ise, mâkul görmedikleri hadisleri metin tenkidine tâbi tutmayı tercih etmişlerdir. Çünkü onların maksadı, hadislere yönelttikleri tenkidlerin daha iyi ses getirmesi ve hadislerin sıhhati konusunda daha büyük şüphe uyandırmasıdır. Bu sebeple de, Müslümanların Kur'an'dan sonra en güvenilir kitap kabul ettikleri *Sahîh-i Buhârî*'yi tenkidlerine esas almayı uygun görmüşlerdir.

Buhârî'yi ve *Sahîh*'ini tenkidlerine esas alan şu şarkiyatçılar misâl olarak zikredilebilir:

1. Dozy

Hollandalı şarkiyatçı Reinhart Dozy (1820-1883), Kur'ân-ı Kerîm ve Resûl-i Ekrem hakkında iftira ve hakaretlerle dolu olan ve **Abdullah Cevdet** tarafından ***Târîh-i İslâmiyet*** (Mısır 1908) adıyla iki cilt halinde Türkçeye tercüme edilen *Essai sur l'Histoire de l'İslamisme* adlı kitabında, diğer muhaddislere göre daha mûtemet bulduğu Buhârî'ye, hadislerin sıhhatiyle ilgili olarak, **onun hiç söylemediği bir**

sözü söyletmektedir. Ona göre "hadisleri toplamak için bir hayli memleket dolaşmış olan Buhârî, dinlediği altı yüz bin nakil ve rivâyet içinden ancak 7275 güvenilir hadis bulduğunu" söylemiştir.[618] Hadisle biraz meşgul olan herkesin bildiği üzere, Buhârî kitabındaki hadislerin sayısını hiçbir zaman vermedikten başka, *el-Câmi'u's-sahîh*'inde bütün sahih hadisleri toplamayı hedef almadığını özellikle belirtmiştir.

Dozy, büyük bir eser dediği *Sahîh-i Buhârî*'yi acaba ne kadar güvenilir bulmaktadır?

Hadis kitaplarında uydurma hadislerin bulunduğuna şaşmadığını, bunun tabiî olduğunu belirten müsteşrik, **"birçok sahih rivâyeti ihtiva eden"** *Sahîh-i Buhârî* gibi bazı kitaplarda, samimi bir Müslümanı utandıracak şeyler bulunmasına hayret ettiğini söylemekte ve -belki de Buhârî'yi takdir ederek- en müsamahasız münekkidlere göre bile *Sahîh-i Buhârî*'nin yarısının sahih sıfatına lâyık olduğunu ileri sürmektedir.[619]

Sahîh-i Buhârî'deki bütün hadislerin güvenilir nitelikte olmadığını açıklarken de, diğer muhaddisler gibi Buhârî'nin tenkid metodunun yetersizliğini ileri sürmekte ve onun sadece **sened tenkidiyle yetindiğini, metin tenkidi yapmadığını** iddia etmektedir.[620]

618. Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, I, 162.
619. *Târîh-i İslâmiyet*, I, 165; Subhi es-Sâlih, *Hadis İlimleri*, s. 27.
620. *Târîh-i İslâmiyet*, I, 162-163.

2. Caetani

İtalyan şarkiyatçısı Leone Caetani'nin (1869-1935), ***Annali dell'İslam***[621] adlı eseri, **Hüseyin Câhit (Yalçın)** tarafından *İslam Tarihi* adıyla 10 cilt halinde Türkçeye tercüme edilmiştir.

Bu müsteşrik, ashâb-ı kirâma olan tenkidlerini, kendisinin de belirttiği gibi, özellikle **İbn Abbâs ile Ebû Hüreyre**'ye ve onların *Sahîh-i Buhârî*'deki rivâyetlerine yöneltmektedir. **Bu iki sahâbî'nin eşi bulunmaz iki yalancı olduğunu**, Müslümanların en fazla güvendiği hadis kitabını vücuda getiren Buhârî'nin de son derece dikkatsiz ve tenkid kabiliyetinden mahrum bulunduğunu isbat ettiğini söylemektedir. Onun asıl maksadı bütün hadisleri devre dışı bırakmaktır.

Ona göre hadisle ilgili her şey zayıf temeller üzerine bina edilmiş olup isnadların çoğu uydurmadır. Dolayısıyla günümüze gelen hadislerin her birinde ya yalan veya hata vardır. Bu sebeple **hadislerin büyük çoğunluğunu yok saymak gerekir**.[622]

Bu peşin hükümle yola çıkan Caetani'nin *Sahîh-i Buhârî*'de Ebû Hüreyre tarafından rivâyet edilen hadislere yönelttiği hatır ve hayale gelmez tenkidleri okuyan kimse, hiçbir hadisin onun maksatlı tenkidinden kurtulamayacağını anlamakta zorluk çekmez.

Buhârî'nin en çok Ebû Hüreyre'den hadis rivâyet ettiğini söyleyen Caetani:

621. Resûl-i Ekrem'in hayatı ile başlayıp hicretin 40. yılına kadar gelen eserin tamamı Türkçeye tercüme edilmekle beraber, sadece hicretin 12. yılına kadar olan kısmı yayımlanmıştır (İstanbul 1924-1927) (bk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, VI, 544).

622. *İslâm Târihi*, I, 134, 135.

"Bu büyük itimat o en büyük hadis mecmuasının kıymetini pek çok düşürdükten başka, muhaddislerin en büyüğünde ve en meşhurunda hakikî bir tenkid fikrinin sûret-i katiyyede bulunmadığını gösterir. Ebû Hüreyre kelimenin tekmil mânasıyla yalancı ünvanına lâyık olur"[623] demektedir.

Kitabının bir başka yerinde Caetani, Buhârî'nin bir muhaddis olarak yetersizliğine işaretle şunları söylemektedir:

"Buhârî'nin *es-Sahîh* nâmındaki hadis mecmuasında Ebû Hüreyre'ye bu kadar büyük bir yer tahsis etmesine akıl erdirmek kabil olmaz. Buna bakarak bu büyük hadis âliminin pek az nüfûz-ı nazara mâlik bulunduğuna hükmedebiliriz."

Ebû Hüreyre'yi yalancı saymak, böyle bir yalancının rivâyetlerine kitabında yer verdi diye Buhârî'yi basiretsizlikle suçlamak, peşin hükümlülükten başka bir şey değildir.

Bu peşin hükümlü şarkiyatçı *Sahîh-i Buhârî*'yi kaynak vererek bazı hadisleri şöyle tenkid ediyor:

"Gûyâ mü'minler yaptıkları hayırlı işlerin, on mislinden 700 misline kadar değişen bir nisbet dâhilinde mükâfatını göreceklermiş."[624] Bu hadîs-i şerifi Bakara sûresinin 261. ve En'am sûresinin 160. âyetlerinin te'yid etmesi, şüphesiz Caetani için bir mâna ifade etmemektedir.

Cenâb-ı Hakk'ın mükâfatının bolluğuna akıl erdiremeyen bu şarkiyatçının bir diğer tenkidi de şöyledir:

"Bir Müslüman diğer bir Müslümanın cenazesine gider-

623. Caetani, *İslâm Târihi*, I, 120.
624. Caetani, *İslâm Târihi*, I, 130. Hadis için bk. Buhârî, Rikâk 31, nr. 6491; Müslim, Îmân 207, nr. 131.

se, iki misli bir mükâfat görecek ve bunlardan her biri ağırlık hususunda Uhud dağının ağırlığına müsâvi olacaktır."[625]

Caetani peşin hükümlülüğü sebebiyle tarihî gerçekleri görmemekte veya bunları gözardı etmektedir. Resûl-i Ekrem'in hanımlarından Hz. Meymûne'nin İbn Abbâs'ın teyzesi olduğunu, Resûl-i Ekrem vefat ettiği zaman henüz on üç yaşında bir çocuk olan İbn Abbas'ın, teyzesinin evinde belki de çok daha küçükken kalarak böyle bir olayı görmesinde gayr-i tabiîlik bulunamayacağını hesaba katmamakta ve İbn Abbas'ı şöyle tenkid etmektedir:

"(İbn Abbas) Muhammed ile ne kadar samimi bir surette yaşadığı noktasında da ısrar etmek istedi ve çok kere Muhammed ile ve zevcelerinden biriyle birlikte bir yatakta yatmış olduklarını icada kalktı."[626]

Bu hadisi reddederken şöyle bir gerekçeyi de ileri sürmektedir:

"Bu hadis, Peygamber'in gayet kıskanç tabiati hakkında mevcut sâir hakiki mâlûmât ile pek bâriz bir tezat teşkil eder. Müslümanlarda tesettür âdeti ve kadınların erkeklerden ayrı yaşaması hep o kıskanç tabiatın mahsûlüdür. Bu hadisin maksadı, Peygamber'in gece namaz kılmadan evvel nasıl yıkandığını göstermeye mâtuf idi."[627] Sahîh-i Buhârî'de on kadar yerde tekrar edilen bu hadisin hiçbir rivâyetinde Resûl-i Ekrem'in yıkandığından söz edilmez.

625. Caetani, *İslâm Târihi*, I, 131. Hadis için bk. Buhârî, Cenâiz 58, nr. 1325.
626. Caetani, *İslâm Târihi*, I, 118.
627. Caetani, *İslâm Târihi*, I, 119. Hadis için bk. Buhârî, İlim 41, nr. 117, Vudû' 5, nr. 183, Ezân 57-59, 77, 79, 161, nr. 697-699, 726, 728, 859, Libâs 71, nr. 5959, De`avât 10, nr. 6319.

Aksine az su ile abdest alışı anlatılır. Burada kıskançlık temasını iyice ortaya çıkarmak maksadıyla yıkanmaktan söz edildiği anlaşılmaktadır.

İslâm dâvetçiliğinin önünde engel gördükleri hadisleri ayıklamayı teklif eden bazı düşünürlerimizden aşağıda söz ederken, Caetani'yi unutmamak gerekecektir. **Şayet böylesine peşin hükümlü ve kötü niyetli Batılıları kazanmak uğruna hadisler ayıklanmaya kalkılacak olursa, ortada hadis nâmına bir şeyin kalmayacağı şüphesizdir.**

Burada, hiç hadis bilmediği halde, Caetani'ye bakarak hadislere dâir fikir beyan eden, özellikle de İbn Abbas, Ebû Hüreyre ve Buhârî hakkında ağır tenkidlerde bulunan edebiyat tarihçisi **İsmail Habip Sevük**'ün (1892-1954) cüretkârlığından söz etmek uygun olacaktır.

Şarkiyatçıların etkisinde kalan ve bu sebeple birçok yanlış kanaati aktaran yazar, İsmail Hakkı İzmirli ve Ahmet Hamdi Akseki gibi İslâm âlimlerinin ağır tenkidine uğramıştır.[628]

Onun İslâmî kültüre hiç vâkıf olmadığı, **Şiblî'yi Şeblî, Vehb'i Veheb, Hemmâm'ı Hümmâm, Dîneverî'yi Dinnûrî, Hafsa'yı Hıfısa, Hirre'yi Hürre, Suffe'yi Sıffe** okumasından anlaşılmaktadır.[629] Buna rağmen Buhârî ve eserini pervasızca tenkid etmekte, Caetani'nin melekler hakkında kullandığı "sinek sürüsü" teşbihini aynen alarak Buhârî'nin kitabının üç sayfasını melek masallarına dâir

628. Bk. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, VII, 549; Sevük, *Avrupa Edebiyatı ve Biz*, I, 232-233.
629. Sevük, *Avrupa Edebiyatı ve Biz*, I, 230-234.

hadislerle doldurduğunu söylemekte ve Buhârî'den şöyle söz etmektedir:

"İşte Kur'an'dan sonra en mukaddes kitap sayılan Buhârî-i şerîf! Buhârî'de iman var, azim var; uzun yıllar çöllerde emek çekti. Sordu, soruşturdu; ayıkladı, terledi. Onda her şey var; yalnız tenkid fikri yok: Yalanı gerçekten, iyiyi kötüden, mâkulü mantıksızdan ayıran tenkid fikri. Ebû Hüreyre'nin ne olduğunu safdil Buhârî anlamadı".[630]

Dozy gibi, Buhârî'nin 600.000 hadisten 7275'ini doğru bularak kitabına aldığını, bu hadisleri de en geniş mikyasta Ebû Hüreyre ile İbn Abbas'tan rivâyet ettiğini söylemekte, sonra da bu iki seçkin sahâbî hakkında "onlar ki iki hadis fabrikasıydı ve onlar ki hadis yalancılığının eli bayraklı iki kahramanıydı" diye saygısızca söz etmektedir.[631]

İbn Abbas hakkında kullandığı "ahlâkî kayıtlardan âzâde", "kendini Muâviye'ye satan", "yahudi menkıbelerini hadis haline getiren", "Kur'an'la istediği gibi oynayan" adam ifadeleri[632] doğrusu pek çirkindir.

Bu sözleri söyleyen kimsenin hadis ilmiyle uzaktan yakından ilgisi bulunmadığı için, hezeyanlarının şüphesiz ilmî bir değeri yoktur. Fakat bu kabil cüretkâr kimselerin, görüşlerine uygun buldukları ilmî görünümlü birtakım iddialara dayanarak hadislere pervâsızca saldırabileceklerini göstermesi bakımından ibret vericidir.

630. Sevük, *Avrupa Edebiyatı ve Biz*, I, 234.
631. Sevük, *Avrupa Edebiyatı ve Biz*, I, 231.
632. Sevük, *Avrupa Edebiyatı ve Biz*, I, 232.

BAZI HADİS İNKÂRCILARININ İDDİALARI

Kendileri Müslüman olmakla beraber hadislere bir şarkiyatçı gözüyle bakan araştırmacılar vardır. Onlar hem hadisleri hem de onları bize nakleden sahâbîleri pervasızca hırpalamaktan çekinmezler. Bu sebeple de peşin hükümlü tavırlarını gizleyemezler. Bunlara örnek olarak Ebû Reyye, Seyyid Sâlih Ebû Bekr ve şiî yazar Muhammed Sâdık Necmi ele alınacaktır.

1. Mahmûd Ebû Reyye'nin Görüşleri

Ebû Reyye, hadislerin bize sağlam ve güvenilir bir şekilde gelmediği konusunda müsteşrikler gibi düşünen Mısırlı bir yazardır. Hadîs-i şerîfler etrafında birtakım şüpheler uyandırmak maksadıyla *Edvâ' 'ale's-sünneti'l-Muhammediyye ev difâ' ani'l-hadîs* adlı kitabı kaleme almıştır.[633] Kendisinin İmâm Şâfiî ve Ebû Hanîfe'den daha âlim olduğunu söyler. Eserini ilk neşrettiği zaman yaptığı büyük hataların tenkid edilmesi üzerine bunları daha sonraki baskılardan çıkarmıştır.

633. Ebû Reyye ve eserleri hakkında bilgi için bk. Nûreddin Itr - M.Yaşar Kandemir, "Ebû Reyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, X, 214-215; M.Yaşar Kandemir, "Ebû Hüreyre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, X, 166-167.

Yaptığı nakilleri, genellikle kanaatini doğrulayacak şekilde tahrif ederek alması, peşin hükümlü olduğunu gösteren en açık delillerden biridir. Nitekim *Sahîhayn* hadislerinden problemli gördüklerini naklederken, o problem etrafında İbni Hacer el-Askalânî gibi bazı şârihlerin kanaatlerinden söz eder, fakat onların bu problemleri gideren açıklamalarına hiç yer vermez. Yazarın bu maksatlı tutumu, niyetinin hiç de iyi olmadığını gösterir. Onun bu tavrından, gayesinin hadisler etrafında şüphe uyandırmak ve ileri sürdüğü problemin hiçbir âlim tarafından çözülemediği zannını benimsetmek olduğu anlaşılmaktadır.

Ebû Reyye'nin *Sahîhayn*'deki hadislerden müşkil ve çelişkili gördüğü ilk örnek, "güneşin battıktan sonra Arş'ın altında secde etmesi" hadisidir. Meselenin esası şudur:

Ebû Zer radıyallahu anh, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme: "Güneş kendi yörüngesinde akıp gider"[634] âyetinin tefsirini sordu. Allah'ın Elçisi de ona: "Onun müstakarri, yani akıp gittiği yer Arş'ın altıdır" diye cevap verdi. Hadisin muhtelif rivâyetlerinde belirtildiğine göre, Arş'ın altına gelen güneş, orada Allah Teâlâ'ya secde ettikten sonra yoluna devam etmek üzere izin alır ve yörüngesinde akıp gider. Kendisine: "Yarın sabah battığın yerden doğ!" deninceye kadar da onun bu hareketi sürüp gider.[635]

Bu hadise bir gayr-i müslimin itiraz etmesi tabiidir. Fakat "göklerdeki ve yerdeki her şey Allah'a secde eder" meâlindeki üç âyet-i kerîme[636] ortada dururken, mü'min ol-

634. Yâsîn 36/38.
635. Buhârî, Bed'ü'l-halk 4, nr. 3199, Tefsîr36/1, nr. 4802, Tevhîd 22, 23, nr. 7424; Müslim, Îmân 250-251, nr. 159.
636. Ra'd 13/15; Nahl 16/49; Hac 22/18.

duğunu söyleyen bir kimsenin, bir gök cismi olan güneşin secdesinden şüphe etmesini anlamak kolay değildir.

Öyle kimselere, "bu âyet-i kerîmelere rağmen güneşin secde etmediğini buyrun siz isbat edin" demek belki daha doğrudur. Zira insan dışında hem güneşin, hem de göklerdeki ve yerdeki diğer varlıkların nasıl secde ettiğini bilmiyoruz.

Acaba güneşin secdesi, Şâh Veliyyullah'ın dediği gibi, istivâdan guruba meyletmesi midir? Yoksa bazı sofiyyenin dediği gibi gurubu mudur?[637]

Diğer taraftan Arş'ın mâhiyeti hakkında hiçbir bilgimiz bulunmamaktadır. "Arş'ın altı" ifadesiyle acaba gerçekten Arş'ın tam altı mı, yoksa onun hizâsı mı kastedilmiştir.[638]

Güneşin secde etmesi için izin isteyen bizzat güneş mi, yoksa onu yönetmekle görevli melek midir?[639]

Belki de en muhtemeli, güneşin secde etmek üzere izin istemesi, tamamen mecâzî bir anlatımdır. Bu ifade ile belki de şu anlatılmak istenmiştir: Güneş gibi muazzam bir gök cismi bile, Allah Teâlâ'nın kendisi için koyduğu sistemden kıl kadar ayrılmadan büyük bir itaatle görevini yapmaya çalıştığına göre, insanın da aynı şekilde kulluk görevini mükemmelen yapması gerekir.[640]

Ebû Reyye, Hz. Mûsâ ile veya İsrâiloğullarına mensup herhangi bir peygamberin faziletiyle ilgili rivâyetleri İsrâi-

637. Kâmil Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, IX, 13.
638. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VIII, 403.
639. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XIII, 425.
640. Ebû Şehbe, *Sünnet Müdafaası*, I, 101-102.

liyât'tan saymakta, *Sahihayn*'de yer alan Mi'râc ile ilgili hadisleri de aynı gruba koymaktadır. Mi'râcda namazın önce elli vakit olarak farz edilmesi, sonra Resûl-i Ekrem'in Hz. Mûsâ'nın tavsiyesi üzerine tekrar tekrar Allah Teâlâ'ya müracaatı üzerine namazların beş vakte indirilmesi meselesini de Kâ'bü'l-Ahbâr'ın *uydurmalarından* saymaktadır. Yazar bu hadisi tenkid ederken şu kabil saygısız ifadeler kullanıyor:

Sanki elli vakit namazı insanların kılamayacağını Mûsâ dışında hiçbir peygamber anlayamıyor! Namazı kullarına farz kılan Allah Teâlâ, sanki bu ibadeti ifa etmeye kullarının güç yetirip yetiremeyeceğini bilemiyor! Aynı şekilde Resûl-i Ekrem de, ümmetinin bu ibadeti yapıp yapamayacaklarını bilemiyor da Mûsâ onu irşâd ediyor!

Ebû Reyye daha sonra İsrâiliyât'ın dinimize ve imanımıza bu kadar nüfuz ettiğinden yakınmakta ve günümüzde bile böyle rivâyetleri kabul edip inanan dar kafalı (haşviyyetü âhiri'z-zemân) kimselerin bulunduğundan, bunların din ticareti yapan ve Son Peygamber'i cehâletle suçlamayı önemsemeyen kimseler olduklarından şikâyet etmektedir.[641]

Önce şunu belirtmek gerekir ki, İsrâ ve Mi'rac hadisini rivâyet eden yirmi küsûr sahâbî içinde, İslâmiyet'ten önce Yahudi veya Hristiyan olan hiç kimse yoktur. İsrâ ve Mi'râc hadisleriyle Kâ'bü'l-Ahbâr'ın hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Bu rivâyetlerin altında Benî İsrâil parmağı aramak yerine, Ehl-i sünnet'in derin bir îmânla kabul ettiği elli vakit namazın beş vakte indirilmesi hâdisesinde, Muhammed Ebû Şehbe'nin dediği gibi, "Allah'ın bu ümmete rahmetini ve

641. *Edvâ' ale's-sünneti'l-Muhammediyye*, s. 162.

kolaylık getirmekle nimetini" gösterdiğini fark etmelidir. Namazları hafifletme konusunda Resûl-i Ekrem'in ümmeti için dilediği şefaati kabul etmekle, Cenâb-ı Hakk'ın ona üstün bir değer verdiğini anlamaya çalışmalıdır.[642]

Sahîhayn'i tenkide yeltenen Ebû Reyye tâkipçileri, onun işaret ettiği diğer *Sahîhayn* hadislerinde yaptıkları gibi, Mi'râc hadislerini de her safhasıyla tek tek ele alıp tenkid etmişlerdir.[643]

Hadis ilmini bilmemesi sebebiyle Caetani'yi körü körüne taklide yeltenen İsmail Habip Sevük'ün yaptığı fahiş hataların benzerini, hadis sâhasında okuduklarını unutarak Ebû Reyye'yi taklide yeltenen Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk'ün ortaya koyduğu ve kendisinde görmeyi hiç arzu etmediğimiz hazin bir manzara sergilediği görülmektedir. Meselenin konumuzu ilgilendiren yanına geçmeden önce şu tesbitimi arz etmek isterim: Ebû Reyye konuyu bilen usta bir tahrifçi olduğu için, onun açıklarını yakalayabilmek çoğu zaman kaynaklara başvurmayı gerekli kılmaktadır. Yaşar Nuri Öztürk'ün ondan nakil yaptığı yerlerde zahirî bir tutarlılık görüldüğü halde, hadisle ilgili herhangi bir hususta kendi kanaatini beyân etmeye kalktığında, bu ilimde nasibi olmadığı derhal fark edilmektedir.[644] Ebû Reyye'nin kitabının bozuk tercümesi de yazarın tökezlemesinin

642. *Sünnet Müdafaası*, I, 156.

643. Meselâ bk. es-Seyyid Sâlih Ebû Bekir, *el-Advâu'l-Kur'âniyye*, nr. 4, 38, 44.

644. Zamanı müsait olan bir meslektaşımın, onun *Kur'an'daki İslâm* adlı kitabında Ebû Reyye'yi taklid ederek hadislere, muhaddislere ve bazı sahâbîlere yönelttiği haksız ithamlara ilmî cevaplar vermesi, meseleye vâkıf olmayan halkımızın bilgilendirilmesini sağlayacağı için hayırla yâd edilecek bir hizmet olacaktır.

âmillerinden biridir. *Kur'an'daki İslâm* adlı kitabında Ebû Reyye'den, (birincisini tashih ederek naklettiği) iki cümle *Sahîhayn*'e dâir olması sebebiyle bizi ilgilendirmektedir. Cümle şöyledir:

"*Sahîheyn*'de 200'ü aşkın garip ve ilginç hadis mevcut olup bunlar hakkında el-Makdisî tarafından *Garâibu's-Sahîheyn* adlı bir eser telif edilmiştir. el-Makdisî bu eserinde söz konusu iki büyük hadis kitabında yer alan 200 küsur garip ve tuhaf hadisi ele almıştır."[645]

Ebû Reyye'den iktibas edilen bu iki cümleyi okuyanların, *Sahîhayn*'de 200'den fazla "garip ve tuhaf hadis" bulunduğunu anlaması son derece tabii ve normaldir. Bu alıntının, (dolayısıyla tercümenin) aslına bakıldığında, orada "*Sahîhayn*'de 200'den fazla garip hadis bulunduğu söylenmekle beraber, cümlede ilginç kelimesinin yer almadığı, tercümedeki garip ve ilginç ifadesinin aslının "el-garâib", garip ve tuhaf ifadesinin aslının da "el-garâib ve'l-efrâd" olduğu görülmekte,[646] mütercimin garîb (çoğulu: garâib) ve ferd (çoğulu: efrâd) kelimelerinin birer hadis ıstılahı olduğunu bilmediği anlaşılmakta, cümleyi aynen iktibas eden Yaşar Nuri Öztürk'ün hatayı da iktibas ettiği ortaya çıkmaktadır.

Yapılan bu hata sebebiyle *Sahîhayn* konusunda zihinlerde menfi bir iz kalmaması için, meselenin kaynağına

645. Y. N. Öztürk, *Kur'an'daki İslâm*, s. 139 (Ebû Reyye, *Muhammedî Sünnetin Aydınlatılması*, s. 338'den naklen).

646. "ve fi's-Sahîhayn mâ-yenûfu `alâ mietey hadîsin mine'l-garâib ve kad ellefe el-hâfız Ziyâ el-Makdisî fî zâlike müellefen semmâhu *Garâibu's-Sahîhayn* zekera fîhi mâ-yezîdu `alâ mietey hadîsin mine'l-garâibi ve'l-efrâdi'l-muharraca fi's-Sahîhayn" (*Edvâ' `ale's-sünneti'l-Muhammediyye*, s. 313).

kısaca işaret etmekte fayda vardır. Ebû Reyye zikri geçen bilgiyi, Hâzimî'nin *Şurûtu'l-eimmeti'l-hamse*'sine Muhammed Zâhid el-Kevserî'nin yazdığı dipnottan aktarmaktadır.[647]

Burada, bazı iddiaların aksine, Buhârî ile Müslim'in, Resûl-i Ekrem'e varıncaya kadar senedin her halkasında mutlaka iki şahsın bulunmasını aramadıklarını belirten Kevserî, buna misâl vererek *Sahîh-i Buhârî*'deki ilk hadis olan "inneme'l-a'mâlü bi'n-niyyât" ile son hadis olan "kelimetâni hafîfetâni" rivâyetlerinin ferd ve garîb olduğunu söylemekte, Makdisî'nin *Garâibu's-Sahîhayn* adlı eserinde bunlardan 200 küsur rivâyeti topladığını belirtmektedir.

Hadisle ilgilenen herkes, ferd ve garîb teriminin sahîh-hasen-zayıf hadisler arasında müşterek ıstılahlardan olduğunu,[648] bir hadise ferd ve garîb denmesinin onun sahîhliğine engel teşkil etmediğini bilir.

Çoğu kimsenin mütevâtir zannettiği mezkûr "inneme'l-a'mâlü bi'n-niyyât" hadisini Resûlullah'tan sadece Hz. Ömer, ondan sadece Alkame bin Vakkâs el-Leysî, Alkame'den yalnız Muhammed ibni İbrâhim et-Teymî, Muhammed'den de yalnız Yahyâ bin Saîd el-Ensârî rivâyet etmiş,[649] bu sebeple de hadis ferd kabul edilmiştir. Demek oluyor ki, *Sahîh-i Buhârî*'deki 200 hadis ferd ve garip kabul edilse bile, bu hadisler tuhaf ve ilginç değildir.

Burada bir gerçeğe daha işaret etmekte fayda vardır. Bir hadisin ferd olduğunu söyleyen kimse, o hadisin bütün rivâyetlerini göz önünde bulundurarak bir başka tarîki bu-

647. Hâzimî, *Şurûtu'l-eimmeti'l-hamse*, s. 43.
648. Meselâ bk. Subhi es-Sâlih, *Hadîs İlimleri*, s. 190-193.
649. Geniş bilgi için bk. Subhi es-Sâlih, *Hadîs İlimleri*, s. 45-46.

lunmadığını da iddia ediyor demektir ki, bu son derece zor bir iştir. Kapsamlı araştırmalar yapmak suretiyle bir hadisin başka senedlerine ulaşmak her zaman imkân dahilinde bulunduğuna göre, bir muhaddisin ferd ve garip hükmünü verdiği bir rivâyetin öyle olmadığı her zaman ispatlanabilir. Hal böyle olunca, *Sahîhayn*'deki rivâyetleri mezkûr açılardan tenkid edecek kimselerin Buhârî ve Müslim'le boy ölçüşecek bir ilmî ihâtaya sahip bulunması gerekecektir.

2. Seyyid Sâlih Ebû Bekr'in Görüşleri

Yazarın burada tenkid edeceğimiz kitabının adı *el-Advâu'l-Kur'âniyye fi'ktisâhi'l-ehâdîsi'l-isrâîliyye ve tathîri'l-Buhârî minhâ*'dır. Ona göre *Sahîh-i Buhârî*'de İsrâiliyât izleri taşıyan hadisler vardır. Bu hadisleri İsrâiloğulları, İslâm dinini çirkinleştirmek ve İslâm inancını bozmak için icad etmişlerdir. Bunu yaparken de Kur'an'ın getirmediği hükümleri ve bilgileri ona ilave etmeye çalışmışlardır. Bir de Resûl-i Ekrem'in şahsiyetini aşırı yüceltmeye gayret etmişlerdir.

Hareket noktasını bu sözlerle belirten yazar, Kur'an'a ters düşen hadisleri tenkid etmek üzere, en güvenilir hadis kitabı kabul edilen *Sahîh-i Buhârî*'yi esas aldığını söylemekte, diğer hadis kitaplarında ise bu kabil uydurmaların daha çok bulunduğunu iddia etmektedir.[650] Yazar, her ne kadar İslâm dinine, Allah'ın kitabına ve peygamberine hizmet etmeyi gaye edindiğini söylese de, onun asıl hedefinin, en güvenilir hadis kitabı kabul edilen *Sahîh-i Buhârî*'nin İsrâiliyât ile dolu olduğunu kabul ettirmek suretiyle, diğer

650. Seyyid Sâlih, *el-Advâu'l-Kur'âniyye*, s. 8-11.

hadis kitaplarının hiçbir değer taşımadığını ispatlamaya çalışmak olduğu anlaşılmaktadır.

Ona göre, Kur'an'da her şey bulunmaktadır. Bu sebeple her hadisi Kur'an ölçüsüne vurarak, o hadisin ne derece güvenilir olduğunu anlamak mümkündür. İsrâiliyât ile dolu olan hadis kitaplarındaki bu rivâyetler, Müslümanların gönlündeki inanç esaslarını tahrip etmek için uydurulmuştur.[651]

Bütün muhaddisler, Kur'an âyetlerine ters düşen hadislerin kabul edilmeyeceği konusunda hem ittifak etmişler, hem de **hadislerin Kur'ân'a arz edilmesine dâir rivâyetin uydurma olduğunu** belirtmişlerdir. Bir de hadislerin Kur'ân'a arz edilmesi görüşünü ileri sürenlerin asıl gayesinin, Kur'an'ın temas etmediği konulara çözüm getiren hadisleri reddetmek olduğunu tesbit etmişlerdir.

Seyyid Sâlih Ebû Bekr'in iki ciltten ibaret olan kitabının, mukaddime mahiyetindeki birinci cildinde, hadis meseleleriyle ilgili 139 konu üzerinde durulmuş, bu meseleler büyük ölçüde Ebû Reyye'nin *Edvâ' 'ale's-sünneti'l-Muhammediyye* adlı kitabından aktarılmıştır.[652]

Yazar, İbn Abbas'ın yaşının küçük olması sebebiyle Resûl-i Ekrem'den en iyimser görüşlere göre 20 hadis duymuş olabileceğini, ama Ahmed ibni Hanbel'in *Müsned*'inde onun 1696 rivâyetine yer verildiğini söylemektedir. Bu iddiasıyla büyük bir açığı yakalamış gibi görünen müellif, büyük bir gerçeği gözardı etmekte, ashâbın birbirinden

651. Seyyid Sâlih, *el-Advâu'l-Kur'âniyye*, s. 12.

652. Meselâ bk. Seyyid Sâlih, *el-Advâu'l-Kur'âniyye*, II, madde: 16, 17, 23, 24, 31, 32, 38, 40, 42, 45, 48, 49, 50, 52, 73, 80, 81-85, 96, 105-108, 114, 121, 122...

duyduğu rivâyetleri Resûlullah'tan duymuş gibi rivâyet ettiklerini bilmezmiş gibi görünmekte, hatta onların Resûl-i Ekrem'den bizzat duymadıkları bir hadisi, Resûlullah'tan işitmiş olan bir sahâbînin ağzından duymak için, Câbir ibni Abdullah ve Ebû Eyyûb el-Ensârî gibi gayretli sahâbîlerin, uzun seferlere çıktıkları vâkıasını görmezden gelmektedir. Böylece Ebû Hüreyre gibi geç bir tarihte Müslüman olan veya İbn Abbas'tan başka, İbn Ömer ve Enes ibni Mâlik gibi küçük yaşlı sahâbîlerin rivâyetlerini geçersiz saymak istemektedir.[653]

Seyyid Sâlih Ebû Bekr, kitabının ikinci cildinde iddialarını somutlaştırmakta, 120 adet *Sahîhayn* hadisini İsrâilî birer uydurma kabul ederek tenkid etmektedir. Tenkid edilen bu hadislerden meselâ 2 ve 15., 5 ve 74., 22 ve 65., 28 ve 83., 37 ve 76., 39 ve 79., 41 ve 72., 92 ve 111. hadislerin birbirinin aynı olması, hatta bunların bir kısmında *Sahîh-i Buhârî*'deki aynı yerin kaynak gösterilmesi yazarın ne derece dikkatsiz ve lâübâli olduğunu ortaya koymaktadır.

Tenkid edilen bu hadislerden biri nüzûl hadisi diye bilinen şu rivâyettir:

"Rabbimiz Allah Teâlâ her gece, gecenin son üçte birinde (bazı rivâyetlerde gece yarısı veya ilk üçte birinden sonra) en alt semâya (es-semâü'd-dünyâ) iner. "Bana dua eden yok mu, duasını kabul edeyim. Benden bir şey isteyen yok mu, istediğini vereyim. Benden bağışlanma dileyen yok mu, onu bağışlayayım" buyurur."[654]

653. Bk. Seyyid Sâlih, *el-Advâu'l-Kur'âniyye*, I, 26-27.

654. Buhârî, Teheccüd 14, nr. 1145; Müslim, Müsâfirîn 168-171, nr. 758; Ebû Dâvûd, Sünnet 19, nr. 4733; Tirmizî, De`avât 78, nr. 3498; İbn Mâce, İkâme 182, nr. 1366.

Müellif bu hadisi birkaç bakımdan tenkid etmekte ve Allah Teâlâ hakkında tıpkı bir mahlûk gibi bir yerden bir yere indi-çıktı demenin doğru olmadığını; onun inip çıkmaya gerek kalmadan "ol!" demekle her şeyi yaratacağını; Resûl-i Ekrem'in Cenâb-ı Hakk'ı, O'nun kendini tavsif etmediği bir sıfatla vasfetmeyeceğini; üstelik bu vasfın Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ'nın kendisini tanıttığı yüce vasıflarla bağdaşmadığını; Arş'ın yanında -Resûlullah'ın dediği gibi- yedi semâsı ve yedi arzıyla birlikte çöle atılan bir halka mesâbesinde olan bir âlemin parçasına Allah Teâlâ'nın inmesinin düşünülemeyeceğini; insana şah damarından daha yakın olduğunu söyleyen, üç kişi kendi aralarında bir şeyler konuşacak olsa dördüncüsünün kendisi olduğunu bildiren, kulları kendisinden bir şey istediği zaman onların yanında olduğunu söyleyen Allah Teâlâ'ya böyle bir hâlin yakıştırılamayacağını; en alt semâya indiği takdirde diğer altı semânın onun üstünde kalacağını; Asya'da gündüzken Amerika'da gece olduğuna göre, gecenin üçte biri kalınca inme konusunun ilmî olarak açıklanamayacağını ileri sürmektedir.

Bu hadisi, müelliften asırlar önce Hâricîlerle Mu'tezilîler benzeri gerekçelerle reddetmişlerdir.[655]

İşin garip yanı, onların bu hadise benzeyen âyetleri tevil ettikleri halde bu rivâyeti inkâr etmeleridir. Yazarın hadisi reddetmek yerine, onu zâhirî ve hakikî mânasıyla kabul eden Müşebbihe fırkasını tenkid etmesi daha doğru olurdu.

Hâlbuki nüzûl hadisiyle, insanın samimi olması hâlinde Allah Teâlâ'ya kolayca yaklaşabileceği anlatılmaktadır.

655. Bk. İbni Hacer, *Fethü'l-bârî*, III, 37.

Herkesin derin uykulara daldığı seher vaktinde, ibadeti uykuya tercih edenlerin kazanacağı mânevî mertebe, çarpıcı bir üslûpla anlatılmaktadır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, cennetlerde ve pınar başlarında ilâhî ikrâma nâil olacaklardan söz edilirken, "onların geceleri pek az uyudukları ve seher vakitlerinde Allah'tan bağışlanma diledikleri"[656] belirtilirken buna işaret edilmektedir. Allah Teâlâ'nın bir benzeri olmadığına, varlıkların cismi gibi bir bedeni bulunmadığına inanan her Müslümanın, O'nun en yakın semâya inmesini bizim yukarıdan aşağıya inmemize benzetmeyeceği şüphesizdir.

Kendisine Kur'ân-ı Kerîm'i açıklama (beyân) yetkisi verilen ve devamlı surette ilâhî kontrol altında bulunan bir peygamber, Allah Teâlâ'yı anlatırken, O'nu Kur'ân-ı Kerîm'de bulunmayan bir sıfatla niçin tavsif edemesin? "Kullarım sana, Beni sorduklarında söyle onlara, Ben kendilerine çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm"[657] âyetinde anlatılan şey işte bu yakınlıktır.

Zaten bütün İslâm âlimleri, Allah Teâlâ'yı yaratılanlara benzemekten ve bir cisme sahip olmaktan her zaman tenzîh etmişlerdir. Kimi âlimler, dünyaya en yakın semâya inen şeyin Allah'ın rahmeti, emri ve melekleri olduğunu söylemiş, kimi bunun bir istiâre olduğunu belirterek kendisine dua eden kimselerin duasını Cenâb-ı Hakk'ın kabul etmesi diye anlamış ve fakat hiçbiri bunu maddî bir iniş çıkışa benzetmemiştir. Allah'ın her zaman her yerde hâzır ve nâzır olduğuna inanan kimselerden bunun aksini beklemek büyük bir haksızlıktır.

656. Zâriyât 51/17-18.
657. Bakara 2/186.

Hadîs-i şerif, insanları Zâriyât sûresinde tavsiye edildiği üzere, seher vakti kalkıp Allah'ı anmaya ve böylece O'nun rızâsını kazanmaya teşvik etmektedir.

Yazarın görüşleri hakkında genel bir fikir vermek için;

Onun Kur'ân-ı Kerîm'de bolca kullanılan istiâre, mecaz ve kinâye gibi edebî san'atları hadislerde kabul etmemesi,

Kurân-ı Kerîm'de birçok kıssa bulunduğu halde, geçmiş milletlerin kıssasını anlatma yetkisinin sadece Kur'an'a ait olduğunu ileri sürerek Resûl-i Ekrem tarafından anlatılan bütün kıssaları asılsız sayması,[658]

Resûlullah'ın şefaatini ve bütün mûcizelerini ve Mi'râcı reddetmesi,[659]

Ve Allah'ın Resûlü'ne, Kur'an'ı tebliği dışında, hiçbir özelliği bulunmayan bir kimseymiş gibi bakması zikredilebilir.

3. Muhammed Sâdık Necmi'nin Görüşleri

Şiî yazarlardan Muhammed Sâdık Necmi, ***Teemmülât fi's-Sahîhayn*** adlı eserinde, 34 konudaki **50 *Sahîhayn*** hadisini tenkid etmektedir. Ehl-i Sünnet âlimlerinin, akaid esaslarını *Sahîhayn*'deki hadislere göre tesis ettiğini ileri süren yazar, "zihinlere yerleşmiş olan bazı esâtîr ve hurâfâtı gidermek" ve gerçekleri ortaya koymak maksadıyla bu iki kitaptaki hadisleri incelemeye karar verdiğini söylemektedir.[660]

658. Meselâ. bk. Seyyid Sâlih, *el-Advâu'l-Kur'âniyye*, I, 243-246.
659. Meselâ bk. Seyyid Sâlih, *el-Advâu'l-Kur'âniyye*, II, 133-143, 208-212, 253-264.
660. Necmî, *Teemmülât fi's-Sahîhayn*, s. 53.

Kütüb-i Sitte'deki hadislerin tamamını Ehl-i Sünnet'in sahih kabul ettiğini ileri sürecek kadar[661] tarafgir olan yazar, Buhârî ve Müslim'i gözden düşürmek için, haklarında çeşitli iddialar ileri sürmektedir. Ona göre:

Sahihayn ricâlinden çoğunda, râvide bulunması gereken dinî özellikler yoktur.

Bunlar arasında yalan söyleyen ve Hz. Ali'ye düşmanlık besleyen kimseler vardır.

Muâviye, para karşılığında bu râvilerden Ebû Hüreyre, Amr ibni Âs, Mugîre ibni Şu'be ve tâbiînden Hz. Ali düşmanı olan Urve bin Zübeyr'e hadis uydurtmuştur.[662]

Zaten hem Buhârî, hem de Müslim, şiddetli Ali düşmanıdır.[663]

Bunun en büyük delili, Hz. Ali'nin menâkıbına dâir önemli hadisleri (meselâ onun Resûl-i Ekrem'den sonra halife olacağını, Mescid'e açılan bütün kapıların kapatılıp yalnız Ali'nin kapısının açık kalacağını, Gadîrhum hadisini) kitaplarına almamalarıdır.

Buhârî ile Müslim, gelecek nesillerin bu gibi hadisleri bilmemesi için onları özellikle nakletmemişlerdir.[664]

Ona göre Buhârî Ehl-i beyt düşmanı olduğu için, Ca'fer es-Sâdık'tan sadece bir hadis rivâyet etmiştir.[665]

Hatta Buhârî, "taktî" usûlünü, tâbi olduğu siyâsî oto-

661. Necmî, *Teemmülât fi's-Sahîhayn*, s. 67.
662. Necmî, *Teemmülât fi's-Sahîhayn*, s. 101-102.
663. Necmî, *Teemmülât fi's-Sahîhayn*, s. 112.
664. İddia için bk. Necmî, *Teemmülât fi's-Sahîhayn*, s. 114.
665. Necmî, *Teemmülât fi's-Sahîhayn*, s. 119.

ritenin tesiriyle ve Hz. Ali'nin faziletlerine dâir bir kısım rivâyetleri devre dışı bırakmak düşüncesiyle icad etmiştir.

Mânen rivâyeti kullanmasının sebebi de aynı olup istemediği hadisleri böylece kitabına almamaktadır.[666] Yazara göre Buhârî'nin Sahîh'inde mânen rivâyeti kullanması, eserindeki hadislerin zayıf olduğunu ispat etmeye yeterlidir.

Muhammed Sâdık Necmi daha sonra *Sahîhayn* hadislerini tevhid,[667] nübüvvet[668] ve hilâfet[669] bakımlardan tenkide tâbi tutmaktadır.

Tenkidlerinde Ebû Reyye'den büyük ölçüde faydalanan, Muâviye ve Ebû Hüreyre gibi sahâbîlere ağır hakaret eden yazar, Buhârî ile Müslim'i tarafgirlikle ve Ehl-i beyt aleyhtarlığıyla suçlamakta ve eserinde tamamen Şî'a görüşünü yansıtmaktadır.

666. Necmî, *Teemmülât fi's-Sahîhayn*, s. 127-136.
667. Yani rü'yet, nüzûl, Allah'a mekân ve gülme izâfesi gibi haller, bk. s. 143-217.
668. Yani Hz. İbrahim'in üç yerde yalan söylemesi, Hz. Mûsâ'nın Azrâil'i tokatlaması, Resûl-i Ekrem 'in namaz kılarken yanılması, yanılabileceğini söylemesi, ona sihir yapılması gibi peygamberlerin ismetine ters düşen rivayetleri ihtiva etmesi gibi durumlar, s. 221-374.
669. Yani Hz. Ali'nin faziletlerine dâir rivayetlerle onun Resûlullah'tan sonraki halife olduğu, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in bu evsâfa sahip bulunmadığı gibi haller, bk. s. 377-510.

BAZİ HADİS AYIKLAYICILARIN İDDİALARI

Bu grupta ele alacağımız biri Arap, diğeri Türk iki araştırıcı, İslâmiyet hakkındaki müsbet çalışmalarıyla tanıdığımız ve iyi niyetlerinden şüphe etmediğimiz kimselerdir. Buna rağmen onların çalışmamıza konu olmalarının sebebi, *Sahîhayn*'deki bazı hadisleri, İslâmiyet'in müslim-gayr-i müslim geniş kitlelere anlatılmasına engel gördükleri veya izahını yapmakta zorlandıkları gerekçesiyle kıyasıya tenkid etmeleridir.

1. Muhammed Gazâlî'nin Görüşleri

Kendisini İslâm dâvetçisi olarak niteleyen müellifin *es-Sünnetü'n-nebeviyye beyne ehli'l-fıkh ve ehli'l-hadîs* adlı eseri İslâm âlimleri tarafından tepkiyle karşılanmış, bu çalışmayı tenkid etmek maksadıyla büyüklü küçüklü yirmiden fazla kitap kaleme alınmıştır.

Eser *Fakihlere ve Muhaddislere Göre Nebevî Sünnet* adıyla Türkçeye de tercüme edilmiştir.[670] Muhammed Gazâlî'nin görüşlerine açıklık kazandırmak isteyen *el-Müslimûn* gazetesi, muhtelif İslâm âlimlerinin iştirakiyle bir açık oturum tertipleyerek toplantıya katılanların görüşlerini

670. Terc. Ali Özek, İstanbul 1992.

yayınlamıştır.[671]

Muhammed Gazâlî'nin konumuzla ilgisi, **İslâm davetinin önünde engel teşkil eden rivâyetleri ayıklamak istemesi ve maalesef pek basit gerekçelerle bazı *Sahîhayn* hadislerini reddetmeye kalkmasıdır.** Kendisiyle yapılan toplantıda bu konuda bazı gerekçeler ileri süren yazar, konuşmasının muhtelif kısımlarında kendisinin bir İslâm dâvetçisi olduğunu, çeşitli toplantılarda kendisine aklî sorular yöneltildiğini, onlara aklî deliller sunmak gerektiğini, bu sebeple **akla uymayan bir hadis Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde bile olsa onu atabileceğini, zira Buhârî'nin mâsum olmadığını, Buhârî ve Müslim'deki hadislerden küçük bir kısmını temizlemenin bir mahzur teşkil etmeyeceğini** söylemektedir.[672]

Bu konuda kendisine tarihî destekler arayan Muhammed Gazâlî, "İmam Mâlik'in de, ehl-i Medine'nin ameline ters düşen hadisleri terk ettiğini" söylemekte ve buna misal olarak namazda Fâtiha'dan önce okunan sübhâneke duasına dâir *Sahihayn*'de bulunan âhad haberi zikretmektedir.

Hâlbuki bir müctehidin bir hadisle amel etmeyi reddetmesi, hadisin kendisini reddetmesi demek değildir. Hadisi kabul etmek başka, onunla amel etmemek başka şeydir. Ne kadar meşhur da olsa bir mezhep imâmı veya âliminin

671. Bu açık oturum Dr. Mehmet Görmez tarafından *el-Müslimûn* gazetesinin 11-31 Mayıs 1990 tarihleri arasında yayımlanan 275-277. sayılarından tercüme edilerek "Sünnet Üzerine Bir Kitap ve Bir Açık Oturum" adıyla *İslâmî Araştırmalar* dergisinde neşredilmiş (V/2, s. 100-118, Nisan 1991), ayrıca *Fakihlere ve Muhaddislere Göre Nebevî Sünnet*'in sonunda (s. 271-331) iktibas edilmiştir. Bu çalışmada tercümenin iktibas edilen şekli esas alınmıştır.

672. Muhammed Gazâlî, *Nebevî Sünnet*, (özellikle bk.) s. 288, 298.

sahih bir hadise sahih değildir demesiyle o hadis zayıf olmaz. Bir hadisi reddetmeden önce, o hadis üzerinde geniş araştırmalar yapmış olan âlimlerin görüşlerine müracaat etmek gerekir. Mânasında tereddüd edilen bir hadis benzeri diğer rivâyetlerle bir arada mütâlaa edildiği zaman, bazen farklı bir kelime, küçük bir ilave o hadisin kolayca anlaşılmasına yardım eder.

Hadisleri keskin bıçaklarla budamaya kalkmadan önce, bu ilimde otorite olan zevâtın yorumlarına başvurmak, insanı büyük bir vebâle düşmekten kurtarır.

Muhammed Gazâlî'nin bazı hadisleri basit gerekçelerle reddetmesine misal olarak onun şu tavrı zikredilebilir:

Bir açık oturumda, Resûl-i Ekrem'e sihir yapıldığına dâir Buhârî hadisi üzerinde tartışılırken, Muhammed Gazâlî, "bu hadis Buhârî'de var" diyen birine şöyle çıkışıyor:

"Buhârî'nin rivâyetine göre Lebîd ibni A'sam, Resûl-i Ekrem'e sihir yapmış ve bunun üzerine Muavvizeteyn sûreleri nâzil olmuştur. Şimdi soruyorum, elimizdeki mushaf Muavvizeteyn'in Mekke'de nâzil olduğunu söylüyor. Sihir hâdisesi ise Medine'de vukû bulmuştur. *Kime inanalım; Buhârî'ye mi, mushafa mı?*"

İmâm Buhârî'nin hafife alınmayacak bir muhaddis olduğunu herhalde Muhammed Gazâlî de bilir. Bir ilim adamına yakışan, elindeki bir iki mushafa bakarak sonuca varmak yerine, bu konuda tefsir âlimlerinin ne dediğine bakmaktır. Müfessirlerden Râzî[673] ile Âlûsî[674] bu sûrelerin

673. *et-Tefsîrü'l-kebîr*, XXXII, 189.
674. *Rûhu'l-me'ânî*, XXX, 278, 285.

medenî olduğunu söylemekte; Zemahşerî,[675] Beyzâvî[676] ve Ebü's-Su'ûd da[677] "muhtelefün fîhâ" demektedir. Bu da bize gösteriyor ki, sünnete hizmetleri sebebiyle kendilerine medyûn-ı şükrân olduğumuz büyüklerimiz hakkında itham edici sözler söylemek yerine onların şüphelendiğimiz beyanları hakkında geniş araştırmalar yapmak daha isabetli olur. Buhârî'nin tenkid edilemeyeceğini, onun mâsum olduğunu şimdiye kadar kimse iddia etmemiştir. Yüzyıllardır İslâm âleminin varlığıyla iftihar ettiği bir âlimi bugün bizim bir müsteşrik edâsıyla hırpalamaya ne hakkımız ne de selâhiyetimiz vardır.

Muhammed Gazâlî, belli ki fazla tepki almamak düşüncesiyle, *Sahîhayn*'deki yirmiden fazla[678] hadisi, onların bu iki eserde bulunduğunu söylemeden tenkid etmekte, aynı zamanda Buhârî'yi şöyle takdir etmektedir:

"Âdil olarak davranmak gerekirse, *Sahîh-i Buhârî*'nin yüceliğini te'kîd etmem gerekir. O şüphesiz hadis kitaplarının en dakîk olanıdır."[679]

Ne var ki, *Müslimûn* gazetesinin tertip ettiği açık oturumda yaptığı konuşmada **"Sahîh-i Buhârî ve Sahîh-i Müslim'deki bazı hadisleri temizlemeyi"** teklif etmekte ve teklifini bir teşbihle açıklayarak, **bir çuval buğdayın çamurları yıkandığı zaman o buğdayın değerinin artacağını** söylemektedir.

675. *Keşşâf*, IV, 243-244.
676. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beyzâvî*, IV, 713, 717.
677. *İrşâdü'l-akli's-selîm*, IX, 214, 216.
678. Rabî` bin Hâdî el-Medhalî, *Keşfü mevkıfi'l-Gazâlî mine's-sünneti ve ehlihâ ve nakdi ba`zı ârâihî* adlı eserinde bunlardan yirmi birini zikretmektedir (s. 45-46).
679. *Nebevî Sünnet*, s. 105.

O toplantıda bulunan ve Muhammed Gazâlî'nin diğer görüşlerini tasvip eden âlimlerden biri[680] bu teklifin uygun olmadığını, sünneti elemek yerine ona yeni bir anlayışla bakmak gerektiğini söylemektedir.

Bir diğer âlim ise[681] bu görüşü şöyle reddetmektedir:

"Şeyh Gazâlî aklına yatmadığı için birkaç hadisi reddedecek, ben anlamadığım bazılarını reddeceğim, başkası da bunu yapacak. O zaman İslâm risâletinin yarısı olan sünnetten geriye ne kalacak?!"

Bu soru, hadisleri ayıklama taraftarlarının üzerinde dikkatle düşünmesi gereken bir sorudur. Aklın her şey kabul edildiği bir zamanda yaşıyoruz diye veya İslâmiyet'e kazanacağımız kimselere bazı hadisleri izah etmekte zorluk çekiyoruz bahanesiyle her anlamadığımız hadisi kaldırıp atarsak, neticede Dozy'e hak vererek "en müsamahasız münekkidlere göre bile *Sahîh-i Buhârî*'nin yarısının sahih sıfatına lâyık olduğunu" kabul etmek zorunda kalırız.

Kaldı ki, hadislere karşı olan kimselerin istediği de budur. Anlamadığımız hadisleri kaldırıp atmak yerine onları anlamaya çalışmak daha tutarlı bir yoldur.[682]

Muhammed Gazâlî'nin kaynak vermeden, sabırsız bir ayıklayıcının öfkeli ifadesiyle **"bu hadis hâlâ (!) sahih hadis kitaplarında mevcuttur"** diyerek tenkid ettiği bir hadis hakkındaki tavrını görelim. Gazâlî konuya şöyle giriyor:

680. Prof. Dr. Cemâleddin Mahmûd: Yüksek İslâm Konseyi Sekreteri.
681. Prof. Dr. Hüseynî Ebû Ferhe: Ezher Üniversitesi Tefsir ve Hadis Öğretim Üyesi.
682. Acele hüküm verme veya yanlış anlama sebebiyle sahih hadisleri reddetmenin mahzurları konusunda Yûsuf el-Kardâvî'nin görüşleri için bk. *Sünneti Anlamada Yöntem*, s. 129-142.

"Yakınlarının kendisine ağlaması sebebiyle ölü azap duyar, hadisini işittiğinde Hz. Âişe'nin gösterdiği şu tepkiye bakınız; hadisi reddeder ve Resûl-i Ekrem'in böyle birşey söylemediğine yemin ederek, bunun yersiz olduğunu ispat sadedinde 'Hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü yüklenmez' (el-En'âm, 164) şeklindeki ilâhî beyana dikkatleri çeker. Şüphesiz ki Hz. Âişe böyle davranmakla, Kur'an'a muhâlif olan bir sözü kendisinden emin bir şekilde ve cesaretle reddediyordu."[683]

Gazâlî daha sonra bu hadisin İbn Sa'd tarafından nakledilen diğer rivâyetlerini zikretmekte, her nedense bu rivâyetlerin diğer hadis mecmûalarında, özellikle *Sahîhayn*'de bulunduğunu söylememektedir. Bu rivâyetlere göre: Hz. Ömer, vefatına sebep olan yaralanma hâdisesini duyup ziyaretine gelen kızı Hafsa ve Suheyb gibi sahâbîlerin ağlamalarına karşı çıkmış ve onlara mezkûr hadisi okuyarak kendilerini sükûnete davet etmiştir. Gazâlî daha sonra Hz. Âişe'nin bu hadise yaptığı yorumu da vermektedir. Buna göre Hz. Âişe, dirilerin ağlaması sebebiyle azâb edilenlerin mü'minler değil kâfirler olduğunu belirtmiş, "Allah Ömer'e rahmet eylesin! Yemin ederim ki Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem 'Ölü, yakınlarının ağlaması sebebiyle azâb görür' demedi. O sadece 'doğrusu Allah, yakınlarının ağlamasıyla kâfirin azâbını çoğaltır' buyurdu" şeklindeki açıklamasını zikretmiştir.

Gazâlî'nin hadisi takdim ederken kullandığı ifadelerden, Hz. Âişe'nin bu hadisi büsbütün reddettiği anlaşılmakta ise de, açıklamaları okudukça onun hadisi reddetmeyip bir yanlış anlamayı tenkid ettiği ortaya çıkmakta-

683. *Nebevî Sünnet*, s. 32.

dır. Gazâlî'nin hadis hakkında İslâm âlimlerinin yaptığı bir te'vili beğendiğini söylemesi meseleyi biraz daha vuzuha kavuşturmaktadır. O şöyle demektedir:

"Bazı kimseler 'yakınlarının ağlaması ile ölünün azap görmesi, ölünün acı ve elem duyması demektir. Bu, Allah'ın ona azâb ettiği anlamına gelmez' diyerek yukarıda söylenenleri kabul etmemektedirler ki, aslında bu güzel bir te'vildir. Bu te'vili kabul ettiğimiz takdirde hadis Kur'an âyetleri ile çatışmaz."[684] Fakat Gazâlî bir iki paragraf sonra bu görüşünün tam aksine şunları söylemektedir:

"Yakınlarının ağlaması sebebiyle ölümünden sonra mü'min kalbinde acı duyar, sözü 'Rabbimiz Allah'tır deyip sonra istikamet üzere olanların üzerine, size va'dolunan cennetle sevinin' (Fussilet, 30) âyetine muhâliftir!"

Bu çelişkili açıklamalarından sonra, Gazâlî'nin mezkûr hadis hakkındaki tenkidlerinin isabet derecesine bakalım:

Kütüb-i Sitte[685] ve diğer hadis mecmûalarında bulunan bu hadisi Hz. Âişe'nin görüşleriyle birlikte kitaplarına alan şöhretli muhaddisler, onun sahih olduğu ve Kur'an'a ters düşmediği görüşündedirler. Üstelik bu hadisi sadece Hz. Ömer değil, aynı zamanda onun oğlu Abdullah İbni Ömer, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, İbni Abbas, Enes ibni Mâlik, Mugîre bin Şu'be ve İmrân ibni Husayn rivâyet etmişlerdir. Hatta Hz. Ömer Suheyb'i ağlamaktan men ederken, Resûlullah'ın böyle buyurduğunu "vallahi sen kesin olarak

684. *Nebevî Sünnet*, s. 33-34.

685. Buhârî, Cenâiz 32, 33, 45, nr. 1287, 1292, 1305; Müslim, Cenâiz 16-28, nr. 927-933; Ebû Dâvûd, Cenâiz 25, nr. 31299; Tirmizî, Cenâiz 24, nr. 1002; Nesâî, Cenâiz 14, 15, nr. 1848, 1849, 1853, 1854; İbn Mâce, Cenâiz 54, nr. 1593-1595.

biliyorsun" diyerek bu hadisin vârid olduğu sırada onun da aynı mecliste bulunduğunu hatırlatmıştır.

Gerek Suheyb gerekse Hz. Ömer'in "siz Resûlullah'ın şöyle şöyle buyurduğunu bilmiyor musunuz?" diye kendilerini ağlamaktan men ettiği diğer sahâbîler şayet bu uyarı üzerine hadisi hatırlamamış olsalardı, rahatlıkla ona, hayır biz bunu Resûlullah'tan duymadık, derlerdi.

Ayrıca ashâb arasında ilmi ve anlayışıyla tanınan bu sahâbîlerin hadisi rivâyet etmiş olmaları, onu benimsediklerini ve Kur'an'a aykırı bulmadıklarını gösterir.

Bu hadisi aklın kabul etmediğini ileri sürmek, onları anlayışsızlıkla suçlamaktan başka bir şey değildir. Hadisleri en doğru şekilde muhaddisler değil fakihlerin değerlendireceğini söyleyen Gazâlî,[686] hadisimizin râvisi Hz. Ömer'in ashâb-ı kirâmın ileri gelen fakihlerinden biri olduğunu unutmamalıdır.[687]

Öte yandan Hz. Âişe de hadisin asılsız olduğunu söylememiş, fakat ailesinin ağlamasını ölünün azap görmesine gerekçe yapılmasını tenkid etmiş ve bunun mezkûr âyete ters düştüğünü söylemiştir. Ona göre Resûl-i Ekrem bu hadisi bir yahudi erkek veya yahudi kadın hakkında söylemiş ve "ölü kabrinde azap görüyor; yakınları ise ona öldü diye ağlıyorlar" buyurmuştur.[688]

Hz. Âişe ve Hz. Ömer tarafından rivâyet edilen hadis-

686. Meselâ bk. *Nebevî sünnet*, s. 53.

687. Hz. Ömer'in geniş fıkıh kültürü hakkında Muhammed Revvâs Kal`acî'nin, *Mevsûatü fıkhi Ömer ibni'l-Hattâb* (baskı yeri yok, 1410/1981) adlı 690 sayfadan meydana gelen eseri fikir verebilir.

688. Buhârî, Cenâiz 32, nr. 1289; Müslim, Cenâiz 25, 27, nr. 931, 932.

ler iki ayrı olaya ait olmasa bile, aralarında bir çelişki yoktur. Ortada hiçbir sebep yokken sadece ailesi ağladı diye ölünün azap görmesinin mantıkî bir izahı bulunmamakla beraber, **Hz. Ömer tarafından rivâyet edilen hadisin birçok mantıkî açıklaması vardır**. Şöyle ki:

a) Bilindiği gibi Câhiliye devrinde ölüye ağlama âdeti yaygındı. Hatta bunu, *Mu'allaka*'sında[689] Tarafe bin Abd'in yaptığı gibi, vasiyet edenler bile olurdu:

"...Ümmü Ma'bed! Şayet ölürsem, şânıma yakışacak şekilde bana ağıt yakarak öldüğümü herkese duyur ve yakanı yırt!"

Şu halde Resûl-i Ekrem'in yıkmaya çalıştığı bir âdeti canlı tutmayı vasiyet eden bir kimsenin, ailesi ağlarken, dine aykırı bu vasiyeti sebebiyle azap görmesi son derece tabiîdir. Bu hadisin, Resûlullah'ın yasakladığı bir âdeti yeniden canlandırmaya çalışanlara yönelik bir tehdit olduğu düşünülürse, onun âyetle hiçbir şekilde çelişmediği görülür. Nitekim Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Her kim İslâm'da kötü bir çığır açarsa, o kişiye onun günahı vardır. O kötü çığırda yürüyenlerin günahından da ona pay ayrılır."[690]

b) Hadîs-i şerif, ailesinde dinin yasakladığı şekilde ağlama âdeti bulunduğu halde, 'öldüğüm zaman bana Câhiliye ağıtıyla ağlamayın!' diye yakınlarını uyarmayan kimseleri de hedef almış olabilir. Hz. Ömer'in, yanında ağlayan kızı

689. *Dîvânu Tarafe bin el-`Abd*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), s. 39.
690. Müslim, Zekât 69, nr. 1017, İlim 15, nr. 1017 Mükerrer; Nesâî, Zekât 64, 2554.

Hafsa ile Suheyb'i, yakınlarının ağlaması sebebiyle ölünün azap göreceği hadisini okuyarak ağlamaktan menettiğine bakılırsa, onun hadisi böyle anladığı söylenebilir.

c) Ölüyü hayırla anmak gerektiği halde, Câhiliye devrinde yapıldığı gibi onu yağma, adam öldürme, hür insanları esir etme türünden günahlarıyla yâd eden kimseler, yiğitlik sandıkları kötülüklerini ortaya dökmek suretiyle azâbının artmasına vesile olurlar. Diğer bir söyleyişle, yakınları ölünün bazı günahlarını bir kahramanlık ve meziyet diye sayarken, azâb melekleri onu bu kabil hareketleri sebebiyle azarlar.

Nitekim Abdullah ibni Revâha'nın bayıldığı bir gün kızkardeşi Amre, Câhiliye devrinde yapıldığı gibi, onda bulunmayan bazı vasıfları sayarak ağlamaya başlamıştı. Abdullah kendine gelince kardeşine dönerek, hakkımda söylediğin o asılsız şeyler sebebiyle bana, 'sen böyle bir adam mısın?' diye kendisini azarladıklarını söyledi. Amre de, kardeşi vefat ettiği zaman ona bir daha ağlamadı.[691] Binaenaleyh Resûl-i Ekrem'in, "yakınlarının ağlaması sebebiyle ölünün azap göreceği" hadisini, öleni iyi taraflarıyla anma âdetini yerleştirmek maksadıyla söylediği de düşünülebilir.

d) Bir diğer ihtimal de, Muhammed Gazâlî'nin de beğendiği üzere, sevdiklerinin aşırı derecede üzülmesinin ölüyü üzüntüye, yani mânevî azâba sevk edeceği hususudur. Bu azâbı mutlaka kabir azâbı veya âhiret azâbı olarak anlamak gerekmez.

Hz. Âişe'nin mezkûr hadise yaptığı tenkidi haklı bulan ve onun Resûl-i Ekrem'in 'doğrusu Allah, yakınları-

691. Buhârî, Megâzî 44, nr. 4267.

nın ağlamasıyla kâfirin azabını çoğaltır' dediğini nakleden Gazâlî'nin bu hadisi nasıl yorumladığı doğrusu merak konusudur. Zira kâfir de bir insan olduğuna göre, onun da başkalarının ağlaması yüzünden azap görmesi "velâ tezirü vâziretün vizre uhrâ" âyetine ters düşmez mi? Hz. Âişe'nin bu rivâyeti de akla ve mantığa aykırı değil mi? Şayet Gazâlî birinciden pek farkı olmayan bu rivâyeti de kabul etmiyorsa, acaba aynı rivâyetin sadece kendi görüşünü destekleyen baş tarafını kabul edip son tarafını reddetmesini nasıl açıklamak gerekecektir!

Anlamadığımız veya anlamakta güçlük çektiğimiz hadisleri bir çırpıda reddetmek yerine, onları anlamaya ömrünü vermiş İslâm âlimlerinin görüşlerine başvurmak çok daha uygun olacaktır.[692]

2. Mehmet Said Hatiboğlu'nun Görüşleri

Muhterem Mehmet Hatiboğlu, **"muayyen bir devir ve zaman içinde, muayyen bir sâhada Resûl-i Ekrem'in nasıl istismar edilmiş olduğunu göstermek niyetiyle"** kaleme aldığını söylediği, *Resûl-i Ekrem'in Vefâtından Emevîlerin Sonuna kadar Siyâsî İctimâî Hâdiselerle Hadis Münasebetleri* adlı doçentlik tezinde (s. V) Kur'ân-ı Kerîm'deki gaybî haberlerin:

a) çok önceleri cereyan etmiş,

b) Peygamber'in hayatında vuku bulmuş,

692. Bu hadisi şerheden Ebü'l-Velîd el-Bâcî, Nevevî, İbn Kayyim el-Cevziyye, Aynî ve Zürkânî gibi birçok âlimin açıklamasına bakılmasa bile, İbni Hacer el-Askalânî'nin derin bir vukufla yaptığı yorumlar yeterli görülebilir (*Fethu'l-bârî*, III, 183-185).

c) daha sonra cereyan edecek haberler olmak üzere üçe ayrıldığını söylemektedir.

Tezinin konusu olan **üçüncü grup gayb haberlerini Resûl-i Ekrem'in bilemeyeceğini isbata çalışırken**, bu gruptaki uydurma rivâyetlere misâl olarak *Sahîh-i Buhârî* ile *Sahîh-i Müslim*'den de bir hayli hadis zikretmektedir.

Hatiboğlu gaybla ilgili haberler verme yetkisinin Kur'ân-ı Kerîm'e mahsus olduğunu, onun dışında hiçbir kaynakta gaybla ilgili haber bulunamayacağını şu sözleriyle özetlemektedir:

"Şayet Resûl-i Ekrem'in, bütün almış olduğu vahiyleri bildirdiği ve bütün vahiylerin de Kur'ân-ı Kerîm'de toplandığı, yani Kur'an dışında vahiy aranamayacağı hususu kabul edilecek olursa, başka yerde görülen bir istikbal haberinin Resûl-i Ekrem'den sâdır olamayacağı neticesi kesinleşmiş olur."[693]

Birinci bölüm bitirilirken söylenen şu cümle de dikkat çekicidir:

"Buraya kadar söylemek istediklerimizi kısaca ifade edecek olursak: 'Peygamberlerde kendilerinden sonra vuku bulacak şeylere dâir bilgi yoktur, tâ ki Allah bildirmiş olsun' (Taberî 7/126). O halde **Kur'ân-ı Kerîm'de görmediğimiz bir istikbal haberinin kasd-ı mahsûsla vücud bulmuş olduğunda tereddüdümüz olmayacaktır.**"[694]

Taberî'den nakledilen cümlenin sonundaki "tâki Allah

693. Hatiboğlu, *Hz. Peygamberin Vefâtından Emevîlerin Sonuna Kadar*, s. 6.
694. Hatiboğlu, *Hz. Peygamberin Vefâtından Emevîlerin Sonuna Kadar*, s. 8.

bildirmiş olsun" cümlesini yazarın daha önce belirttiği üzere, şayet Allah Peygamber'ine gaybla ilgili bir şey bildirdiyse onun mutlaka Kur'ân-ı Kerîm'de yer alması gerekir şeklinde anladığı bellidir. İşte bütün mesele buradadır.

Kur'ân-ı Kerîm'deki "illâ menirtedâ min resûl = ancak bildirmeyi dilediği peygamber bunun dışındadır" âyetini ve bunun bir yorumu olan Taberî'nin cümlesini Hatiboğlu'nun isabetli değerlendirmediği anlaşılmaktadır. Ayetteki istisnâyı, Taberî'nin de, tıpkı Hatiboğlu gibi Resûl-i Ekrem'e Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilen gayb haberleriyle sınırlandırdığı sonucuna varmak da sağlıklı değildir. Resûl-i Ekrem'in Kur'ân-ı Kerîm'deki vahyin dışında ve daha farklı bir şekilde ilâhî vahye mazhar olduğunu gösteren âyet-i kerîmeler varken, âyetteki mutlak ifadeyi keyfî olarak takyîd edip sınırlandırmak doğru değildir. **Resûl-i Ekrem'in, Kur'ân-ı Kerîm'deki vahyin dışında ve daha farklı bir şekilde ilâhî vahye mazhar olduğunu** gösteren âyet-i kerîmelere misâl olarak şunlar zikredilebilir:

1. Resûl-i Ekrem'in, Hz. Âişe'ye ayırdığı günde câriyesi Mâriye ile beraber olduğunu gören Hz. Hafsa'ya, bu sırrı kimseye söylememesini tembih ettiği halde, Hz. Hafsa'nın Hz. Âişe'yi durumdan haberdâr etmesi üzerine, Allah Teâlâ'nın bu durumu Peygamber'ine Kur'an âyetleri dışında vahyettiği yine Kur'ân-ı Kerîm'de görülmektedir.[695] Nitekim mezkûr âyette belirtildiğine göre, Resûl-i Ekrem Hz. Hafsa'ya, kendisine emanet ettiği sırrı ifşâ ettiğini söylediği zaman, onun: "Bunu sana kim söyledi?" diye sorması üzerine, Allah'ın Resûlü: "Bilen ve her şeyden haberdâr olan Allah haber verdi" buyurmuştur.

695. Tahrîm 66/3.

Emanet ettiği sırrın Hz. Hafsa tarafından ifşâ edildiğine Resûl-i Ekrem nasıl vâkıf olursa olsun, bu âyet-i kerîme, Kur'an vahyi dışında da Resûlullah'ın Allah ile irtibatlı olduğunu göstermektedir.

2. Bedir Gazvesi'nden önce Allah Teâlâ'nın Resûl-i Ekrem'e:

a) ya Kureyş kervanını ele geçireceklerini,

b) veya Kureyş ordusunu yeneceklerini vâdettiği, mü'minlerin de -fazla bir riske girmeden nimete nâil olmak için- birinci şıkkı tercih ederek Kureyş kervanını elde etmeyi arzuladığı âyet-i kerîmede haber verilmektedir.[696] Hâlbuki Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ'nın mü'minlere bu iki imkândan birini vereceğine dâir bu âyetten başka âyet yoktur. Şu halde Resûlullah'a ve mü'minlere, yakın istikbâle dâir bu haber verme işi, bildiğimiz Kur'an vahyinin dışında farklı bir şekilde meydana gelmiştir.

3. Bedir Gazvesi'nden bahseden mezkûr âyetin devamındaki bir başka âyette,[697] Resûlullah'ın Allah Teâlâ'dan bu savaşta kendisini muvaffak kılmasını istediği, Allah Teâlâ'nın da ona "ben peş peşe gelen bin melek ile size yardım edeceğim" diye vaad buyurduğu anlatılmaktadır.

Olayı bize anlatan bu âyetten başka Allah Teâlâ'nın yardım va'dinden söz eden bir âyet yoktur. Bu va'di alan Resûl-i Ekrem'in mü'minleri, yardıma gelecek *üç bin* melekle müjdelediği, hatta sabreder ve itaatsizlikten sakınırsanız Allah sizi *beş bin melekle* takviye eder diye cesaretlendirdiği görülmektedir.[698] Resûl-i Ekrem'in Bedir'deki bu

696. Enfâl 8/7.
697. Enfâl 8/7.
698. Âl-i İmrân 3/123-125.

sözlerini bildiren, üç bin veya beş bin melekten söz eden başka bir âyet yoktur. Acaba Resûl-i Ekrem yakın gelecekle ilgili bu yardım va'dini hangi yolla almış olabilir?

4. Bedir Gazvesi'nden önce Allah Teâlâ'nın Resûlü'nü bu savaşa hazırladığı ve bu sırada rüyasında ona müşriklerin sayısını az gösterdiği âyet-i kerîmede ifade edilmektedir.[699] Bu rüya işi, Allah Teâlâ'nın, meydana gelecek bazı olayları Resûlü'ne değişik şekillerde önceden haber verdiğini göstermekte, mü'minler de olup biteni daha sonra gelen âyetten öğrenmektedir.[700]

Bu misallerde görüldüğü üzere Resûlullah istikbâlde olacak bazı konularda özel surette bilgilendirilmiş, bu bilgiler Kur'an'da yer almamış, fakat daha sonra Cenâb-ı Hak bu olayları, hikmetine binâen, haber vermiştir.

İslâm âlimlerinin vahy-i gayr-i metlûv adını verdikleri bu özel bilgilendirme işi, âyet-i kerîmede "illâ menirtedâ min resûl = ancak bildirmeyi dilediği peygamber bunun dışındadır" diye ifade edilen meseleden ibarettir ve bu bilgilerin -Allah dilemedikçe- mutlaka Kur'ân-ı Kerîm'de yer alması da söz konusu değildir.

Muhterem Hatiboğlu'nun, Kur'ân-ı Kerîm dışında, gelecekle ilgili rivâyetleri ihtiva eden bütün kitapları -bir önem sırasına tâbi tutmadan- aynı seviyede gördüğü anlaşılmaktadır. "Kasd-ı mahsusla çıkarılmış hadisler olarak takdim edeceğimiz rivâyetlerin çoğu, daha sonraları, Ehl-i

699. Enfâl 8/43.

700. Benzeri âyetler için bk. Mustafa Ertürk, *Sahîh-i Buhârî'deki Fiten Hadislerinin Metin Tenkidi Açısından Değerlendirilmesi*, "Vahiy Sünnet İlişkisinde İstikbâlî Gayb Haberlerinin Durumu" bahsi (doktora tezi, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Sünnet'ce mûteber kitaplardan sayılacak olan eserlerde de mevcud bulunmaktadır."[701] diyerek Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'leri ile Nuaym ibni Hammâd'ın, Zehebî'nin dediği gibi, kabul edilmesi mümkün olmayan pek çok rivâyeti ihtiva eden *Kitâbü'l-Fiten*'ini[702] yan yana zikretmekte mahzur görmemektedir.[703] Kaldı ki Nuaym ibni Hammâd'ın bu eserinde Resûl-i Ekrem'e nisbet edilen pek az sayıda rivâyet bulunmakta, gayba dâir bazı konulardaki rivâyetler bile sahâbe ve tâbiîne dayandırılmaktadır.[704]

Hatiboğlu'nun "en fazla nakilde bulunduğumuz kaynak"[705] dediği bu gayr-i ciddi kitaptan aldığı rivâyetlerle *Sahîhayn* hadislerini çalışmasının birçok yerinde yan yana zikretmesi, birbiriyle mukayese edilmesi mümkün olmayan iki farklı kitabı aynı seviyede tutması gerçekten üzüntü vericidir.

Muhterem Hatiboğlu, *Sahihayn*'de ve Ahmed ibni Hanbel'in *Müsned*'inde bulunan[706] Resûl-i Ekrem'in Medine bahçelerinden birindeki Eris kuyusuna ayaklarını sarkıtarak serinlemeye çalışırken yanına sırasıyla Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın gelmesine ve hepsinin cennetle müjdelenmesine dâir hadisi mezkûr çalışmasında alaylı bir ifade ile verdikten sonra şöyle demektedir:

701. Hatiboğlu, *Hz. Peygamberin Vefâtından Emevîlerin Sonuna Kadar*, s. 1.
702. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, X, 609.
703. Meselâ bk. s. 17 (Nuaym 127 A/ 2012; Müslim 4/1965). 100 yıl sonra o gün yaşayanlardan yeryüzünde kimsenin kalmayacağı hadisi.
704. Nuaym ibni Hammâd'ın eserinin tanıtımı için bk. *DİA*, "el-Fiten ve'l-melâhim" maddesi.
705. Hatiboğlu, *Hz. Peygamberin Vefâtından Emevîlerin Sonuna Kadar*, s. VII.
706. Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 5, nr. 3674, Fiten 17, nr. 7097; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 29, nr. 2403; Sââtî, *el-Fethu'r-rabbânî*, XXII, 184.

"Gelenler, ileride mezarlarının birbirine olan durumu nasıl olacaksa, öylece oturmaktadırlar. Yani Ebû Bekir'le Ömer Peygamber'in yanında, kuyunun çevresindedirler. Osman ise, yer bulamadığı için başka bir yere oturmuştur."[707]

Hadisin metninde, Saîd ibni Müseyyeb'in, onların oturuş şekillerine bakarak "fe-evveltühâ kubûrahum" diye yorum yaptığı zikredilmektedir. Hz. Osman'ın vefatından elli dokuz sene sonra ölen tâbiî İbnü'l-Müseyyeb olayı bizzat gören ve tek başına rivâyet eden Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den duymuş, sonra da mezkûr zevâtın Resûlullah'ın huzurunda oturuşları ile kabirleri arasında bir irtibat kurmaya çalışmış ve şahsî kanaatini rivâyet ettiği hadisin sonuna eklemiştir. Bu son derece tabiî ve gayet açık yorumda nasıl bir sû-i niyet bulunabilir!

Hatiboğlu'nun hadisi şu cümleyle değerlendirmesi de düşündürücüdür:

"Dikkat edilecektir ki, Emevî kaynaklarından çıkabilecek böyle bir rivâyette Ali adının bulunmaması gayet normaldir."[708]

Yukarıda zikredilenlerden başka, eserde, *Sahîh-i Buhârî*'den alınan Hz. Ömer'in şehâdetine,[709] Hz. Osman'ın katline,[710] dâir hadislerin uydurma olduğu belirtilmekte, "işlerini bir kadına emanet eden kavim felah bulmaz" ha-

707. Hatiboğlu, *Hz. Peygamberin Vefâtından Emevîlerin Sonuna Kadar*, s. 23.
708. Hatiboğlu, *Hz. Peygamberin Vefâtından Emevîlerin Sonuna Kadar*, s. 24.
709. Hatiboğlu, *Hz. Peygamberin Vefâtından Emevîlerin Sonuna Kadar*, s. 27.
710. Hatiboğlu, *Hz. Peygamberin Vefâtından Emevîlerin Sonuna Kadar*, s. 29.

disinin Hz. Âişe'yi tenkid maksadıyla uydurulduğu[711] söylenmekte, yine *Sahîh-i Buhârî*'deki istikbâle dâir bazı rivâyetlerin Hz. Ali devriyle ilgili olarak uydurulduğu[712] iddia edilmektedir.

Cemel ve Sıffîn gibi ashâb arasında cereyan eden harplerle ve bu harplere katılanlarla ilgili sözleri bir yana bıraksak bile, "Tarafsızlar ve Hadis" bölümünde[713] tarafsızlar tarafından uydurulduğuna işaret edilen "bize silah çeken bizden değildir",[714] "benden sonra birbirinin boynunu vuran kâfirler haline dönmeyin"[715] gibi bütün ümmete yön verecek mahiyetteki derin mânalı hadisleri birer uydurma kabul etmek[716] isabetli ve insaflı görünmemektedir.

Ayrıca meseleye bu açıdan bakılacak olursa, bütün hadislere bir kulp takarak, meselâ ibadetle ilgili bütün hadisleri âbidlerin, zühdle ilgili rivâyetleri zâhidlerin uydurduğunu söyleyerek milleti böyle sıkıntılardan (!) kurtarmak pekâlâ mümkündür. Ümmetinin saâdet ve huzuru için eskimez prensipler ortaya koyan Resûl-i Ekrem'in, onların birbirine düşmemesi için bu kabil bazı ahlâk esasları vazetmesi nasıl yadırganabilir?

711. Hatiboğlu, *Hz. Peygamberin Vefâtından Emevîlerin Sonuna Kadar*, s. 31.
712. Hatiboğlu, *Hz. Peygamberin Vefâtından Emevîlerin Sonuna Kadar*, s. 33.
713. Hatiboğlu, *Hz. Peygamberin Vefâtından Emevîlerin Sonuna Kadar*, s. 53-62.
714. Buhârî, Fiten 7, nr. 7070, Diyât 2, nr. 6874; Müslim, Îmân 161, 163, 164, nr. 98-101.
715. Buhârî, İlim 43, nr. 121, Hac 132, nr. 1739, Megâzî 77, nr. 4405, Edâhî 5, nr. 5550, Edeb 95, nr. 6166, Hudûd 9, nr. 6785, Fiten 8, nr. 7080; Müslim, Îmân 118-120, nr. 65-66.
716. Hatiboğlu, *Hz. Peygamberin Vefâtından Emevîlerin Sonuna Kadar*, s. 55.

Müellif çalışmasıyla ilgili son sözü söylerken, **bu istismar örneği rivâyetlerin hepsinin sahâbeye söylettirildiğini** ve bunların mûteber kitaplara aksettiğini belirtmekte, ashâbın tenkide tâbi tutulmamasını, yani onların udûl sayılmasını kınamakta ve "durumun bu hâle gelmesinin sebebini, İslâm'ın ilk müntesiplerini tamamen tenkid dışı bırakan zihniyette aramak icab eder" demektedir.[717]

"Karşılaştığımız her rivâyeti, sahâbe ismi geçiyor diye gözü kapalı almaktan kaçınacağız"[718] diyen Hatiboğlu'nun *Sahihayn* hadislerini "her rivâyet" meyanında saymaması şüphesiz daha isabetli olurdu.

717. Hatiboğlu, *Hz. Peygamberin Vefâtından Emevîlerin Sonuna Kadar*, s. 69.
718. Hatiboğlu, *Hz. Peygamberin Vefâtından Emevîlerin Sonuna Kadar*, s. 70.

SONUÇ

Hindistanlı ünlü âlim Şâh Veliyyullah ed-Dihlevî, *Sahîh-i Buhârî*'yi değerlendirirken şöyle der:

"Yeminle söylüyorum ki, bu kitap şöhret ve hüsn-i kabûlün zirvesine ulaşmıştır."[719]

Sahîh-i Buhârî'deki bazı hadisleri ilk devir âlimlerinden bir kısmının çeşitli sebeplerle tenkid etmeleri veya bazı fakihlerin muhtelif gerekçelerle onlarla amel etmemeleri bu hadislerin zayıf olduğunu göstermez. Zira ilk devir âlimlerinin ***Sahîh-i Buhârî*'ye yönelik tenkidlerinin hemen hemen tamamı, bu eserdeki hadislerin senedleriyle ilgili** olup, bu tenkidler İbn Hacer el-Askalânî başta olmak üzere muhtelif muhaddisler tarafından cevaplandırılmıştır.

Öte yandan bazı hadislerle amel etmeyen fakihlerin, o hadisin sıhhatini reddetmeyip başkalarını onlara tercih ettikleri bilinen bir gerçektir. İbn Teymiyye *Ref'u'l-melâm 'ani'l-eimmeti'l-a'lâm* adlı eserinde bu hususlara açıklık getirmiştir.[720]

719. *Huccetullâhi'l-bâliğa*, I, 551.

720. Eser Hayreddin Karaman tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir: *Dört Risale*, İstanbul 1982, s. 43-90; özeti için bk. Yûsuf el-Kardâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem* (terc. Bünyamin Erul), İstanbul 1993, s. 74-80.

Buhârî ve Müslim'deki hadislerin bir kısmı, bazı modernistlerin veya hadis ayıklayıcıların yaptığı gibi, akla muhâlif diye reddedilirse, hadislerin sahih olup olmadığını anlamak için ölçü kabul edilen akla pek geniş bir hareket sahası tanınmış olur. Aklın boyunu aşan müteşâbih âyetler bulunduğunu kabul edip de, âyetin geldiği kaynakla devamlı temas halinde bulunan bir Peygamberin gayb ve benzeri konularda zamanla anlaşılacak hadisler söyleyebileceğini kabul etmemenin mantıkî izahı yoktur. Kaldı ki "Allah bütün gaybı bilir. Sırlarına kimseyi muttali kılmaz; ancak bildirmeyi dilediği peygamber bunun dışındadır"[721] âyeti, Cenâb-ı Hakk'ın bildirdiği ölçüde Resûl-i Ekrem'in gayba vâkıf olabileceğini açıkça belirtmektedir. Resûl-i Ekrem'in gaybdan haber vermesi, mûcizeden başka bir şey değildir. Sahîhayn ve diğer hadis kitaplarındaki cennet, cehennem, şefaat ve Mi'râc gibi konularla ilgili hadislerin tamamını inkâr etmek suretiyle Resûlullah'ın bu cephesini görmezden gelmenin mâkul bir izahı yoktur.

Kur'ân-ı Kerîm'in mecazları olduğu gibi hadîs-i şeriflerin de mecazları vardır. Hem Kur'an hem de hadislerdeki mecazlara dâir te'lif edilen kitaplar ortadadır. Hadisteki mecâzı görmezden gelip onu hakikî mânaya hamletmeye kalkmak, sonra da o hadisi akla, his ve müşâhedeye aykırı görmek mantıkla olduğu kadar samimiyetle de bağdaştırılamaz.[722]

Öte yandan modern ilme ters düştüğü iddiasıyla bazı hadisleri reddetmeye kalkmak, ilmin varacağı son merha-

721. Cin 72/26-27.

722. Bu kabil hadislerin nasıl anlaşılması gerektiğini Yusuf el-Kardâvî misâlleriyle açıklamaktadır (*Sünneti Anlamada Yöntem*, s. 273-293).

leye ulaştığını kabul etmek anlamına gelir ki, bunun isabetsizliği ortadadır. Hemen her sâhada hâlâ emekleme seviyesindeki ilme uymuyor diye bir kısım hadisler ayıklanacak olsa, sonra da modern ilmin gelişmesiyle hadiste ifade edilen hususun doğruluğu anlaşılsa, bu büyük sorumsuzluğun hesabını kim verecek ve bu cür'etin vebâlini kim yüklenecektir? Meselâ köpeğin bir kaptan su içmesi halinde o kabın biri toprakla olmak üzere yedi veya sekiz kere yıkanmasını tavsiye eden *Sahîhayn* hadisi[723] bazı iddialara kapılarak akla ve mantığa ters diye atılsaydı, daha sonra ilmin gelişmesiyle köpeğin ağzından geçen mikrobu toprağın tesirsiz hale getirdiği isbat edildiğinde[724] bu sorumsuz hareket nasıl telâfi edilecek ve kimden nasıl özür dilenecekti?

Buhârî ile Müslim, İslâm ümmetinin kurup geliştirdiği rivâyet sistemini en iyi bilen ve onu en sağlıklı şekilde uygulayan iki hadis otoritesidir. Onlar sadece bu özellikleriyle değil, çevrelerindeki insanları hayran bırakan anlayış, zekâ ve sağlam mantıklarıyla da tanınan iki dâhidir. Onların *Sahîh*'leriyle ilgili olarak bugün ortaya çıktığı ve modern insanın zihnini kurcaladığı sanılan soruların büyük bir kısmı, yüzyıllar önce çeşitli fırka mensuplarının ortaya attığı eskimiş sorular olup, bunlar başta muhaddisler olmak üzere birçok İslâm âlimi tarafından cevaplandırılmıştır.

Bugün izahını yapamadığımız konuların halli için öncelikle İslâm âlimlerinin eserlerine başvurmak, cevabını yine de bulamadığımız problemleri, bizden daha iyi yorumlayabilecek âlimlere götürmek, yine de sonuç alama-

723. Buhârî, Vudû' 33, nr. 172; Müslim, Tahâret 89-93, nr. 279-280.
724. Ebû Şehbe, *Sünnet Müdafaası* I, 103, dipnot 4.

dığımızda meselenin hallini zamana bırakmak en isabetli davranış olacaktır.

Sahîhayn'e ve diğer hadis kitaplarına karşı olumsuz tavırlarıyla tanınan bazı şarkiyatçıları, sahip oldukları kanaate peşin hükümlerinin veya kast-ı mahsuslarının götürmediğini kabul etsek bile, onların bu Peygamber mirasına bir Müslüman hassasiyetiyle bakmadıkları, sert, kırıcı ve kıyıcı üsluplarının büyük ölçüde bu konumlarından kaynaklandığı şüphesizdir. Onlara bu açıdan bakınca tavırlarını fazlaca yadırgamamak mümkündür. Fakat **Müslüman olduklarını söyledikleri halde şarkiyatçıların birer sâdık talebesi sayılabilecek bazı modernistlerin tavırlarını, hadislere ve muhaddislere karşı onlardan daha insafsız ve saygısız üslûplarını anlamak ve izah etmek son derece zordur.**

Samimiyetinden ve iyi niyetinden hiçbir zaman şüphe edilemeyecek bazı araştırıcıların *Sahîhayn*'e ve diğer hadis kitaplarına bir şarkiyatçı tavrıyla yaklaşmaları, onlarda ayıklanma yapılması yönünde tavır takınmaları bu satırların yazarı kadar diğer samimi araştırıcıları ve bilhassa Müslüman halkı gönülden yaralamaktadır.

Uzun bir zamandan beri öz kültürlerinden koparılmaya ve ona yabancılaştırılmaya çalışılan insanımızın yediği vurgunu ve derin acıyı bilmesi ve onun gönlündeki ve kafasındaki boşluğu dinini öğreterek, Peygamberini sevdirerek doldurması gereken insanların, hadisler karşısındaki bu nâhoş tavrı büyük ıstırap vermektedir.

Meslekleri icabı hadisle az veya çok ölçüde meşgul olan kimselerin düşünmesi ve cevap araması gerektiğini zannettiğim bir husus da, hadis ve sünnet hakkındaki

kulaktan dolma bilgilerine dayanarak, **"Kur'an varken sünnete gerek olmadığını, hadislerin bize güvenilir bir yolla gelmediğini"** söyleme cesaretini kendilerinde bulan kimselerin ortaya çıkmalarında ve hatta memleketimizde bile seslerini duyurmaya başlamalarında tesirlerinin, daha doğrusu günahlarının olup olmadığını gözden geçirmektir.

Hadis ve sünnet hakkındaki görüşlerin, Müslüman âlimler tarafından her zaman büyük bir dikkat, titizlik ve duyarlıkla ortaya konması gerektiği kanaatindeyim.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

Abdülazîm İbrâhim Muhammed el-Mat'anî, *eş-Şübühâtü's-selâsûn el-müsâre li-inkâri's-sünne*, Kahire 1420/1999;

Abdülkādir ibni Ahmed ibni Mustafâ, *el-Medhal ilâ mezhebi'l-İmâm Ahmed ibni Hanbel* (nşr. Abdullah ibni Abdilmuhsin et-Türkî), Beyrut 1401;

Abdürrezzâk, *el-Musannef* (Habîbürrahmân el-A'zamî), I-XI, Beyrut 1390-92/1970-72;

Ahmed Hüseyin Muhammed İbrâhim, *Min cühûdi'l-ümme fî hıfzı's-sünne*, Kahire 1419/1999;

Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, Riyad 1419/1998 (Bu baskıda cilt ve sayfa için 6 ciltlik Kahire 1313 neşri, hadis numaraları için 1 ciltlik Riyad 1419/1998;

Ahmed ibni Yûsuf es-Seyyid, *Tesbîtu hucciyyeti's-sünne ve nakdü usûli'l-münkirîn*, London 1438/2017;

Ahmed Muhammed Şâkir, *Elfiyyeti's-Süyûtî fî ilmi'l-hadîs*, Kahire, ts. (el-Mektebetü'l-ilmiyye);

Aliyyü'l-Kārî, *Mirkātü'l-mefâtîh şerhu Mişkâti'l-Mesâbîh*, I-IX, Beyrut 1422/2002;

Âlûsî, Şehâbeddîn Mahmûd, *Rûhu'l-me'ânî*, I-XXX, Beyrut, ts., (Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî);

A'zamî, *İlk Devir Hadis Edebiyatı* (terc. Hulusi Yavuz), İstanbul 1993;

Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, I-XIV, Beyrut 1414;

Begavî, *Şerhü's-sünne* (nşr. Şuayb el-Arnaût-M. Züheyr Şâvîş), Dımaşk-Beyrut 1403/1986;

Beyhakī, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr* (nşr. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî), I-XV, Karaçi, Halep, Kahire, 1412/1991;

----------, *Şuabü'l-îmân* (nşr. Abdülalî Abdülhamîd Hâmid), I-XIV, Bombay 1423/2003;

Beyzâvî, *Tefsîr (Hâşiye 'alâ Tefsîri'l-Beyzâvî* içinde), I-IV, İstanbul 1282;

Bezzâr, *el-Müsned* (nşr. Mahfûzurrahmân Zeynullah, Âdil ibni Sa'd, Sabrî Abdülhâlık eş-Şâfiî), I-XVIII, Beyrut-Medine, 1409-1427/1988-2009;

Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*'de hadisler, kitâb ve bâb esasına göre verilmiştir;

Bülkînî, *Mehâsinü'l-ıstılâh* (nşr. Âişe Abdurrahman), Kahire 1411/1990;

Caetani, *İslam Tarihi* (terc. Hüseyin Câhit), İstanbul 1924-1927;

Câhız, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I-III, Beyrut 1423;

Cemâl Mahmûd Halef, *Tedvînu ve tevsîku's-sünneti'n-nebeviyye fî hayâti'r-resûl ve's-sahâbe*, Kahire 2007;

Dârekutnî, *es-Sünen* (nşr. Şuayb Arnaût ve diğerleri), I-V, Beyrut 1424/2004;

Dârimî, *es-Sünen* (nşr. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî), 1-IV, Beyrut 1421/2000; hadisler kitap ve bâb esasına göre verilmiştir.

Dozy, *Târîh-i İslâmiyet* (terc. Abdullah Cevdet), Mısır 1908;

Ebû Avâne, *el-Müstahrec* (nşr. Eymen ibni Ârif ed-Dımaşkî), I-V, Beyrut 1419/1998;

Ebû Dâvûd, *el-Merâsîl* (nşr. Şu'ayb Arnaûd), Beyrut 1408;

----------, *Sünen-i Ebî Dâvûd*'daki hadisler, kitâb ve bâb esasına göre verilmiştir;

Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, I-X, Beyrut 1409;

Ebû Reyye, Mahmûd, *Edvâ' ale's-sünneti'l-Muhammediyye ev difâ' ani'l-hadîs*, Beyrut, ts., (Müssesetü'l-A'lemî), beşinci baskı (terc. Muharrem Tan, İstanbul 1988;

Ebû Süfyân Mustafa Bâhû, *el-Ehâdîsü'l-müntekade fi's-Sahîhayn*, I-II, Tanta 1426/2005;

Ebû Şehbe, Muhammed, *Sünnet Müdafaası* (terc. Mehmed Görmez, M. Emin Özafşar), I-II, Ankara 1990;

Ebü'l-Fazl İbnü's-Sıddîk el-Gumarî, *İkāmetü'l-burhân 'alâ nüzûli 'Îsâ fî âhiri'z-zamân*, Beyrut 1410/1990;

Ebü's-Su'ûd, *İrşâdü'l-akli's-selîm*, I-IX, Beyrut, ts., (Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî);

Elbânî, *Sahîhu Süneni Ebî Dâvûd*, I-III, Riyad 1419/1998;

----------, *Sahîhu'l-Câmi'i's-sagîr ve ziyâdetühû* (nşr. Züheyr Şâvîş), I-II, Beyrut 1406/1986;

----------, *Sahîhu't-Tergîb ve't-terhîb*, I-III, Riyad 1421/2000;

----------, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'îfe ve'l-mevzû'a*, I-XIV, Amman 1404; Riyad 1408-1425/1987-2004;

----------, *Temâmü'l-minne fi't-ta'lîk alâ fıkhi's-sünne*, Riyad 1409;

Enver Şâh el-Keşmîrî, *et-Tasrîh bimâ tevâtere fî nüzûli'l-Mesîh* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Halep 1385/1965;

Ertürk, Mustafa, *Sahîh-i Buhârî'deki Bazı Fiten Hadislerinin Metin Prensipleri Tenkidi Açısından Değerlendirilmesi*, yayımlanmamış doktora çalışması (İstanbul 1995);

Fahrettin Atar, "Fetvâ", *DİA*, İstanbul 1995;

Gazâlî, Muhammed, *Nebevî Sünnet* (terc. Ali Özek), İstanbul 1992;

Hâkim, *el-Müstedrek* (nşr. Mustafâ Abdülkādir Atâ), I-IV, Beyrut 1411/1990;

Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' li-ahlâkı'r-râvî* (nşr. Mahmûd et-Tahhân), I-II, Riyad, ts. (Mektebetü'l-Me'ârif);

----------, *Şerefü ashâbi'l-hadîs* (nşr. Mehmed Saîd Hatiboğlu), Ankara 1972;

Hatiboğlu, Mehmed Saîd, *Hz. Peygamber'in Vefâtından Emevîlerin Sonuna kadar Siyâsî İctimâî Hâdiselerle Hadis Münasebetleri*, yayınlanmamış doçentlik tezi;

Hattâbî, *Me'âlimü's-sünen*, I-IV, Halep 1351/1932;

Hâzimî, *Şurûtu'l-eimmeti'l-hamse*, Kahire 1991;

Humeynî, *el-Hükûmetü'l-İslâmiyye*, yer yok, 1409/1989;

Fethi Abdülkerîm, *es-Sünnetü teşrî'un lâzimün ve dâim*, Kahire 1405/1985;

İbni Abdilber, *Câmi'u beyâni'l-ilm* (Ebü'l-Eşbâl ez-Züheyrî), I-II, Riyâd 1414/1994;

İbni Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I-XXX, Tunus 1984;

İbni Batta, *el-İbânetü'l-kübrâ* (nşr. Rızâ Mu'tî, Osmân el-Esyûbî, Yûsuf el-Vâbil), I,VII, Riyad 1409-1418;

İbni Ebî Âsım, *Kitâbü's-Sünne* (nşr. Muhammed Nâsıruddîn el-Elbânî), I-II, Beyrut-Dımaşk 1405/1985;

İbni Ebî Hâtim er-Râzî, *Âdâbü'ş-Şâfi'î ve menâkıbuh* (Abdülganî Abdülhâlık), Beyrut 1424/2003;

İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), I-VII, Riyad 1409;

İbni Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî* (nşr. Muhibbuddin el-Hatib), I-XIII, Beyrut 1379;

----------, *Hedyü's-sârî* (nşr. Muhibbüddin el-Hatîb), Kahire 1407/1986;

----------, *el-İsâbe* (Bicâvî), I-VII, Kahire 1390-1392/1970-1972;

----------, *en-Nüket alâ Kitâbi İbni's-Salâh* (Rebî' bin Hâdî Umeyr el-Medhalî), I-II, Medine 1404/1984;

----------, *Taglîku't-ta'lîk* (nşr. Sa'îd Abdurrahman Mûsâ el-Kazekî), I-V, Beyrut 1405/1985;

İbni Haldûn, *Dîvânü'l-mübtede' ve'l-haber fî târîhi'l-Arab* (nşr. Halîl Şehhâde), Beyrut 1408/1988;

İbni Hazm, *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm* (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), I-VIII, Beyrut, ts. (Dâru'l-âfâkı'l-cedîde);

İbni Hibbân, *es-Sahîh* (nşr. Şuayb el-Arnaûd), I-XVI, Beyrut 1418/1997;

İbni Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvakki'în* (nşr. Muhammed Abdüsselâm İbrâhim), I-IV, Beyrut 1411/1991;

----------, *el-Menâru'l-münîf fi's-sahîhi ve'z-za'îf*, Haleb 1390;

----------, *er-Rûh*, Beyrut, ts. (Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye);

İbni Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullah ibni Abdilmuhsin et-Türkî), I-XXI, Cîze 1418/2003;

----------, *İhtisâru ulûmi'l-hadîs* (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), Beyrut, ts. (Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye);

----------, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm* (nşr. Sâmî bin Muhammed es-Selâme), I-VIII, Riyad 1420/1999;

İbni Mâce, *Sünen-i İbni Mâce*'deki hadisler kitâb ve bâb esasına göre verilmiştir;

İbni Rüşd el-Kurtubî, *el-Beyân ve't-tahsîl ve'ş-şerh ve't-tevcîh ve't-ta'lîl li-mesâili'l-müstahrace* (nşr. Muhammed Haccî ve diğerleri), I-XX, Beyrut 1408/1988;

İbni Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ* (nşr. Abdurrahmân ibni Muhammed ibni Kāsım), Medine 1416-1423/1995-2003;

----------, *Dört Risale* (terc. Hayreddin Karaman), İstanbul 1982;

İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-hadîs* (nşr. Nûreddin 'Itr), Beyrut 1406/1986; *Muḳaddime* (nşr. Âişe Abdurrahman), Kahire 1411/1990;

----------, *Sıyânetü Sahîh-i Müslim mine'l-ihlâli ve'l-galat ve himâyetühû mine'l-iskâti ve's-sakat* (nşr. Muvaffak b. Abdullah b. Abdulkâdir), Beyrut 1404/1984;

İmâd es-Seyyid eş-Şirbînî, *Reddü şübühât havle ismeti'n-Nebî fî dav'i'l-Kitâb ve's-sünne*, yer yok, 1424/2003;

----------, *es-Sünnetü'n-nebeviyye fi kitâbâti a'dâi'l-İslâm münâkaşatühâ ve'r-red aleyhâ*, Mansûre 2008/1429;

İsâm Ahmed el-Beşîr, *Usûlü menheci'n-nakd 'inde ehli'l-hadîs*, Beyrut 1412/1992;

Kardâvî, Yûsuf, *Sünneti Anlamada Yöntem* (terc. Bünyâmin Erul), Kayseri 1993;

Kāsımî, *Kavâ'idü't-tahdîs*, Beyrut, ts. (Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye);

Kettânî, *Nazmü'l-mütenâsir mine'l-hâdîsi'l-mütevâtir* (nşr. Şeref Hicâzî), Kahire, ts. (Dâru'l-Kütübi's-Selefiyye);

Kurtubî, *et-Tezkire bi-ahvâli'l-mevtâ ve umûri'l-âhire* (nşr. Sâdık ibni Muhammed ibni İbrâhîm), Riyad 1425;

Mehmet Yaşar Kandemir, Halit Zavalsız, Ümit Şimşek, *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, I-II, İstanbul 2014;

Mehmet Yaşar Kandemir, *el-Edebü'l-Müfred Şerhi*, I-II, İstanbul 2017;

----------, *Mevzû Hadisler*, İstanbul 2014;

----------, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, İstanbul 2015;

----------, "Abdullah b. Amr b. Âs", *DİA*, İstanbul 1988;

----------, "el-Câmi'u's-sahîh" (Buhârî, Müslim), *DİA*, İstanbul 1993;

----------, "Ebû Hüreyre", *DİA*, İstanbul 1994;

----------, "Kâ'bü'l-Ahbâr", *DİA*, İstanbul 2001;

----------, "Sahîhayn", *DİA*, İstanbul 2008;

----------, "Saîd ibni Müseyyeb", *DİA*, İstanbul 2008;

Miras, Kâmil, Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, I-XII, Ankara 1975;

Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-XXXV, 1400/1980;

Molla Hâtır, Halil ibni İbrâhim, *Bid'atü da've'l-i'timâd ale'l-kitâbi dûne's-sünne*, Riyad 1431;

----------, *Mekânetü's-Sahîhayn*, Kahire 1402;

----------, *es-Sünnetü'n-nebeviyyetü vahyün*, baskı yeri ve tarihi yok;

Muhammed ibni Ahmed İsmâîl el-Mukaddem, *el-Mehdî*, İskenderiyye 1429/2008;

Muhammed İsâm Arrâr el-Hüseynî, *İthâfü'l-kârî bi-ma'rifeti cühûd ve a'mâli'l-'ulemâ' 'alâ Sahîhi'l-Buhârî*, Dımaşk 1407/1987;

Muhammed İsmâîl Selefî, *Hucciyyetü'l-hadisi'n-nebevi: mecmû'u makālâtin nefîse fi'd-difa' ani's-sünneti'ş-şerîfe*, Kuveyt 1428/2007;

Muhammed Muhammed Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-muhaddisûn*, Kahire 1378/1958;

Musfafâ Muhammed el-A'zamî, *İlk Devir Hadis Edebiyatı* (terc. Hulûsi Yavuz), İstanbul 1993;

Mustafa es-Sibâî, *es-Sünne ve mekânetühâ fi't-teşrî'i'l-İslâmî*, Dımaşk 1398/1978;

Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, I-X, Beyrut, ts. (Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye);

Müslim, *Sahîh-i Müslim*'deki hadisler, kitap ve hadis numarası esasına göre verilmiştir;

Necmî, Muhammed Sâdık, *Teemmülât fi's-Sahîhayn* (Arapçaya terc. Hasan Murtazâ el-Kazvînî), Beyrut 1408/1988;

Nesâî, *Sünen-i Nesâî*'deki hadisler kitâb ve bâb esasına göre verilmiştir;

Nevevî, *İrşâdu tullâbi'l-haka'ik ilâ ma'rifeti süneni hayri'l-halâ'ik sallallahu 'aleyhi ve sellem* (nşr. Abdülbârî Fethullah es-Selefî), I-II, Medine 1408/1987;

----------, *Mâ Temessü ileyhi hâcetü'l-karî li-Sahîhi'l-Buhârî*, I-X, Beyrut, ts. (Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye);

----------, *el-Minhâc şerhu Sahîhi Müslim ibni Haccâc*, I-X-VIII, Beyrut 1392; *Sahîhu Müslim bi-şerhi'n-Nevevî*, I-XVIII, Kahire, ts., el-Matba'atü'l-Mısrıyye;

----------, *et-Takrîb ve't-teysîr* (nşr. Abdullah Ömer el-Bârûdî), Beyrut 1406/1986;

Nûreddin Itr - M.Yaşar Kandemir, "Ebû Reyye", *DİA*, İstanbul 1994;

Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an'daki İslâm*, İstanbul 1993;

Polat, Selahaddin, "Buhârî'nin Sahih'ine Yapılan Bazı Tenkidlerin Değerlendirilmesi", *EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1990), sayı 4, s. 237-255;

Rabî' b. Hâdî el-Medhalî, *Keşfü mevkıfi'l-Gazâlî mine's-sünneti ve ehlihâ ve nakdi ba'zı ârâihî*, Medine-Kahire 1410;

Raûf Şelebî, *es-Sünnetü'l-İslâmiyye beyne isbâti'l-fâhimîn ve rafzı'l-câhilîn*, Kuveyt 1402/1982;

Râzî, Fahreddîn, *et-Tefsîru'l-kebîr*, I-XXXII, Beyrut 1934;

Sâlim Alî el-Behnesâvî, *es-Sünnetü'l-müfterâ aleyhâ*, Mansûre 1989;

Sevük, İsmail Habip, *Avrupa Edebiyatı ve Biz*, İstanbul 1940;

Seyyid Sâlih Ebû Bekr, *el-Advâu'l-Kur'âniyye fi'ktisâhi'l-ehâdîsi'l-isrâîliyye ve tathîri'l-Buhârî minhâ*, baskı yeri belli değil, 1974;

Sezgin, Fuat, *GAS*, Leiden 1967;

Sıddîk Hasan Han el-Kınnûcî, *el-İzâ'a limâ kâne vemâ yekûnü beyne yedeyi's-sâ'a* (nşr. Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî), Beyrut 1421/2000;

Subhî es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları* (Terc. Mehmet Yaşar Kandemir), Ankara 1973, İstanbul 2014;

Süyûtî, *Sünnetin Dindeki Yeri* (terc. Emin Aşıkkutlu), İstanbul 2003;

Şâfiî (İmâm), *Müsned* (nşr. Mâhir Yâsîn Fahl), I-IV, Kuveyt 1425/2004;

----------, *er-Risâle* (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire 1358/1940;

Şâh Veliyyullah ed-Dihlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa* (terc. Mehmet Erdoğan), İstanbul 1994;

Şâtıbî, *el-Muvâfakāt* (nşr. Ebû Ubeyde Meşhûr ibni Hasen Âli Selmân), I-VII, Kahire 1417/1997;

Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* (nşr. Târık ibni İvezullah ibni Muhammed-Abdülmuhsin ibni İbrâhim el-Hüseynî), Kahire 1415/1995;

---------, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî), I-XXV, Beyrut 1404/1984;

Taberî, *et-Tefsîr* (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, Mahmûd Muhammed Şâkir), Kahire 1969;

Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-âsâr* (nşr. Şuayb el-Arnaût), I-XVI, 1415/1994;

Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*'deki hadisler, kitâb ve bâb esasına göre verilmiştir;

Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), I-IV, Kahire 1382/1963;

---------, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, I-XXIII, Beyrut 1402/1982;

---------, *Târîhu'l-İslâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm et-Tedmürî), I-52, Beyrut 1413/1993;

Zekeriya Güler, "Tufeyl b. Amr", *DİA*, İstanbul 2012;

Zemahşerî, *Keşşâf*, I-IV, Beyrut 1366/1947;

Zerkeşî, *el-İcâbe* (nşr. Rifa't Fevzî Abdülmuttalib), Kahire 1421/2001;

Zeynüddîn el-Irâkî , *el-Müstahrec ale'l-Müstedrek li'l-Hâkim* (nşr. Muhammed Abdülmun'İmâm Müslim Reşâd), Kahire 1410.